

Vsebina

- Uvodnik**
1 Ivo Kerže: Velika priložnost
- Vera in razum**
5 Robert Spaemann: Dokaz Boga
- Duhovnost**
12 Jožef Smej: Beseda "Deus" v Vergilijevih pesnitvah
- Sveto pismo**
17 Lea Jensterle: Eksorcizem v evangelijskih poročilih in Markova posebnost
26 Germain Nzinga Makitu: Sprejemanje Božje besede v živih cerkvenih skupnostih (C.E.V.)
- Patristika**
29 Afraat: Prikaz VIII: O vstajenju mrtvih
- Filozofija**
38 Jožef Leskovec: William James, pragmatizem in religiozna izkušnja

- Leposlovje**
53 Lidija Šket: Ti si drevo
55 Damjana Pintarič: Skice življenja

- Zasvojenost**
60 Sara Škoda: Nina
62 Andrej Marko Poznič: Pogovor s Sanjo Rozman
69 Miha Kramli: Potrebujemo nov sinopsis o človeku
83 Nejc Jelen: Zasvojenost z drogami: nevrobiologija obnašanja, ki je šlo po zlu
91 Ksenija Ramovš: Kakovostno sožitje namesto omam in alkoholne zasvojenosti
106 Tina Rahne, Mateja Perše: Zasvojenost kot slika družinskih odnosov
112 Aleš Tomažević: "Uboge imate namreč vedno med seboj" (Mt 26,11)
120 Jernej Marenk: Vpliv droge na človeka
133 Tone Brlan: Droge - zlo in beda družbe

- Presoja**
143 Ajda Trontelj: Kajetan Gantar, Utrinki ugaslih sanj

SLIKA NA NASLOVNICI:
Bara Remec: V ognju groze plapolam

Izdajatelj: Društvo SKAM in Medškofijski odbor za mladino
Jurčičev trg 2, 1000 Ljubljana
Tel.: 01/426-84-77 Faks: 01/426-84-78
E-pošta: info@drustvo-skam.si
Transakcijski račun: 02140-0012516781
Za tujino: NLB d. d. 01000-0000200097-010-114284/4

Odgovorni urednik: Lenart Rihar
E-pošta: lenart.rihar@kiss.si

Uredništvo: Leja Drofenik Štibelj, Helena Jaklitsch,
Lea Jensterle, Matej Matija Kavčič, Ivo Kerže,
Helena Kocjančič, Marko Kovačič, Gregor Lavrinec,
Maksimilijan Matjaž, Miran Špelič, Ajda Kristina Trontelj
Svet revije: Matej Zevnik, Ivo Kerže, Maksimilijan Matjaž,
Jernej Pisk, Andrej Marko Poznič, Andrej Saje, Miran Špelič,
Petra Turk

Upravnik: Gregor Kunej
Tehnični urednik: Robert Rozman
Likovna zasnova: Lucijan Bratuš

Jezikovni pregled: Marjeta Pisk

Tisk: Povše

Na leto izide deset števk. Celoletna naročnina 23 EUR (5.511,72 SIT), za tujino 46 EUR (11.023,44 SIT) na uredništvu oz. 50 EUR (11.982 SIT) s čekom. Poštnina je vključena v naročnino in plačana pri pošti 1002 Ljubljana. Naročnina velja od tekoče številke do pisnega preklica, odpovedi pa veljajo od začetka obračunskega obdobja.

Besedila sprejemamo v elektronski obliki.

Naklada: 800 izvodov

ISSN 1318-1238

cena: 4,60 EUR (1.102,34 SIT)

Velika priložnost

Levica propada.

Nezadržno in definitivno.

To dejstvo so zaznali vsi seizmografi kulturno-političnega dogajanja, ne le v Sloveniji (kjer to jasno spričuje propad LDS-a in nesposobnost SD-ja, da bi zagovarjala alternativno politiko vladni), pač pa tudi v Evropi in v svetu. Kar še ostaja od levice na svetovnem in tudi na domačem političnem prizorišču, so le še membra disiecta, trzajoče ostaline telesa brez duše.

To zombijevstvo sodobnih pripadnikov leve politične opcije (prav posebej simbolično povzeto v brezumju ravnanja sedanjega predsednika države) je jasno zlasti v tem, da njihovega političnega početja ne oživlja več noben notranji princip, nobena ideja. Use so se jim zrušile. Kot zlasti pogubna se je izkazala njihova osrednja misel: da bo možno z močnim socialnim skrbstvom, osnovanim na odločnih posegih države v gospodarstvo, vzpostaviti srečno družbo. Takšna kolektivizirana in centralizirana vizija družbe se je izkazala kot zamisel, ki družbe ne dviguje k sreči, pač pa jo vodi v pekel "revščine, terorja in smrti".

Paralizirajoči učinek državnih posegov v gospodarstvo ter uspavanje podjetniških zmožnosti ljudi kot posledica potenciranega socialnega skrbstva sta imela lahko za posledico le splošno obubožanje.

Materialistične in posledično ateistične podmene te leve vizije, ki so očitna podlaga njeni osrednji tezi, da bo materialna, gospodarska sprememba v družbi mehansko povzročila tudi duhovno (tj. srečnost človeka), so se dalje lahko razvile le v obliki totalne ateistične (v sodobnejši izvedbi pa postmoderno-relativistične) ideologije, ki je kot razredne sovražnike videla vse tiste ljudi, ki niso pristali na njeno degradantno materialistično koncepcijo človeka. Nadnje, kakor tudi nad vse, ki so paternalizem socialne države doživljali kot pravo ječo za svojo ustvarjalnost in podjetnost, se je zato zgrnila levičarska (najpogosteje krvava) družbena represija, bodisi v okorni obliki različnih KGB-jev, udb, gulagov, Teharij, Katynskih brezen, Kočevskih Rogov bodisi v bolj rafinirani, a nič manj brutalni in krvavi obliki (pomislimo le na problematiko splava) tistega, kar je papeštvo povzelo z izrazi, kot so diktatura relativizma in kultura smrti.

Človek pa si želi sreče in ne pekla. Zato levica ne prepriča več nikogar. Zato je biti levičar čisto preprosto vedno bolj out. Podoba levičarja se vedno bolj identificira s sklerotičnim, tečnim monstroomom iz preteklosti, ki vedno le zahteva in nič ne daje, ki se skriva za kvazimoralističnimi parolami in ki se utaplja v nezanimivosti ter v sivem povprečju. Le kdo bi ga še prenašal?

*Use to (kljub volilnim uspehom levice v Španiji 2004, na Portugalskem 2005 in v Italiji 2006, ki jih gre najbrž pripisati predvsem nerazrešeni "desno-socialistični" preteklosti teh dežel) predstavlja obenem razloge za uspeh nove desnice, kot prepričljivo prikazujejo različne analize sedanje situacije (npr. R. Simone, *Il mondo e di destra?*, v: *Il Mulino*, 6 (2006)).*

Seveda ne gre pri vsem tem za uspeh kakega desnega socializma, ki je v oblikah takšnega ali drugačnega fašizma razsajal po Zahodu v prejšnjem stoletju, kakor se boji kak Igor Lukšič. Nova desnica je predvsem desnica ameriškega tipa: je republikanska, reaganovska. Njena osnovna vizija je po eni strani diametralno obratna temeljnemu programu leve: republikanizem namreč trdi, da je državni liassez-faire glede gospodarstva in nevtikavanje vanj tisto, kar vodi v smer srečne družbe. Naloga države pa je predvsem v poseganju na področje civilizacijskih, ali recimo kar moralno-religioznih norm (kar je prišlo zlasti do izraza pod Bushevo administracijo). Če levica v svojem materialističnem naziranju trdi, da bo državno poseganje na materialno, tj. gospodarsko področje povzročilo samo od sebe spremembo na duhovnem področju, je sodobna desnica ravno obratnega in s tem bistveno spiritualističnega mnenja: posredujmo ljudem zdrave vrednote, posezimo torej na duhovno področje in uspešno gospodarstvo nam bo navrženo. Če je torej predpostavka ravnokar odmrle, marksistično zasnovane leve ateizem, je predpostavka nove, republikanske desnice poudarjen teizem.

To je torej situacija, ki v zadnjem obdobju vstaja pred nami. Uprašanje, ki se nam tu s posebno ostrino zastavlja, pa se glasi: Kakšno politično poslanstvo imamo katoličani znotraj tega novega svetovnozgodovinskega položaja? Da bi odgovorili na to vprašanje, se moramo najprej zamisliti glede tega, kaj je pravzaprav propadlo v omenjenem propadu leve.

Lahko bi najbrž rekli, da je v propadu tega, kar tu imenujemo levica, pravzaprav propadel zadnji ostanek tiste vizije demokracije, ki se je na Stari celini razvila zlasti v povojnem obdobju. Gre za vizijo demokracije, ki je razpeta med dva tabora, ki sta oba totalitarna in antidemokratska: med tabora levega in desnega socializma. Gre za vizijo demokracije, ki je v celoti bistveno levo usmerjena, saj se oba tabora strinjata s planskim gospodarstvom, in za vizijo, ki je izrazito ateistično usmerjena: ne prvi ne drugi tabor namreč ni oznanjal Boga, pač pa človeka onstran Boga, človeka onstran dobrega in zlega, človeka, ki mu je v imenu njegove lastne zamisli sveta dovoljeno vse, pa naj je to bilo v nietzschejansko-fašistični izvedbi biologično zamišljenega Nadčloveka ali pa v marksistični izvedbi ekonomsko-revolucionarnega Proletarca.

Ta evropska vizija demokracije, razpeta med dvema totalitarnima ideologijama, je bila seveda nezmožna poroditi (za demokracijo tako bistven) konstruktiven bipolarizem v evropski politiki in ga še sedaj v celi vrsti evropskih držav otežuje. Konstruktiven bipolarizem namreč predvideva, da se parlament razdeli na dve strani, ki pa si nista predvsem nasprotni, pač pa predvsem komplementarni. Med njima ne sme veljati predvsem želja po totalni prevladi nad drugo stranjo, pač pa predvsem želja, da bi politična napetost med njima pomagala k iskanju sredine. Sredine, ki ni kompromis, pač pa sinteza ali še bolje (da se ne bi komu ob ravnokar omenjenem izrazu prebudile hegeljanske reminiscence) sredina kot aristotelski mesótes med dvema skrajnostima. Vemo, da je v drugi knjigi Aristotelove Nikomahove etike taka sredina dojeta kot točka maksimalne etične (in zakaj ne tudi politične?) popolnosti, medtem ko je kompromis lahko dojet le kot nujno zlo.

Vendar tako komplementarno (mezotično) razumevanje odnosa med poloma parlamenta seveda predpostavlja, da pola ne dojemata sama sebe kot total(itar)na, samozadostna in da se posledično dojemata kot sopotrebna za doseg skupnega cilja, ki je sredina med njima. To pa predpostavlja konsenz obeh polov o tem, da tak metapolitični, metaideološki in torej člove-

ku transcendentni bonum commune obstaja. Konstruktiven bipolarizem je torej možen le, v kolikor sta oba pola parlamenta teistično zasnovana. Komplementarna mezotičnost med njima je sicer nemogoča, kakor tudi ni mogoča mezotičnost v Nikomahovi etiki brez uvida o obstoju Poslednjega cilja, ki je Bog (kakor poudari Aristotel na samem začetku prve knjige).

Iz vsega tega nam je lahko torej jasno, zakaj do sedaj evropska kontinentalna demokracija ni bila sposobna zrelega in konstruktivnega bipolarizma in zakaj v ameriški demokraciji tak bipolarizem ni nikoli predstavljal resnega problema. V Združenih državah Amerike sta namreč oba pola parlamenta (ne le republikanski, tudi demokratski) tradicionalno in nagonsko krščanska. V Evropi pa je krščanska običajno sredina, ki pa je vedno znova izigravana od levičarjev, tj. od socialističnih (in torej ateističnih) skrajnežev na levisi in na desnici.

Zdi se, da se s propadom levice, kateremu smo priča, obetajo novi, svetlejši časi za Evropo in tudi našo domačo demokracijo. Zdi se, da bo propad levice povzročil pri nas politično situacijo, podobno ameriški, ko bosta obe strani parlamenta imeli jasno pred seboj, da srečne družbe ne ustvarja kakršno koli državno vodenje gospodarstva, pač pa mora biti le-to prepuščeno privatni iniciativi, katere ustvarjalnost in podjetnost je treba le pospeševati. Razlika med njima bo najbrž predvsem v tem, da bo republikanska stran pri tem poudarjala zlasti zmanjševanje davkov in državnega aparata (kar bo spodbujalo mali kapital k temu, da se bo razvijal in postal veliki kapital), demokratska stran pa bo predvsem bdela nad tem, da se ne bi oblikovali "trusti", tj. da ne bi veliki kapital ustvarjal monopolov, ki bi onemogočali finančni dvig malemu kapitalu. Seveda se s tem brzdanjem velekapitala ohranja določen "socialni" naboj demokratske strani, vendar ne v smislu perpetuiranja razrednega boja med proletarcom in kapitalistom, saj je le-ta že stvar arheologije. Razlika med poloma v parlamentu namreč ne more več biti razlika med zagovarjanjem interesov revnih delojemalcev in bogatih delodajalcev, saj se takšna razslojitev družbe (ki je temeljna dogma marksizma), vedno bolj umika t. i. middle class society, družbi, kjer so vsi "kapitalisti", le da so eni večji, drugi manjši. Novi parlamentarni bipolarizem se bo torej osredotočil na to novo, a veliko bolj pretočno, bolj dinamično razliko od prejšnje.

Splošni teizem nove oblike evropske demokracije bo s samoodpravo levice iz politične scene le še stvar časa. Bo pa potrebno pri nastajanju te nove, ameriške oblike evropske demokratičnosti biti pozoren še na en vidik, ki je bistven za ameriški model. Njen splošni teizem, ki je tesno povezan s sredinsko (ne-skrajnostno) naravnostjo njenega bipolarizma, je namreč močno pogojen s pomembno navado ameriškega človeka, na katero nas opozarja Larry Siedentop v svoji zanimivi, v slovenščino že prevedeni knjigi Demokracija v Evropi. To je navada lokalne samouprave: "Angleški naseljenci [Nove Anglije, op. I. K.] so bili navajeni, da so svoje zadeve urejali na lokalni ravni. Lokalna svoboda je bila takorekoč njihova dediščina. Navadi zanašanja nase in združevanja sta bili ključna poganjka lokalne svobode in sta pripomogli k svojstvenemu dinamizmu civilne družbe v Ameriki. Navada samouprave je postopoma oblikovala državljansko kulturo, na katero so se lahko naslonili snovalci ameriške ustave" (str. 28). To navado, o kateri govori Siedentop, so angleški naseljenci prinesli še nepotvorjeno od raznih novoveških centralizmov iz tedaj še fevdalno nepotvorjene evropske domovine. Ta navada je bistveno prispevala k oblikovanju realno, pragmatično (v najboljšem aristotel-skem pomenu te besede) in neideološko usmerjene demokratične kulture. Lahko bi rekli, da je dobra stara srednjeveška navada ukvarjanja z realnimi, lokalnimi problemi Američane ob-

varovala od novoveških ideoloških skušnjav Stare celine. Teizem (ali že kar krščanstvo) pa je seveda nepogrešljiv, temeljni del tega vsakršnega srednjeveškega lokalizma. Ateist je lahko le sofist, človek, ki se zgublja v brezzobi in zmedeni abstrakciji. Konkretnost te vedno znova pripelje na kolena, k Bogu. To je bilo zlasti razvidno v tisti nenavadni božični disputaciji med klavirno figuro našega predsednika države in onimi pogumnimi Ambrušani, ki so menda med prvimi v samostojni Sloveniji lokalno samoupravno zavest vzeli z nezgrešljivim instinktom čisto zares. Tam, na tistem ambruškem asfaltu je postalo tudi nepristranskemu opazovalcu do konca jasno, kdo izmed disputantov brani resnično demokracijo, kdo pa le njen blede videz.

Lokalna samoiniciativna naravnost (ki je obenem edina možna podlaga za gospodarski vzpon malega človeka) je torej bistvena za preseganje raz(redno)bojniškega pojmovanja demokratičnega bipolarizma pri nas. Ravno na tej točki (kot seveda tudi pri vprašanju teizma prave demokratičnosti) pa imamo katoličani povedati nekaj bistvenega. Naš družbeni nauk se je vedno vrtel okrog tematike samoiniciativnosti vmesnih skupnosti (naroda, občin, družin, stanov). Slovenski katoliški sociologi so bili, preden jim je levi teror nasilno zamahnil usta s prstjo roških gozdov, vneti in izvirni zagovorniki takšnega samoiniciativnega "stanovstva", kot se je temu takrat reklo. Ali ni torej propad levice morda velika priložnost za ponoven vzpon katoliške stanovske politične vizije? Ali ni morda ravno zavesten prevzem katoliške vizije o temeljnosti samoiniciative vmesnih skupnosti tisti, ki mu je usojeno bistveno prispevati k razvoju konstruktivnega bipolarizma v Evropi (in morda celo - vzvratno - še v Ameriki), osredotočenega okrog tematike gospodarskega samoiniciativnega vzpona malega človeka? Ali ne bi ta bistveno aristotelsko-tomistična sredinska vizija šele zares utemeljila in sprostila naboj situacije, ki se ji nezadržno približujemo? Ali ni doba, kateri se približujemo, torej v tem smislu celo bistveno katoliška?

Če je to tako, se potem pred nami odpira velika priložnost ne le za katoliško politiko, pač pa za katoliško kulturo nasploh. Tudi v Sloveniji. Tudi za našo revijo. Se tega dovolj dobro zavedamo? Se tega naša katoliška politika dovolj dobro zaveda? Ali le caplja za nekimi preživelimi shemami političnega življenja?

Odvisnost kot osrednja tema pričujoče številke naše revije je le na videz vnanja pričujočemu premisleku. Ali ni social(istič)na država, od katere se v tem sestavku poslavljamo, pravzaprav država odvisnosti, država odvisnikov? In ali ni po drugi strani katoliška država kot država subsidiarnosti in samoiniciativnosti država neodvisnega, samostojnega, suverenega človeštva?

Ivo Kerže

Dokaz Boga

Zakaj sploh ne moremo ničesar misliti, če Boga ni*

Govorica o Bogu je povsod, kjer so ljudje, v zraku, pa čeprav v še tako popačenih oblikah. V grški filozofiji so jo prvič mislili pojmovno, v Izraelu prvič izgubi značaj govornice in postane občestveno izkustvo vere, dokler naposled v Izraelu ne nastopi Jezus iz Nazareta in reče: "Kdor je videl mene, je videl Očeta." (Jn 14, 9). A vprašanje ostane: Ali tej govornici odgovarja nekaj v stvarnosti? Kadar rečemo "Bog", vemo, kaj mislimo. O najvišjem bitju imamo, kakor pravi Kant, ideal brez napake, "pojem, ki sklene in krona celotno človeško izkustvo".¹ A na kakšnem temelju lahko verjamemo, da k temu pojmu pripada, kakor trdi ravno Kant, objektivna realnost? Kakšen razlog imamo, da trdimo, da je Bog več kot le ideja, kakšen temelj imamo, da verjamemo, da biva?

Na to vprašanje obstaja negativen odgovor: ateizem; obstaja razočarana ugotovitev, da odgovora še nismo našli; obstaja agnostičen odgovor, da človek takega odgovora iz načelnih razlogov ne more najti. Vsi ti odgovori, še tako napačni, si zaslužijo spoštovanje, ki pač gre človeškimi prepričanjem, ne zato ker so pravilni, ampak ker se ljudje z njimi istovetijo. Nobenega spoštovanja pa si ne zasluži danes razširjeno in pogosto nejasno artikulirano mnenje, češ da odgovor na to vprašanje ni tako pomemben, da je pomembnejše vse ostalo, kar nas giblje, in se zato svojega časa ne splača posvečati razmišljanju o Bogu. Če Bog obstaja in je življenje po smrti, bomo to slej ko prej videli. To pa, da je nekdo dostojen človek, ni odvisno od vere v Boga. Konec koncev so tudi muslimanski sa-

momorilci verjeli v Boga in ravno vera jih je motivirala za zločine. Trdim, da si to mnenje ne zasluži spoštovanja. Saj, kot je rekel Sokrat, kaže na bednega človeka. Kaj bi si mislili o človeku, ki je bil rešen iz obupnega položaja, vrnjen nazaj v življenje in bi se nanj razlilo obilo dobrih del, on pa si ne bi bil na jasnem, ali je to vse naključje ali pa skriven dar ljubečega človeka? In ta človek bi rekel: "To vprašanje me ne zanima. Kar imam, imam, če pa se za tem skriva ljubezen nekega Darovalca, mi je to vseeno, saj se mu tako ali tako ne bi zahvalil." Človek, ki ga spoštujemo, bi se želel zahvaliti, če naslovnik obstaja. In tak človek bi stavil vse, da bi to izvedel.

Ta isti človek pa bi se tudi potožil, če za to obstaja naslovnik. Zagotovo obstaja vrsta motivov, ki človeka pripravijo do tega, da si postavi vprašanje po Bogu. Najgloblji motiv je gotovo ta: zahvaliti se in iz (za)hvale živeti. Ključna beseda krščanskega bogoslužja ni brez razloga "Hvala", evharistija. Z zahvalo pa je povezana radost. Udobje brez Darovalca se lahko hitro poveže z zadovoljstvom, medtem ko je radost takrat, ko obstaja nekdo, ki se mu lahko zahvalimo. Pri bistvenih človeških vprašanjih in pri vprašanjih filozofije, ki ta vprašanja obravnavajo metodično in sistematično, je – kakor v sodnem postopku – na začetku odločitev: o porazdelitvi dokaznega bremena oziroma dolžnosti utemeljevanja. Spričo prevladujoče splošnosti in trajanja govornice o Bogu bo nosil breme tožnika tisti, ki jo je označil kot zavajajočo. Predvsem pa: kadar iščemo sledi nekega bitja, je pomembnejši tisti, ki je sled že našel, kot pa tisti,

ki še ni našel nobene. Dejstvo, da nihče ni videl belega vrana, ne pove nič v breme tistega, ki ga je našel. Prvi ne more reči "Ni belih vranov" zgolj zato, ker še ni videl nobenega. Pač pa lahko tisti, ki ga je našel, trdi, da obstaja. "Nihče ni videl Boga," (Jn 1, 18) je zapisal evangelist Janez. Vprašanje je torej: Ali je režiser v filmu, v katerem nastopamo, bolj ali manj na skrivaj pustil svoj podpis tako, da ga lahko najdemo, če ga iščemo?

Um dá človeku zmožnost iskati Boga. Ne instrumentalni um, ki nas, kot pravi Nietzsche, naredi spretne živali, ampak zmožnost, v moči katere človek preseže svoje okolje in se lahko nanaša na samo dejanskost: zmožnost, ki nam sredi morja dá vedeti, da so na oddaljeni, na obzorju komaj zaznavni ladji, ki v kontekstu našega življenja ne igra nobene vloge, ljudje, ki so kot mi v središču svojega zornega polja in za katere smo mi le pojav na robu njihovega obzorja, ki v njihovih življenjih prav tako ne igramo nobene vloge. Verjeti, da Bog obstaja, ne pomeni verjeti, da je on naša ideja, ampak da smo mi njegova. Pomeni točno to, k čemer poziva Jezus: obrniti perspektivo, spreobrnitev. Če Bog je, potem je to najpomembnejše. Bolj pomembno kot to, da smo. Dejstvo, da lahko to vemo, naredi človeka dostojanstvenega in ga razlikuje od vseh drugih živih bitij.

Za nami je dolga zgodovina človeških poskusov, da bi svoje prepričanje o obstoju Boga podkrepili z racionalnim iskanjem sledov. Redko je kdo prek dokaza Boga začel verovati, čeprav se tudi to zgodi. Pascal po pravici zapiše, da je Bogu rekel: "Ti me ne bi iskal, če me ne bi že imel."² In verujoči so od nekdanj iskali pot, da z racionalnimi temelji utrdijo in upravičijo svojo intuitivno gotovost. To, da so vsi dokazi Boga brez izjeme sporni, ne pove prav dosti. Saj če bi bile radikalne odločitve o usmerjenosti našega življenja odvisne od dokazov znotraj matematike, bi bili tudi ti sporni.

Vendarle pa so vsi dokazi Boga dokazi *ad hominem*, kar pomeni, da zmeraj predpostavijo določenega človeka in določene postavke kot priznane. Leibniz – ta je vedel, kakšen je moj dokaz – je nekoč zapisal, da so vsi dokazi dokazi *ad hominem*. Dokaza, ki pri naslovniki ne meri na nič vnaprej priznane, ni, niti v matematiki. Dejstvo, da se zdi, da so klasični dokazi Boga vse od Aristotela do Descartesa, Leibniza in Hegla izgubili svojo dokazilnost, je posledica tega, da dokazi vsakič predpostavljajo nekaj kot priznано, česar pa sprva ni priznal Kant, pred vsem pa tega ni priznal Nietzsche. Vprašanje je: Kaj lahko in moramo predpostaviti kot priznано, da se bodo razlogi za dejanskost Boga zdeli prepričljivi?

Sprva se posvetimo tradicionalnim dokazom Boga. Delimo jih lahko v dve skupini, na t. i. ontološki dokaz Boga, ki si ga je v 12. stoletju umislil sv. Anzelm iz Canterburyja in sta ga ovrgla Tomaž Akvinski in Kant, a je kljub temu prepričal velike duhove, kot so Descartes, Leibniz in Hegel. Anzelm sklepa, ne da bi izhajal iz kakršnega ustvarjenega sveta, iz golega pojma Boga na njegovo resničnost, saj ta pojem pomeni tisto bitje, od katerega popolnejšega ni mogoče misliti. Z mislijo na tako bitje pa smo preskočili in presegli golo imanenco našega mišljenja, saj bi, tako argumentira Anzelm: "Dejanski Bog bil ravno zato, ker je, večji in popolnejši od zgolj mišljenega Boga." Boga tako rekoč moramo *per definitionem* misliti kot resnično bivajočega. Tomaž ugovarja, da je tudi misel Boga, ki biva onstran naših misli, še vedno zgolj misel. Podobno argumentira Kant, ki zapiše, da realno bivanje ni lastnost, oznaka, ki sodi med druge oznake. Kljub temu so tudi v 20. stoletju bistroumni filozofi, ki se jim zdi Anzelmov dokaz prepričljiv in ga kljub vsemu zagovarjajo.

Argumentov svetega Tomaža, znamenitih pet poti, tukaj ne morem posamično

predstaviti. Vsi izhajajo iz dejstva obstoja sveta in v njem odkrivajo sledi Stvarnika. Tukaj bom omenil le dva od teh argumentov. Eden izmed teh, t. i. dokaz iz prigodnosti, izhaja iz dejstva, da stvari in dogodki v svetu – in to vključuje tudi naravne zakone – v sebi nimajo nobene nujnosti. Vse, kar je, bi lahko bilo tudi drugače. Obstoj prigodnega je možen le, če obstaja nek nujni temelj. Ta temelj mora dajati razlog, da so stvari tako, kot so, če naj mišljenje ne kapitulira. Bit, ki zaradi svoje notranje nujnosti je, pa imenujemo Bog.

Drugi dokaz je ves čas veljal za najbolj "ljudskega". Izhaja iz nedvomnega obstoja smotrnih procesov, kakor so rast rastlin in živali – torej procesov, ki so razumljivi samo iz svojega cilja. Zimske selitve ptic v Afriko lahko razumemo le, če vemo, da tam lažje najdejo hrano. Ampak, tako trdi Tomaž, ptiči tega sami ne vedo, še manj pa rastlina pozna program, ki uravnava njeno rast. Cilj torej ni v sami puščici, ampak v duhu tistega, ki jo je izstrelil. Da lahko te smotrne procese razumemo, mora obstajati strelec, Stvarnik, ki je v stvari položil smer za njihovo dobro, saj lahko cilj tako rekoč deluje vzvratno ter požene in koordinira vzročne procese le, če je zavesten, zavest o cilju je namreč pred samimi procesom.

Dokazom Boga je prvi udarec zadal Kant s tezo, da je naš teoretični um z njegovimi konstitutivnimi instrumenti, kategorijami, primeren zgolj za urejanje naših čutnih izkustev. V tem okviru ima ideja Boga naloge sistematizacije. A za sam teoretični um veljajo Humove besede: "Nikoli ne naredimo koraka onstran sebe."³

Teoretični um nas ne pooblašča za izrekanje o sami resničnosti in posledično tudi ne o Bogu, kolikor je več kot le ideja. Le praktični um, zgolj izkustvo vesti, nas pooblašča, celo zavezuje k temu, da domnevamo obstoj bitja, ki združi obe brezpogojnosti, bit(i)

in dobro, in s tem zagotovi, da tek sveta ne pripelje dobre volje *ad absurdum*.⁴ "Moral sem torej odpraviti znanost, da bi dobil prostor za verovanje,"⁵ zapiše Kant. Hegel je kasneje Kantu očital, da ima Kant preozek pojem uma, namreč omejenega na um novoveških naravoslovnih znanosti, za katere pa, kakor sem že poskušal pokazati, Bog ni eden od možnih predmetov.

Odločujoč udarec pa je zadal Nietzsche, ko je načelno postavil pod vprašaj predpostavko, ki so jo za svoj temelj priznavali vsi tradicionalni dokazi za Boga: predpostavka intelegibilnosti sveta. Michael Foucault je v najkrajši obliki izrazil, kar je Nietzsche mislil: "Ne smemo misliti, da se svet k nam obrača z berljivim obrazom."⁶ To, kar je Nietzsche načelno postavil pod vprašaj, je zmožnost uma, da spozna resnico in s tem samo misel na resnico. Ta misel ima zanj predpostavko, teološko predpostavko, da Bog obstaja. Samo če Bog obstaja, obstaja kaj več kot zgolj subjektivna podoba sveta, nekaj takšnega kot "stvari na sebi", o katerih je pisal Kant. To so stvari, kakor jih vidi Bog. Če tega božjega pogleda ni, ni nikakršne resnice onstran naših subjektivnih perspektiv. Nietzsche tukaj govori o veri Platona, ki je tudi vera kristjanov, namreč da je Bog resnica, da je resnica božanska. Vsi dokazi Boga bolehajo za tem, kar logiki imenujejo "petitio principii".⁷ Ti dokazi namreč predpostavljajo ravno to, kar poskušajo dokazati: Boga.

Ali to drži? Da in ne. Teoretično ne drži. Tomaž Akvinski v svojih petih poteh niker ne postavi teze o logični strukturi sveta ali o zmožnosti uma, da spozna resnico. Jo pa predpostavi molče. Da imajo te predpostavke svoj temelj v Bogu, je njemu ontološko bilo razumljivo. Toda v spoznavno-teoretskem razmisleku to ne zdrži. Kadar pride do vprašanja veljavnosti prvih načel našega mišljenja, ki je v službi resnice, preprosto argumentira kakor Aristotel z *reductio*

*ad absurdum*⁸ nasprotne trditve. Kdor zanika zmožnost uma, da spozna resnico, ali veljavnost načela o protislovju, ta ne more nič več reči. Že sama teza, da resnice ni, vsaj za to tezo predpostavlja resnico. Tukaj pa Nietzsche ugovarja: Kdo pa lahko trdi, da ne živimo v absurdu? S tem se sicer zapletamo v protislovja, a tako pač je. Obup uma nad samim seboj se ne more ponovno artikulirati v logično dosledni obliki. Naučiti se moramo živeti brez resnice. Ko bo razsvetljenstvo dokončalo svoje delo, se bo samo ukinilo, saj, tako piše Nietzsche, "tudi mi razsvetljenci, svobodni duhovi 19. stoletja, še živimo od vere krščanstva, ki je bila tudi vera Platona, da je Bog resnica, da je resnica božanska."⁹

Ko se bo razsvetljenstvo ukinilo, bo rezultat nihilizem. Ta pa, kakor pravi Nietzsche, ustvari potreben prostor za nov mit. A načeloma tudi tega ne moremo reči, namreč da sploh ne moremo resničnega reči. Vprašanje je zgolj: s katero lažjo lahko bolje živim.

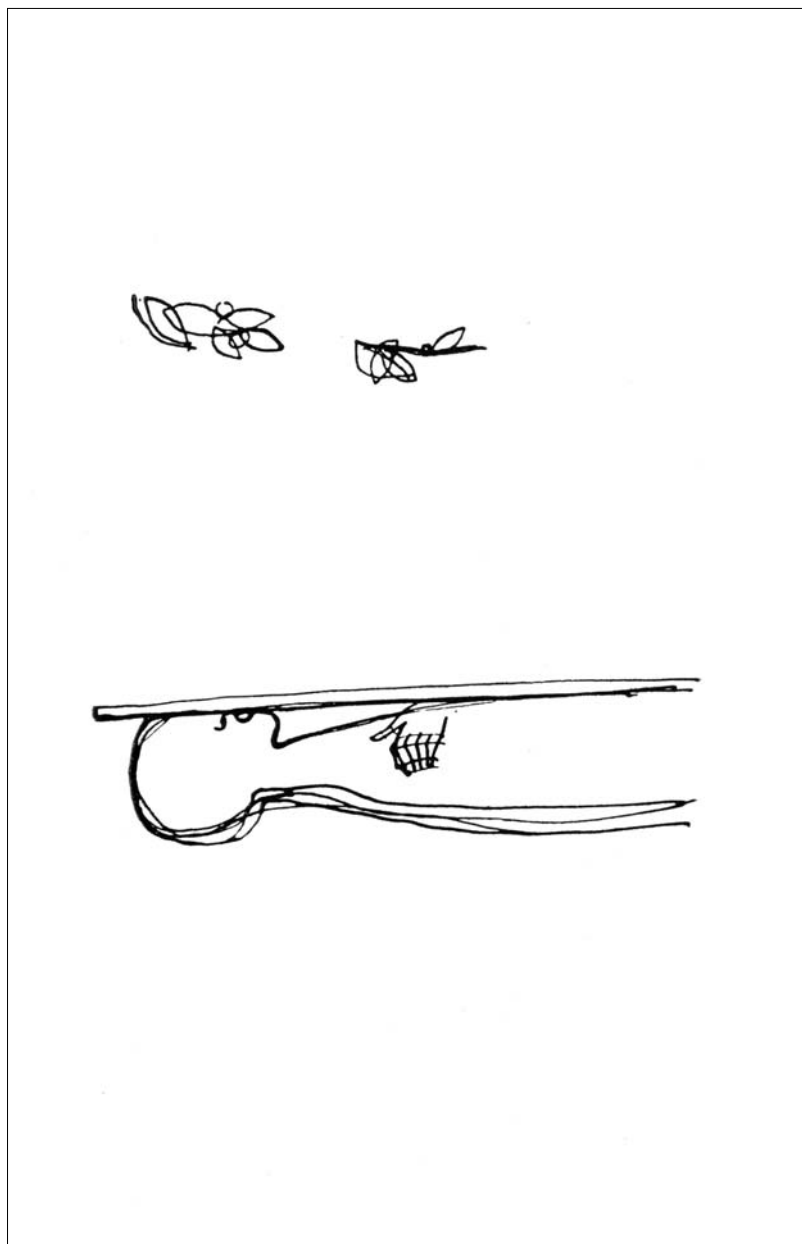
Znan napis na steni¹⁰ se glasi: "Bog je mrtev. Nietzsche".¹¹ Pod njim pa je nekdo napisal: "Nietzsche je mrtev. Bog." A nekaj od Nietzscheja le ostane: boj proti banalnemu nihilizmu družbe zabave, natančno in obupano zavedanje, kaj pomeni, če Boga ni. Teoretično pa ostane uvid v notranjo in neločljivo soodvisnost med vero v obstoj Boga z mislijo o resnici in človeško zmožnost-za-resnico. Ti dve prepričanji se pogojujeta. Če se je misel, da živimo v absurdu, enkrat pojavila, potem sam spoznavnoteoretični *reductio ad absurdum* ni več ugovor. Dokazov za obstoj Boga ne moremo več izpeljati iz trdnega temelja človeške zmožnosti-za-resnico, saj je ta temelj varen le pod predpostavko obstoja Boga. Imamo lahko le oboje skupaj. Ne vemo, kdo smo, prej vemo, kdo je Bog, vendar zanj ne moremo vedeti, če nočemo zaznati njegovih sledov, ki smo mi sami, mi kot osebe, kot končna,

a svobodna in resnice-zmožna bitja. Sled Boga v svetu, iz katerega moramo danes izhajati, je človek, smo mi sami.

A ta sled ima posebnost, namreč da je s svojim odkriteljem identična, torej ne obstaja ločeno od njega. Če kot žrtve scientizma sebi več ne verjamemo, kdo in kaj smo, če se pustimo pregovoriti, da smo zgolj stroji za širjenje naših genov in če imamo um za proizvod evolucijske prilagoditve, ki nima nič z resnico in če nas notranje protislovje te trditve ne prestraši, potem ne moremo pričakovati, da bi nas karkoli lahko prepričalo o obstoju Boga. Saj, kakor rečeno, sled Boga, ki smo mi sami, ne obstaja, ne da bi mi to hoteli, čeravno - Bogu hvala - je obstoj Boga popolnoma neodvisen od tega, ali ga prepoznamo, zanj vemo in se mu zahvaljujemo. Samo mi smo tisti, ki se lahko prečrtamo.

Pojem človeške bogopodobnosti, ki je pogosto rabljen kot nabožna metafora, danes pridobiva nepričakovano natančen pomen. Bogopodobnost pomeni zmožnost-za-resnico. Pri čemer ljubezen ni nič drugega kot storjena resnica. Ljubezen lahko prevedemo kot "drugi postaja zame resničen". Noben pojem nima večjega pomen za novozavezno sporočilo, kot ga ima pojem resnice. "Jaz sem zato rojen in sem zato prišel na svet, da pričujem za resnico," (Jn 18, 37) odgovori Kristus na Pilatovo vprašanje, ali je on kralj. Ta odgovor še danes stoji ob Pilatovem vprašanju "Kaj je resnica?" (Jn 18, 38). Osebnost človeka stoji in pade z njegovo zmožnostjo-za-resnico. Danes jo pod vprašaj postavljajo biologi, teoretiki evolucije in nevrološke znanosti. V to načeto diskusijo ne morem vstopiti. Le to bi rad rekel: vsakršno duhovno gledanje na človeka je danes nadomeščeno z naturalizmom.

Za naturalizem pa spoznanje ni to, za kar se ima. Spoznanje nas ne pouči o tem, kaj je, ampak je v službi življenjske prilagoditve na okolje. A kako lahko to vemo, če ni-

Bara Jemec: Belina

česar ne moremo vedeti? Da je človek popolnoma narava, naravno bitje in da izvira iz nižjih življenjskih oblik, za človekovo samorazumevanje le tedaj ni pogubno, če je narava ustvarjena od Boga in stvarjenje človeka odgovarja božjemu namenu. Za to evolutijskega procesa, ki ga sam raje označujem z Darwinom kot s procesom "descendence", ni potrebno razumeti kot teleološki proces, ki trdi, da generator novega ni naključje. To, kar je z vidika naravoslovja naključje, je prav lahko tudi božji namen, ki ga mi prepoznavamo kot cilj usmerjen proces. Bog deluje prav tako po naključjih kakor po naravnih zakonih. Biologi govorijo o "fulguraciji"¹² in o "emergenci"¹³, da bi z besedami priklicali nepojasljivo. Verjeti v Boga pomeni imeti ime za ta nastop novega, ime, ki novega v bistvu ne skrči zgolj na staro: to ime je "stvarjenje". Zmožnost-za-resnico lahko razumemo le kot stvarjenje.

To, kar menim, da namreč resnica predpostavlja Boga, bi rad ponazoril na zadnjem primeru, na dokazu Boga, ki je takorekoč odporen na Nietzscheja: dokaz Boga iz grammatike, natančneje iz t. i. *futurum exactum*.¹⁴ *Futurum exactum* ali drugi futur je miselno nujno povezan s sedanostjo. Reči za nekaj, da je zdaj, pomeni isto, kakor če v prihodnosti rečemo, da je bilo. V tem smislu je sleherna resnica večna. To, da so se številni ljudje 6. decembra 2004 zvečer udeležili na Visoki šoli za filozofijo v Münchnu predavanja o racionalizmu in veri v Boga, ki ni bilo le tisti večer, to je zmeraj res. Če smo danes tukaj, potem bomo jutri tukaj bivši. Sedanost ostane kot preteklost prihodnje sedanosti zmeraj resnična. A kakšne vrste je ta resničnost? Lahko bi rekli, da je v sledeh, ki jih po vzročnostnem učinkovanju zapusti. A te sledi postajajo vedno šibkejše. In sledovi so le tako dolgo, dokler se tega, ki jih zapusti, spominjamo kot njega samega.

Dokler ostaja spomin na preteklo, ni težko odgovoriti na vprašanje po njegovem načinu biti. Svojo resničnost ima ravno v tem, da ostaja v spominu. A spomin se enkrat konča in enkrat ne bo več ljudi na zemlji. Končno bo tudi sama zemlja izginila. Ker preteklosti vedno pripada neka sedanost, glede na katero je prva preteklost, moramo reči: z zavedno sedanostjo - in sedanost je lahko le zavedna - izgine tudi preteklost in *futurum exactum* izgubi svoj smisel. A ravno tega ne moremo misliti. Stavek: "In v daljni prihodnosti ne bo več res, da smo nocoj bili skupaj," je nesmisel. Prav tega ni mogoče misliti. Če nekoč ne bo več res, da smo bili tukaj, potem dejansko tudi zdaj nismo zares tukaj, kakor to dosledno trdi budizem. Če nekoč sedanje resničnosti ne bo več, potem sploh ni resnična. Kdor odstrani *futurum exactum*, odstrani sedanost.

Torej še enkrat: kakšne vrste je ta resničnost preteklega, resnica vsake resnice? Edini odgovor je lahko: misliti moramo zavest, v kateri je spravljen vse, kar se zgodi, absolutno zavest. Nobena beseda ne bo nekoč neizrečena, nobena bolečina nepretrpljena, nobeno veselje neizživeto. Tisto, kar se je zgodilo, se lahko oprusti, ne more pa se ne-zgoditi. Če resničnost obstaja, potem je *futurum exactum* neogiben in z njim postulat o resničnosti Boga. "Bojim se," piše Nietzsche, "da se ne bomo otresli boga, ker še verjamemo v slovnico ..." ¹⁵ A tudi Nietzsche je lahko pisal le to, kar je (za)pisal, saj je to, kar je hotel povedati, zaupal slovnici.

Prevedel: Jani Šumak

* Spaemann, Robert: *Warum wir, wenn es Gott nicht gibt, überhaupt nichts denken können*, v: *Welt*, 26. marca 2005.

1. Gl. I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A 641dB 669.

2. [Slovenski prevod: J. Zupet, v: B. Pascal, *Misli*, Celje, Mohorjeva družba, 1999, 195, op. prev.]
3. Gl. D. Hume, *A Treatise of Human Nature*, New York-London, Penguin Books, 1985, 61.
4. Gl. I. Kant, *Kritika praktičnega uma*, 2. izd., Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2003.
5. [Slovenski prevod: Z. Kobe, v: I. Kant, *Kritika čistega uma: 1/4*, v: *Problemi* 39 (2001), 28; ter v: I. Kant, Predgovor k drugi izdaji *Kritike čistega uma*, *Filozofija na maturi* 6 (1999), 64, op. prev.]
6. [Nemški prevod: W. Seitter, v: M. Foucault, *Die Ordnung des Diskurses*, München-Wien, Carl Hanser Verlag, 1974, II, op. prev.]
7. *Petitio principii* ali zmote krožnega sklepanja so logične napake, kjer že v naprej predpostavimo resničnost tistega, kar bi naj šele dokazali.
8. *Reductio ad absurdum* je dokaz v logiki, ki nam narekuje, da hipotezo, ki nas po preverjanju pelje v protislovje, zavržemo in privzamemo njeno negacijo.
9. [Slovenski prevod: J. Moder, v: F. Nietzsche, *Vesela znanost*, Ljubljana, Slovenska matica, 2005, 244; ter v: F. Nietzsche, *H genealogiji morale*, Ljubljana, Slovenska matica, 1988, 335-226, op. prev.]
10. Znamenita šala, pogosto zapisana kot grafit. Pojavlja se predvsem v neposredni bližini fakultet in ima nemalokrat še kak dodatek npr. "Nekateri so rojeni posthumno" (F. Nietzsche, *Ecce homo*).
11. [Slovenski prevod: J. Moder, v: F. Nietzsche, *Vesela znanost*, 125; 137; ter v: F. Nietzsche, *Tako je govoril Zaratustra*, Ljubljana, Slovenska matica, 1999, 101, op. prev.]
12. Fulguracija je uničenje tkiva zaradi udarca strele.
13. Emergenca je izrastlek izpod površine rastlinskih organov, kot je npr. trnje pri vrtnici.
14. *Futurum exactum* ali *Futur II* je dovršni prihodnjik, ki izraža dejanje ali stanje, bodisi za pretekli dogodek bodisi za dogodek, ki se bo zgodil ob določenem času
15. [Slovenski prevod: J. Moder, v: F. Nietzsche, *Somrak malikov*, Ljubljana, Slovenska matica, 1989, 27, op. prev.]

Beseda “Deus” v Vergilijevih pesnitvah

Ateizem je, žal, sodoben množičen pojav. Ateizem zanika obstoj Boga in se pogosto opira na napačno pojmovanje človekove samostojnosti.¹ Sodobnega človeka namreč zamera izraziti občutek samostojnosti, samozadostnosti: “Ne razumem, kako lahko nekdo ob spoznanjih in dognanjih sodobne znanosti še veruje v Boga. Še malo in popolnoma bomo obvladali svet in človeka. Pomislimo samo na kloniranje, genski inženiring, manipulacije z vremenom, skokovit napredek računalniških tehnologij,” tako se baha sodobni ateist.²

Morda še hujši kot ateizem je pojav indiferentizma, brezbržnosti: Bog sicer je, a to me ne zanima ...

Krivico bi storili starorimskemu paganizmu, če bi sodobne ateiste poimenovali “pogane”. Pogani so vendar verovali v boštva. Čutili so, da so odvisni od njih in da jih je treba častiti. V pesnitvah Publija Vergilija Marona (rojen 15. oktobra 70, umrl 22. septembra 19 pr. Kr.) pa najdemo celo neke poteze, ki kažejo na edinega, pravega Boga. Vergil namreč razločuje med besedo “deus” (bog), pisano z malo začetnico, in med besedo “Deus”, pisano z veliko začetnico. Bogovi so sicer grešni, še celo sam Jupiter oskrni devico in jo potem v zadoščenje postavi za boginjo jezer in šumečih rek.³ Bogove ter boginje ima Vergil za “caelicolae”, za nebeščane, toda med temi je eden, “Deus”, pred katerim ima sveto spoštovanje.

“Deus”, imenovan tudi “Phoebus” (Febus, Apolon, bog sonca, pesništva), je *immortalis*, nesmrten, neumrljiv. Z njim se bo vrnila

na zemljo “aurea aetas”, zlata doba (zemeljski Eden) z Dečkom, ki ga bo rodila neka čista Devica.⁴

V pričujoči razpravi so za Vergilove pesnitve naslednje okrajšave: Eneida (*AE*), Ekloge (*E*), Georgika (*G*).

“Deus” – “Amor”

Oksfordski veliki latinski slovar ima za besedo “amor” (ljubezen) kar sedem pomenov. Med temi pomeni je tudi “Amor” kot posebjeno boštvo. Omenjeni slovar piše “Amor” z veliko začetnico, ko navaja znani Vergilov izrek: “*Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori*” (*E X*, 10, 69).⁵ V okrožnici papeža Benedikta XVI., *Bog je ljubezen*, je omenjeni izrek preveden takole: “Ljubezen vse premaga, vdajmo se tudi mi ljubezni.”⁶ Zdi se, da Vergil z besedo “Amor” Erosu, grškemu boštvu, ni odvzel njegovega prvotnega dostojanstva, pozneje ponižanega v simbol razuzdanosti. Nemci so namreč omenjeni Vergilov stavek prevedli takole: “Rings herrscht Amors Gewalt. Auch ich muss weichen dem Gotte” (Krog in krog vlada Amorjeva premoč, tudi jaz se moram ukloniti temu bogu).⁷ V prevodu dr. Frana Bradača se ta stavek glasi podobno: “Amor nad vsem je gospod, tudi jaz se mu moram podvreči.”⁸ V kritični izdaji Vergilovih Eklog najdemo glede tega opombo: Ker Amor (Deus) vse premaga, nam ne preostane drugega, kakor da ponižno odstopimo in da ga ne skušamo omečiti. Vergil se namreč v predhodnih vrsticah pritožuje, da Amor ne ublaži njegove mukotrpe zaljubljenosti.⁹

Za Vergila Amor (Deus) v tem primeru ni boštvo razuzdanosti, sicer ne bi bil zapisal:

*Sed mihi vel tellus optem prius ima
dehiscat,*

*Vel pater omnipotens adigat me fulmine
ad umbras,*

*Ante, pudor, quam te violo, aut tua iura
resolvo (AE IV, 24-27).*

Ker gre za znanstveno razpravo, prevajam dobesedno:

*“Prej želel bi, da se mi zemlja odpre
in vsemogočni me oče s strelo požene k
sencam podzemlja,
kakor da tebe, sveto bi čistost, oskrunil
in ne držal se tvoje pravice.”*

Za izraz “pater omnipotens” (vsemogočni oče) uporabi Bradač besedo “Jupiter”, vendar se zdi, da je tu mišljen Vergilov “Deus”, ki je prost pregreh, in ki bedi nad sramežljivostjo ljudi.

“Deus” je povesod navzoč

“Deus” je navzoč, po materini ljubezni, ki se nasmehne svojemu novorojenčku, pa tudi po očetovi ljubezni.

*Incipe parve pure risu cognoscere ma-
trem.*

*Incipe parve pur, cui non risere parentes
Nec Deus hunc mensa, dea nec dignata
cubili est. (E 4: 60-63).*

Prevajam:

*Začni, otroček, spoznavati mater po
njenem smehljaju;*

*začni, otroček, to, kajti komur se starši
niso nasmehnilo,*

*temu Deus ne bo dodelil mize, ne
boginja ležišča.*

Pod izrazom “miza” umeva Vergil “vzgojo”, z besedo “ležišče” pa misli “srečno zakonsko zvezo”.

*Ipsi laetitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsae iam carmina
rupes,*

*Ipsa sonant arbusta: Deus, Deus, ille,
Menalca.*

(E 5: 62-64)

*Od veselja do zvezd dvigajo svoje glasove
gozdnate goré:*

tudi pečine pojó in v grmovju odmeva:

Deus, Deus je tu, Menalkas!

Pod besedo “Menalkas” nekateri vergilovci umevajo Vergila samega.

Tudi med vojno je “Deus” navzoč ... *po-
nuntque ferocia Poeni corda, volente Deo.*

(AE I: 306-307)

*... odložijo Punci besnost srcá, ker hotel je
Deus.*

*Praecipites vigilate viri, et considite
transtris:*

*Solvite vela citi: Deus aetere missus ab
alto (...).*

Sequimur te, sancte Deorum ...

(AE 4: 573-577)

*Brž se zbudite možje, usedite se na
veslarske klopi,*

*jadra napnite takoj: iz visokih nebes
poslan je k nam Deus (...).*

Sledili ti bomo, sveto božanstvo ...

*Phoebe, graves Troiae semper miserate
labores ...*

(AE 6: 56)

*Febus, ki vedno bilé so pri srcu ti muke
Trojancev ...*

*Terna tibi haec primum triplici diversa
colore*

*Licia circumdo, terque haec altaria
circum*

*Effigiem duco. Numero Deus impare
gaudet.*

*Necte tribus nodis ternos, Amarylli,
colores!*

(E 8: 73-75.77)

Te trojne trakove s trojno barvo različne okrog ti zdaj najprej ovijam in trikrat okrog

*teh žrtvenikov nosim tvojo podobo.
Neparno število je Deusu všeč.
Tri barve uvezi, Amarilis, v tri vozle!*

Vergil tu petkrat navaja število tri: *terna, triplici, ter, tribus, ternos*; hkrati poudarja, da je neparno število (v tem primeru število tri) Deusu všeč. Slutnja, da je "Deus" troedini? Da je treba "Deusa" po trikrat počastiti in da je število tri "Deusu" všeč, so tako tehtne besede, da bi še luno potegnile z neba. Tako je namreč predhodno poudarjeno: "*Carmina vel coelo possunt deducere Lunam*" (E 8: 69), prevajam: "Čarobne besede, ki bi še luno potegnile z neba."

*Et me Phoebus amat: Phoebosua semper
apud me
Munera sunt, lauri, et suave rubens
hyacinthus ...
(E 3: 62-63)
Febus me ljubi, ker vedno njegove darove
skrbno gojim;
lovorike in rdečkasti cvet - hijacinto.*

"Deus" je mogočen in moder

*Tunc etiam fatis aperuit Cassandra
futuris*

*Ora, Dei iussu non unquam credita
Teucris ...
(AE 2:246-247)*

*Zdajci odprla je usta še tudi Kasandra,
bližnjo usodo prerokujoč, a Trojanci
po božjem povelju nikoli ji niso verjeli.*

Kasandra je prejela od "Deusa" dar prerokovanja, dar napovedi prihodnjih reči. Ker pa je razžalila "Deusa", je ta uredil tako, da ji Trojanci niso verjeli.

*Mortaline manu factae immortale
carinae
Fas habeant? Certusque incerta pericula
lustret*

*Aeneas? Cui tanta Deo permissa potestas?
(AE 9: 95-97)*

*Mar naj s človeško roko narejene ladje imajo
nesmrten duh božji?* ("Mar" v retoričnem vprašanju poudarja nasprotno trditev, se pravi, da ladje, s človeško roko narejene, nimajo nesmrtnega božjega duha). *Mar naj odločni Enej predvidi morebitne nevarnosti? Katere-mu Deusu dana je takšna oblast?*

Preden se je Vergil odpravil na pot proti Grčiji, je pesnik Horacij zapel:

*"O ladja, ki poneseš mojega Vergila na pot,
ohrani drugo polovico moje duše,
vrni mi ga zdravega ..."*¹⁰

V tej prošnji odmeva prej omenjena Vergilova vera, da s človeško roko narejena ladja nima nesmrtnega božjega duha, in da ga lahko varuje in reši le "Deus".

Ladje niso deležne božjega duha, čebele pa, ker jim je "Deus", ki je povsod navzoč, dal nekaj svoje božje pameti in nebeškega duha:

*Esse apibus partem divinae mentis; et
haustus
Aetherios dixere: Deum namque ire per
omnes*

*Terrasque, tractusque maris, coelumque
profundum.*

(G 4: 220-222).

*Pravili so, da so čebele deležne božje
pameti in nebeškega duha ter da Deus
gre po vsej zemlji, po valovih morja in
po neizmernem nebu.*

*Non haec humanis opibus, non arte
magistra*

*Proveniunt; neque te, Aenea mea dextra
servat:*

*Maior agit Deus, atque opera ad maiora
remittit.*

(AE 12: 427-429)

*To ni zgodilo se s človeško močjo, ne
z umetelnostjo vračev; ni varovala, Enej,
moja te roka: Deus tu večji deluje, na
slavna te dela pošilja.*

*Quo Deus, et quo dura vocat fortuna,
sequamur ...*

(AE 12: 478)

*Kamor kliče nas Deus, kamor trda
usoda, tja naj sledimo ...*

Agnovere Deum proceres divinae tela ...

(AE 9: 659)

*Glavarji (Trojancev) so spoznali Deusa
in božja kopja ...*

"Deus" pomaga

*O socii, (neque enim ignari sumus ante
malorum)*

*O passi graviora: dabit Deus his quoque
finem.*

(AE 1: 202-203)

*Tovariši dragi, (pozábili nismo še
prejšnjih nezgod),
prestali smo hujše že: tudi sedanjim
Deus dober izid bo dal.*

*Sed tibi cursum venti, quae fata dedere?
Aut quis te ignarum nostris Deus appulit
oris?*

(AE 3: 337-338)

*Toda kateri vetrovi, katera usoda te
srečno je gnala?*

*Ali kateri je Deus tebe, nič slutečega, na
našo obalo pripeljal?*

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

(AE 3: 715)

*Ko sem odšel, na vašo obalo prignal me
je Deus.*

Vergil, "divinus poeta" (E 5:45), pesnik božanski, "pius Aeneas" (AE 1: 224), pobožni Enej (Vergil se prikrito istoveti z junakom Enejem, ustanoviteljem Rima), polaga Didoni v usta tako rekoč svojo lastno oporoko:

*Incubuitque toro, dixitque novissima verba:
dulces exuviae,¹¹ dum fata Deusque
sinebat:*

*Accipite hanc animam, meque his
exsolvite curis.*

(AE 4:650-653)

*V posteljo legla je, izrekla poslednje
besede:*

*Sladki ostanke, dokler dopuščala to sta
Deus, usoda:*

*Sprejmita dušo zdaj to, in teh me skrbi
odrešita.*

Sv. Hieronim poroča, da je Vergil poskrbel za svoje zemeljske ostanke: "Njegov prah je shranjen z nagrobnim napisom, ki ga je umirajoči sam narekoval: *Mantua me je rodila, Kalabrija vzela, v Partenopejski zemlji počivam - opeval pa sem pastirje, kmete in kralje.*" Pokopan je v grobnici v bližini Pozzuolov zahodno od Neaplja, v Partenopejski deželi.¹²

"Deus", "Phoebus" (Febus = Apolon) je Vergilu dal pesniški, umetniški navdih: "*Komur pevski duh sem vdihnil*" (Prešeren). Po Febu ali Apolonu sta se ozirala tudi naša prekmurska "klasika", pesnika, Simon Čergič (1765-1806) in Mikloš Küzmič (1737-1804).

*Pozdravljen, Mikloš, ti slava Slovenov,
slovenskega naroda sonce in žarek,
lepota,*

*muz Febusovih zaželena krasota
in Febusa samega prvi prijatelj!*

(Simon Čergič Miklošu Küzmiču, 1792).¹³

*Ne siplji, Apolon, žarkov na zemljo,
žalost naj pride v njegovo srce!*

(Mikloš Küzmič v Gyoru 1761)¹⁴

*Če bi ti, Muza, sam Febus bila,
in z devetimi devami k njemu prišla,
hvali njegovi ni konca,
saj je svetlejša od sonca.*

(M. Küzmič Istvanu Borosu, 1793)¹⁵

Vergila, edinega med starorimskimi pesniki, je Mikloš Küzmič sprejel celo v svojo *Edenajszero Peszen. Od Szmrti:*

*Bojdi bogat liki Kroezus,
Zmo'sen liki Darius,
Nemre vujdti Virgilius ...*¹⁶

V svojih distihih se tudi Johann Hübner zgleduje po Vergilu.¹⁷

Naj rabi pričujoča razprava kot spodbuda dijakom in študentom, da bi se učili kristalno izbrušenega jezika pesnika Vergila, se pravi latinščine, kot to srčno želi zdaj že blaženi papež Janez XXIII.: "*Suae enim sponte naturae lingua latina ad provehendum apud populos quoslibet omnem humanitatis cultum est peraccommodata: cum invidiam non commoveat, singulis gentibus se aequabilem praestet, nullius partibus faveat, omnibus postremo sit grata et amica.*"¹⁸ Prevajam: "Latinski jezik je namreč sam od sebe zelo prikladen, da pri katerih koli ljudstvih razvija in utrjuje spoštovanje človečnosti, saj ne zbuja zavisti, vsem narodom se predstavlja kot enakovreden, nobeni stranki ne daje prednosti, in končno - vsem je drag in prijatelj."

1. *Katekizem katoliške Cerkve. Kompendij*, Ljubljana, Družina, 2006, 152.
2. *Družina* 55 (2006), 50, I (10. XII.).
3. J. Smej, Devica, devištvo in deviškost v pesnitvah Publja Vergilija Marona, v: *Tretji dan XXXIII* (2004), 9/10, 26.

4. J. Smej, Vergil in njegova četrta ekloga, v: *Tretji dan XXXII* (2003), 6/7, 84-87. Ta začetni del 4. ekloge je mojstrsko prevedel Marko Marinčič, v: *Lirika. Publij Vergilij Maron*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1994, 33.
5. *Oxford latin dictionary*, Oxford, 1985, 120.
6. Papež Benedikt XVI. *Okrožnica: Bog je ljubezen, Cerkevni dokumenti* 112, Ljubljana, 2006, 8.
7. *Vergils Werke I, Eklogen und Georgika*, Stuttgart (brez letnice), 74.
8. *Vergil. Bukolika in Georgika* (iz latinščine prevedel dr. Fran Bradač), Maribor, 1964, 60. V nadaljevanju: *Bukolika*.
9. Prim. *Publius Virgilius Maro ... illustratus a Christ. Gottl. Heyne*, Lipsiae MDCCCXXX, Londini apud Black, young et young, 248.
10. *Bukolika*, 14.
11. *Exuviae, arum*, f = dobesedno "slečena obleka", vendar so že v antiki umevali pod to besedo zemeljske telesne ostanke. V tem pomenu je sprejela ta izraz tudi Cerkev. Na grobu kardinala dr. Jakoba Missie v cerkvi na Sveti Gori pri Gorici beremo: *EXUVIAE Jacobi Cardinalis Missia ...* Prim. Jožef Smej, Kardinal dr. Jakob Missia (1838 - 1902) in Prekmurje, v: *Stopinje* 1973, 29.
12. *Bukolika*, 14.
13. Prim. Jože Smej, *Muza Mikloša Küzmiča*, Ljubljana, 1976, 79. V nadaljevanju *Muza*. Isti, *Simon Čergič, župnik in pesnik*, Maribor, 1982, 19.
14. *Muza*, 47.
15. *Muza*, 69.
16. *Knjiga molitvena na haszek szlovenszkoga naroda ...* Sopron, 1783, 281.
17. Prim. Jožef Smej, *Biblični distihi v Hübnerjevi knjigi*, Maribor, 2006, 16.
18. Apostolska konstitucija VETERUM SAPIENTIA papeža Janeza XXIII. V: *Acta Apostolicae Sedis = AAS* 54 (1962), 130.

Eksorcizem v evangeljskih poročilih in Markova posebnost

V evangeljskih poročilih zavzemajo posebno mesto zgodbe o čudežih. Jezus ozdravlja bolne (prim. npr. Mr 7,31-37; Mt 8,14-16; Lk 13,32; Jn 4,46-54 ...), obuja mrtve (prim. Mt 9,23-26; Lk 7,11-17; Jn 11,2-44...), izganja nečiste duhove (prim. Mr 5,1-20; Mt 9,32-34; Lk 11,14 ...) ipd. Vsi čudeži predstavljajo pomemben aspekt Jezusovega delovanja, vsak ima vlogo znotraj celotnega evangelija, v katerem je opisan, in prav tako prinaša sporočilo sam zase. Prav posebna kategorija Jezusovih čudežnih dejanj pa so izganjanja nečistih duhov ali demonov.

Današnjemu človeku je pojem eksorcizma tuj in nerazumljiv, demoni pa sodijo v fantastični svet bajk in filmov. Zaradi tega lahko kaj hitro spregledamo zgodbe o Jezusovih soočenjih s hudimi duhovi in jih odpravimo kot nepomembne. Toda evangeliji so celota, ki jo moramo vzeti zares tako v njeni popolnosti kot v njenih delih in zato moramo pozorno brati tudi to, kar nam morda vzbuja občutke nerazumevanja in odklanjanja, ter odriniti na globoko, pod površno branje k samemu jedru sporočila. In ravno zgodbe o eksorcizmih so odlični primer za to, da se naučimo razmišljati evangeljsko in preidemo od postranskih detajlov k bistvu veselega sporočila.

Preden se lotimo vprašanja o sporočilu, ki ga prinašajo ti nenavadni odlomki, moramo razjasniti dejstvo, da so bil eksorcizmi v antičnem času v judovskem svetu nekaj poznanege.¹ Ne glede na to, kako se z današnjega stališča opredelimo do pojava obsedenosti in izganjanja hudih duhov, se mo-

ramo starim zgodbam približati z njihovega zornega kota, da lahko razumemo njihovo sporočilnost. To še posebej velja za evangelije. Ker so imeli to, da človeka lahko posede zli duh, v antičnem času za samoumevno, dejstvo obsedenosti ne more biti sporočilo, ampak je zgolj sredstvo zanj. Naše glavno zanimanje tako ni znanstvena razlaga pojava obsedenosti oziroma ozdravljanja le-te, temveč tisto globlje, tisto bistvo, kar nam evangeliji želijo z opisi teh dogodkov posredovati. Jezus ni bil edini izganjalec nečistih duhov v svojem času, evangelisti pa ga prikažejo kot edinstvenega. Zakaj?

Sinoptiki so si edini v tem, da je eksorcizem eden izmed najpomembnejših vidikov Jezusovega poslanstva.² Pri tem prav posebej izstopa Marko, ki poleg mnogih splošnih omemb eksorcizmov vsebuje štiri daljše zgodbe o Jezusovih izganjanjih, od katerih je ena prva zgodba o Jezusovem javnem delovanju in tako izrednega pomena. Ker Matej in Luka slonita na Marku, le-ta prav gotovo predstavlja osnovo za preučevanje, medtem ko druga sinoptika prevzemata njegovo sporočilo in mu le dodata lastne poudarke. V našem prispevku se bomo osredotočili le na Marka. Seveda je Markov evangelij v namenu in teologiji drugačen od Matejevega in Lukovega, zato so tudi vidiki, ki jih odpirajo njegove zgodbe o eksorcizmih, drugačni od drugih dveh sinoptikov. Vsekakor pa je kot najzgodnejši evangelij gotovo temelj, ki predstavlja najprvotnejši in najbolj pristen pogled na Jezusa kot eksorcista, ter v tesni povezavi s tem na pojmovanje izganjanja demonov.

Markove omembe eksorcizmov bi sicer lahko razdelili v pet kategorij: štiri daljše zgodbe o eksorcizmih (1,21-28; 5,1-20; 7,24-30; 9,14-29); kratki povzetki in omembe Jezusovih izganjanj ali soočenj z demoni (1,32-34; 1,35-39; 3,7-12); pooblastilo in delovanje dvanajsterih (3,14-15; 6,7-13); omemba nekega tujega eksorcista (9,38-41) ter kontroverza o Belcebubu (3,20-3,30).

Avtor drugega evangelija namenja torej izredno veliko pozornosti demonskim silam in izganjanjem le-teh iz ljudi. Demoni so del satanovega kraljestva, kateremu je z Jezusom nastopil konec. Satan se pojavi takoj na samem začetku in skuša Jezusa (prim. 1,13). Markova prva zgodba o Jezusovem javnem delovanju je prav zgodba o eksorcizmu (1,21-28) in je tako nekakšna programska zgodba za cel evangelij. V njej je pokazano tesno razmerje med Jezusovim učenjem in njegovim delovanjem, ki je v tem primeru izgon nečistega duha. Jezusov eksorcizem je njegova beseda v delovanju. Jezus je torej že v začetku postavljen v nasprotje s satanom in njegovimi podložniki, demoni. Vedno znova pa se potrjuje dejstvo, da ima nad njimi absolutno premoč. Prišel je, da "zveže močnega" (3,27). Izganjanje nečistih duhov kaže na presežnost Jezusove osebe, hkrati pa je integralni del njegovega poslanstva in je tesno povezano z njegovim oznanilom o prihodu Božjega kraljestva. To oznanilo se odvija v eksorcizmih. Satanovo kraljevanje bo zlomljeno. Marko sicer manj jasno kot Matej izraža dejstvo, da bo satan dokončno premagan šele ob koncu časov, vendar pa prav tako ne izraža pogleda, da je Jezus satana dokončno premagal, ampak so njegovi eksorcizmi le faza v boju s satanom. Marko ni toliko osredotočen na konec, ampak se osredotoča na *sedaj*. Želi podati predvsem sporočilo o prihodu Božjega Sina, s katerim se je začelo Božje kraljestvo.

Eksorcizem v Marku torej ni obrobna tema, ampak stopa v samo ospredje njegovega

vega sporočila. Vprašanje pa je, kako se vklaplja v njegovo osnovno sporočilo, ki ga želi posredovati naslovljencem. Markova osnovna tema v evangeliju je Jezusova identiteta, le-ta pa je v tesni povezavi z vidikom njegovega poslanstva na zemlji. Jezusova identiteta utemeljuje njegovo poslanstvo – oboje je med seboj bistveno povezano. Evangelist ves čas, posredno ter tudi neposredno, razkriva to, kar je odločno napovedal že v 1,1. Jezus je Božji Sin, to se kaže v njegovem oblastnem učenju, njegovih mogočnih eksorcizmih in ozdravljanjih ter nena zadnje v izpovedih demonov. Vendar pa kljub jasnim in manj jasnim dokazom ter namigom na njegovo resnično identiteto ta zmeraj ostaja tudi zadržana s tančico skrivnosti, saj Jezus ostaja nerazumljen. Bistven element, ki prav tako spada k njegovi osebi, bo razkrit šele na križu (prim 15,39).³ Prav tako kot vprašanje o identiteti pa je takoj na začetku evangelija razjasnjeno tudi Jezusovo poslanstvo – prišel je oznanjat prihod Božjega kraljestva (prim. 1,14-15). Vendar tudi to oznanilo ostaja nerazumljeno in mnogokrat naleti na gluha ušesa. Ne le farizeji in množice, tudi učenci včasih ne razumejo Jezusa in njegovih besed ter dejanj (prim. 2,7; 3,22; 8,17; 10,24 ...). Če želimo bralci postati boljši poslušalci veselega oznanila, moramo torej bolje prisluhniti.

V našem članku bomo poskušali odkriti resnično vrednost zgodb o eksorcizmih v Markovem evangeliju, s pogledom uprtim v tisto bistvo, ki nam ga želi podati Marko: Jezusa v vsej njegovi resničnosti, njegovo osebo in njegovo poslanstvo na zemlji. Osredotočili se bomo zgolj na prvi, paradigmatični odlomek o Jezusovem eksorcizmu (1,21-28). Z interpretacijo tega odlomka bomo posegli v samo srž teme o eksorcizmih v drugem evangeliju, saj ta zgodba kot uvodno dejanje Jezusa na "javni sceni" predstavlja nekakšen princip, kateremu v grobem sledi ce-

loten evangelij (predvsem glede zgodb o Jezusovem javnem delovanju in eksorcizmih).

Pripoved o eksorcizmu v kafarnaumski shodnici – del Markovega programa Jezusovega javnega delovanja (Mr 1)

Odlomek o možu z nečistim duhom v kafarnaumski shodnici stoji na začetku Markovega evangelija, v prvem poglavju, ki je izrednega pomena. V njem Marko najprej predstavi Jezusa tik pred začetkom javnega delovanja, nato pa strnjeno poroča o začetku Jezusovega nastopanja v javnosti. Tako postavi paradigmo za celotno Jezusovo javno delovanje (še posebej pa eksorcizme), ki bo potekalo skozi ves evangelij. Tu so strnjene vse pomembne teme, ki imajo v evangeliju ključno vlogo.

V Markovem evangeliju je gotovo najpomembnejša prva vrstica (1,1), ki začrta pot celotne pripovedi. Ta pripoved je evangelij Jezusa Kristusa, Božjega Sina. V vrsticah 1,1-13 Marko stopnjujoče razvija in osvetljuje rešnico o Jezusovem Božjem sinovstvu. Najprej poroča o oznanjevanju Janeza Krstnika, ki napoveduje, da za njim pride močnejši od njega, ki bo krščeval v Svetem Duhu (prim. 1,7-8). Jezus je napovedan po preroku. In Jezus res pride, in sicer iz "Nazareta v Galileji" (1,9). Marko sedaj opiše Jezusov krst. Nad Jezusa se spušča Sveti Duh in glas iz nebes ga proglasi za ljubljenega Sina (prim. 1,10-11). "Močnejši" je prišel. In kako močnejši - ljubljeni Božji Sin! Takoj po krstu Duh Jezusa odvede v puščavo (prim. 1,12), kjer ga skuša satan (prim. 1,13). Jezus je ljubljeni Božji Sin, a mora v puščavo, med zveri (prim. 1,13). Bog ima torej s svojim Sinom posebne načrte. Ni mu prizaneseno, ampak je vržen v divjino, kjer ga z začrtane poti želi zavesti sam satan, poglavar demonov. Toda Sin ni nikoli pozabljen. Med zvermi mu strežejo angeli (prim. 1,13). Jezus je Božji Sin, saj ga vodi

Duh ter mu nasprotuje poglavar demonov. Toda kljub temu mu trpljenje in skušnjave niso prihranjene. To je skrivnost, vendar skrivnost, ki ni zaman.

V teh prvih trinajstih vrsticah Marko splete osnovno nit, ki bo vodilo skozi njegov evangelij - Jezus je Božji Sin. Ta nit je trdna, okoli nje se bo odvijalo vse.

Za tem, ko se je osredotočil izključno na Jezusovo identiteto, Marko z vrstico 1,14 pozornost usmeri tudi na Jezusovo poslanstvo. Jezus je prišel oznanit bližnji prihod Božjega kraljestva. Jezusova identiteta Božjega Sina je razumljiva le hkrati z njegovim poslanstvom. To je Marko na nek način nakazal že v pripovedi o skušnjavah, ko je ljubljeni Sin popeljan stran od ljubečega Božjega naročja med zveri. To nikakor ne more biti brez pomena. A Jezus v svojem poslanstvu ne bo sam. Takoj na začetku pokliče štiri ribiče, ki mu brez odlašanja sledijo (prim. 1,16-20). Sedaj bodo vedno z njim in poklical jih bo še več. Dal jim bo tudi naloge (prim. 3,14).

Po poklicu štirih ribičev Marko začne konkretnije opisovati vsebino Jezusovega oznanila, ki ga je podal v 1,14. Z Jezusovim javnim delovanjem se vedno bolj razodeva rešnica, ki jo želi Jezus posredovati ljudem. Božje kraljestvo je blizu!

Marko tako v kratkem, a izredno bogatem zapisu postavi temelje za opis Jezusovih konkretnih dejanj in njegovega učenja. Začne ga z dogodkom v Kafarnaumu. V 1,21-28 prvič podrobno opiše Jezusov javni nastop. Prej je v 1,14-15 podal le splošen povzetek s pomembno vsebino: Jezus začne javno oznanjati, da se je približalo Božje kraljestvo. Sedaj postane Marko konkretniji. Opiše določen dogodek Jezusovega učenja v shodnici in njegov uspešni eksorcizem. Temeljno Jezusovo oznanilo je bilo podano, sedaj Marko preide v podrobnosti. V zgodbi o možu z nečistim duhom (1,21-28) se ljudje v shodnici srečajo z Jezusovim avtoritativnim učenjem in nje-

govo oblastjo, ki jo ima nad nečistimi duhovi; in kar je pomembno, oboje povežejo med seboj. Jezusov eksorcizem je del njegovega novega oznanila z oblastjo, njegov dejavni del! Celoten opis dogodka v kafarnaumski shodnici nosi izredno močno sporočilo.

Ko opiše Jezusov mogočni eksorcizem, Marko nameni pozornost še drugačnemu Jezusovemu delovanju - ozdravljanju. Jezus ozdravi Simonovo taščo (prim. 1,30-31). Za tem ko evangelist prikaže dva konkretna dogodka Jezusovega delovanja, eksorcizem v kafarnaumski shodnici ter ozdravljenje Simonove tašče, pa s splošnim povzetkom, ki Jezusovo delovanje razširi na množico ljudi, ti dve dejavnosti poveže med seboj (prim. 1,32-34). Jezus ozdravi veliko bolnikov ter izžene veliko demonov (prim. 1,34). Ozdravljanje in izganjanje demonov spadata torej k istemu Jezusovemu poslanstvu. Oboje pomeni dogajanje Jezusovega oznanila. Do konca poglavja Marko še naprej opisuje Jezusovo čudežno delovanje (prim. 1,39.40-42) ter zopet poudari dejstvo, da so ti Jezusovi čudeži del njegovega oznanila (prim. 1,38-39).

Marko torej takoj na začetku poseže v samo bistvo svojega evangelija. Že v prvem poglavju poudari vse glavne vidike svojega osrednjega sporočila evangelija: Jezus je Božji Sin. Prišel je, da naznani prihod Božjega kraljestva. Njegovo učenje in delovanje je zaznamovano s posebno oblastjo, ki ji ni enake. Njegova avtoriteta ne pozna preprek. Moč njegove besede se pokaže v njegovem poklicu učencev in v njegovem oznanilu, ki predstavlja nekaj čisto novega. Moč njegovih dejanj se kaže v njegovih izganjanjih nečistih duhov in njegovih čudežnih ozdravljanjih. Jezusova beseda tukaj postaja dejanje. Božje kraljestvo postaja resničnost! V prvem poglavju Marko postavi trden temelj, na katerem zgradi svojo pripoved o Jezusu. Tako je tudi prvi Jezusov javni nastop, ko izžene nečistega duha, izrednega pomena, še posebno težo pa

mu daje dejstvo, da je opisan kot prvi izmed vseh. Je kot nekakšen vzorec, v okviru katerega je potrebno razumeti vse naslednje pripovedi o Jezusovem javnem nastopanju. V kratkem opisu dogajanja v kafarnaumski shodnici je zajeto bistvo Jezusovega poslanstva: njegova oblast za učenje in izganjanje demonov. Tu odseva vsa resničnost Jezusove osebe in njegovega poslanstva v konkretnem dogodku.

Dinamika pripovedi o eksorcizmu v kafarnaumski shodnici (Mr 1,21-28)

Poglejmo si podrobneje odlomek o izgonu nečistega duha v kafarnaumski shodnici. Razdelimo ga lahko na uvod, jedro ter zaključek.

Jezus pride v shodnico in začne učiti

(21) *Prišli so v Kafarnáum. Takoj v soboto je šel v shodnico in učil.*

Marko jasno začne nov odlomek s spremembo kraja. Z besedo "Prišli" se navezuje na prejšnji odlomek, kjer Jezus pokliče Simona in Andreja ter Jakoba in Janeza. Tako ustvari povezavo med odlomkoma. Štirje ribiči gredo za Jezusom. A v tem odlomku nimajo pomembnejše vloge, kar je razvidno takoj iz naslednjega stavka, kjer Marko iz množinskega glagola preide na edninskega in tako vso pozornost usmeri na Jezusa. On ima iniciativo. Sobota naznačuje najverjetneje nov dan. Ni verjetno, da bi štirje ribiči iz prejšnjega odlomka delali v soboto, hkrati pa sam prihod v shodnico predpostavlja sobotni dan. Če bi bila že sobota (v prejšnjem odlomku), bi bila taka omemba dneva odvečna. S svojo pogosto besedo "takoj" (*euthýs*) Marko poudari Jezusovo samoiniciativno avtoritativno prevzetej oblasti učenja. Jezus je prišel v shodnico učiti.

(22) *Strmeli so nad njegovim naukom, kajti učil jih je kakor nekdo, ki ima oblast, in ne kakor pismouki.*

Jezus pride v shodnico in uči brez kakršnega koli povabila voditeljev sinagoge. To odseva njegovo karizmatično moč.⁴ Jezus uči kot nekdo, ki ima oblast (*exousía*), uči z avtoriteto. Tak vtis ustvari v svojih poslušalcih. Termin *exousía* ima zelo velik pomen pri razumevanju Jezusove osebe in njegovega delovanja. Označuje njegovo moč, ki mu jo daje Bog.⁵ Marko takoj postavi Jezusov nauk (*didaché*) v kontrast z učenjem pismoukov. Jezus je začel svoje delovanje z oznanjevanjem prihoda Božjega kraljestva. V vsem njegovem življenju bo njegovo oznanilo, ki se bo tudi manifestiralo v njegovem delovanju, prihajalo v konflikt z učenjem pismoukov. Marko pa tu ne pove, o čem Jezus govori, ampak pove preprosto, da uči. S tem daje poudarek predvsem na njegovo avtoriteto, da uči. Vendar pa ne smemo prezreti dejstva, da je Marko že podal bistvo Jezusovega oznanila v 1,15: "Božje kraljestvo se je približalo". Sedaj bo to veselo novico Jezus razlagal in oznanjal vsepovsod. Ker je to prva omemba Jezusovega učenja za 1,15 in vsebina ni podana, je videti, kot da Marku ni potrebno poročati o vsebini Jezusovega učenja, ki jo je ravnokar zabeležil. Jezus torej razlaga vsebino svojega oznanila. Gundry v svojem komentarju *Mark, A Commentary on His Apology for the Cross* sicer trdi, da je poudarek postavljen izključno na Jezusovi avtoriteti⁶ ter da vsebina učenja ni v Markovem interesu, vendar pa tako pozablja, da Marko dvakrat odločno poudari besedo nauk in Jezusovo učenje tako močno izpostavi.

Konfrontacija z obsedenim možem

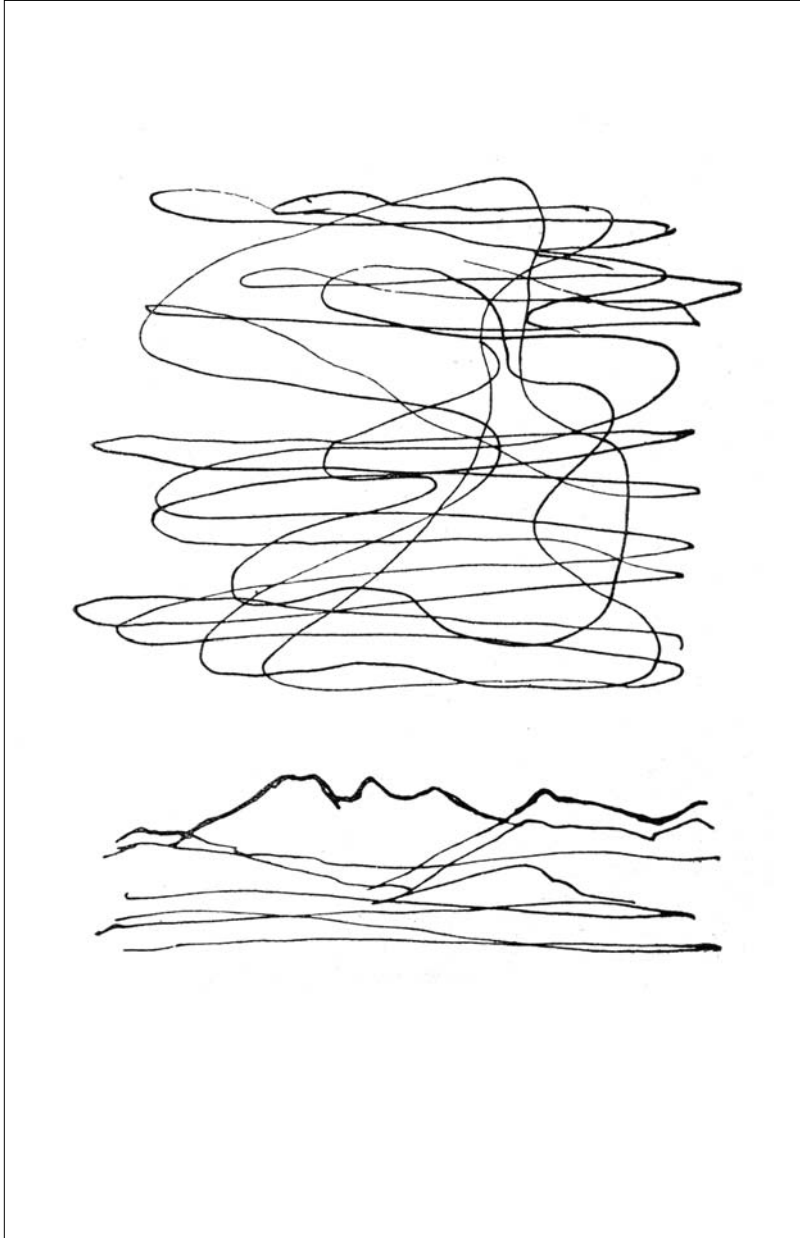
(23) *V njihovi shodnici pa je bil prav tedaj človek z nečistim duhom in je zavpil:*

Marko takoj po tem, ko omeni Jezusov nauk, opiše zgodbo o eksorcizmu. Tako postavi skupaj Jezusovo avtoritativno učenje in njegovo avtoritativno delovanje. Zopet je uporabljen termin *euthýs*, "takoj", ki prikaže

dramatični nastop novega lika v zgodbi - moža z nečistim duhom. Mož z nečistim duhom predstavlja nov, zastrašujoč faktor v zgodbi. Ta vtis se še stopnjuje z dejstvom, da mož zavpije.

(24) *"Kaj imamo s teboj, Jezus Nazarečan? Si nas prišel pokončat? Vem, kdo si: Sveti, Božji."*

Ob besedah, ki jih zavpije mož v shodnici, je jasno, da jih zavpije ob srečanju z Jezusom. Jezus je v njem prebudil burno reakcijo. Vprašanje, ki ga postavi mož (nečisti duh), je postavljeno v množini: "Kaj imamo s teboj ...?". Ta množinska oblika po vsej verjetnosti pomeni, da govori v resnici nečisti duh, ne pa človek, ter da govori v imenu vseh demonov. Subjekt, ki govori, se torej v zgodbi menja. Najprej je rečeno, da zavpije mož, a njegove besede izražajo, da govori nečisti duh. Tudi Jezusov odgovor je nato naslovljen na nečistega duha. Vprašanje "Kaj imamo s teboj, Jezus Nazarečan?" pomeni začetek obrambnega mehanizma nečistega duha. Obsedeni zavpije: "Kaj imamo s teboj, Jezus Nazarečan?" (1,24), kar je najverjetneje razložljivo v pomenu "Zakaj nas vznemirjaš?". Demoni tukaj nimajo namena zaščititi Jezusa pred obtožbami, da je sam povezan z njimi (prim. Mr 3,20-30), ampak moramo besede razumeti bolj v smislu samoobrambe in protinapada. Nečisti duh želi pokazati, da ve, kdo je Jezus. Marko je že v 1,9 povedal, da je Jezus prišel iz Nazareta. Besede nečistega duha so torej dokaz, da nečisti duh Jezusa dobro pozna. Tako želi dobiti premoč nad njim, ki je njegov nasprotnik. Bistven del magičnih zaklinjanj Jezusovega časa za 'razorožitev' nasprotnika je predstavljal ravno razkrivanje nasprotnika.⁷ Nečisti duh, predstavnik magije, se seveda takoj posluži te tehnike. Vprašanje: "Kaj imamo s teboj ...?" še bolj poudarja vidik samoobrambe, saj nečisti duhovi želijo reči, da nočejo imeti 'opravka' z Jezusom. Vprašanje bi namreč lahko smiselno parafrazirali z besedami "Zakaj nas nadlegu-

Bara Remec: Sen o vrnitvi

ješ?”.⁸ Nečisti duh(ovi) je (so) ob Jezusovi prisotnosti zelo vznemirjen(i). To se še toliko bolj pokaže ob nadaljnjih besedah: “Si nas prišel pokončat?”. Nečisti duh nadaljuje s svojim znanjem o Jezusu. Jezus jih je dejansko prišel pokončat! Oznanil je bližino Božjega kraljestva. Z nastopom Božjega kraljestva pa so demoni zapisani koncu. Samo vprašanje je tako bolj retorično in jasno nakazuje nedvomen pritrđen odgovor. Vrhunec govorenja nečistega duha predstavljajo besede: “Vem, kdo si: Sveti, Božji”. Govor je sedaj zopet postavljen v ednino. To dokazuje, da je eden prej govoril v imenu vseh nečistih duhov. Jezusa imenuje “Sveti” in “Božji”. To je vsekakor prava identifikacija, saj magična formula obrambe z napačno označitvijo Jezusa ne bi uspela. Osnovni pomen besede “sveti” pomeni nekaj, kar je ločeno od profanega. Jezus pa je s tem, da je označen za svetega, postavljen v totalno nasprotje nečistemu duhu. Beseda “sveti” je poznana že iz Stare zaveze (2 Kr 4,9, Ps 106,16), vendar pa bi to znano semitsko besedo pri Marku morda lahko povezali tudi s Svetim Duhom. Jezus je namreč napolnjen s Svetim Duhom.⁹ Nečisti duh je sedaj več kot očitno razglasil, da dobro ve, kdo je Jezus. O njem je povedal zelo veliko, vendar pa je njegov trud zaman - Jezusa ne bo mogel ujeti v svoje magične mreže, kljub temu da ga pozna in ve za njegovo ime. S tem da Marko na demonovih ustih dopušča za Jezusa naziv “Sveti” in “Božji”, pa čeprav v kontekstu magičnega zaklinjanja, posredno opozori na Jezusovo Božjo identiteto. Jezus je Božji Sin (prim. 1,1), na to ne smemo pozabiti - in to se razkriva nenehno, celo na ustih demonov.

(25) *Jezus pa mu je zapovedal: “Umolknij in pojdi iz njega!”*

Jezus avtoritativno zapove nečistemu duhu, naj utihne. S tem se postavi nasproti njegovi magični formuli in jo prekine. Besede nečistega duha so izzvenele v prazno,

brez učinka. Jezus je kos njegovemu zaklinjanju. Takoj za ukazom, naj umolkne, mu zapove, naj zapusti človeka. Jezus sam ne uporabi nikakršne posebne formule, ampak le avtoritativno zapove. On namreč ne potrebuje posebnih obrazcev tako kot demon, da bi bil njegov eksorcizem učinkovit. Zadostuje njegova beseda. Marko za Jezusovo zapoved nečistemu duhu uporabi besedo *epitimâô*, ki ima poseben pomen ter nespregledljiv prizvok avtoritativnosti.¹⁰ S tako mogočno grajo lahko ukazovalno nastopa le Jezus. To je prioriteta njegove oblasti, ki jo ima kot Božji Sin.

(26) *Nečisti duh ga je stresel, zavpil z močnim glasom in šel iz njega.*

Na Jezusov ukaz nečisti duh takoj uboga in zapusti moža. Ni več sledu o kakšni samoobrambi, ampak brez nadaljnega zaklinjanja popusti v ‘borbi’ z Jezusom. Vendar se tudi tu pokaže njegova narava. Celó odide s pečatom nasilja in zla. Možá strese in glasno zavpije. Z nasilnim odhodom se jasno pokaže, da je nečisti duh moža resnično zapustil. Jezusov avtoritativni ukaz je bil efektiven takoj, brez posebnih prijemov. Dovolj je bila le njegova zapoved. Demon ni imel proti njemu nobene možnosti. Jezus je takoj strl njegovo samoobrambo in ga pregnal iz človeka.

Začudenje množice

(27) *Vsi so se tako začudili, da so razpravljali med seboj: “Kaj je to? Nov nauk z oblastjo! Celó nečistim duhovom ukazuje in so mu pokorni.”*

Ljudje v shodnici so presenečeni nad tem, čemur so bili ravnokar priča. Jezusovo avtoritativno učenje se je dopolnilo z njegovim oblastnim delovanjem. On ima moč celo nad nečistimi duhovi. Marko ponovi motiv iz vrstice 22, da Jezus uči kot nekdo, ki ima oblast, le da tu ta motiv dopolni še z njegovim avtoritativnim delovanjem, ki še bolj eksplicitno pokaže njegovo moč: Jezus ukazuje celo nečistim duhovom! Vendar pa ljudje ne pra-

vijo, da je to nova oblika eksorcizma, ampak da je to nov nauk z oblastjo. Jezusovo mogočno dejanje povežejo z njegovim naukom. Dejstvo, da pravijo, da je to "nov" nauk, nas spomni na oznanjevanje Božjega kraljestva. Jezus ni razlagal postave na način kakor pismouki (prim. 1,22), ampak je začel oznanjati nekaj novega, prihod Božjega kraljestva. V to novico je usmerjeno njegovo učenje v kafarnaumski shodnici in s tem je povezano tudi njegovo dejanje izгона nečistega duha. Eksorcizem torej bistveno spada k Jezusovemu učenju. Jezusov nauk o prihodu Božjega kraljestva je na prav poseben način prišel do izraza s tem, da je Jezus izgnal nečistega duha. Božje kraljestvo je konkretno stopilo gledalcem pred oči. Zopet je torej poudarjena Jezusova mogočna oblast, ki se razkriva v nauku in dejanjih, hkrati pa je nakažana temeljna povezava med Jezusovim naukom in eksorcizmom.

(28) *In glas o njem se je takoj razširil po vsej okolici Galileje.*

Jezusova oblast, ki se je izkazala v njegovem učenju in njegovi kontroli nečistih duhov, je tako močna in presenetljiva, da se razširi takoj, in to celo po okolici Galileje, vsej okolici Galileje. Marko z zaključnim stavkom odlomka še podčrta vtis, ki ga je na ljudi napravil Jezus. Že dvakrat je povedal, da se ljudje čudijo njegovemu nauku z oblastjo. Sedaj to še stopnjuje. Ljudje so nad njim tako osupli, da postane predmet govoric, ki se nemudoma razširijo. Ta omemba je kakor pika na i v tem pomenljivem odlomku. Jezus je naredil tak vtis, da glas o njem odmeva vsepovsod.

Sklep

Prvi Jezusov nastop v javnosti je v drugem evangeliju dogodek eksorcizma, ki s konkretnim opisom situacije pelje bralca na pot odkrivanja, ki jo Marko načrtuje skozi celoten evangelij. Bralec stopa na pot spoznavanja Jezusove osebe in njegove "službe".

Če strnemo z drugimi besedami, lahko rečemo, da celotni odlomek 1,21-28 izžareva Markovo temeljno sporočilo o Jezusovem Božjem sinovstvu, in sicer z vidika njegovega poslanstva. Jezusovo avtoritativno učenje, nad katerim ljudje strmijo, in njegovo oblastno obvladanje nečistega duha kažeta na njegovo neizmerno moč. Oboje ga razkriva kot "močnejšega" (prim. 1,7), kot Božjega Sina. Vendar pa ta avtoriteta, ta moč, ni sama sebi namen, ampak je 'v službi' njegovega poslanstva. Jezus, ki je prišel oznanjati prihod Božjega kraljestva (1,14.38), sedaj v kafarnaumski shodnici uči o tej veseli novici. Vendar je ravno v tem času tu tudi človek, obseden z nečistim duhom. Jezusova mogočna beseda, ki je bila prej predvsem poučna in je razlagala oznanilo o Božjem kraljestvu, postane sedaj predvsem ukazovalna ter z izgonom zle sile udejanji prihod Božjega kraljestva. Nečisti duh zapusti obsedenca. Kjer je prej prevladovalo zlo, sedaj z nastopom Jezusa, Božjega Sina, začne vladati Božje.

Ta prizor, ki se odvija v Kafarnaumu, se je v evangeliju ponovil še večkrat na drugih krajih. Toda sporočilo ostaja enako, pot odkrivanja, pot vere pelje nenehno v isto smer. Paradigma, ki jo načrta prvo Jezusovo javno manifestiranje moči nad silami zla, se ne spremeni in vsaka nadaljnja omemba eksorcizma je kot resonanca tega prvega vtisa. Ni nam potrebno več veliko govoriti. Že en sam Jezusov suveren izgon zlega duha zelo jasno kaže, kam moramo usmeriti naš pogled.

Viri in literatura

Sveto pismo Stare in Nove zaveze (slovenski standardni prevod). Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 1997.
Ambrožič, Lojze: *Obsedenec v Kafarnaumu*, v: *Bogoslovni vestnik* 36 (1976), 53-61.
Buttrick, G. A., Kepler T. S., Knox J., May H. G., Terrien S., Bucke E. S.: *The Interpreter's Dictionary of the Bible*. Nashville: Abingdon, 1962.
George, Augustin, Pierre Grelot: *Uvod v Sveto pismo Nove zaveze*. Celje: Mohorjeva družba, 1982.

- Green, J. B., McKnight S., Marshall I. H.: *Dictionary of Jesus and the Gospels*. Leicester: Intersity Press, 1992.
- Gundry, Robert H.: *Mark, A Commentary on His Apology for the Cross*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1993.
- Kittel, Gerhard: *Theological dictionary of the New Testament (volume 2)*. Grand Rapids: WM. B. Eerdmans Publishing Company, 1964.
- Marcus, J.: *Mark 1-8*. The Anchor Bible (volume 27). New York: Doubleday, 2000.
- Twelftree, Graham H.: *Jesus the Exorcist, A Contribution to the Study of the Historical Jesus*. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1993.
-
1. Prim. G. H. Twelftree, *Jesus the Exorcist, A Contribution to the Study of the Historical Jesus*, Peabody, Hendrickson Publishers, 1993, 22-47.
 2. Janezov evangelij je edini, ki ne omenja nobenega eksorcizma, zato je nekaj posebnega. To pa ne pomeni nujno, da želi Janez zanikati dejstvo, da je bil Jezus eksorcist, saj ima čisto svojstveno teologijo, v kateri izganjanja nečistih duhov nimajo mesta. Prim. J. B. Green, S. McKnight, I. H. Marshall, *Dictionary of Jesus and the Gospels*, Leicester, Intersity Press, 1992, 171.
 3. "Mesijanska skrivnost" je pomemben vidik teologije Markovega evangelija, o katerem se je veliko razpravljalo. Večina avtorjev jo sprejema kot osnovno vodilo Markove kristologije (prim. A. George in P. Grelot s sodelavci, *Uvod v Sveto pismo Nove zaveze*, Celje, Mohorjeva družba, 1982, 190-92; H. Conzelmann in A. Lindemann, *Interpreting the New Testament*, Peabody, Hendrickson Publishers, 1988, 219-20), nekateri pa jo zavračajo (prim. R. H. Gundry, *Mark, A Commentary on His Apology for the Cross*, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 1993, 88; 159 ...).
 4. Prim. J. Marcus, *Mark 1-8*, The Anchor Bible (volume 27), New York, Doubleday, 2000, 191.
 5. Beseda oblast (*exousía*) se v Marku razen v prvem poglavju (1,22.27) pojavi še sedemkrat (2,10; 3,15; 6,7; 11,28 [2x]; 33; 13,34). Nakazuje na posebnost ter presežnost njegove osebe in službe. Prim. G. Kittel, *Theological dictionary of the New Testament (volume 2)*, Grand Rapids, WM. B. Eerdmans Publishing Company, 1964, 568-69.
 6. R. H. Gundry, *n. d.*, 74.
 7. Prim. L. Ambrožič, *Obsedenec v Kafarnaumu*, v: *Bogoslovni vestnik* 36 (1976), 55-56; R. H. Gundry, *n. d.*, 76.
 8. Prim. G. H. Twelftree, *n. d.*, 63.
 9. Prim. R. H. Gundry, *n. d.*, 76.
 10. Termin *epitimáo* ima v Svetem pismu posebno teološko konotacijo. V osnovnem pomenu beseda pomeni grajati ali na drugi strani čistiti, kasneje pa se uporablja predvsem v pomenu oštevat, grajati. Vendar pa v Stari zavezi beseda dobi prav poseben, specifičen pomen, ki pove mnogo več kot le preprosto grajati. *Epitimáo* postane tehnični termin za ukazovalno Božjo besedo, s katero si Bog podreja zle sile, ki mu nasprotujejo. Pri Marku je beseda bistveno povezana z eksorcizmi Prim. G. Kittel, *n. d.*, 623-26; H. C. Kee, *The terminology of Mark's exorcism stories*, v: *New Testament Studies* 14 (1967-68), 232-246.

Sprejemanje Božje besede v živih cerkvenih skupnostih (C.E.V.)²

“Bili so stanovitni v nauku apostolov in v občestvu, v lomljenju kruha in v molitvah” (Apd 2,42).

Učenje apostolov, s katerim je ostala povezana prva krščanska skupnost, poudarja pomen Božje besede za obstoj Cerkve. Krščanski Bog se od drugih bogov razlikuje po tem, da je živi Bog. Bog, ki se ljudem razodeva tako, da jim spregovori in jim odkriva skriti pomen stvari in dogodkov ter jim obenem naznanja prihodnje obljube. Ko govori, Bog deluje. To je temeljni vidik Božje besede, ki ni le intelektualno sporočilo, naslovljeno na človeka. Ph. Sander meni, da je “dabar”³ YHWH⁴ ravno toliko “beseda kot dogodek, dejanje”⁵, dinamična stvarnost, moč, ki nezmotno izpolnjuje Božje namene (prim. Joz 21,45; 23,14; 1 Kr 8,56).

Bog pošilja besedo kot živi sel (prim. Iz 9,7; Ps 107,20); beseda teče in se na svojevrsten način izlije nad ljudstvo (prim. Zah 1,6). Je kot dež in sneg, ki pada z neba in se ne vrne nazaj, ne da bi zemljo napojil, jo oplodil in ji omogočil, da vzklije (prim. Iz 55,10,11). Božja beseda, ki je padla na afriško zemljo, je svoje poslušalce nagovorila, da so se združili v Cerkve – božjo družino. Kristjani so ponovno začutili potrebo po tem, da bi dosledno sledili evangeljskemu sporočilu in da bi krščansko ljubezen živeli v majhnih cerkvenih skupnostih po meri človeka, ki se imenujejo žive cerkvene skupnosti (C.E.V.). Vsaka izmed njih združuje desetero družin in vsaka ima svojo samostojno organizacijsko strukturo in koledar pastoralnih dejavnosti. Skupine se dobivajo enkrat tedensko. Živijo in se zbirajo ob poslu-

šanju, slavljenju, razlaganju in premišljevanju Božje besede.

Namen članka je opisati, kako preprosti in goreči ljudje z vso resnostjo jemljejo oznanilo Božje besede, kako jo sprejmejo in osvojijo, da bi jih nazadnje vodila na vseh področjih življenja.

Način poslušanja Božje besede

“- Kaj vas je zbralo tukaj, moji bratje?

- Beseda.

- Ta Beseda ni beseda osebe.

- Ta Beseda ni beseda kakšnega bogataša.

- Ta Beseda ni beseda griota⁶.

Beseda, beseda, Božja beseda je dobra beseda.”

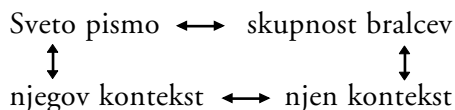
Ta refren pesmi iz Burkiné Faso izraža pogled afriške Cerkve na Božjo besedo. Besedo, ki ne pripada nobenemu družbenemu sloju. Besedo, ki je dobra, ki lahko napravi dobro delo, ki lahko vasem prinese blagoslov, ki lahko prinese obilno letino, ki med ljudmi širi ljubezen in solidarnost. Tedenska srečanja C.E.V. se odvijajo okrog te Božje besede, ki je beseda za vse, beseda srečanja in združevanja. Na srečanju eden izmed udeležencev vstane in prebere Božjo besedo, ki navadno sovпада z berilom prihodnje nedeljske maše. Temu sledi trenutek tišine in razmišljanja, nato pa skupno petje. Oznanilo Božje besede je odvisno od poslušanja notranjega glasu Gospoda in od sporočila, ki ga namenja vsakomur posebej in celotni skupnosti. Od tod neizbežna potreba, da posameznik podeli s soudeleženi svojimi doživetji in razumevanje

svetih spisov. Eden izmed starejših prevzame nalogo, da vsa sporočila povzame v skupno celoto, povzetek, ki je v sozvočju s konkretnimi težavami in radostmi, ki jih te majhne človeške skupnosti živijo s pogledom, odprtih v probleme župnije in vesoljne Cerkve.

V praksi ti shodi potekajo v treh delih, ki jih lahko ponazorimo s shemo:⁸

- **Projekcijski del:** odkrivanje besedila Božje besede; besedilo se bere počasi in naglas.
- **Analitični del:** udeleženci iščejo pomen besedila; besedilo želijo raziskati, da bi lahko razumeli, kakšen pomen ima v njihovem konkretnem življenju.
- **Posodobitveni del:** aktualiziranje besedila; udeleženci si zastavljajo resno vprašanje: "Kakšno je sporočilo Božje besede za naš poseben položaj? Kateri del "vesele novice" je namenjen nam?"

Omenjene tri dele je moč urediti v shemo, ki jo predlaga C. Boff⁹:

Prednost sheme je v tem, da izpostavlja potrebo po posodobitvi Božje besede, po njenem razumevanju v skladu z življenjsko izkušnjo posameznika in skupine, kar vse skupaj žene, da prevzamejo nov življenjski načrt v luči prejetega sporočila.

Za dejavno ljubezen

Oznanjena in sprejeta Božja beseda poziva žive cerkvene skupnosti, da opazujejo svoje družbeno življenje, da ga sodijo z odmikom, ki ga terja božja resnica, in da ukrepajo na nov način. Božja beseda nagovarja družine, zbrane v C.E.V. Pod vprašaj postavlja določene prakse, ki se ne ujemajo z božjo resnico in pravico. Gre za jasen trud, da bi Jezusove besede in dejanja prenesli v svoje vsakdanje življenje. Pri tem resnično oblikuje

ponovno razlago Božje besede v skladu s konkretnimi potrebami skupnosti, ki so dati krstno in zakonsko katehezo, obiskovati bolnike in zapornike, pomagati vdovam in sirotam, nuditi duhovno zavetje bratu, ki je zapeljan s strani sekt itd.

Videti in živeti Jezusa v luči velike noči, v luči njegovega vstajenja in njegove prisotnosti v sredini, kjer sta "dva ali trije zbrani v njegovem imenu" (prim. Mt 18, 20). To je vse, kar sestavlja prakso skupnosti. Prihaja do medsebojnega prepletanja Jezusove besede in življenja skupnosti, ki njegove besede posodablja na svoj način. Božja beseda, ki je v času tedenskih srečanj tako razumljena in doživeta, postane kot kvas v testu. Razvija nove možnosti za boljše življenje, za bolj pristno molitev in za več ljubezni – skratka za razvoj dejavne ljubezni.

C.E.V. s tem izpričuje, da je odslej ona tista, ki je kraj žive in obstoječe prisotnosti Vstalega od mrtvih. Besede, dejanja in molitve te verujoče skupnosti posredujejo Jezusovo prisotnost in odrešenjski dar. Njegov evangelijski načrt se odvija od znotraj: skupno bivanje in življenje kristjanov. V tem trenutku te verne skupnosti postajajo nova družina, novo sorodstvo z vezmi, ki so trdnješe od krvnih, ker so utemeljene v Jezusu Kristusu. V njih se obnavljajo medčloveški odnosi, v njih se kuje nova solidarnost, ki se v praksi izraža kot resnična skupna hoja proti novim nebesom in novi zemlji.

Prevedla Jasmina Arambašič

1. Germain Nzinga Makitu (r. 1962) je duhovnik škofije Matadi v Demokratični republiki Kongo. Na Papeški univerzi Gregoriana v Rimu pripravlja doktorat iz biblične teologije. Sodeluje pri prevajanju Svetega pisma v jezik kikongo.
2. Communautés Ecclesiales Vivantes so majhne krščanske skupnosti, ki so se začele ustanovljati po letu 1960 na pobudo škofije Demokratične

- republike Kongo. Danes imajo te skupnosti pomembno vlogo v tamkajšnjem cerkvenem in družbenem življenju.
3. Dabar je hebrejski izraz za Božjo besedo.
 4. YHWH, tetragramaton ali beseda, sestavljena iz štirih črk in v hebrejščini pomeni Izraelov Bog.
 5. V izvorniku Ph. SANDER et L. TRENEL, *Dictionnaire hébreu-français*, Genève, Slaktine Reprints, 1982, 115-116.
 6. Predvsem v zahodnoafriški tradiciji "griot" ali tudi "djeli" uteleša kulturo svojega ljudstva.
 7. Je glasbenik in plesalec, njegovo poslanstvo pa je spominjanje skupnosti na njeno tradicijo in na dosežke prednikov.
 8. Pesem je vzeta iz knjige P. POUKOUTA *La Bible en terre africains. Quelle est la fécondité de la parole de Dieu?*, Paris, Ed. de l'Atelier, 1999, 139.
 9. Shemo smo si izposodili pri F. MABUNDU, *Lire la Bible en milieu populaire*, Paris, Karthala, 2003, 326-327.
 10. C. BOFF, *Théorie et pratique. La méthode des théologies de la libération*, Paris, Cerf, 1990, 252.

Prikaz VIII: *O vstajenju mrtvih*¹

1. V zvezi z vprašanjem, *kako so lahko mrtvi obujeni, s kakšnim telesom pridejo* (1 Kor 15, 35), so se vedno pojavljale polemike. Telo po smrti razpade, pa tudi kosti se po določenem času razkrojijo in se jih ne da prepoznati. In ko vstopite v grobnico, v kateri je pokopanih sto ljudi, tam ne najdete ničesar. Takole pravijo tisti, ki o tem globokoumno razmišljajo: "Seveda vemo, da bodo mrtvi obujeni, imeli pa bodo poveličano telo. Če to ni tako, potem od teh stotih mrtvih, ki so bili pokopani v eni grobnici, po dolgem času ne bo ostalo ničesar več – razen če bodo mrtvi obujeni in bodo imeli poveličano telo. Od kod pa pride njihovo telo, če je grob prazen?"

2. Kdorkoli tako razmišlja, je neuk. Ko so te mrtve položili v grob, si lahko videl njihova telesa; ko pa so v grobu ležali dolgo časa, od njih ni ostalo nič. In ko bo prišel čas vstajenja, bo ta nič postal nekaj in prejšnja (umrljiva) narava se bo spremenila. O, ti nespametnež, ki tako razmišljaš, prisluhni temu, kar je zapisal apostol, ko je hotel poučiti nevedneža, kot si ti. Dejal je namreč: *Neumnjež! Kar ti seješ, ne oživi, če ne umre. In to, kar vseješ, ni telo, ki bo nastalo, ampak golo zrno, bodisi pšenice ali česa drugega. Bog pa mu da telo, kakor je določil, in sicer vsakemu semenu lastno telo* (1 Kor 15,36-38).

3. Zato, neumnjež, vedi, da ima vsako seme njemu lastno telo. Če boš sejal žito, ne boš žel ovsu, in če boš posadil trto, ne boš pridelal fig – vse namreč raste v skladu s svojo naravo. Tako bo tudi tisto telo, ki so ga nekoč položili v zemljo, spet obujeno. In v zvezi s tem, da telo razpade, pa bi te morala nagovoriti prilika o semenu: Seme, ki namreč pade v zemljo, umrje in obrodi obilo sadu. Kajti če seme ne

pade v preorano zemljo, ne obrodi sadu, tudi če to zemljo namoči dež. Tudi iz groba, v katerem mrtvi niso pokopani, nihče ne bo vstal, pa čeprav bi močno zadonela trobenta. In če, kot pravijo, se bodo duše pravičnih dvignile v nebesa in si nadele poveličano telo, potem bodo te duše v nebesih. In tisti, ki obuja mrtve, prebiva v nebesih. Ko bo torej prišel Odršenik, koga bo obudil iz zemlje? Zakaj nam je torej zapisal: *Resnično, resnično, povem vam: Pride ura in je že zdaj, ko bodo mrtvi slišali glas Božjega Sina, in kateri ga bodo slišali, bodo živeli* (Jn 5,25, 28, 29)? Kajti poveličano telo se ne bo vrnilo v grob in potem ponovno vstalo iz njega.

4. Takole namreč pravijo tisti, ki trmasto in nesmiselno vztrajajo: Zakaj je apostol zapisal: *Toda drugo je veličastvo nebesnih teles, drugo zemeljskih* (1 Kor 15,40)? Tisti, ki to sliši, naj prisluhne še nečemu, kar je zapisal apostol: *Če obstaja duševno telo, obstaja tudi duhovno* (1 Kor 15,44). Rekel je še: *Vsi ne bomo zaspali, vsi pa bomo spremenjeni* (1 Kor 15,51). Dejal je tudi: *Kajti to, kar je propadljivo, si mora obleči nepropadljivost, in kar je umrljivo, obleči neumrljivost* (1 Kor 15,53). Poudaril je še: *Vsi se bomo namreč morali pojaviti pred Kristusovim sodnim stolom, da bo vsak prejel plačilo za to, kar je v zemeljskem življenju delal, dobro ali slabo* (2 Kor 5,10). Zapisal je tudi: *Sicer pa, kaj bodo dosegli tisti, ki se dajo krstiti za mrtve? Če mrtvi sploh ne morejo biti obujeni, čemu se še dajo krstiti zanje?* (1 Kor 15,29). Napisal je še: *Če ni vstajenja mrtvih, potem tudi Kristus ni bil obujen? Če pa Kristus ni bil obujen, je tudi naše oznanilo prazno* (1 Kor 15,32-33). Če torej mrtvi ne morejo biti obujeni, ni večne sodbe. Če pa sodbe ni, po-

tem jejmo in pijmo, saj bomo jutri umrli. *Ni kar se ne dajte zapeljati. Slaba družba pokvari dobre nravi* (1 Kor 15,32-33). Apostolove besede *Toda drugo je veličastvo nebesnih teles, drugo zemeljskih* razumite dobesedno: ko bo telo pravičnega vstalo in se spremenilo, se bo imenovalo poveličano telo. Tisto telo, ki se ne spremeni, pa se torej imenuje zemeljsko telo v skladu s svojo zemeljsko naravo.

5. Preljubi, sedaj prisluhnite tem besedam apostola: *Duhovni človek pa presoja vse, medtem ko njega ne presoja nihče* (1 Kor 2,15). Zapisal je tudi: *Kajti tisti, ki so po mesu, mislijo na to, kar je meseno; tisti pa, ki so po Duhu, mislijo na to, kar je duhovno* (Rim 8,5). Dodal je tudi: *Ko smo bili namreč v mesu, so strasti grehov prek postave delovale po naših udih, da smo obrodili sadove za smrt* (Rim 7,5). Apostol je vse to zapisal, ko je bil v telesu, a je kljub temu opravljal dela duha. Tako bodo tudi ob vstajenju mrtvih pravični spremenjeni, umrljivo pa si bo nadelo neumrljivo in se bo imenovalo poveličano telo. Tisto telo, ki se ne bo spremenilo, pa se bo imenovalo zemeljsko telo.

6. O vstajenju mrtvih vas bom poučil, kolikor je to v moji moči. Kajti v začetku je Bog ustvaril Adama; oblikoval ga je iz prsti in ga oživil. Kajti Adama najprej ni bilo, potem pa ga je Bog ustvaril iz nič in potem mu ni bilo težko vdihniti duha. Kajti pogledajte: Adam je kot seme posejan v zemljo. Če bi namreč Bog naredil kaj takega, kar se nam zdi preprosto, se nam njegova dela ne bi zdela mogočna. Kajti pogledajte: med ljudmi so umetniki, ki oblikujejo čudovite stvari, in tisti, ki niso umetniki, stojijo in se čudijo nad njimi; in njihovo ustvarjanje se jim ne zdi preprosto. Kako naj bi se torej ne čudili nad Božjimi deli! Bogu ni bilo težko obuditi mrtvih. Preden je bilo seme posejano v zemljo, je v zemlji zraslo tisto, kar ni bilo posejano vanjo. Še preden je zemlja spočela, je rodila v svoji deviškosti. Kako naj bi bilo torej

zemlji težko, da bi povzročila ponovno brstenje nečesa, kar je bilo vsejano vanjo in kar naj bi po spočetju rodila? In pogledjte! Porodne bolečine se ji bližajo, kot je rekel Izaija: *Kdo je videl kaj takega? Kdo je slišal kaj takega? Mar pride dežela na svet v enem dnevu? Se cel narod rodi hkrati?* (Iz 66, 8). Kajti Adam je nastal, ne da bi bil "vsejan"; rodil se je, ne da bi bil spočet. Sedaj pa pogledjte! Njegovi potomci so "vsejani" in čakajo na dež, da se bodo rodili. In pogledjte – v zemlji bivajo mnogi in čas, ko bodo rojeni, se približuje.

7. Vsi naši očetje so se, v upanju na vstajenje in obujenje mrtvih, veselili, kot je rekel apostol: *Ko bi imeli v mislih tisto domovino, iz katere so prišli, bi imeli priložnost, da se vrnejo. Tako pa so hrepeneli po boljši, po nebeški* (Heb 11,15-16). Veselili so se, da bodo odrešeni in bodo hitro odšli tja. Naš oče Jakob je, ko je umiral, s prisego zavezal sina Jožefa in mu dejal: *Pokopljite me pri mojih očetih /.../. Tam so pokopali Abrahama in njegovo ženo Saro, tam so pokopali Izaka in njegovo ženo Rebeke* (1 Mz 49,29-31). Zakaj, preljubi, Jakob ni hotel biti pokopan v Egiptu, ampak pri svojih očetih? Vnaprej je namreč pokazal, da se veseli obujenja mrtvih; da bo ob vstajenju in poslednji trombi pridružen svojim očetom in se mu ne bo treba biti v družbi hudobnih, ki se bodo vrnili v podzemlje in bodo kaznovani.

8. Tudi Jožef je svoje brate zavezal s prisego in jim dejal: *Gotovo vas bo Bog obiskal; takrat odnesite moje kosti od tod!* (1 Mz 50,25). In njegovi bratje so ravnali po Jožefovih besedah in so obljubo držali sto petindvajset let. Takrat ko je izvoljeno ljudstvo odšlo iz egiptovske dežele, je Mojzes s seboj vzel Jožefove kosti (2 Mz 8,19). Te kosti pravičnega so bile bolj dragocene in bolj spoštovane kot zlato in srebro, ki so ga Izraelci odnesli iz Egipta in ki jih je pokvarilo. Jožefove kosti so potem štirideset let potovale po puščavi. Ko je Mojzes zaspal, jih je dal v dediščino

Jozuetu, Nunovemu sinu. Kostni Jozuetovega očeta Jožefa so bile bolj dragocene, kot pa je bila izprijena dežela, ki si jo je podredil. Zakaj pa je Mojzes Jožefove kosti dal Jozuetu? Seveda je to storil zato, ker je bil iz rodu Efrajima, ki je bil Jožefov sin. V obljubljeni deželi je potem pokopal Jožefove kosti, ki so postale zaklad, dragocenost te dežele. Tudi takrat, ko je umiral Jakob, je blagoslovil svoje sinove in jim pokazal, kaj se jim bo zgodilo v prihodnjih dneh, ter je Rubenu dejal: *Ruben, moj prvorojenec si, moja moč in prvina moške moči, preponosen in premočan. Nestalen kakor voda, ne boš prvi, ker si legel na posteljo svojega očeta; takrat si oskrunil moje ležišče* (1 Mz 49,3-4). Od trenutka, ko je umrl Jakob, pa do takrat, ko je k večnemu počitku legel Mojzes, je minilo dvesto triintrideset let. Potem je Mojzes (v moči svoje duhovniške službe) hotel Rubenu dati odvezo, ker je le-ta nečistoval z Bilho, očetovo (Jakobovo, op. prev.) drugo ženo. To pa zato, da takrat ko bi njegovi bratje vstali, ne bi bil ločen od njih. Zato je na začetku svojega blagoslova dejal: *živi naj Ruben in naj ne umre, njegovih mož pa naj bo majhno število!* (5 Mz 33,6).

9. Ko je torej prišel čas, da se Mojzes pridruži svojim očetom, je bil potr ter je svojega Gospoda prosil in rotil, da bi smel iti v obljubljeni deželo. Zakaj je bil, predragi, pravični Mojzes potr, ker ni stopil v obljubljeni deželo? Seveda zato, ker je hotel iti tja in biti pokopan s svojimi očeti. Ni namreč hotel biti pokopan v deželi svojih nasprotnikov – v moabski deželi. Moabci so namreč najeli Balaama, Beorjevega sina, da bi preklel Izrael. Mojzes zato ni hotel biti pokopan v tisti deželi, da ne bi Moabci prišli in se maščevali nad njim tako, da bi njegove pravične kosti izkopal in si jih prisvojili. Gospod se je usmilil Mojzesa. Peljal ga je namreč na goro Nebo in mu pokazal vso deželo. Ko si je Mojzes ogledoval deželo ter je pogledoval na goro Jebusejcev, kjer naj bi stal tabernakelj, je bil

žalosten in je jokal, ko je videl grobnico v Hebronu, kjer so bili pokopani njegovi očetje Abraham, Izak in Jakob. Jokal je, ker je vedel, da ne bo pokopan z njimi in ker njegove kosti ne bodo prekrile njihovih kosti in tako ob vstajenju ne bo obujen skupaj z njimi. Ko pa si je ogledal vso deželo, ga je njegov Gospod spodbujal in mu rekel: "Jaz sam te bom pokopal in te skrili, da nikoli nihče ne bo izvedel za tvoj grob." *In tam v moabski deželi je Mojzes, služabnik Gospodov, po Gospodovem ukazu umrl. Pokopal ga je v dolini v Moabski deželi nasproti Bet Peorju, za njegov grob pa do današnjega dne ni izvedel nihče* (2 Mz 34,5-6). S tem ko izraelsko ljudstvo ni izvedelo za Mojzesov grob, je Gospod Mojzesu naredil dvojno korist. Veselil se je, da njegovi nasprotniki ne bodo izvedeli zanj in izkopal njegovih kosti. Obenem se je veselil, da tudi otroci njegovega ljudstva ne bodo vedeli, kje je pokopan, in častili njegovega groba, ker so ga malikovali kot Boga. Predragi, vedeti morate, da ko je Mojzes zapustil Izraelce in šel na goro, so oni tedaj rekli: *Kajti ta Mojzes, mož, ki nas je izpeljal iz egiptovske dežele - ne vemo, kaj se mu je zgodilo* (2 Mz 32,1). Zato so si naredili ulito tele in so ga častili ter se niso spominjali Boga, ki jih je po Mojzesu izpeljal iz Egipta z *močno roko in z iztegnjenim laktom!* Zaradi tega je Bog spoštoval Mojzesovo željo in kraj njegovega groba je ostal neznan. Če bi otroci njegovega ljudstva izvedeli, kje je Mojzes pokopan, bi lahko skrenili s prave poti in si naredili malika, ga častili in mu darovali žgalne daritve ter bi tako s svojimi grehi vznemirili kosti tega pravičnega moža.

10. Mojzes je spet jasno napovedal vstajenje mrtvih, saj je rekel, kot bi to prišlo iz Božjih ust: *Jaz usmrčujem in oživljam* (5 Mz 32,39). Tudi Ana je to izrazila v svoji molitvi: *Gospod jemlje in daje življenje, vodi v podzemlje in vzdiguje iz njega* (1 Sam 2,6). To je dejal tudi prerok Izaija: *Tvoji mrtvi bodo*

oživeli, moja trupla bodo vstala. Zbudite se in vriskajte, ki počivate v prahu! (Iz 26,19). Tudi David je to napovedal z besedami: *Boš mar delal čudeže za mrtve, bodo mar vstale sence, da bi te slavile? Mar pripovedujejo o tvoji dobroti v grobu /.../?* (Ps 88,10-12) Kako bodo torej lahko v grobu pripovedovali o Božji dobroti? Seveda se bo to zgodilo, kajti zaslišali bodo glas poslednje trombe in korneta ter potresa, ki se bo pojavil, in videli bodo odprte grobove. Potem bodo izvoljeni zmagoslavno vstali in drug drugemu v grobovih pripovedovali: "Velika je milost, ki nam je dana. Kajti naše upanje je splahnelo, a za nas je prišlo novo upanje. Bili smo v temi in smo prišli v svetlobo. Bili smo zapisani trohnobi, a smo se dvignili v slavi. Pokopani smo bili v skladu s svojo naravo, a smo duhovno vstali. Bili smo šibki, a vstali smo v moči." To je torej tista milost, o kateri bodo pripovedovali v grobovih.

11. Preljubi, Bog ni samo z besedami, ampak tudi z dejanji povedal: "Jaz obujam mrtve". Da o tem ne bi dvomili, so nam dana mnoga pričevanja. Bog je to jasno pokazal vnaprej: Elija je namreč v Njegovi moči naredil čudež, da bi dokazal, da bodo mrtvi živel in da bodo tisti, ki spijo v zemlji, tudi vstali. Ko je namreč vdovin sin umrl, ga je Elija obudil in ga dal materi. Tudi Elijev učenec Elizej je obudil Šunemkinega sina. Ti dve pričevanji sta za nas lahko dokaz in potrditev. Da Bog obuja od mrtvih, se je ponovno pokazalo, ko je izraelsko ljudstvo vrglo mrtvega moža na Elizejeve kosti. Tedaj je mrtvec oživel in vstal. In pričevanje teh treh je resnično.

12. Bog je tudi pri preroku Ezekijelu jasno nakazal vstajenje mrtvih. Ko ga je pripeljal v dolino, ki je bila polna kosti, ga je peljal okoli njih, in mu rekel: *Sin človekov, ali lahko te kosti oživijo?* Ezekijel mu je odgovoril: *Gospod Bog, ti veš!* In tedaj mu je Bog dejal: *Prerokuj nad temi kostmi in jim reci: "Suhe kosti, poslušajte Gospodovo besedo!"* (Ez

37,1-10). In ko je prerokoval, je nastal šum in hrup in kosti so se približale druga drugi, celo tiste, ki so bile zlomljene in strte. In ko jih je prerok videl, je bil osupel: kosti so prišle iz vseh strani – vsaka kost je dobila svoj par in nastali so sklepi. In drug drugemu so ukazovali. Njihova suhost je postala vlažna, sklepi so se povezali z vezmi, po arterijah je začela teči topla kri in koža se je razpela čez meso. Lasje so zrasli v skladu s svojo naravo. Vendar pa so možje ležali z obrazi navzdol in v njih ni bilo duha. Potem je Bog ukazal preroku z besedami: *Zato prerokuj in jim reci: Svojega duha denem v vas, da boste oživeli.* In ko je Ezekijel izgovoril te besede, *je prišel vanje duh in so oživele ter se postavile na noge: silna velika vojska.*

13. Zakaj torej, preljubi, ti mrtvi niso vstali na eno besedo, ki jo je izgovoril Ezekiel, in zakaj ni bilo njihovo vstajenje tako telesa kot duha izvršeno (po tej eni besedi)? Poglejte namreč! Ena beseda je zadostovala, da so se kosti približale druga drugi, druga pa je bila potrebna, da je prišel vanje duh. To se je zgodilo zato, da bi to lahko v popolnosti izvršil naš Gospod Jezus Kristus, ki bo z enim stavkom in z eno besedo poslednji dan obudil vsa človeška telesa. Ni šlo za to, da ne bi zadostovala ena beseda, ampak za to, da tisti, ki jo je izgovoril, ni imel prave (Božje) moči. Razumite in doumite torej, da ko sta Elija in njegov učenec Elizej obujala mrtve, tega nista storila z eno besedo, ampak potem ko sta molila in prošnjo za obujenje brez najmanjšega odlašanja posredovala Bogu.

14. Tako je sam naš Gospod ob svojem prvem prihodu na svet obudil tri mrtve, da bi bilo njihovo pričevanje zanesljivo. Kajti ko je namreč obudil edinega sina vdove iz Naina, mu je dvakrat zapovedal: *Mladenič, rečem ti: Vstani!* (Lk 7,14). Nato je mladenič oživel in se vzdignil. Tudi hčerko enega od predstojnikov shodnice je obudil tako, da ji je dvakrat rekel: *Deklica, rečem ti, vstani!* (Mr

Bara Remec: Na razpotju

5,41). Njen duh se je vrnil in takoj je vstala. Tudi Lazarja je Gospod obudil, ko je šel h grobu, kjer je bil ta pokopan. Goreče je molil, potem pa z močnim glasom zaklical: *Lazar, pridi ven!* (Jn 11,43). In umrli je oživel in prišel iz groba.

15. V zvezi s tem, kar sem vam razložil, naj povem, da je vsakega od teh treh mrtvih Gospod obudil z dvema besedama zato, da bi nakazal, da bodo oni doživeli dvakratno vstajenje: prvič so ga doživeli ob prvem Jezusovem prihodu, drugo pa šele pride. Ko bo prišlo to vstajenje, v katerem bodo obujeni vsi ljudje, nihče od njih ne bo ponovno umrl. Z eno Božjo besedo, ki jo bo Bog izgovoril po Kristusu, *bomo spremenjeni hipoma, kakor bi trenil z očesom*. On, ki vzame življenje, ni slaboten ali nepopoln. Kajti z eno besedo bo pozval ljudi z vseh koncev (sveta), naj mu prisluhnejo, in vsi, ki ležijo (v grobu), se bodo hitro zganili in vstali. In nobena beseda, ki bo prišla iz njegovih ust, se ne bo vrnila k Njemu brez uspeha, ampak se bo zgodilo tako, kot je to zapisal prerok Izaija (Iz 55,10-11), ki svet primerja z dežjem in snegom: *Kajti kakor pride dež in sneg izpod neba in se ne vrača tja, ne da bi napojil zemljo, jo naredil rodovitno in brstečo, dal sejalcu seme in uživalcu kruh, tako bo z mojo besedo, ki prihaja iz mojih ust: ne vrne se k meni brez uspeha, temveč bo storila, kar sem hotel, in uspeła v tem, za kar sem jo poslal*. Kajti dež in sneg se ne vrmeta v nebo, ampak v zemlji izvršita voljo tistega, ki ju pošilja. Tako se bo tudi beseda, ki jo bo Bog poslal po svojem Sinu, ki je Beseda in Oznanilo, vrnila k Njemu z veliko močjo. Kajti ko bo Gospod prišel in jo prinesel, bo prišel z dežjem in snegom in preko njega bo vse, kar je vsejano, pogrnalo in rodilo ustrezen sad, beseda pa se bo vrnila k tistemu, ki jo je poslal. Vendar pa Kristus ne bo zaman prišel na zemljo, ampak bo takole dejal v prisotnosti svojega Očeta: *Glejte, jaz in otroci, ki mi jih je dal Gos-*

pod (Iz 8,18). In to je glas, ki bo obudil mrtve. V zvezi s tem naš Odrašenik pravi: *Pride ura in je že zdaj, ko bodo mrtvi slišali glas Božjega Sina, in kateri ga bodo slišali, bodo živeli* (Jn 5,25). Kot je zapisano, *v začetku je bil glas, je bila Beseda* (Jn 1,1). V istem odlomku je zapisal: *Beseda je postala meso in se naselila med nami* (Jn 1,14). To je torej tisti Božji glas, ki se bo zaslíšal iz nebes in obudil vse mrtve.

16. Naš Gospod je Saducejem vstajenje mrtvih razložil, ko so mu povedali priliko o ženi, ki je imela sedem mož. Vprašali so ga: *Katerega teh sedmih bo torej ob vstajenju? Vsi so jo namreč imeli* (Mt 22,28). Jezus jim je odvrnil: *Motite se, ker ne poznate ne Pisma ne Božje moči. Ob vstajenju se namreč ne bodo ne ženili ne možili, ampak bodo kakor angeli v nebesih. Ob vstajenju mrtvih pa, ali niste brali, kaj vam je rekel Bog, ki pravi: Jaz sem Bog Abrahamov in Bog Izakov in Bog Jakobov. Ni pa Bog mrtvih, ampak živih* (Mt 22,29-32).

17. Obstajajo tudi tisti, ki so v svojem življenju mrtvi v Božjih očeh. Bog je namreč Adamu zapovedal: *Kajti na dan, ko bi jedel z njega* (z drevesa spoznanja dobrega in hudega, op. prev.), *boš gotovo umrl* (1 Mz 2,17). Potem ko je Adam prekršil zapoved ter jedel z drevesa spoznanja dobrega in hudega, je živel devetsto dvaintrideset let, a je bil zaradi svojih grehov mrtev v Božjih očeh. Da pa bi bili zares prepričani, da grešnik v Božjih očeh velja za mrtvega celo takrat, ko še živi na zemlji, vam bom to jasno povedal. Perok Ezekiel je namreč zapisal takole: *Kakor jaz živim, govori Gospod Bog, nimam veselja nad krivičneževo smrtjo* (Ez 17,23,32; 33,11).

18. Gospod je tistemu možu, ki mu je rekel: *Gospod, dovoli mi, da prej grem in pokopljem svojega očeta* (Lk 9,59-60), dejal: *Pusti, naj mrtvi pokopljejo svoje mrtve, ti pa pojdi in oznanjaj Božje kraljestvo!* Preljubi, kako torej razumete te besede? Ali ste kdaj videli, da so mrtvi pokopali svoje mrtve? Ali pa kako pa naj mrtvi vstane, da bo lahko poko-

pal drugega mrtvega? Naj vam to pojasnim takole: tisti, ki greši, je v času svojega življenja mrtev v Božjih očeh; tisti, ki je pravičen, pa kljub temu, da je mrtev, živi v Bogu. Njegova smrt je spanje (on pravzaprav spi), kot je zapisal David: *Jaz sem legel počivati in zaspal, prebudil sem se* (Ps 3,6). Prav tako je Izaija zapisal: *Tvoji mrtvi bodo oživali* (Iz 26,19). Tudi Gospod je o hčerki enega izmed predstavnikov shodnice rekel: *Saj deklica ni umrla, ampak spi* (Mt 9,26). O Lazarju je dejal svojim učencem takole: *Naš prijatelj Lazar spi, vendar grem, da ga zbudim* (Jn 11,11). Apostol Pavel pa je poudaril: *Vsi ne bomo zaspali, vsi pa bomo spremenjeni* (1 Kor 15,51). Omenjeni apostol je tudi zapisal: *!Nočemo pa, bratje, da ne bi vi ničesar vedeli, kako je s tistimi, ki so zaspali, tako da se ne boste vdajali žalosti* (1 Tes 4,13).

19. Prav je, da se bojimo druge smrti (Raz 2,11; 20,14; 21,18) - tiste, ki je polna joka, stoka, bridkosti in škripanja z zobmi in se nahaja v najgloblji temi. Ob vstajenju pa bodo blagoslovljeni tisti, ki so bili pravični in zvesti Bogu. Oni namreč pričakujejo, da bodo takrat obujeni in da bodo deležni večne obljube. Gorje pa hudobnim, ki niso zvesti Bogu, zaradi tega, kar jih čaka ob vstajenju! Zanje bi bilo bolje, v skladu z njihovo vero, da ne bi vstali. Služabnik, ki mu Gospod, medtem ko spi, pripravlja udarce z bičem in okove, se ne želi prebuditi, saj ve, da ga bo njegov Gospod prebičal in zvezal, ko se bo ob zori prebudil. Po drugi strani pa dobri služabnik, ki mu je Gospod obljubil plačilo, nestrpno pričakuje jutranjo zarjo, ko bo od Gospoda prejel to plačilo. Kljub temu da trdno spi, v svojih sanjah vidi nekaj podobnega tistemu, kar mu bo kmalu podaril Gospod, karkoli mu je že obljubil. V svojih sanjah se veseli in vriska od veselja. Hudobnež po drugi strani spanca ne doživlja kot nekaj prijetnega, saj si predstavlja, da je prišla jutranja zarja in njegovo srce je v sanjah potrto. Pravični pa mirno spijo tako pod-

nevi kot ponoči in sploh ne razmišljajo o tisti dolgi noči, ki se jim zdi kot ena sama ura. Potem pa se v pričakovanju jutranje zarje radostno zbudijo. Hudobnim pa se zdi spanec mučen in so podobni možu, ki leži v postelji z visoko vročino ter se premetava na svoji postelji ter vso predolgo noč trepetava v pričakovanju zore, ko ga bo Gospod obsodil zaradi njegovih prestopkov.

20. Naša vera nas uči, da ko ljudje zaspijo, v spanju ne razlikujejo med dobrim in zlim. In pravični se ne veselijo večne obljube, kot se tudi hudobni ne veselijo kazni za svoje prestopke, dokler ne pride sodnik in loči tiste, ki bodo na njegovi desnici, od tistih, ki bodo na njegovi levici. Vedite, da ko bo sodnik sedel na prestol in se bodo odprle knjige pred njim in bodo naštetja dobra in slaba dela, bodo tisti, ki so delali dobro, prejeli večno plačilo od Njega, ki je dober; tiste pa, ki so delali hudo, pa bo pravični sodnik obsodil zaradi njihovih prestopkov, kajti On do dobrih ne spremeni svoje narave in se izkaže kot pravičen, ker mnoge pravično sodi zaradi njihovih prestopkov. Svojo naravo pa spremeni do hudobnih v tem svetu, kjer se usmiljenje izgubi na sodišču, kjer vlada pravica. Pravičen pa je do vseh. Proti hudobnim pa se usmiljenje ne bo združilo s pravico. Kot namreč storjene škode ne moremo popraviti z usmiljenjem, tudi pravica ne pripomore k usmiljenju. Usmiljenje je namreč daleč od sodnika, pravica pa je sodnikova svetovalka. Če je usmiljenje komu blizu, naj se obrne k njemu in naj se ne prepusti rokam pravice, da ga ta ne bo obsodila in za njegove slabosti terjala kazni. In če je kdo daleč od usmiljenja, ga bo k sodbi pripeljala pravica in ga obsodila, zato pojde v večno trpljenje.

21. Prisluhnite, preljubi, temu dokazu, da bo na koncu prišlo do povračila. Ko bo namreč pastir razdelil svojo čredo in dobre postavil na desnico, hudobne pa na levico (Mt 25,32), kraljestva ne bo izročil dobrim, do-

kler ne bo priznal njihovih dobrih del. Hudobnih pa ne bo poslal v večno trpljenje, dokler ne bo pokazal njihove hudobije. Naj omenim tiste, ki so za gospodarjem poslali odposlance s sporočilom: *Nočemo, da bi ta zavladal nad nami* (Lk 19,14). Gospodar pa bo potem, ko bo dobil kraljevsko oblast in se vrnil, dal svoje sovražnike pobiti pred svojimi očmi. In še je rečeno: Tisti delavci, ki so hiteli z delom in bili utrujeni v vinogradu, ne bodo prejeli plačila, dokler se delo ne bo končalo. Povedano je tudi tole: Ko bo prišel gospodar, bo od trgovcev, ki jim je posodil denar, zahteval velike obresti. In še: tiste device, ki so med čakanjem na ženina podremale in zaspale, ker se je le-ta mudil, bodo ob vpitju vstale in pripravile svoje svetilke. Potem bodo preudarne device šle z ženinom na svatbo, nespametne device pa bodo ostale zunaj (pred vrati). Prav tako tudi tisti, ki so vero sprejeli pred nami, brez nas *ne bi dosegli popolnosti* (Hebr 11,40).

22. Iz vsega tega lahko, preljubi, razumete, kot vam je bilo zagotovljeno, da še nihče do sedaj ni prejel plačila. Pravični namreč še niso postali dediči kraljestva, pa tudi hudobni še niso šli v večno trpljenje. Prav tako tudi Pastir še ni ločil dobrih od hudobnih. Tudi delavci prihajajo delat v vinograd, pa do sedaj še niso prejeli plačila. Glejte: tudi trgovci trgujejo z denarjem, pa do sedaj njihov gospodar še ni prišel po plačilo. In še: gospodar je odpotoval, da bi si pridobil kraljevsko oblast, pa se do sedaj še ni vrnil. Tudi tiste device, ki čakajo na ženina, še vedno spijo in čakajo, da bo nastalo vpitje, ki jih bo prebudilo. Tudi očaki, ki so trpeli zaradi vere, ne bodo dosegli popolnosti, dokler ne bodo (k sodbi, op. prev.) prišli še poslednji.

23. Tisti, ki so neuki v razumevanju, pravijo: "Če torej še nihče ni prejel svojega plačila, zakaj je potem apostol Pavel zapisal: / *Vendar smo pogumni in zadovoljni/ s tem, da se bomo izselili iz telesa in se priselili h Gos-*

podu? (2 Kor 5,8). Spomnite se namreč, preljubi, da sem vas o tem poučil v Prikazu o samotarih (glej Prikaz 6,14). Duh, ki ga pravični prejmejo, se v skladu s svojo poveljčano naravo ne bo vrnil h Gospodu, dokler ne bo prišlo vstajenje; takrat si bo nadel poveljčano telo. V navzočnosti Boga se ves čas spominja telesa ter se veseli vstajenja, ko bo telo, v katerem je prebival, vstalo, kot je prerok Izaija zapisal o kristjanih iz poganstva: *Tisti, ki kličejo tvoje ime, bodo zvesti in bodo stali pred Gospodom in Ti jim ne boš dal miru?* (prim. Iz 62,6-7, op. prev.).

Hudobnih pa nihče ne zagovarja pred Gospodom, ker je Sveti Duh zelo daleč od njih, saj so kot živali in so pokopani na enak način kot živali.

24. Privržence Zla žalijo besede, ki jih je izrekel naš Gospod: *Nihče ni šel v nebesa, razen tistega, ki je prišel iz nebes, Sina človekovega* (Jn 3,13). Hudobni pravijo: "Glejte! Naš Gospod je zatrdil, da nobeno zemeljsko telo ni šlo v nebesa". V svoji nevednosti namreč ne morejo doumeti moči teh besed. Tudi ko je Gospod Nikodema o tem poučil, le-ta ni doumel pomena teh besed. Potem mu je Gospod rekel: *Nihče ni šel v nebesa zato, da bi se potem vrnil in vam pripovedoval o tem, kar je zgoraj. Kajti /čel ne verjamete, kar sem vam govoril o zemeljskih stvareh, kako boste verjeli, če vam bom govoril o nebeških?* (Jn 3,12). "Glejte namreč! Nihče drug ni prišel iz nebes, razen mene, da pričujem o tem, kar je v nebesih, da bi vi verovali. Elija je sicer šel v nebo, vendar pa se ni vrnil, da bi o tem pričeval skupaj z mano, da bi bilo tako pričevanje dveh lahko verodostojno."

25. Vi pa, preljubi, ne dvomite v vstajenje mrtvih, kajti iz Božjih ust prihaja beseda: *Jaz usmrčujem in oživljam* (2 Mz 39). Oboje so izrekla ena usta. In kot verujemo, da Gospod usmrčuje in to vidimo, smemo tudi z gotovostjo verovati, da tudi oživlja. Iz vsega, kar sem zapisal, torej verjemite, da bo

ob vstajenju mrtvih vstalo vaše telo v vsej svoji celovitosti in od Gospoda boste prejeli plačilo za vašo vero ter se boste vsega, kar ste verovali, radostili in veselili.

Prevedla Brigita Retar

1. Afraat (pribl. 270-345 po Kristusu): asirski avtor, doma iz Perzije, edino njegovo znano delo so *Prikazi (Demonstrationes)*.
2. Ta navedek se zelo razlikuje od tistega, ki je zapisan v Pešiti (*Pešita: sirski prevod Svetega pisma, op. prev.*) pa tudi od hebrejskega izvirnika; obenem pa je različen od tega mesta v Septuaginti.

William James, pragmatizem in religiozna izkušnja

1 Nova filozofska smer

William James (1842-1910) je skupaj s Charlesom Sandersom Peirceom (znanim kot začetnikom teorije znakov) in Johnom Deweyem utemeljitelj nove filozofske smeri. Leta 1898 je takrat še nedoločeni miselni usmeritvi James v članku *Philosophical Conceptions and Practical Results* dal ime pragmatizem.¹ Očetovstvo tej usmeritvi je pripisal Peirceu, ki je v članku *How to Make Our Ideas Clear* (1878) prvič opisal pragmatično metodo. Peirce, začevši z definicijo vere Alexandra Baina kot pravila ali navade delovanja, kot tiste, po kateri se je človek pripravljen ravnati, je trdil, da funkcija iskanja ni predstavitev stvarnosti, ampak da nas usposobi, da delujemo bolj učinkovito. James je Peircevo uporabo Baina še razširil. Enako so še nekateri drugi člani Metafizičnega kluba² poudarjali pomen aplikacije Bainove definicije vere. Zato Peirce pravi, da je nagnjen k misli, da je Bain stari oče pragmatizma.³ Torej ima že v izvoru pragmatizma vera, prepričanje (*belief*) pomembno vlogo v odnosu do človekovega ravnanja. V podporo temu navedimo vodilno idejo Peircevih spisov - njegovo idejo dvoma, ki ga postavlja v nasprotje z vero. Dvom je nelahko, nezadovoljujoče stanje, katerega se skušamo osvoboditi in preiti v stanje vere. "Vznemirjenje dvoma je edini neposredni motiv za dosego vere. Gotovo je za nas najbolje, da so naša prepričanja takšna, da resnično vodijo naša dejanja tako, da bi zadovoljili naša hrepenenja."⁴

Pragmatizem kot filozofsko smer moremo razumeti kot reakcijo proti intelektualistični spekulaciji, ki je označevala večino

moderne metafizike. Razvoj psihologije in naravoslovnih znanosti se je izrazil tudi v preoblikovanju tradicionalne epistemologije. Tako je Peirce pragmatično metodo umesti v okvir logike, pomeni mu metodo preverjanja pomenov besed.⁵ V tem smislu je definiral pragmatično načelo: "Naša koncepcija učinkov (predmeta) je celota naše koncepcije predmeta."⁶ Za Jamesa je pragmatizem predvsem metoda, ki je splošno aplikabilna. Dewey pa je svoj pragmatizem nanašal na družbenopolitično raven. Vsi trije utemeljitelji pragmatizma so združevali naturalističen, Darwinov pogled na človeška bitja z globokim nezaupanjem do problemov, ki jih je filozofija podedovala od Descartesa, Hume-a in Kanta. Filozofijo so hoteli rešiti metafizičnega idealizma in hkrati rešiti moralno in religiozne ideale empiricističnega ali pozitivističnega skepticizma.⁷ Največji interes za področje religije pa je kazal James. Po njegovi zaslugi je pragmatizem postal znan. Pomembnost pragmatizma, tudi za področje religije, je v tem, da vsako hipotezo (hipotezo o resničnosti določene stvari, hipotezo o Bogu, empiristično, racionalistično hipotezo ...) vzame resno in išče razloge, dejstva za potrditev ali ovržbo resničnosti te hipoteze v posameznikovem življenju. Potrditev išče v dejstvih, v učinkovanju, v uspešnosti ali koristnosti hipoteze oz. neke resnice za življenje posameznika.

1.1 Začetki Jamesove filozofske misli

Odločilnega pomena za razvoj Jamesove filozofske misli v smeri pragmatizma je nje-

govo branje del francoskega filozofa Charlesa Renouvierja leta 1870. Pri njem je odkril odločen zagovor pluralizma in svobodne volje. To mu je pomagalo, da se je osvobodil duševne krize (samomorilnih misli) in vpliva, ki ga je nanj naredila evolucionistična filozofija Herberta Spencerja, v kateri ni prostora za svobodno voljo (človeška misel kot kompleksen mehaničen sistem, ki se ravna po principih fizičnih znanosti) in je vse določeno s teorijo evolucije. "Moje prvo dejanje svobodne volje bo vera v svobodno voljo."⁸ S tem je že nakazal, da mu pragmatizem pomeni izogibanje redukcionizmu vseh vrst in priporočilo za toleranco.⁹ Odločitev za vero v svobodno voljo je s seboj prinesla opustitev determinizma vsake vrste; tako znansovne vrste, ki ga je Jamesu posredovalo izobraževanje, kot teološke, metafizične vrste, ki ga je označeval s predstavo o zaprtem vesolju (*block universe*).¹⁰ Brez odprtja religiozni dimenziji Jamesova misel ne bi napredovala in bi ostala zaprta v determinizmu.¹¹ Zdi se, da je njegovo delo na področju psihologije in filozofije dobilo odločilno spodbudo ob rešitvi njegove duševne krize z odločitvijo za svobodno voljo.

V članku *Opazke k Spencerjevi definiciji misli* (1878) je James razvil tezo, da je osrednje dejstvo misli interes oz. dajanje prednosti eni stvari pred drugo, torej, da so tudi filozofske teorije odsev filozofovega temperamenta.¹² že v tem delu, čeprav je takrat bil še profesor psihologije, je nakazal značilne teme svoje filozofije: pomen religije in strasti, težnja; različnost človeških odgovorov na življenje; ideja, da pomagamo ustvarjati resnice, ki jih sprejemamo. Nasproti Spencerjevemu evolucionizmu je zatrdil, da smo v osnovi teleološka bitja.

Razvoj njegovega pragmatizma je torej neobhodno pogojen s problemom svobodne volje in determinizma, ki ga je zadeval osebno in ne le akademsko. V odločitvi za svo-

obodno voljo je videl možnost spreminjajočega se sveta za razliko od določenega sveta determinizma. Dejstva sama ne potrjujejo niti ne ovirajo determinizma, zato moramo upoštevati praktične posledice, ki jih razvija determinizem ali svobodna volja. Determinizem zanika, da bi lahko karkoli bilo drugače, kot dejansko je. In takšno filozofijo James zavrne že v svojem zgodnjem delu *Občutek razumskosti* (*The Sentiment of Rationality*, 1879). V tem delu pravi, da nobena filozofija, ki ne zbudi tega občutka, ne bo postala filozofija, po kateri bi ljudje živeli. Filozofija pa ta občutek zbudi, če zadovoljuje dve temeljni vrsti človeških potreb: 1. teoretične potrebe, potreba vedeti (strast po simplifikaciji in razlikovanju); 2. praktične potrebe, potreba delovati (pregnati negotovost iz prihodnosti, določiti prihodnost skladno z našimi naravnimi močmi). Sprejemljivost filozofije zavisi od njenega zadovoljevanja teh potreb. Jamesovo stališče je, da se vedno *odločimo* v skladu z našo naravo, značajem, kaj bomo mislili o naravi stvarnosti na splošno.¹³

Podobno tudi njegovo monumentalno delo *Principi psihologije* (1890) vsebuje namige na njegove glavne filozofske ideje in semena pragmatizma in fenomenologije.¹⁴ že tu je ponudil boljšo razlago izkušnje od tradicionalnih empiristov, kot je Hume. V tej knjigi je razvil teorijo čustev (James-Langova teorija čustev) kot tistih, ki sledijo telesnim izrazom. Trdi, da čustva ne povzročajo telesnih izrazov. Čustva so povezana s telesnimi izrazi in povsem netelesnih človeških čustev ni.¹⁵ Ko je končal to delo, mu je bolj kot laboratorijsko delo postalo všeč prosto opazovanje in refleksija. V primerjavi s problemi filozofije in religije se mu je psihologija zdela sila majhen predmet. Od takrat naprej se je posvečal izključno filozofskim in religiološkim vprašanjem, kot so npr. narava in obstoj Boga, nesmrtnost duše, svobodna volja.

Bara Remec: Za teboj

2 Temeljne filozofske pozicije

Williama Jamesa

2.1 Pragmatizem

Za pragmatizem lahko rečemo, da je značilno ameriški prispevek k filozofiji. Razvil se je iz prizadevanja njegovih utemeljiteljev, predvsem Peircea, za aplikacijo znanstvene metode na področje filozofskega spraševanja. To ne pomeni, da so v filozofijo sprejeli le obravnavo empirično preverljivih dejstev, kot so to storili empiristi, temveč so na človeka gledali bolj celostno in dali prostor tako moralni kot religiji. Njegovi utemeljitelji se nikakor ne bi strinjali, da pripadajo isti filozofski usmeritvi. Peirce je svojo verzijo pragmatizma poimenoval pragmaticizem, da bi javno pokazal svoje neskladje z Jamesom, Schiller je svoj pragmatizem poimenoval humanizem, James pa je pozneje za svojo filozofsko pozicijo vpeljal ime radikalni empirizem (*Essays in Radical Empiricism*, izšli posthumno, 1912) in pluralizem.¹⁶ Tudi kritikov nove filozofske usmeritve ni manjkalo. Najbolj znan je bil gotovo Bertrand Russell, ki je menil, da je pragmatizem plitva filozofija, primerna za nezrelo državo.¹⁷

James v svojem delu *Pragmatizem: novo ime za stare miselne metode* (1907) predstavi svoje razumevanje nove filozofske smeri in metodo pragmatizma nanaša na vprašanje resnice, religije in nekatere metafizične probleme. S knjigo *Nekateri problemi filozofije. Začetek uvoda v filozofijo*, ki je izšla posthumno, je skušal, kot se je izrazil v zapisku pred smrtjo, zaokrožiti svoj sistem, ki bi, po njegovem mnenju, brez te knjige izgledal kot obok zgrajen samo na eni strani. Skušal je poenotiti in razviti svoje filozofske poglede. S tema dvema knjigama torej lahko predstavimo njegove temeljne filozofske pozicije.

Upoštevanja vredna ideja, ki jo predstavi na začetku *Pragmatizma*, je, da je zgodovina filozofije v veliki meri "zgodovina spopadov človeških temperamentov".¹⁸ Filozof enostavno

zaupa svojemu temperamentu, verjame v opis sveta, ki mu ustreza. Temu dejstvu moramo pritrditi, toda te silne premise v filozofski razpravi ne omenja noben filozof. James je pokazal, da je razlika v temperamentu pomembna tako v umetnosti, znanosti, obnašanju ... kot v filozofiji. Sledeč temu dejstvu je James uvedel neposrečeno razlikovanje dveh tipov mentalnega ustroja: trdourni - ljubi dejstva, senzualističen, empirističen; milourni - drži se abstraktnih, večnih principov, idealističen, religiozen, racionalističen. Toda nihče ne more brez obojega, principov in dejstev. Ker je svet tako eno kot mnogo, James predlaga za filozofijo pluralističen monizem - vse je določeno, vendar so naše volje svobodne. "Determinizem svobodne volje je prava filozofija."¹⁹ Takšna filozofija bi pomenila združitev praktičnega pesimizma z metafizičnim optimizmom. V podporo takemu pristopu James pove, da znanost v nas ni nevtralizirala vse religioznosti, da je naš znanstveni značaj pobožen. Filozofija mora narediti povezavo s svetom človeških življenj. Toda svet, v katerega vpeljuje intelektualistična filozofija, je odmaknjen in prazen, je način pobega pred svetom konkretnih dejstev in ne zadovolji empirističnega značaja uma. "Teistični Bog je neploden princip,"²⁰ je zapisal v skladu s svojim nasprotovanjem intelektualistični filozofiji racionalizma, ki hipotezo o Bogu izpeljuje na osnovi golih idej. Ker pa človek potrebuje tako principe kot dejstva, James predstavi pragmatizem kot vmesni, posredovalni način razmišljanja, ki upošteva različne pristope k razlagi sveta, tako racionalizem kot empirizem, tako monizem kot pluralizem. "Pragmatizem lahko ostane religiozen kot racionalizmi in istočasno kot empirizmi ohrani domačnost z dejstvi."²¹ Pragmatizem usklajuje empiristični način razmišljanja z religioznimi potrebami ljudi.

Pragmatizem Jamesu najprej pomeni metodo poravnavanja metafizičnih sporov. Vsak nazor interpretira tako, da sledi njegovim

praktičnim posledicam in skuša pokazati na praktično razliko, učinek, ki ga uporaba določenega nazora, misli proizvede. "Presenetljivo je videti, koliko filozofskih preprirov se sesede v brezpredmetnost, če jih podvržeš temu preprostem testu sledenja konkretnim posledicam."²² Dve misli sta enaki, če proizvedeta isti učinek, če nas vodita k istemu delovanju. Torej miselne distinkcije ni, če ni razlike v delovanju, če ni dejstvene razlike. Sledenje konkretnim posledicam pokaže pomen, ki ga ima določena misel. Abstraktna razlika se izraža v konkretnem dejstvu. Filozofija bi, po Jamesu, morala odkrivati razlike, ki jih ljudem prinaša resničnost kate-re koli formule sveta.²³ Pragmatizem se obrne stran od abstrakcij, zaprtih sistemov, obrne se k stvarnosti, dejstvom. Možnost za zблиžanje znanosti in metafizike James vidi v svojem pristopu. Pragmatizmu nobena razlaga stvarnosti ni dokončna in ne ustavi iskanja. Tako teorije postanejo orodja (instrumentalizem²⁴) za upravljanje s stvarnostjo. Pomembna lastnost pragmatizma je, da vse teorije naredi prožne.²⁵ Pragmatizem sam je v prvi vrsti metoda in usmerja pogled k posledicam in dejstvom.

Temeljnih pojmov metafizike se loti na enak način. Substance ne zanika, pove pa, da atributi tvorijo edino unovčljivo vrednost substance za naše izkustvo. Unovčljiva vrednost pojma materija so npr. trdota, barva, razsežnost, oblika ipd.; te so njen edini pomen.²⁶ Vse, kar pojem substance označuje, je dejstvo povezanosti fenomenalnih lastnosti stvari. James pozna le en sam primer, v katerem ima pojem substance pragmatično vrednost; to je razprava o evharistiji (akcidentalne lastnosti ostanejo iste, substanca pa se spremeni). Tudi človekov temeljni odnos do sveta, npr. alternativa materializem/teizem je v nedokončanem svetu izrazito praktična. Gre za princip praktičnih rezultatov. Ti dve alternativni kažeta prospektivno, se pra-

vi, glede na prihodnost sveta drugačne rezultate, odnos do izkustva. Materializem tu ni jamstvo naših najbolj oddaljenih upov.²⁷ Pojem Boga ima glede na matematične pojme mehanične filozofije (tu je očitno Jamesovo nasprotovanje moderni racionalistični filozofiji z Descartesom na čelu) praktično prednost, ker zagotavlja popoln red in ne duši človekovega upanja. Materializem pa pomeni uničenje upanja in razočaranje.

Vprašanja svobodne volje, ki je, kot smo videli, za Jamesa zelo pomembno, se prav tako loti s pragmatično metodo in pove, da je vzrok za njeno predpostavlanje pragmatičen. Obstaja instinktivno prepričanje v svobodno voljo; tako pragmatisti kot racionalisti so ji pripisovali pragmatično vrednost. Dokazal je, da je vera v svobodno voljo upravičena, ker pomeni možnost odprte prihodnosti, novosti in napredka v svetu, je kozmološka teorija obljube²⁸ nasproti determinizmu, ki pomeni nujnost in nemožnost. Zaradi svobodne volje ima človek možnost ustvarjalnega življenja. Torej je človek avtor pristne novosti, kar se dogodi, je stvar slučaja, možnosti.²⁹

Idejo svobodne volje spretno vključuje v svoje dokazovanje prednosti pluralizma pred monizmom. "Svobodna volja pomeni samo resnično novost, torej pluralizem sprejema idejo svobodne volje. ... Toda pluralizem, ki sprejema nedokončan univerzum, z vrati in okni, ki so odprta vnaprej nenadzorljivim možnostim, nam daje manj religiozne gotovosti kot monizem s svojim absolutno zaprtim svetom."³⁰ James se sprašuje, kakšno vrednost imata enost in mnogost. Svet monizma je določen, da bo rešen, je že rešen, brezpogojno in od večnosti, navkljub fenomenalnemu pojavom tveganja. Privlačnost monizma in religiozne metafizike izvira iz dejstva, da je naša empirična prihodnost negotova in potrebuje neko višje jamstvo. Na to področje spadajo besede, ideje kot svobodna volja,

Bog, Absolut, ki imajo le praktičen pomen. V tem kontekstu je James nepremišljeno zapisal, da sholastične definicije Boga pomenijo manj kot nič.³¹ Gotovo je mislil, da te definicije niso imele nobene praktične konotacije, toda ne da bi iskali dokaz za to, smo lahko gotovi, da so se ob poslušanju sholastičnih predavanj o Bogu zganila srca mnogih študentov in da so imele vpliv na življenje. Torej te definicije le nekaj pomenijo tudi z vidika pragmatizma, čeprav niso bile dosežene s pragmatično metodo. Deloma je Jamesova izjava razumljiva zaradi njegovega upora intelektualistični filozofiji, racionalizmu, toda krivdo za razvoj takšnega racionalizma, kot se mu upira, ne nosi sholastika ampak Descartes. Svet stvari mora zopet pridobiti svoje pravice, pravi James in ta obrat poimenuje filozofski protestantizem.³²

Vprašanji enosti in množstva sta enakovredni, pomembno se je le vprašati, kakšno vrednost ima enost ali množstvo za nas. Pragmatizem se mora odreči absolutnemu monizmu, enosti kot absolutnemu pluralizmu, množstvu. Postavlja se na pluralistično stran in na vprašanje, koliko je povezanosti v svetu, odgovarja empirično. Stvari so deloma ločene in deloma povezane. "Ni niti absolutne enosti niti absolutnega množstva s fizičnega vidika, ampak mešanica dobro določljivih načinov obeh. Niti enost niti množstvo ni bolj bistvena lastnost, obe sta usklajeni značilnosti naravnega sveta."³³ Unovčljiva vrednost (*cash-value*) enote sveta, sveta, ki je deloma povezan, je, da tak svet ni več kaos, ampak predstavlja univerzum določene stopnje.³⁴ James ima dilemo, ki izrašča iz spora med pluralizmom in monizmom, za najbolj plodno dilemo v metafiziki. Monizem uvaja v filozofijo razna vprašanja, npr. problem zla (kako zlo, če je izvor sveta, ki je en, dober), ki za pluralizem predstavlja samo praktičen problem, kako se zla rešiti.

Svet, ki se človeku prek izkustva javlja kot deloma kot eno predvsem pa kot množstvo,

more človek interpretirati na tri načine, sisteme. Prvi in najstarejši način interpretacije izkustva je zdrava pamet. Ta predstavlja uporabo določenih intelektualnih form, kategorij mišljenja, pojmov, s katerimi rokujemo z dejstvi tako, da jih mislimo. Zdrava pamet, ki je zbirka uspešnih hipotez, je prvi človekov način pobega zmede, ki vlada sredi toka izkustev. Drugi način je znanost, ki je funkcionalna variacija zdrave pameti in ji gre za praktično obvladovanje narave. Tretji način pa je filozofski kritizem, kritična filozofija, ki hipoteze (npr. o naravi) primerja z vidika njihove uporabnosti.³⁵

Ti sistemi, ki vsi obravnavajo svet, stvarnost, tok izkustva, morejo priti v konflikt pri vprašanju, kaj je resnica. Za Jamesa je obveljalo preveč poenostavljajoče mnenje, češ da je resnica vse, kar pripelje do koristnega učinka. Tako je bila pragmatistična koncepcija resnice, strnjena v trditve: "Resnično je tisto, kar je za posameznika koristno," glavna tarča napadov na pragmatizem.³⁶ Jamesu je gotovo uspelo ovreči prepričanje, da je pragmatizem filozofija oportunitizma. Njegova filozofija razodeva napor mišljenja, močno osebno vpletenost v razmišljanja, um, ki skuša uiti vsem sistemskim omejitvam. Resnica je lastnost nekaterih idej, ki posnemajo stvarnost, iz katere izhajajo. Pragmatizem k vprašanju resnice pristopa enako kot k ostalim metafizičnim problemom. Sprašuje se, kakšno razliko proizvede v dejanskem življenju resničnost ali neresničnost določene ideje, kakšna je unovčljiva vrednost resnice. "Resnične so tiste ideje, ki jih lahko usvojimo, validiramo, podpremo, verificiramo. Neresnične so tiste, ki jih ne moremo."³⁷ Posedovanje resnice pomeni posedovanje instrumentov delovanja in je sredstvo za dosego drugih življenjsko pomembnih zadovoljstev. Dolžnost, da dosežemo resnico, se sama utemelji s praktičnimi razlogi, s konkretnimi koristmi. Resnična prepričanja delujejo dobro-

dejno. Torej je resnic več, nasproti "slepilu racionalističnega uma",³⁸ da je resnica ena. Resnice so prepričanja o stvarnosti, to pa morajo resnice upoštevati. Resnica pomeni funkcijo vodenja, ki se izplača, ki je koristno. Tu gre za teoretično določitev odnosa med abstraktnimi idejami in konkretnimi zaznavami, koncepti in percepti. Koncepti, pojmi, so izpeljani iz izkustva, percepta in dobijo neko novo neodvisno stvarnost, obenem pa ohranijo sposobnost, da vodijo nazaj do perceptov. Torej je vprašanje resnice pri Jamesu tesno povezano z njegovo teoretizacijo odnosa med perceptom in konceptom. Resničnost ideje ni njena inherentna lastnost, ampak se resnici dogodi, njena resničnost je torej dogodek, proces. Resnica oz. neko prepričanje o stvarnosti je proces, proizvod, ki nastane iz novega izkustva o neki stvari in predhodne resnice, ki jo imamo o njej. Novo izkustvo stare resnice postavlja v drugo luč. In novo spoznanje se mora prilagajati že obstoječim spoznanjem. Ta proizvod je nova resnica, ki stvarnosti na podlagi novih dejstev, ki jih dobimo iz izkustva, bolj odgovarja. Glede povsem objektivne resnice, resnice, ki ostaja vedno enaka, James pravi: "Čisto objektivne resnice, resnice, pri osnovanju katere ni igrala funkcija povzročanja človeškega zadovoljstva z združevanjem prejšnjih delov izkustva z novimi deli sploh nobene vloge, ni nikjer najti. Biti resničen je izvajati to združitevno funkcijo."³⁹ To pomeni, da od človeškega mišljenja neodvisne stvarnosti ni nikjer najti, je vedno že potvorjena, ker jo človeško mišljenje takoj predela v za nas sprejemljivo obliko (v ideje, pojme, hipoteze). Čutnozaznavnega jedra stvarnosti ne posedujemo,⁴⁰ ga ne moremo nikdar doseči, ker je že sama ideja o njem zgrajena na konceptih. Torej idejo čutnozaznavnega jedra stvarnosti dobimo na osnovi retrospektivne refleksije o izvoru naših konceptov, ki jih dobimo iz perceptov. Neposredno zaznavno življenje

brez konceptov, s katerimi ga obvladujemo, bi bilo nepopisna zmeda.⁴¹ Tudi resnica ni stvarnost sama, ampak je naše prepričanje o stvarnosti; bolj ko se sklada z novimi odkritji, z novimi izkustvi stvarnosti, bolj je resnična. Na polju čutnih zaznav, evidentnih izkustev, naši umi kažejo samovoljno izbiro, dano stvarnost lahko pojmujejo na ta ali oni način, ki je vsak enako resničen.⁴² Tok čutnozaznavne (perceptualne) stvarnosti po svoji volji razdelimo v takšne ali drugačne zaznave. Človeški prispevek je nemogoče odstraniti iz procesa nastajanja resnice. Stvarnost je tako za pragmatizem nedovršena, nepopolna, je še v izdelavi in ima možnost dopolnitve v prihodnosti. V tej lastnosti pragmatizma, ki stvarnost, vesolje pojmuje kot nedokončano in rastoče, je po Jamesu prednost pragmatizma pred racionalizmom, ki vesolje pojmuje kot dokončano. Nedokončano vesolje daje možnost človeški ustvarjalnosti in prostor svobodni volji.

James ni obravnaval le razvidnih oz. evidentnih izkustev. Konceptualiziral je tudi prepričanja, ki ne potrebujejo podpore evidence. Govoril je o upravičenosti prostovoljno sprejete vere. Peircevo pragmatično načelo je apliciral na področje religije. Če je hipoteza živa (živost hipoteze označuje njeno razmerje do posameznega misleca), misleca privlači kot realna možnost.⁴³ Živa hipoteza dejansko pomeni pripravljenost za delovanje oz. vero. James zavrača Cliffordovo trditev, da je napaka verovati v karkoli na podlagi nezadostnih dokazov.⁴⁴ Naša strastna narava (misli na tisto, kar se v nas ne tiče uma) se sme in mora odločiti med dvema opcijama,⁴⁵ kadar je opcija pristna in ne more biti odločena na podlagi intelekta, ko intelekt ne more prepoznati nobenega zanesljivega znamenja, da bi vedel, ali je to resnica ali ne. James se kot empiristi odreče doktrini absolutne gotovosti, prepoznanja resnice, toda ne odpove se iskanju resnice ali upanju vanjo. "Vero gradimo v upa-

nju na njen obstoj.”⁴⁶ Naša strastna narava, ki vpliva na naša mnenja, nam veleva, da moramo misliti tako, da se izognemo zmoti in da pridobimo resnico.

Moralna vprašanja so takšna, da zahtevajo odločitev na podlagi nezadostnih dokazov. Na isti ravni je vprašanje osebnih odnosov. Želja po določeni vrsti resnice povzroči obstoj te resnice. “Obstajajo primeri, v katerih dejstvo sploh ne more nastopiti, če ne obstaja predhodna vera v njegov obstoj.”⁴⁷ Vera v to dejstvo pomaga ustvariti to dejstvo. Predhodna vera se torej v določenih postavkah zahteva, če je to postavko potrebno šele doseči. Kolektiv v podjetju ne bi nikoli dosegel zastavljenih ciljev, če ne bi vsi udeleženi verjeli v možnost dosege teh ciljev. Pri resnicah, ki so odvisne od naših osebnih dejanj, je vera zakonita, celo nujno potrebna stvar. James je tu pokazal upravičenost vere.

Pragmatizma ne moremo enačiti s pozitivistično trdounostjo, kot da zaničuje vsak pojem.⁴⁸ Brani tudi racionalistične hipoteze, kolikor imajo praktične posledice in predstavljajo pragmatično uspešne pojme. Pragmatizem ostaja zanimiv predvsem s stališča njegove inkluzivnosti, ki kljub upoštevanju različnih hipotez ne daje videza eklekticizma. Pragmatična metoda upošteva strukturo stvarnosti in strukturo našega spoznanja in delovanja. Ne gre ji za definicijo resnice, ampak za odkrivanje resnice, ki ni nikoli dokončna, ker raste z novimi izkustvi iz perceptualnega toka in išče večjo usklajenost človeških spoznanj in stvarnosti.

2.2 Percept in koncept

Jamesova teorija konceptov je ključna pri obravnavanju pragmatizma. Postavke svoje metafizike je skušal prikazati v delu *Some Problems of Philosophy*, kjer predstavi svojo razlago⁴⁹ enosti in mnoštva, novosti, neskončnosti, vzročnosti ter perceptov in konceptov. Vprašanje konceptov in perceptov naveže na

izvorno metafizično vprašanje biti; na izkustvo, da stvari in dejstva so. Glede tega, da dejstva (npr. neka stvar) enostavno so, James pravi, da je “naš poklic mnogo bolj njihov kaj kot njihov odkod in zakaj”.⁵⁰ Kaj stvari pa obravnavajo koncepti in percepti. Pri konceptih in perceptih gre za razliko med mislimi in stvarmi, idejami in zaznavami. Zaznava (*sensation*) in misel sta v človeku pomešana, toda se razlikujeta. Misel se pojavlja kot naddodana funkcija, ki nas navaja na širšo razlago okolja, kot jo imajo živali. Percepti (posamezne zaznane stvari, ki jih s pomočjo določene pozornosti osamimo iz perceptualnega toka) so neprekinjeni, kontinuirani, koncepti pa nepovezani, abstraktni, diskretni. Perceptualni tok sam ne pomeni nič in je samo to, kar neposredno je, vedno je mnogo-hkrati in vsebuje neštete vidike, ki jih koncepcija lahko osami. Koncepcija posamezne dele zaznavnega kontinuuma poimenuje, pove, kaj so ti posamezni deli. “Intelektualno življenje človeka obstoji skoraj v celoti v zamenjevanju perceptualnega reda, v katerem mu izvorno prihaja njegova izkušnja, s konceptualnim redom.”⁵¹ Percepcija posameznih dejstev se spreminja, koncepti pa se ne spreminjajo, zato so odnosi med njimi stalni. James odobrava empiristični nazor glede izvora konceptov, ki pravi, da izhajajo iz praktične izkušnje. Toda za pragmatizem je pomembnejše vprašanje kot izvor, funkcionalna uporabnost in vrednost konceptov. Glavna naloga konceptov je, da se ponovno združijo s percepti, da privedejo misel nazaj v perceptualni svet z boljšo kontrolo stanja tu.⁵² Koncepti so izpeljani iz izkustva, percepta in nato dobijo neko novo, neodvisno realnost, pri tem pa ohranijo sposobnost, da vodijo “nazaj” do perceptov.

Vsak koncept, npr. človek, označuje tri stvari: 1. besedo samo; 2. nejasno sliko tega koncepta; 3. instrument za združevanje določenih predmetov, funkcijo koncepta. Ne-

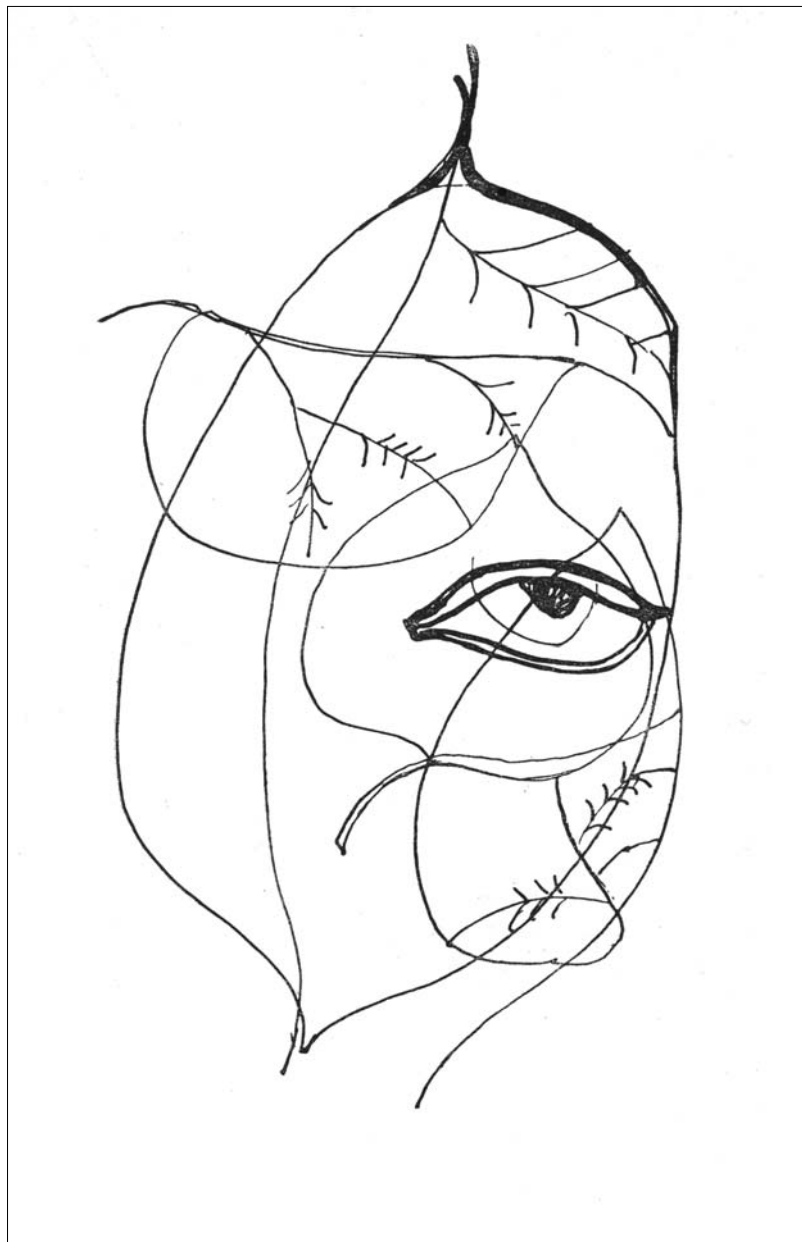
kateri koncepti, kot npr. Bog, vzrok, podstat, duša ..., imajo tako nejasno sliko, da se zdi, da je celotna njihova vrednost funkcionalna. Pomen teh konceptov obstoji v posledicah, h katerim vodijo in se kažejo v poteku našega delovanja ali mišljenja. Pragmatično pravilo je, da pomen koncepta vedno najdemo, če ne v čutni posameznosti, ki jo neposredno označuje, pa v določeni razliki, ki jo povzroči v toku človeške izkušnje, če je resničen.⁵³ Gre za metodo razjasnjevanja pomena konceptov, tako da sledimo le njihovi funkciji. Torej so posledice, ki jih koncept proizvede, edini kriterij njegovega pomena in preizkus njegove resnice.

Izvor konceptov je v človekovem nado-meščanju občutij, zaznav s koncepti. Tako je gotovo človeška misel imela v začetku izključno praktično uporabnost. Konceptija je naddodana sposobnost naši goli perceptualni zavesti. Koncepti nam omogočijo, da percepte bolje razumemo. V konceptualni red prevajamo naše izkušnje, da življenje laže obvladujemo. Odnos konceptov do perceptov je "kot odnos vida do tipa. Vid nas pripravlja na stike, ko so še daleč stran."⁵⁴ Perceptija torej zadeva le stvari tu in zdaj, konceptija pa ima sposobnost predvidevanja oddaljenega, podobnosti in nepodobnosti, preteklosti in prihodnosti.

Konceptualni prevod perceptualni tok razreže na posamezne, določene in nepovezane dele. Tako so odnosi med koncepti statični in konceptualni red je diskontinuiran nasproti perceptualnemu toku, ki predstavlja kontinuiteto, dinamiko, v kateri se posamezne stvari, ki stojijo ena poleg druge (časovno, prostorsko), povezujejo, so sopredrte (*compenetration*), njihove meje se stapljajo. Ne gre za golo jukstapozicijo (*juxtaposition*), sopostavitev stvari, kot to velja za koncepte, ki predstavljajo statične odnose. Dinamične odnose perceptualnega toka prevaja v statične koncepte, ki se ne spreminjajo, osta-

jajo isti, kljub spreminjanju stvarnosti, katero označujejo. "Konceptualno spoznanje je vedno neadekvatno polnosti stvarnosti, ki naj je spoznana."⁵⁵ Jamesova teza je neprekljivost zaznavanja. Dokazati jo skuša s tem, da pokaže dve stvari. Prvič, da so koncepti sekundarne formacije. Konceptija predpostavlja percepcijo. Da koncept razumeš, moraš vedeti, kaj pomeni. Vedno pomeni nek to (*this*, določen del perceptualnega toka) ali nek abstrakten del to-ja, s katerim se najprej srečamo v perceptualnem toku. Drugič, da koncepti ponarejajo in onemogočajo razumevanje toka. Konceptualna shema (vrsta konceptov, ki jih konceptija dobi in izloči iz perceptualnega toka) sestoji iz nepovezanih izrazov in tako perceptualni tok pokriva le mestoma in nepopolno. Bistvene značilnosti percepta uidejo, ko damo na njegovo mesto koncept. Percepti imajo glede na koncepte prednost. Koncepti so togi in ne delujejo, čeprav označujejo dejavnost in gibajoče dele v toku. Perceptija daje našemu spoznanju intenzivnost (vsebinu), konceptija pa razsežnost (ekstenzivnost). Tudi z razlago konceptov in perceptov s pragmatično metodo James spet pokaže na nezadostnost in neprimernost intelektualistične, racionalistične filozofije, ker z naštevanjem pik in delov kontinuuma tega ne dobiš nazaj.

Racionalistični misleci predpostavljajo končno stvarnost kot statično, medtem ko perceptualno življenje kipi od dejavnosti in sprememb.⁵⁶ Konceptualni prevod torej v svoji skrajni posledici uvede mnogo težav. Hume npr. zanika vzročnost verjetno zato, ker je vzrok in posledico dojemal kot dva koncepta. In ker so koncepti statični, nepovezani, med njimi ni nujne, vzročne zveze. Vzročnost je le dodaten koncept, ki označuje našo navado, da za določenimi dogodki pričakujemo druge. Prav tako sta gibanje in sprememba v konceptualnem prevodu nemogoča. Saj tudi neskončna vrsta statičnih kon-

Bara Remec: Dobrotni plamen

ceptov ne more izčrpati kontinuuma perceptualnega toka. Kontinuiteta v konceptualnem svetu je nemogoča. Mnogo-v-enosti (*many-in-oneness*), ki jo ponuja percepcija, je nemogoče sestaviti intelektualno s koncepti.⁵⁷ Z idejami se izvorna sopredrtost mnogosti-v-enosti, ki jo zaznavanje izvorno daje, izgubi. Konceptualni sistemi, koncepti predstavljajo različna področja stvarnosti in so prav tako resnični kot percepti, ker ne moremo živeti, ne da bi jih upoštevali.

James samo vlogo filozofije močno povezuje s svojim nazorom o konceptu in perceptu, ki predstavlja njegov pristop k stvarnosti, torej pragmatistično metafiziko. *“Če je cilj filozofije pridobiti celotno stvarnost z mislijo, potem ne more biti nič pred celoto neposredne perceptualne izkušnje predmet filozofije, ker se le v takšni izkušnji stvarnost intimno in konkretno nahaja. Toda filozof, čeprav kot končno bitje ni sposoben obseči več kot nekaj bežnih trenutkov takšne izkušnje, je vendar sposoben razširiti svoje spoznanje preko takšnih trenutkov z idealnim simbolom drugih trenutkov. Tako zastopniško upravlja mnoge percepcije, ki so zunaj dosega. Toda koncepti, s katerimi to naredi, s tem da so drobni izvlečki percepcije, so vedno nezadostni predstavniki le te. Čeprav koncepti prinašajo širšo informacijo, ne smejo biti nikoli obravnavani na racionalističen način, kot da prinašajo globljo lastnost (stvarnosti). Globlje značilnosti stvarnosti se najde samo v perceptualni izkušnji. Samo tu se srečamo s kontinuiteto ali s stapljanjem ene stvari z drugo, samo tu s samostjo (self), s podstatjo, s kvalitetami, z dejavnostjo v njenih različnih oblikah, s časom, z vzrokom, s spremembo, z novostjo, s teženjem in s svobodo. Proti vsem takšnim značilnostim stvarnosti lahko metoda konceptualnega prevoda, ko je odkrito in kritično izpeljana, postavlja le svoj non possumus, in jih označi za neresnične in absurde.”*⁵⁸ Torej se pragmatistična metafizika⁵⁹ res kaže kot tisti vmesni način razmišljanja med

racionalizmom in empirizmom, med idejami in dejstvi. Kaže na pomanjkljivosti intelektualizma in monizma in na prednosti empirizma in pluralizma. Reši pojem novosti,⁶⁰ ki je mogoča v perceptualnem redu in svetu svobodnih, nedeterminiranih ljudi. Percepti, ki se vedno spreminjajo, prinašajo elemente resnične novosti v našo izkušnjo. “Ta novost ne najde predstavitve v konceptualni metodi, kajti koncepti so abstrahirani iz že videne ali dane izkušnje. ... Koncepti so posmrtni preparati (perceptov), ki ustrezajo le retrospektivnemu razumevanju; in ko jih uporabimo, da bi definirali univerzum propektivno, moramo priznati, da lahko dajo le gole abstraktne obrise ali približno skico, k česar zapolnjevanju mora biti poklicana percepcija.”⁶¹ Filozofija s pragmatizmom po Jamesu ponovno dokazuje bistveno istovetnost z znanostjo (znanosti kot tiste, ki so se postopoma cepile z osnovnega debla filozofije).⁶² Konceptualni (idealni) sistemi predstavljajo različna področja stvarnosti. Koncepti so prav tako resnični kot percepti, ker ne moremo živeti, ne da bi jih upoštevali. Karkoli moramo upoštevati, je resnično (pragmatično uspešnega pojma ne moremo obravnavati kot neresničnega). Ko koncepte in perceptive obravnavamo skupaj, se stapljajo eden v drugega. Koncepti so evaporat iz naročja percepcije, v katero se ponovno kondenzirajo, ko so pozvani k praktični uporabi. Koncepte pripenjamo na perceptive in obratno. V svetu, v katerem živimo, je nemogoče razvozlati prispevke intelekta od prispevkov čutov. Zaviti so skupaj. “Percepcija spodbada našo misel in misel bogati našo percepcijo. Več ko vidimo, več mislimo; medtem ko več ko mislimo, več vidimo v naših neposrednih izkušnjah.”⁶³

Svet, v katerem so mogoče novosti, ponuja vznemirljive možnosti razvoja (na boljše, če se vsak posameznik maksimalno potruji). Ta metafizika v okviru epistemologije zmehča

pojem absolutne resnice. Vsakdo je udeležen le na delu resnice. "Kar je dano v toku izkušnje, je absolutno resnično."⁶⁴ Zaradi tega James upošteva ne samo razvidna, empirična izkustva, ampak tudi mistična, religiozna izkustva. Sam pojem resnice ostaja gibljiv in razširljiv ter je, prej kot na področje idealnega, postavljen na področje funkcionalnega, na področje človekovega delovanja. Na področju resnice in morale (teleološka etika) se kaže pomanjkljivost pragmatizma, ker nima jasno določenega končnega dobra, h katerega mu naj težimo.⁶⁵

2.3 Religija, religiozna izkušnja in Jamesov pragmatizem

Pragmatizem ne zavrača nobene hipoteze, če iz nje izhajajo za življenje koristne posledice. Konceptija, npr. hipoteza religije, nima pomena, če nima nobene rabe in ima tisto stopnjo pomena, kolikor ima rabe, torej, kolikor se uporablja in ima koristen vpliv na življenje.

James vprašanje religije navezuje na vprašanje odnosa do odrešitve sveta. Monizmu lastni optimizem pravi, da je odrešitev neizogibna. Pluralističnemu pristopu lasten meliorizem pa pravi, da odrešitev sveta ni niti neizogibna niti nemožna. Odrešitev sveta je torej možnost. Možnosti pa so konkretno osnovane, imajo stvarne pogoje, kar pomeni, da so nekateri pogoji produkcije možne stvari že navzoči. Odrešitev sveta je možna in pomeni, da so nekateri pogoji za odrešitev že tu in odrešitev postaja verjetnejša, ko se množijo pogoji zanjo.⁶⁶ Pragmatizem se zavzema za pluralizem in predlaga meliorizem, dejaven pristop k usodi sveta, ki pravi, da bo svet odrešen, če bo vsak posamezen dejavnik "dal vse od sebe".⁶⁷ Tako mi kot drugi imajo vpliv na usodo pluralističnega sveta. V takem svetu tvegamo. Ostalim faktorjem, ki vplivajo na usodo sveta, moramo zaupati in če bomo vsi dali vse od sebe, bo svet izpopolnjen. Rezul-

tati sveta utegnejo biti delno odvisni od naših dejanj, naša dejanja pa so odvisna od naše religije.⁶⁸

Za pragmatizem je tudi hipoteza o Bogu resnična, če deluje zadovoljivo. In izkustvo priča, da dejansko deluje, vprašanje je le, kako to hipotezo izgraditi, da se bo zadovoljivo združila z ostalimi delujočimi resnicami, resnicami, ki se jih držimo, kako naj ta hipoteza, če je resnična, preneha napade starih resnic. Pragmatizem ni ateistični sistem,⁶⁹ če dopustimo, da je religija pluralistična ali pa vsaj melioristične vrste. Religiozno izkustvo priča, da višje sile obstajajo. Vesolje gotovo nudi široko paleto izkustev, tako da James pravi, da dvomi, da je človeško izkustvo najvišja oblika izkustva v vesolju in da se le bežno dotikamo širšega življenja stvari. "Prej sem mnenja, da smo s celoto vesolja v precej podobnem odnosu, kot so naši pasji in mačji ljubljenci s celoto človeškega življenja."⁷⁰ Kot religiozno sintezo, ki bi jo potrebovali, James predlaga pragmatistično oz. melioristično vrsto teizma; sinteza, ki se izogiba trdemu naturalizmu in mili monistični religiji.

V spisu *Volja do verovanja (The Will to Believe)* James zagovarja upravičenost prostovoljno sprejete vere. Religija je živa hipoteza, ker ljudi privlači kot realna možnost. Religija je pristna opcija, ker naj bi z njo pridobili, in je prisilna opcija, kar se tiče dobrega.⁷¹ Pomeni odločitev na osnovi nezadostne razvidnosti in določeno stopnjo tveganja. Pomeni vero v neko dejstvo, čeprav to še ne obstaja in ni evidentnih razlogov zanj. "Obstajajo primeri, v katerih dejstvo sploh ne more nastopiti, če ne obstaja predhodna vera v njegov nastop."⁷²

V dodatku h knjigi *Some Problems of Philosophy* z naslovom *Faith and The Right to Believe*, ki predstavlja moralne in epistemološke posledice Jamesove filozofije, prav tako dokazuje, da imamo vpliv na določanje prihodnosti. In če imamo takšen vpliv, imamo tudi

odgovornost, da uveljavimo najboljše možne rezultate. V tem spisu je osnoval ne le moralni, ampak tudi epistemološki argument za vero. Vera torej lahko pomaga ustvariti dejstvo. Torej je pri resnicah, ki so odvisne od naših osebnih dejanj, vera nujno potrebna stvar. Osebnostno življenje spodbija trditev, da je napak verovati v karkoli na podlagi nezadostnih dokazov. Vero gradimo v upanju na njen obstoj. "Znanost ne bi bila tako napredna, kot je, če bi iz igre izključili strastne želje posameznikov po potrjevanju svojih verovanj."⁷³ Proti intelektualistom (racionalistom, empiristom), ki vero zavračajo, dokler ne nastopi povsem intelektualna evidenca, James pravi, da mnogokrat ne moremo čakati na evidenco, da bi ušli napaki, ampak moramo delovati po najbolj verjetni hipotezi in se izpostaviti tveganju napake. "Vera ostaja ena od neodtujljivih pravic našega duha. Seveda mora ostati praktični ne dogmatični odnos. Iti mora vstric s toleranco drugih ver, z iskanjem najbolj verjetnega in s polno zavestjo odgovornosti in tveganja."⁷⁴ Obravnavana mora biti kot oblikovalni faktor vesolja, če smo njegovi sestavni deli, in z našim ravnanjem sodoločitelji tega, kar utegne biti njegov dokončni značaj.

Indiferentnost, nepripravljenost delovati brez zadostne razvidnosti, se tudi na področju znanosti izkaže za neustrezno. Ne moremo vedno čakati na prihod prisilnih dokazov. Moralna vprašanja so tista, katerih odgovor ne more čakati na prihod dokazov, da bi bilo prav tako ravnati. Tudi pri vprašanju osebnih odnosov ne gre brez vere; želja po določeni vrsti resnice tu povzroči obstoj te resnice. Vera v takšnih primerih proizvede svojo lastno verifikacijo. "... imamo pravico na naše lastno tveganje verjeti vsaki hipotezi, ki je dovolj živa, da spravi našo voljo v skušnjava."⁷⁵ Svoboda verjeti torej pokriva le žive opcije, te pa predstavljajo večino življenjsko pomembnih odločitev.

Prav pri vprašanju vere Jamesova filozofija razkriva najglobljo osebno vpletenost. Njegova najpomembnejša knjiga o religiji *Različnosti religioznega izkustva* s podnaslovom *Študija o človeški naravi*⁷⁶ ne obravnava religioznih institucij ali obredov, ampak "občutke, dejanja in izkušnje posameznih ljudi v njihovi samoti, v kolikor se razumejo, da stojijo v odnosu do tega, kar imajo za božansko".⁷⁷ Slednji citat Jamesu ob enem pomeni tudi poskus definicije religije.⁷⁸ Hotel je opisati religiozni sestav človeka. Zvest svojemu prepričanju, da nas seznanjenost s posameznostmi pogosto naredi bolj modre kot abstraktne formule, je knjigo napolnil z obilico praktičnih primerov religioznega izkustva. V poglavju 16. in 17. o mistiki našteje štiri značilnosti mističnega stanja: je neizgovorljivo; je neka spoznavna kvaliteta; je minljivo, kratkotrajno; pasivnost, osebek je v tem stanju trpen.⁷⁹ Mistična stanja predstavljajo ločeno področje zavesti in spodbijajo izključno avtoriteto razumskih stanj zavesti, ki temeljijo samo na razumevanju in čutih. Običajni zunanji vsebini zavesti dodajajo nadčuten pomen. So darovi, s pomočjo katerih dejstva, ki jih že imamo, dobijo novo izraznost in novo vez z našim dejavnim življenjem. Upošteva pragmatistična načela, ki upoštevajo vse hipoteze, vsa izkustva, ki jih človek doživi, se James vprašuje, ali mistična stanja morda niso "okna, skozi katera duh gleda na bolj obsežen in vključujoč svet".⁸⁰ Cilj te knjige je predstavil v enem svojih pisem. Najprej je hotel izkušnjo obraniti pred filozofijo kot resnično hrbtenico svetovnega religioznega življenja. Za drugi cilj knjige pa si je zadal prepričati bralca, da bi verjel, da je življenje religije najpomembnejša funkcija človeštva.⁸¹

James se v svojih delih predstavlja kot resnično izviren mislec, ki ni hotel slediti tradicionalnim filozofskim šolam. Ponudil je nov pristop k filozofiji, ki je zvest celostnemu

človeškemu izkustvu, ki razkriva Jamesovega iščočega duha, ki je nenehno v gibanju in ponuja živo misel, polno novih miselnih nastavkov. Pomanjkljivost pragmatizma lahko odkrijemo prav v pretiranem sledenju človeškemu izkustvu in premajhnemu upoštevanju refleksije kot tiste razumske zmožnosti, ki je sposobna odkriti tudi bistveno, nezadovoljivost kakšne hipoteze, kljub njenemu, koristnemu in zadovoljivemu delovanju.

Literatura

Craig, E.: *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: Routledge, 1998.

Encyclopedia Britannica, vol. 12. Chicago, London, Toronto, 1951.

James, William: *Pragmatizem*. Ljubljana: Krtina, 2002.

James, William: *Some Problems of Philosophy. A Beginning of an Introduction to Philosophy*. Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1996.

James, William: *Faith and The Right to Believe*, v: *Some Problems of Philosophy. A Beginning of an Introduction to Philosophy*. Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1996.

James, William: *The Varieties of Religious Experience. A Study in Human Nature*. New York: Penguin Books Ltd., 1982.

James, William: *The Varieties of Religious Experience. A Study in Human Nature*. Centenary edition. London and New York: Routledge, 2002.

James, William: Volja do verovanja, v: *Pragmatizem*, Ljubljana: Krtina, 2002.

Murphy, J. P.: *Pragmatism: from Peirce to Davidson*. Boulder: Westview Press, 1990.

Peirce, Charles S.: *Philosophical Writings of Peirce*. New York: Dover Publications, 1955, 269-270; navedeno po J. P. Murphy: *Pragmatism: from Peirce to Davidson*. Boulder: Westview Press, 1990.

Rorty, Richard: *Philosophy and Social Hope*. London: Clays Ltd, 1999.

Stres, Anton: *Etika ali filozofija morale*. Ljubljana: Družina, 1999.

Šimenc, Marjan: William James, Pragmatizem in resnica, v: *Pragmatizem*. Ljubljana: Krtina, 2002.

Taylor, Charles: *Varieties of Religion Today. William James Revisited*. Cambridge, London: Harvard University Press, 2002.

URL: "<http://plato.stanford.edu/entries/james/>".

URL: "www.bartleby.com/65/de/Dewey-Jo.html".

1. Prim. M. Šimenc, William James, Pragmatizem in resnica, v: William James, *Pragmatizem*, Ljubljana, Krtina, 2002, 209-210.
2. Pobudo za nastanek tega kluba, katerega dejavnost je cvetela v 70-ih letih 19. st., je dal James. Prim. J. P. Murphy, *Pragmatism: from Peirce to Davidson*, Boulder, Westview Press, 1990, 14.
3. Prim. J. P. Murphy, *n. d.*, 21.
4. C. S. Peirce, *Philosophical Writings of Peirce*, New York, Dover Publications, 1955, 269-270; navedeno po J. P. Murphy, *n. d.*, 23. Peirce je dejal, da je edina funkcija misli proizvajanje prepričanja. "The production of belief is the sole function of thought." S tem se bi strinjala tako James kot Dewey.
5. Prim. Murphy, *n. d.*, 46.
6. C. S. Peirce, *n. d.*, navedeno po Murphy, *n. d.*, 27-31. Murphy navaja še devet drugih pragmatičnih principov, ki jih izlušči iz Peirceovih del, npr.: "Naša ideja katere koli stvari je naša ideja njenih čutnih učinkov; naše vere, prepričanja so istovetna, če in samo če povzročijo isti način delovanja; pomen misli je prepričanje, ki ga proizvede."
7. Prim. E. Craig, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, vol. 7, London, Routledge, 1998, 633.
8. *The Writings of William James*, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1977, 7; navedeno po Murphy, *n. d.*, 16.
9. Prim. E. Craig, *n. d.*, 634.
10. Prim. *Encyclopedia Britannica*, vol. 12, Chicago, London, Toronto, 1951, 883.
11. Prim. E. Taylor, *The Spiritual Roots of James's Varieties of Religious Experience*, v: W. James, *Varieties of Religious Experience*, London and New York, Routledge, 2002, XXI-XXIII.
12. Prim. URL: "<http://plato.stanford.edu/entries/james/>".
13. Prim. Murphy, *n. d.*, 34-35.
14. Prim. "<http://plato.stanford.edu/entries/james/>". *S Principi psihologije* je vplival na generacije evropskih in ameriških mislecev, vključno z Edmundom Husserlom, Bertrandom Russellom, Johnom Deweyem in Ludwigom Wittgensteinom.
15. Prim. *Encyclopedia Britannica*, vol. 12, Chicago, London, Toronto, 1951, 885-886.
16. M. Šimenc, *n. d.*, 221.
17. Prim. R. Rorty, *Philosophy and Social Hope*, London, Clays Ltd, 1999, 23.
18. W. James, *Pragmatizem*, 19.
19. W. James, *n. d.*, 22.
20. W. James, *n. d.*, 24.
21. W. James, *n. d.*, 31.
22. W. James, *Pragmatizem*, 38.
23. Prim. W. James, *n. d.*, 37.

24. Instrumentalizem ima tesno povezavo s pragmatizmom in utilitarizmom. Trdi, da so različne oblike človeške dejavnosti instrumenti, orodja, ki so jih razvili ljudje, da bi reševali mnoge osebne in družbene probleme. Problemi se stalno spreminjajo, zato se morajo tudi orodja, ki se jih lotevajo. Za boljšo predstavitev glej: www.bartleby.com/65/de/Dewey-Jo.html.
25. Prim. W. James, *n. d.*, 39.
26. Prim. W. James, *n. d.*, 57.
27. Prim. W. James, *n. d.*, 65.
28. Prim. W. James, *n. d.*, 71.
29. Prim. W. James, *Some Problems of Philosophy. A Beginning of an Introduction to Philosophy*, Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1996, 145.
30. W. James, *n. d.*, 141.
31. Prim. W. James, *Pragmatizem*, 72.
32. Prim. W. James, *n. d.*, 73.
33. W. James, *Some Problems*, 127.
34. Prim. W. James, *n. d.*, 132-133.
35. Prim. W. James, *Pragmatizem*, 95-105.
36. Prim. M. Šimenc, *n. d.*, 212.
37. W. James, *Pragmatizem*, 110.
38. W. James, *n. d.*, 129.
39. W. James, *n. d.*, 45.
40. Prim. W. James, *n. d.*, 134.
41. Prim. W. James, *Some Problems...*, 50.
42. Prim. W. James, *Pragmatizem*, 135
43. Prim. W. James, *Volja do verovanja*, v: W. James, *Pragmatizem*, 184.
44. Prim. W. James, *Volja do verovanja*, 189.
45. James razlikuje pristno opcijo, ki je živa (zadeva dotičnega misleca), prisilna (ko ni druge možnosti, kot da naredimo odločitev) in pomembna (predstavlja neko edinstveno priložnost). Opcija, ki jo volji ponuja Pascalova stava, je za Jamesa mrtva. Prim. W. James, *Volja do verovanja*, 187.
46. W. James, *n. d.*, 195, 199. "Znanost bi bila manj napredna, če bi iz igre izključili strastne želje posameznikov po potrjevanju svojih verovanj."
47. W. James, *n. d.*, 202.
48. Prim. W. James, *Pragmatizem*, 142.
49. James bi v skladu s pragmatizmom, ki dela vse teorije prožne in pojem resnice pušča odprt iskanju novih, obvladovanju stvarnosti v človeškem življenju bolj prikladnih in primernih dejstev, odkritij, raje kot razlaga rekel opis oz. pristop na podlagi pragmatične metode k določeni stvari.
50. W. James, *Some Problems...*, 46.
51. W. James, *n. d.*, 51.
52. Prim. W. James, *n. d.*, 57.
53. Prim. W. James, *n. d.*, 60.
54. W. James, *n. d.*, 71-72.
55. W. James, *n. d.*, 79.
56. Prim. W. James, *n. d.*, 85.
57. Prim. W. James, *n. d.*, 91.
58. W. James, *n. d.*, 96-97.
59. Izraz je moj, ne vem, če je primeren, toda uporaben je vsaj v smislu pragmatizma, ker pomaga označiti določeno stvarnost, označuje določeno razliko (tako stvarno kot mentalno).
60. Prim. W. James, *n. d.*, 166-187.
61. W. James, *n. d.*, 98-99.
62. Prim. W. James, *n. d.*, 1-5, 100.
63. W. James, *n. d.*, 108.
64. W. James, *n. d.*, 109.
65. Prim. A. Stres, *Etika ali filozofija morale*, Ljubljana, Družina, 1999, 107.
66. Prim. W. James, *Pragmatizem*, 150-151.
67. W. James, *n. d.*, 153 ("... do their best").
68. Prim. W. James, *Faith and The Right to Believe*, v: *Some Problems of Philosophy*, 223.
69. Jamesova knjiga *The Varieties of Religious Experience* se pogosto obravnava kot argument za realnost Boga.
70. W. James, *n. d.*, 158.
71. Prim. W. James, *Volja do verovanja*, v: *Pragmatizem*, 203.
72. W. James, *n. d.*, 202.
73. W. James, *n. d.*, 199.
74. W. James, *Faith and The Right to Believe*, 225.
75. W. James, *n. d.*, 205.
76. *The Varieties of Religious Experience. Study in Human Nature*.
77. URL: "<http://plato.stanford.edu/entries/james/>" (12. 12. 2006).
78. Prim. C. Taylor, *Varieties of Religion Today. William James Revisited*, Cambridge and London, Harvard University Press, 2002, 5.
79. W. James, *The Varieties of Religious Experience. A Study in Human Nature*, New York, Penguin Books Ltd., 1982, 380-381.
80. W. James, *n. d.*, 428.
81. Prim. W. James, *n. d.*, Uvod, XIX.

Ti si drevo

Otroci so smeli obleči kratke rokave in poležavati na travniku. Odrasli pa so se skrivaj pretegnili in pomlad je med naravo že odcvetela. Takrat sem začel tiho plesti svoje drobne korenine. Ne vem, kdo me je prinesel sem.

Morda ptica, ki me je v nekem nenavadnem občutenju spustila med mogočna drevesa, ki so postala moj oče in mama. In sem rasel. Tiho in mirno. Bil sem podoben drugim. Otroci so prihajali, se igrali z drobnimi vejami. Ob meni so gradili domek, za trupom očeta skrivalnico. Pri mami pa se nihče ni igral. Tam so ponavadi jedli. Postali smo družina. Otroci, oče, mama in jaz.

Imena nisem imel. Bil sem drevo. Morda mi ga starša nista vedela dati, ker me še nista docela spoznala. Mogoče pa sta mislila, ko bom vedel, zakaj sem prav tu, se bom poimenoval sam. O tem sem razmišljal, ko ni bilo otrok. Sprehajal sem se po svojih žilah. Poslušal dihanje listov. Skrивaj vlekel svoje korenine iz zemlje. Ampak imena nisem mogel izbrati. Toliko sem stopal po sebi, da nisem več opazil otrok, ki so prihajali. Moji listi so postajali rumeni, rdeči ... jaz pa sem bil še kar v sebi, v žilah in koreninah. Bile so snežinke. Objele so moje telo. Zatresel sem se. Počutil sem se samega. Starša sta tiho sivele in sanjarila v srebrnih meglicah. Skrивaj sta si podarjala najlepše snežene balerinke. Mene pa je zeblo in bil sem osamljen. Čakal sem otroke, ki bodo na pomlad znova prišli. Vem, da se ne zmorem videti sam, ne spoznati. Potrebujem otroke, da mi povedo, kdo sem.

V nekem snežnem viharju sem zaslišal utrjene korake, ki so se vzpenjali po zasneženem listju navzgor. Nisem mogel verjeti.

Bil je človek. Deklica. Utrujenih oči in obrnjenih ust. Neizmerno sem se je razveselil. Zadihal sem nekaj njenega zraka. Počutil sem se svobodno. Potrebovala me je za dva globoka diha. Bilo je dovolj. Nisem se več spraševal, kdo sem.

Dekličine oči so se sprehajale po naših golih telesih. "Kaj neki išče?" sem se spraševal. Začutim njene roke okoli pasu. Slišim šepet. Globoke izdihe. Z izdihi je iztekala žalost. Položila je glavo na moje koleno in iztisnila solze. Skrивaj sem upognil veje in ji pobožal lase. Izdihov ni bilo več. V dlaneh sem nosil hvaležnost. Naslonila je svoja ramena name. Mi govorila. Besede so bile o meni. Radostni koraki so nadaljevali pot. V žilah pa sem čutil novo tekočino. Umirjen sem opazoval podobo, ki je izginjala proti svojemu vrhu. Snežinke so mi prinašale krpice odeje, ki me je zazibala v spanje.

Otroci so znova prišli. Skupaj smo se igrali. Se skrivali. Veliko so govorili. Nekega dne se je pridružil še žiga, ki me je najprej ogledoval in nato zaklical: "Idealno drevo za plezanje!" ter se pognal po mojem deblu navzgor proti vejam in prebujajočim listom. Bil je grob. Nekaj listov mi je izpulil, ko je nerodno štrbunknil na mah. Ampak ni odnehal. Vedno je povedal kaj novega in vedno mi je zadal tudi rano. Nekoč se mi je celo zarezal v krošnjo in mi razpolovil vrh. Takrat sem se pošteno ujezil. Žiga je dobil veliko prasko. Nekaj časa ni prihajal. Jaz pa sem rasel. Veje so postale močnejše. V koreninah se je porodila želja. Biti velik. Največji. S svojim prsti sem segal čez krošnjo gozda. Se pomenkoval s pticami. Klepetal. Učil. Višje in višje sem prihajal. Prekosil sem celo razgledni stolp. Ču-

dili so se mi. Sanje pa so iz korenin prihajale v veje. Segal sem do oblakov. Želel sem še zvezde in luno. Zvečer sem spal z njimi v naročju. Svoje liste sem vozil z zvezdno kočijo, Zemlje nisem več videl. Niti otrok. Včasih sem začutil hlad, ampak krošnja se je potikala med zvezdami, sanjami in luno. Pa sem pozabil, da korenine zebe. Znova sem med vsem tem postal dolgočasen. Tiho sam in še tiše, osamljen.

Iz vej je iztiskal solze. Teh je bilo vse več. Želel je umreti. Takrat so se povsile veje. Slišal se je šepet. Ni razumel, ker je še vedno jokal. Upognil je še trup in z vejami segel na Zemljo. Slutil je, da tam, kjer hrani korenine, so odgovori, tam so resnične sanje in zvezde, ki ga potrebujejo. Tam so otro-

ci. Z naporom je povsile krošnja. Iskal je očka in mamo. Ni ju bilo. Pustila sta samo svoj panja in odšla. Znova je zajokal. Lomile so se žile, trgale so se korenine. Takrat pa pride mimo žena. Za njo prihajata moški in otrok. Drevo je objeto. Mehke roke mu šepetajo: "Hvala ti!". Žena prime moškega za roko, objame otroka in pove: "Verjela sem in se je zgodilo! Hvala ti!"

Otrok se je zazibal v moji krošnji. Lotil se je celo debla. Znova je nekdo plezal po meni. Slišal sem: "žiga pazi, da ne padeš!", ko je deček izginil med mojimi rokami. Prihajali so vsak teden. Otrok je opazoval moje liste. Štel žile. Celo pesem mi je napisal. Začela se je takole: "Ti si drevo ..."

In mi je povedal. Zdaj vem. Srečen sem!

Skice življenja

Pozabljena skrivnost

*So trenutki
tako temni
tihi
blatni
so vzdih
tako sami
boleči
moji
v omami
jih up in
vera budi.*

*In so trenutki
tako rosno svetli
kipeči
biserni
so pogledi drhteči
tako ljubki
mladi
tvoji
tvoji moji
moji in tvoji in
tvoji in moji
moji tvoji
v omami naj spi
pogled
trenutek
ti.*

*Rojstvo si in smrt,
pomlad in jesen;
ptica si -
orel, a ne prsten;
rojevam se in umiram -
kdo? Ti še nikdar kot jaz strt
nisi prosil slapov padajočih,
nisi poslušal hrumenja vetrov,
nisi gledal zvezdá modro cvetočih
in potokov nedolžno deročih
in nisi čutil sanjavosti svetov,
ki jih nežno strune bolečine
iz ljubezni prinesó
v spomine.
Le moje rojstvo si
in moja smrt.*

*Zdaj, ko počasi, prav počasi
iz gosenice mračne
postajam
vibravi metulj,
zdaj me ljubi,
zdaj me s pogledi
objemaj,
zdaj me z nasmehi
poljubljaj,
zdaj mi nežno, tiho
šepeči,
da tvoja sem, samo tvoja ...
zdaj, ko iz gosenice mračne
postajam
vibravi metulj.*

*Padam z neba dan za dnem,
hladno v beton
se mi duša drobi.*

*Padam z neba dan za dnem
in sonca zaton
tam v dalji blesti ...*

*... in čakam tu na tvoje roké
in padam v temó;
objem tvoj samo
bi dvigniti k luči znal moje srce.*

*strup si brizgam
v žilo
ne ljubim te več
in vendar z vso močjo
srkam željno v telo
cigaretni dim*

*pijem ko v luni sedim
vonj tvojih oči
govorečih tu sem*

*samo zato
ker je tvoj
dim oči*

*Žeja me po nekom.
Po človeku?
Po tebi?
Žeja me po besedi.
Po življenju.
Na tej strani mostu
se ne morem napiti.
Zakorakam tja čez.
Bom dospela breg
še danes?
Žeja me po lepoti.
Vodi tudi k njej
ta noro dolgi most?
Bom sploh kdaj
dospela oni breg?
Bom sploh kdaj
stopila na ta most
ledene poti?
Tu se ne morem napiti.
Žeja me po tebi.
In po življenju in
po lepoti med jasnim smehom.*

*Najti si drugo srečo
mi iz vseh kotov
v obraz tulijo drobci
Življenja...
najti drugo srečo...
drugo srečo...
srečo...*

*vsak delček
mi zvonko odmeva
v posmeh mojemu trudu
zbrati jih, v šopek
nekdanji zvezati jih.
Najdi si drugo srečo...
drugo srečo...
srečo?*

Nina

Že več ur jo čakam. Odšla je takoj, ko sva se zbudila. Odklonila je kavo, pa saj sem jo ponudil le zato, da bi razbil moreče ozračje. Zdaj čakam, da se vrne z denarjem. Denarjem, ki pomeni razliko med ekstazo in agonijo.

Predolgo je ni. Čakam jo in vedno bolj sem nemiren. Vsak tresljaj prstov me živo opominja, v kakšnem prekletem peklu sem se znašel.

Bila tako mlada. Tako malo časa je minilo, pa se zdi, da je šlo mimo celo življenje. Od trenutka, ko sem jo prvič zagledal, sem bil nor nanjo. Zadet od njenega nalezljivega navdušenja in zvedavosti. Dneve sva presanjari-la, noči pa preblodila v omami. Alkohol in trava, trava in še več alkohola ...

Prvič je crack prinesla njena prijateljica. Spogledljiva šala, pomenljiv pogled ... Zaba-vo smo končali v postelji, vsi trije, skupaj. Ostrmeli smo nad svojimi telesi, nad občutki, ki so jih bila zmožna. Spominjam se; zavedal sem se vsakega dotika, teksture njune kože, vonja njenih teles, slasti njenih ustnic ... vsakega premika vseh mišic v svojem telesu. Seks smo povzdignili v ritual.

Crack naju je obnorel. Zdelo se nama je, da prvič živiva. Da se prvič ljubiva. Vsakič znova. Tako mlada, brez obveznosti, brez skrbi. Moja ustvarjalnost je bila na vrhuncu. To so bili najlepši trenutki mojega življenja.

Denar pa je kopnel. Ko so jo vnovič zalotili pri kraji, so ji starši postavili ultimatum: zdravljenje, ali pa jo vržejo na cesto in se ji odpovejo. Kako klišejsko. V odgovor je spakirala stvari in se preselila k meni. Sam s starši že leta nisem spregovoril. Mama je vmes umrla. Šel bi na pogreb, pa sva se tisti dan z Nino sprla. In pozneje mirila strasti v kokainski ekstazi. Z očetom si nikdar nisva bila blizu. Upam si trditi,

da si je stari gnoj oddahnil, ko sem se komaj polnoleten odselil od doma in postopoma pre-trgal stike. Vsa ta leta sem se sam preživljal. Včasih s fizičnimi deli, pozneje se mi je kdaj posrečilo prodati kako sliko ali skulpturo. Nekaj svojih del sem podaril v dobrodelne namene, sodeloval z gledališčniki in si gradil ime.

Počasi, a vztrajno je občutek popolnega za-doščenja ugašal. Nezadovoljen in naveličan sem neko popoldne šel k dilerju po kokain, vrnil sem se s svojo prvo dozo heroina. Bila je navdušena, srečna, da sva rešila krizo, v katero je zapadlo najino razmerje in tudi midva; vsak po svoje. In bilo je res, od tistega trenutka nisva bila nikoli več naveličana, malodušna. Življenje je dobilo smisel. Vsak dan najti dozo heroina.

Kar mi je kokain podaril, mi je heroin vzel. Kmalu nisem imel ne moči ne volje za delo. Navdih je izgubil. Slike so postajale kopije prejšnjih, skulpture neznosno povprečne. Nina me je spodbujala, jokala, me prosila in preklinjala, me ljubila in sovražila. Zasovražil sem njene očitke, da je zaradi mene odšla od staršev, da sem ji prisegal, da jo ljubim, zdaj pa me ne briga, kakšne muke trpi, da sem nesposoben, da sem navadna sebična svinja ... Zasovražil sem sebe, ker je imela prav; nisem bil sposoben poskrbeti zanjo in kadar je droga pošla, sem jo sovražil, ker je nisem bil sposoben ljubiti.

Ko je prvič prišla domov z nekajdnevno za-logo in s ključovalnim izrazom na obrazu in sem od nje izsilil priznanje, da je prodala svoje telo za nekaj tisočakov, sem izgubil razsodnost. Kričal sem, jo zbil na tla in jo na tleh ležečo in kričečo ihtavo brcal. Naslednji trenutek sem zgrožen nad sabo planil k njej, jokal, jo objemal, jo prosil odpuščanja, ker sem ji uničil življenje. Jokala je tudi ona, polna krivde in sra-

mu. Objel sem jo, ona pa je pripravila igle. Objeta sva obležala, spet je bilo vse prav, spet sva bila srečna. Preskrbljena za več dni sva se predajala drug drugemu in heroinski ekstazi in kovala nove in nove načrte, kako bova prišla do denarja.

Denarja pa spet ni bilo. Oba sva bila že na robu hysterije, nisva vedela, kako si bova priskrbeli naslednjo dozo. Celo popoldne sem postopal po centru mesta in nategoval mimoidoče, da mi je zmanjkalo denarja za avtobus, pa nisem naberučil niti zase, kaj šele za oba. Ko sem obupan prišel domov, me je Nina samo pogledala, zavrtela telefon, vzela torbico in odšla. Srce se mi je trgalo. Tisti dve uri, ko je ni bilo, sta bili peklenska muka. Predstavljal sem si, kako jo tujec slači najprej s pogledom, nato z rokami, kako si odpenja hlače, kako se uleže nanjo ... Norel sem po stanovanju, razmetal knjige in uničil neprodana platna. Ko se je vrnila, sem jo objel, hlipal, ji jecljal, da jo ljubim. Ona pa me ni poslušala, že je iskala iglo, s tresočimi rokami vlekla iz torbice vžigalnik in bel zavojček ...

Moja Nina. Kolikokrat, ko se je vrnila iz službe, kakor sva imenovala njeno početje, sem

pomislil, da bi že zdavnaj vse skupaj končal, če ne bi bilo nje. Neučakana je pritekla po stopnicah, pričakal sem jo pri vratih ...

Kadar se je brez denarja počasi in malodušno privlekla nazaj v stanovanje, sem se nemo obrnil stran in se zaprl v neogrevan, neometan prostor na podstrehi, kjer sem ustvaril toliko živih, resničnih umetnij, zdaj pa je zanemarjen sameval. Nina me je na drugi strani vrat zmerjala, mi grozila, da bo odšla, da ji je eden od rednih obljudil stanovanje, da me ne potrebuje.

Heroin pa naju je vedno pobotal.

Ne glede na vse izrečene besede se je vedno, kadar je zaslužila, vrnila k meni.

Ni mogla stran.

Roke me ne ubogajo, kot bi me morale. Kje se obira, prasica? Kje je? Me je prevarala? Si ravnokar sama nekje vbrizgava moj delež? Ubil jo bom. Našel jo bom, njo in tistega, ki jo poriva, in ju ubil. In vzal bom ves denar in dovolj ga bo za zadnjo, največjo, zlato dozo. Naj rabelj dokonča začeto delo.

Ne potrebujem je, sovražim jo! Sovražim!

Prišla je! Slišim njene korake! Teče! Teče po stopnicah! Nina!! Moja Nina!

Zasvojenost hoče prelisičiti trpljenje

Pogovor s Sanjo Rozman

Sanja Rozman, dr. med., se je rodila 12. 6. 1956 v Brežicah. Po končanem študiju na ljubljanski Medicinski fakulteti se je zaposlila kot zdravnica na Inštitutu RS za rehabilitacijo v Ljubljani. Tam dela enaindvajset let kot zdravnica specialistka medicine dela, prometa in športa v programih poklicne rehabilitacije invalidov. S proučevanjem nekemičnih zasvojenosti in vodenjem skupin za zdravljenje in pomoč zasvojenim se je začela ukvarjati leta 1995. Terapevtsko deluje v nevladni organizaciji za pomoč zasvojenim. Izdala je tri knjige o zasvojenosti in veliko predava o tej tematiki na šolah, v knjižnicah, strokovnih organizacijah in samopomočnih skupinah.

Od zasvojenosti najbolj poznamo alkoholizem, za katerega vemo, da je uničil marsikatero slovensko družino. V zadnjem času pa se vedno več govori o tem, da lahko postanemo odvisni tudi od določenih oblik vedenja: od igranja na srečo, prenajedanja in stradanja, dela, od perverznih oblik seksualnosti. Marsikdo ob tem zamahne z roko, češ, saj potem smo pa vsi zasvojeni in je torej najboljše, da si odvisen od česa pozitivnega, recimo od teka, od svojega moža ali pa kar od svojega terapevta. Celo strokovnjaki, ki se s tem ukvarjajo, si včasih težko postavimo meje med še zdravim in zasvojenim. Pri kemičnih zasvojenostih je jasno vsaj to, da mora človek abstimirati, da bi se rešil zasvojenosti. Pri vedenjskih zasvojenostih pa so meje težje prepoznavne, saj vendar ne

moremo trajno živeti brez hrane, odnosov, spolnosti ali denarja. Kako naj vemo, kaj je še prav in kaj je bolezen v tem svetu, ki nam ponuja goloto, iztirjeno spolnost, izkoriščanje šibkejših, neizmerno bogastvo in obupno revščino pod pretvezo, da je vse to normalno? Da bi se zavedli, ali z določenimi postopki izpolnjujemo svoje legitimne želje ali pa se z njimi omamljamo in bežimo sami pred seboj, je potrebno biti skrajno pošten s seboj. Zasvojenost je neke vrste "duhovni rak", odpuščanje, ljubezen in duhovna rast pa so imena za proces zdravljenja. Zato smo se v uredništvu Tretjega dne odločili za pogovor z gospo Sanjo Rozman.

Kaj je zasvojenost in kako pride do nje?

Zasvojenost je bolezensko vedenje pri človeku, ki preide tudi v patologijo. Do nje pride počasi. Človek se mora deset tisočkrat narobe odločiti. Nastanek zasvojenosti ni enkrat dogodek, ampak do nje privede na tisoče majhnih korakov, ko se odločamo ne za tisto, kar je prava pot, ampak za tisto, kar je lažja pot. Ko npr. čutiš jezo, tesnobo do nekoga in se greš opit, pobegneš v omamo.

Pri zasvojenosti gre za kumulativni efekt dolgoletnega napačnega odločanja, ko se človek ne zna več odločati v smeri, ki je zanj dobra, ampak izgubi to sposobnost.

Ali človek ve, katera smer je zanj dobra?

Absolutno. Človek vedno ve, katera smer je zanj dobra. V sebi ima kompas, ki ga vodi,

če ga le hoče poslušati. Zasvojenost je nevarna, ker nočemo poslušati tega notranjega glasu. Ne gre samo za intelektualne odločitve, ampak za celostno doživljanje. Človek ne more izključiti samo nekega čustva. Izključiti lahko le vse ali nobenega. Ima samo "on-off" stikalo. Če izključi čustva, vpliva to na intelekt oz. na odločanje, kaj je treba narediti in česa ne, da bi posledice odločitev ne bolele. Kdor izklopi čustva, počasi izklopi tudi vse ostale sposobnosti, kar se zgodi v zasvojenosti. Človek ne more prenesti pritiska, negativne kritike in se zato izklopi, racionalizira, in se umakne iz odnosov. To je napaka, saj zaradi tega izgublja na celi frontni črti, saj izgublja stik z lastnimi napakami in jih preliva v nekaj, kar mu pomeni potešitev, kar postane problem zase.

Uporabili ste terminologijo, ki je zelo blizu moralki (dobro-slabo)?

Ne dobro-slabo, ampak prav-narobe, pravi.

V čem je razlika?

Človek vedno ve, kaj je zanj prav. Nekdo drug pa mu pove, kaj je dobro in slabo. V nekaterih mejnih situacijah je lahko tisto, kar je videti slabo, za nekoga dobro. Gre zato, da človek znotraj sebe odloča, kaj je prav in kaj narobe. Dobro-slabo pa se mi zdi določeno nekako zviška, iz neke nevtralne pozicije, do katere človek ne more. To je kakor razlika med kompasom in zemljevidom. Kompas sicer kaže kam, a zemljevid nam pomaga prehoditi pot; kompas pomeni notranji občutek za prav, zemljevid pa nam vsilijo drugi z vzgojo. Včasih ne kažeta enako in takrat nastane težava. Potem se človek znajde v osebni krizi, v kateri mora najti odgovore za svoje življenje.

Odločitve so nujne in boleče, marsikdo pa jih ne zmore, zato se jim poskuša izogniti z raznimi zasvojenostmi.

Ali lahko slutimo v genezi zasvojenosti izklop prizadevanja za to, kar je prav?

Vsak človek ve, da je zasvojenost škodljiva in da ni dobra, da prizadene posameznika in druge ljudi. O tem ni dvoma, vendar si zasvojenosti dopovedujejo, da se jim kaj takega ne more zgoditi prav tedaj, ko se jim zasvojenost že dogaja. To je racionalizacija. Zasvojenosti tudi prav radi zamešajo pojme, da prikrijejo samemu sebi svojo zasvojenost.

Ali je človek bitje, ki težko prenese resničen pogled na samega sebe?

Vaša vprašanja zahtevajo absolutne odgovore. Jaz nimam absolutnih odgovorov. Včasih človek težko prenese pogled nase, včasih pa to zmore. V naravi človeka pa je, da se izogiba bolečini, ker mu je zoprna, neprijetna. Vendar se bolečini ne moremo izogniti.

Vaša posebnost je zdravljenje "nekemičnih zasvojenosti". Ali lahko razlikujemo med družbeno sprejemljivimi odvisnostmi in tistimi, ki jih moramo zdraviti? Ali je ta razlika prisotna?

Družbena sprejemljivost ni kriterij, ki bi lahko zasvojenost naredila "dobro". So pa pričakovanja okolja različna. Od žene alkoholika, se npr. pričakuje, da bo potrpehla, da mu bo stregla, čistila za njim, da bo "nastavljala drugo lice". Taka zahteva in drža je v bistvu potuha za alkoholika. S stališča zdravljenja bi bilo boljše, da bi zasvojenec nosil del bremen, ker bi se potem prej odločil za zdravljenje. Perverzno je reči, da mora biti žena za alkoholika dobra in naj potrpi. Pričakovati od ljudi, da vztrajajo v boleči situaciji, ki nikamor ne pelje, kjer se ne more ničesar popraviti, samo zato, ker se to od njih pričakuje, je nesmisel.

Strinjam se. Kaj je torej zdrav človeški odnos?

To lahko odgovorim iz sebe, kot iz topa. Zdrav človeški odnos je tisti, ki omogoča, da

se kažemo taki, kot dejansko smo, in da živimo v odnosu. Pika. Vse, kar odstopa od tega, ni zdravo. Zasvojenosti se pojavijo v odnosih, kadar ni iskrenosti.

Anoreksija, bulimija in druge zasvojenosti se pokažejo v družini, kjer so odnosi nezdravi. Omenili ste iskrenost.

Najpomembnejše je, da se otroku v družini dopove, da ga imajo vsi radi. Zato ne potrebujemo daril, ampak odnos. Skozi vedenje in pristni stik lahko pokažemo, da se imamo radi in da drug drugega sprejemamo. Zasvojeni se namreč vedno znajde na nasprotnem bregu in mu je zato težko pomagati. Če se gremo nadzor, potem se pojavi tudi skrivanje, laž, izogibanje, kar povzroči to, da nismo več to, kar bi morali biti.

Ali lahko mislim, da je družina prostor, kjer se pojavi največ odvisnosti, ker je to prostor, kjer so ljudje najbolj skupaj?

Ja. V družini so ljudje, ki se imajo radi. Ljubezen je tista, ki je v zasvojenosti najprej motena. Ker človek ni pristen, je poln laži, ker ne more najti stika z drugimi. V družini tega ni mogoče skriti, kakor je mogoče to dolga leta delati v službi. Odnosi v družini so preveč subtilni in se hitro prepozna vsako motnjo v ljubezni.

Ena najhujših oblik zlorab človeka je spolno nasilje. Ali imamo pri tem dejanju vedno "zasvojenca" in žrtev?

Žrtev imamo vedno. Ni pa nujno, da je prisoten vedno zasvojenec. Nekaj od teh ljudi je psihopatskih osebnosti, ki jim ni mar za drugo osebo, ki ne znajo čutiti ničesar do drugega. To je hujša in globlja motnja. S takimi se ne da.

Ljudje, ki so bili sami žrtve spolne zlorabe in niso zmogli predelati te travme, poskušajo krivdo zvaliti na druge. To še ni zasvojenost. Zasvojenosti na tem področju je malo.

Razlika je absolutna. Zasvojenca je sram. Zasvojenec bi rad prenehal, se skriva. Psihopati pa so tisti, ki zlorablajo, da bi bilo njim lažje. Tu ne gre za spolnost, ampak za izživljanje, za dokazovanje moči nad nemočnim človeškim bitjem. Takih ljudi ni sram.

Brala sem, da pedofili zlorabijo v svojem življenju povprečno osem žrtev. Dejanje se torej ponavlja, se zaveda; da se tega ne sme in ga ni sram. Psihopat zelo načrtno izbira žrtve in jih pripravlja tako, da zlorabe ne bi prijave. To je zločinsko dejanje.

Seksualna zasvojenost pa je zloraba spolnosti zato, da se izključi neko bolečino. Zasvojenici s spolnostjo so bili običajno žrtve spolnega nasilja v svojem otroštvu. Ne smemo mešati psihopatov z zasvojenici. Zasvojenici so na vse mogoče načine zblojeni, a vedo, da delajo narobe in jih je njihovega početja sram.

Ravno v teh dneh je zopet v časopisih objavljena vest o obnašanju duhovnikov na tem področju. Kakšna je vaša izkušnja? Kakšen je položaj na tem področju?

Prebrala sem nekaj študij o tem in imam nekaj izkušenj. Menim, da je to zelo velik problem. Ne vem, koliko gre zaupati podatkom iz tiska o številu teh primerov, vendar je to ne glede na statistiko velik problem, saj gre za tragične usode ljudi, ki jih lahko zloraba hudo prizadene in pusti trajne posledice. Menim, da obstajajo razlogi, zakaj so te zlorabe v okviru cerkvenih dejavnosti pogostejše kot "zunaj".

Prvo: Problematično se mi zdi tudi stališče katoliške Cerkve do spolnosti, ki uči, da to ni v redu, razen v zakonu, in da duhovniki, ki ta nauk učijo, ne smejo biti spolno aktivni. Kaže, da pri tem obstaja posebna nevarnost. Obstaja možnost, da se zatečejo v duhovništvo ljudje, ki že slutijo neko svoje pomanjkanje kontrole na tem področju in si mislijo, da bodo na ta način lažje kontrolirali svoje notranje sile. A vendar tako ne gre.

Drugo: Zaradi celibata uživajo duhovniki večje zaupanje. Ljudje si predstavljajo, da so varni, da spolnost zanje ni tema. Če gre ženska z duhovnikom na neko potovanje, se zaradi celibata čuti varno in ne pričakuje, da se bo morala braniti pred seksualnimi pobudami.

Tretje: Katoliška Cerkev ima ponižujoče stališče do žensk na splošno. Ker je pač vse, kar je žensko, seksualno, po neki hierarhiji manjvredno. Duhovnik pa je moški, ki je nad vsem tem. Tu je jasna razlika, ki je patriarhalna in naj bi jo zunaj Cerkve že nekoliko presegle; le-ta spodbuja tiste, ki zlorablajo, da si lahko nekoga, ki je podrejen, z večjo pravico privoščijo. To so tri rizične točke.

O samem celibatu pa sem se veliko naučila v zvezi s seksualno zasvojenostjo. Če se nekdo odloči za celibat, ker verjame in si to želi, če gre za zrelo odločitev, je to lahko korak k večji zrelosti. Na žalost mislim, da je v katoliški Cerkvi veliko ljudi, ki se niso odločili na tak način za celibat. O tem priča število duhovnikov, ki zlorablajo otroke. Podatek iz literature mi pravi, da je do 80 % katoliških duhovnikov vsaj občasno spolno aktivnih. Se pravi, da to kaže, da ni neke zrelosti in odločitve, ampak so želeli na tak način priti do položaja duhovnika, ker se je to od njih zahtevalo. To pa se mi pa zdi nevaren motiv, ki potem, ko se pojavijo težave, ne more vzdržati pritiska.

Imam podatek, da je število zlorab med ljudmi 0,8 %, med duhovniki pa 8 %. To je podatek, ki je utemeljen v neki diplomski nalogi s FDV.

Ali je študija verodostojna?

Ne vem. Je diplomatska naloga, ki jo je vodil ugleden mentor. V principu tudi o drugih študijah in o statističnih podatkih, ki se pojavljajo v tisku, težko presojaš o verodostojnosti. Še največja garancija je ime raziskovalca, ki pa ni vedno navedeno. Jaz sem štu-

dijo prebrala in se mi je zdela dobro utemeljena. Menim, da jo je vredno prebrati.

Ali ste imeli priložnost, da bi pomagali ali zdravili žrtve duhovnika ali duhovnika samega?

Na to ne bi rada odgovorila. Saj razumete, da o osebnih podatkih pacientov v zdravljenju terapevt ne sme razpravljati z nepooblaščenimi.

Odvisnost od odnosov zdravimo z odnosi. Mentor, ki se v terapevtski skupini sam javi, je zelo pomemben korak v zdravljenju. Ali je to edini način ali še kaj dodajate k temu?

Mentor je samo eden od vstopnih mest za začetek zdravljenja. Mentorstvo je dobro, če se spletejo pristne in prijateljske vezi. To je način, da dobiš v skupini telefonsko skupino, kar je za nekatere pravi podvig. Odnosi se zdravijo z odnosi, ker je drugače nemogoče. V skupini se zdravljenje pospeši, ker ni treba direktno napadati, ker lahko pokažeš primer, ki je že uspel. Ljudje se začnejo brniti, če jih direktno opozoriš na napake. Če se branijo, pa ne moreš do njih. Če pa vidijo tretjo osebo, ki govori o svojih napakah, pa je zanje "fajn" človek, so dostopni in odprti za spremembe. To je način, kako nenapadljivo rešiti problem. Tu gre za andragogiko. To so odrasli ljudje, ki imajo razlog za svoje vedenje, ampak v ta razlog so prišli razni predsodki, ki bi jih bilo treba odpraviti, oni jih pa ne, ker je postal del njegovega sistema vrednot, kako razumejo, kaj svet je.

Poleg mentorstva je v programu za zdravljenje zasvojenosti vsaj še trideset terapevtskih sredstev, ki jih uporabljamo. Opisana so v mojih knjigah.

Zakaj je abstinenca pomembna pri zdravljenju zasvojenosti?

Abstinenca je polovica zdravljenja. Zasvojenost je kakor pošast v nas, ki jo lahko samo izstradamo. Včasih pa je težko vede-

Bara Remec: Sacrum delirium

ti, kaj je abstinenca. Če si odvisen od hrane, kako abstimirati? V resnici se moraš vzdržati prenajedanja. Če si odvisen od seksualnosti, se je potrebno vzdržati tiste spolnosti, ki ni ljubezen. Se pravi od tiste, ki služi omamljanju, do druge pa zavzeti drugačen odnos. Tu gre za finese. Abstinenca je pri alkoholu jasna, drugod pa ne tako (npr. odnosi, denar). Tu je potrebno posebej definirati pomen abstinence. To je moj terapevtski pakt z zdravljencem. Od vsakega zahtevam, kar je primerno za zdravljenje. O tem se ne debatira. Kdor noče sprejeti, mora drugam. Pred kratkim sem imela primer povratnika od hazardiranja, ki je v skupini nekaj let dobro deloval. Odšel je in se vrnil k zasvojenosti, kasneje pa spet prosil za sprejem. Zahtevala sem od njega tudi abstinenco od alkohola. Tega ni želel sprejeti. V takem primeru naj gre človek drugam. Zasvojenost je pogosto "množica" in če abstiniraš le eno, potem se teža zasvojenosti prenese na druge, ki se zaradi tega poslabšajo oz. pridejo bolj do izraza.

Ali so zasvojenosti same ali pridejo v družbi?

Nobena zasvojenost se v praksi ne pojavi sama. Vedno jih je več. Jaz mislim, da gre za eno bolezen, ki jo poganjajo različna sredstva. Zasvojenost je kakor gugalnica. Kdo se nanjo usede in jo poganja, je silno različno. Npr. nekatera dekleta pri dvanajstih letih začnejo hujšati in gredo skozi hudo obdobje anoreksije, potem pa se jih tretjina obrne v bulimijo ali alkoholizem ali pa začnejo kaditi kot Turki. Oblika zasvojenosti se sčasoma spreminja, gugalnica (odvisnost) pa ostaja.

Ali v proces zdravljenja spada vedno sprememba načina življenja in navad?

Ja. Sprememba je potrebna, ker je del rešitve. Ne gre toliko za navade, ampak za način življenja. Gre za izbiranje lažje poti in ne prave poti. Kdor hoče preseči zasvojenost, mora prenehati z napajanjem vzrokov odvisnosti.

Za kaj takega pa verjetno potrebujemo pomoč.

Seveda. Celo počeseš se težko brez ogle-dala. Človek ni samemu sebi nikoli namen, ampak v družbi postanemo, kar smo. Ljudje nismo kot izolirana telesa v anatomskih učbenikih, ampak smo vpeti v mrežo odnosov. Jaz sem Sanja, sem mama, sem hčerka, sem žena, sem zdravnica, vse sorte sem ... to je moja identiteta. Brez tega telo nič ne pomeni.

Ali smemo imeti terapevtskih proces za novo odraščanje, dozorevanje v zrele osebnosti?

Absolutno. Ljudje odraščamo skozi trpljenje. Odrastemo, ko sprejmemo neko določeno, legitimno trpljenje. Zasvojenost pa hoče prelisiti trpljenje. Poskuša živeti brez muk, zato se zorenje ustavi. Namen zdravljenja je znova pognati proces zorenja. Ko bolečino sprejmemo, se zmanjša.

Koliko časa vztraja posameznik v terapevtski skupini?

Od enega meseca do osem let. Enega imam pa dvanajst let, pa še želi biti, ker meni, da ima še kaj od tega. Povprečje je tri do štiri leta. Proces začne teči, ko se neha zavirati. Prej se odneha z zaviranjem, prej se sproži zdravljenje.

Katere so najhujše oblike nekemičnih zasvojenosti? Katere so najbolj trdovratne in katere pustijo najhujše posledice v človeku?

Vsakemu je njegova zasvojenost najhujša. Sploh ne bi delila v težavne stopnje. Ko abstiniirajo, so vsi enaki. Mogoče bi izpostavila sanjarjenje, ki je zelo hinavska in navidez neškodljiva zadeva, ki je komponenta vseh zasvojenosti. To je stanje, ko se ljudje v glavi kregajo, v resnici pa rečejo "da dragi". To je zatočišče sanj, življenje pa teče mimo zasvojenca. Kdor uporablja sanjarjenje ali samo-slepljenje zato, da bi si popravil življenje, ne moreš narediti čisto nič, ker si ohromel, ker se vse dogaja v glavi.

Ali ne sanjari kdaj vsak človek?

Govorim o malignem sanjarjenjem. Vsak človek je v odnosih, vsak mora jesti. Zasvojenost je prav v sprevrženosti teh običajnih stvari. Normalni postopki, ki imajo v sebi sposobnost, da zmanjšajo bolečino ali pa se postavijo med bolečino in mene, ti so sredstvo za zasvojenost.

Rekli ste, da na katoliško Cerkev gledate z distanco, a s simpatijo. Kje vidite njeno pozitivno vlogo v preprečevanju odvisnosti ali pomoči pri zdravljenju?

Menim, da je ohranjanje moralnih načel, ki so neka kulturno-moralna načela, kot so monogamija, družina, zvestoba ipd., pomembno. Zdi se mi pa nujno, da ljudje to sprejmejo, ker to sprejmejo, ker je to zrelo in prav in ne zaradi strahu.

Sama nisem bila cerkveno vzgojena, Cerkev ni bila prisotna v mojem življenju. Ko pa sem iskala izvore in misli, sem našla besede, ki

so zelo podobne tistim, ki sem jih vzela za svoje. To cenim, to mi je všeč in spoštujem. Ne more pa to nadomestiti moje osebne odgovornosti. Na nek način se počutim osebno odgovorna Najvišji inštanci, če tako rečem, s tem, da prav živim. To je najpomembnejše od vsega. Če bi se kdo postavil med mene in to inštanco in rekel, da je posrednik, ne bi sprejela. Dokler pa nekdo zagovarja iste stvari s svoje inštanice in se ne postavlja vmes, med mano in to, se mi zdi dobro, ker kaže v neko smer.

Bi še sami kaj dodali?

Rekla bi, da mi je na nek način zanimivo gibanje v cerkvenih krogih z opravnano problematiko v zvezi. Opažam iste stvari s svojega stališča, kakor ga govori Cerkev. To mi je všeč, ker je to zame kontrola realnosti, ker če nekdo govori isto z drugega stališča, imaš verjetno prav.

Najlepša hvala za pogovor.

Potrebujemo nov sinopsis o človeku

1.

Ob delu v ambulanti za boleznih odvisnosti v Novi Gorici ter izkušnjah iz preteklih let se mi odpirajo določeni problemi, o katerih bi rad polemiziral s kolegi, ki delajo na področju zasvojenosti. Pogrešam namreč doktrino, ki bi jo morali oblikovati aktivni v tem delu. Želim torej odpreti strokovno debato o delu s posameznikom, družino, skupino. Že nekaj let se ukvarjam tudi z mislijo, kako pripraviti "učbenik", ki bi terapevtom olajšal delo. Vsekakor je treba ponovno spregovoriti o preventivi na področju drog in to na način, ki bo razumljiv in učinkovit. Ne moremo se izogniti temi, ki se dotika tistih, ki prihajajo z zdravljenja, in tistih, ki nimajo pogojev, da bi do zdravljenja lahko prišli. Institucije, ki so odgovorne za to področje, so preveč oddaljene od vsakodnevnega življenja in preveč vpete v svoje stiske. Potrebujemo institucije združevanja in reševanja. Izogniti se ne moremo niti vprašanju izobraževanja, sobotnega dela, uvajanja novih prijemov ...

Pričujoči tekst je samo zametek za aktivnejšo in bolj poglobljeno debato o sami zasvojenosti ter reševanju le-te oziroma doktrini za to področje. Svetovna zdravstvena organizacija poroča, da je v porastu število duševnih bolezni (duševno nezadovoljstvo). Navaja tri možne dejavnike, ki vplivajo na porast duševnih obolenj, in sicer razpad družine, prekinitev s tradicijo ter osamljenost v množici. Že v prejšnjem stoletju so nekateri avtorji (Viktor E. Frankl) opozarjali na podobne pojave in opozorili tudi na kritično izgubo instinkta. Ta izguba povzroči osiromašenje mo-

či, volje, interesa po preživetju. Seveda je to povezano z določenimi psihičnimi in fizičnimi obolenji. Po trditvah omenjenega avtorja je izguba tradicije povzročila tudi izgubo uveljavljenih pravil, kako živeti. Torej so, v kolikor vse to povežemo v celoto, potrebne ozdravitve. Nemški pesnik Holderlina pravi, da "s srečo nastaja nekaj ozdravljajočega in to prav na mestu, kjer je grozila nevarnost." Prepričan sem, da potrebujemo prodoren načrt učenja in vzdrževanja duševnega zdravlja. Potrebni so novi premisleki, ki bodo nastali le ob sodelovanju vseh, ki so za to področje odgovorni. Elizabeth Lukas na poti k utrditvi smisla vključuje različna področja, od medicinskih, filozofskih, pedagoških do psihoterapevtskih in duhovnih. Skratka vse tiste, ki zmorejo celovit "sinopsis" o človeku. Pri vzpostavljanju dialoga imajo pomembno nalogo tudi lokalne skupnosti, ki se morajo hkrati lotevati tudi konkretnih akcij, ki podpirajo miroljubnost med ljudmi in krepijo občutek povezanosti ter sposobnosti živeti z drugimi in za druge.

Z omenjenimi vprašanji se sooča polarizacijska filozofija, ki jo je genialno definiral Bijan Amini. Polarizacijska filozofija trdi, da sta v človeku prisotna dva pola, ki se utemeljujeta in pogojujeta. Od vdiha do izdiha, od napetosti do sproščenosti, od resnice do laži, od življenja do smrti, se vse vrti okoli razcepa in združenja. Prav v tem razponu se občuti naš obstoj in moč našega spoznanja. Vsaka življenjska kriza skriva v sebi nevarnost in rešitev. Ob tem imamo vselej možnost, da na krizno situacijo odgovorimo s pozitivno na-

ravnanošjo ali z bolnim nezaupanjem. Današnja družina in celotna skupnost sta torej pred veliko preizkušnjo, kako zagotoviti pogoje, da bo celotni sistem izžareval naklonjenost pozitivni naravnosti ob trenutkih osebne, družinske ali družbene stiske. Da bi pozitiven vzorec postal del našega vsakodnevnega razmišljanja. Tudi Viktor E. Frankl piše, "da ne obstaja tako krut udarec usode, ki bi ga človek ne zmožl obvladati s svojo duhovno aktivnostjo." žal pa v praksi vse prepogosto v ambulanti srečujem starše, partnerje, mlade, ki mislijo, da (njihove) stiske ni mogoče rešiti z lastno aktivnostjo. Danes je prevladujoče mnenje, da je rešitev v kemičnih substancah. Čeprav po drugi strani tudi Amiri trdi, da "močnejša je stiska – toliko večji je izziv za zavest", kar pomeni, da je toliko večja priložnost za dozorevanje človeka.

Poleg vdihla in izdihla, napetosti in sproščenosti, toplote in mraza, dneva in noči, so tudi kategorije, ki ne obstajajo ena poleg druge in ne morejo biti v paru. "Resnica je norma sama sebi in tudi neresnici." To pomeni, da v življenju obstajajo vrednote, ki živijo iz sebe in imajo "svojo normo". Moški ni pomembnejši od ženske, toda življenje je vrednejše od uničenja, zato nam je dana volja za preživetje. Resnica je močnejša od laži, ljubezen od sovraštva. Vrednota, ki obstaja, sama po sebi po svoji naravi zastopa zdravo rešitev. Preziranje življenja pomeni odklanjanje naloge, da negujemo lastno telesno in duševno podobo. Laž je popačena resnica. Sovraštvo je neuspela ljubezen. Nesmisel je ukinitve smisla. Celotna skupnost mora odkrivati in negovati te vrste vrednot, saj s tem krepi svoje zdravje in obstoj.

Spoznati pravo pot

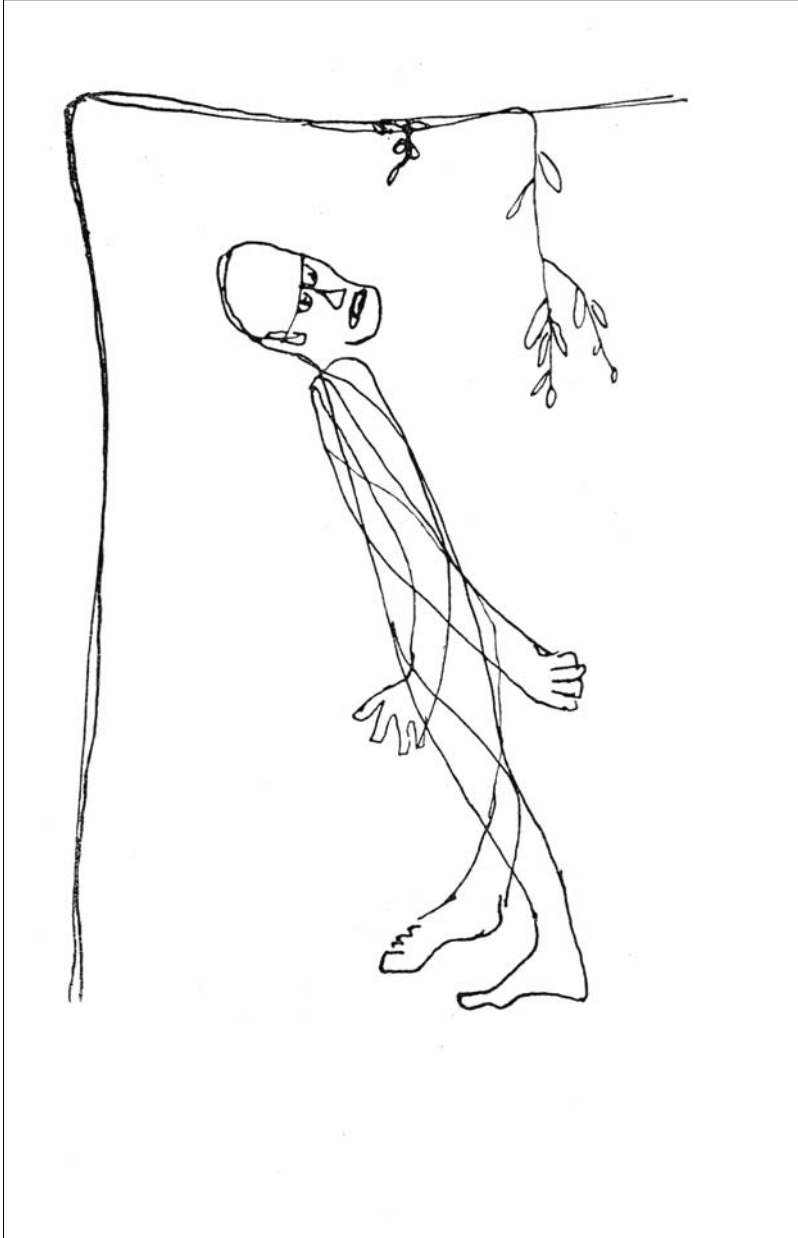
Do takšnih spoznanj nisem prišel zgolj z branjem knjig, prav praktično delo v ambulanti potrjuje napisano. Koliko laži, sovraštva, nesmisla, otopelosti in naveličanosti pri ti-

stih, ki imajo petnajst, dvajset let, srečujem vsak dan! Koliko staršev in mladih pravi, "končno sem spoznal svojo zablodo." Prepričani so, da so prišli do rešitve. Toda spoznati zablodo še ne pomeni, da poznaš resnico. Če nekdo ve, da je njegova pot napačna, da ne pelje do cilja, to še ne pomeni, da pozna rešitev. Če pa nekdo pozna pravo pot, sočasno prepozna tudi svoje zgrešene poti. Poznati pravo pot je torej pogoj za ozdravitev, še posebej to velja za zasvojenost.

Terapevtsko delo z zasvojenim je tesno povezano z navedenim. Če torej terapevti razmišljamo o izjavah ljudi, s katerimi se srečujemo pri svojem delu, in slišimo znani "zdaj sem pa spoznal napako ...", začutimo, da bo potrebno "zaorati" na globoko. V primerih, ko celotni tim v ambulanti podpre "oranje" na globoko, so rezultati vidni. Seveda se vsi srečujemo z življenjskimi krizami, vendar bom, ker že vrsto let delam s tistimi, ki so prepojeni z drogo, izhajal iz krize zasvojenega. V kolikor v terapiji takšen človek prepozna oziroma zazna priložnost za sebe, hkrati razume tudi nevarnosti, ki se jim lahko izogne. Prav priložnost ga lahko reši pred nevarnostjo bolezni, smrti, nesmisla ... Ker kot rečeno, kdor pozna nevarnost, še zdaleč ni nujno, da pozna priložnosti za rešitev. Hočem reči, da govoriti mladim le o nevarnosti drog in zasvojenosti, ki jo povzročajo, še zdaleč ne zadošča. To je napredni svet spoznal že pred desetletji.

O iskanju priložnosti

"Jaz sem narkoman, ubijam se ..." Temu je kriza popolnoma jasna, ima jo pred očmi. Toda zase ne vidi priložnosti (šanse). Šele ko se mu odpre priložnost oziroma ko jo bo zaznal, bo nastopila rešitev. Naša naloga je torej iskati priložnosti in rešitve. Ko govorimo o preventivni dejavnosti, je potrebna jasno opredelitev, da jemanje droge ni in ne more biti cela življenjska zgodba.

Bara Remec: Judežev obup

Vsak človek si zasluži vrhunec svoje zgodbe, ki kljubuje površnosti in izkrivljenosti. Naloga preventivne dejavnosti je spoznanje smisla, ki vzdrži tudi v najtemnejšem kotičku našega doživljanja. Žal je danes beseda ljubezen ranjena in popačena. V nadaljevanju bom govoril o ljubezni kot približevanju, iskanju trajnih vrednot. Psihoterapevtka Elisabeth Lukas jasno pove, da je "napredovanje v ljubezni kriterij smisla življenja". Smisel pa je neodvisna konstanta in je unikat za vsakega posameznika posebej in nekaj, kar ni povezano s pogoji življenja. Človek lahko poišče in najde smisel ne glede na to, kakšna je njegova trenutna situacija in ne glede na to, od kod mora začeti, tudi če primanjkuje sposobnosti za ljubezen. Zaradi pomanjkanja sposobnosti za ljubezen tak človek ne zmore razumeti "moči ljubezni", ki je močnejša od negotovosti. Zato je zdravljenje z argumenti ljubezni v terapiji neučinkovito početje. V osebni praksi znova in znova doživljam, da zasvojenec potepta vse, kar je za zdravega sveto. V ambulantni obravnavi imamo dekline, ki dobesedno zaničuje ljubezen, žrtvovanje svojih staršev. Takoj ko zasluti, da bo terapevt uvidel njeno resnično stanje, ga zamenja, da tako ohranja prostor za manipulacije. Zasvojenec je tisti, ki mora prositi za naklonjenost in jo tudi izboriti. Pri tem je zelo pomembno timsko sodelovanje oziroma pretok informacij, s katerim zasvojencu omogočimo izkušnjo "odpora", ki bi jo morali izvajati starši ali partnerji, pa tega ne vedo ali izvedo prepozno. Starši, partnerji in pogosto tudi terapevti delujemo po principu naklonjenosti in ljubezni. Velikokrat nas solze zasvojenca "prepričajo", da ta fant (dekline) resnično hoče ozdraveti. Vendar je v večini primerov to jok nad nelagodjem, ne pa solza nove poti. Z jokom vsaj začasno razoroži starše oziroma partnerja ali pa prekine proces učinkovitega zdravljenja, vsi okoli njega (oče, mati, part-

ner) se potem še bolj trudijo za obzirnost. Terapevti moramo vedeti, da je to neplodno podaljševanje, propadanje in poglabljanje tragedije.

Kaj je naloga terapevtov

V terapiji je potrebno pojasniti (osvetliti), da človek lahko izbira med vsem, kar prihaja iz njega, in da ni sile, ki bi ga prisilila v določeno reakcijo. Človek torej sam odloča, koliko prijateljstva ali sovraštva bo izžareval, nikakor pa ne njegovi najbližji. V vsakem človeku so neomejene meje odločanja. Seveda pa je vprašanje, ali človek želi odločati in izbirati. Terapevt opozarja na svobodo odločanja in njene posledice. Če se fant odloči za neprimeren vedenje, to pomeni, da izžareva podobo slabega fanta. Če se mati materinsko vede do svojega otroka, izžareva podobo materinske žene. Če pristopate k človeku z razumevanjem, izžarevate, da ste razumevajoči. Če se drogirate, izžarevate, da ste zasvojenec. Vedno pa človek sam odloča o svoji poti.

2.

V terapiji se pogosto srečamo s potrebo iskanja dokazov oziroma prisposodob za nedokazljivo. V vsakem od nas je hrepenenje po smislu in Frankl pravi, da je prav to hrepenenje dokaz, da smisel obstaja, kot je žeja dokaz za obstoj vode, oči pa na primer dokaz za obstoj svetlobe. Zato je pred terapevti velik izziv, kako ustvarjati terapije, ki bodo zapolnile lakoto po smislu. Skrben, ustvarjalen in z ljubeznijo do sočloveka prežet terapevtski odnos je torej dokaz, da ljubezen obstaja, kar je zelo pomembno, saj je v procesu zdravljenja odvisnosti pogosto ranjen odnos do sebe in drugih. Zato je zelo pomembno, da odvisnika spodbudimo k izkušnji, da obstaja tudi nevidno in nedokazljivo. Pri tem se pogosto srečujemo s t. i. območjem preteklosti, s katerim se intenzivno ukvarja

psihoterapija, in območjem prihodnjega časa, s katerim se ukvarja teologija.

Reinhard Taucha, profesor psihologije v Hamburgu, poudarja dragocen prispevek obeh disciplin. V raziskavi z naslovom "Uvid v religiozno verovanje in pomen krščanskih etičnih sporočil" je navedel nekaj empiričnih ugotovitev, ki bi bile zagotovo zanimive tudi za strokovnjake, ki delajo z odvisniki. Vsekakor je dragoceno, če psihoterapevt zmore široko obzorje razmišljanja in osebnega doživljanja, hkrati pa sem prepričan, da so tudi naše ustanove že pred leti presegle pomisleke pred teološkim načinom razmišljanja. Na kratko povzemam nekaj poglobitvenih ugotovitev iz omenjene študije.

Ne izgubi odnosa do transcendentnega!

Frankl opozorja, da vera ni področje hotenja, kar pomeni, da človek v nekaj veruje ali ne. Vendar ne v prvem ne v drugem primeru ne more verovati po ukazu svoje volje. Primernost vsebine oziroma sporočila, v katerega veruje, lahko preveri samo v aktivnem odnosu do te vsebine. Vera je torej pomembna, ker človek takrat aktivno išče odgovore, kako naj sebe izpopolni oziroma dopolni.

Ohranjaj v sebi dojemljivost za vrednote!

Človek si ne more ustvariti predstave o Bogu, kajti težko mu je spoštovati nekaj, kar ni vidno, dokazljivo. Ker gre za vire takoimenovanega celostnega zdravja, bi v ta kontekst lahko brez omembe panteizma vključili tudi občudovanje narave, rastlin, živali, rek, jezer ...

Vzdržuj reden pogovor s svojo vestjo!

Frankl vest definira kot "organ, ki lahko poišče smisel v edinstveni življenjski situaciji." Pogovor z vestjo nam "da" veliko in-

formacij, kako ravnati v izjemnih, kritičnih situacijah, to pa je tisto, kar odvisniki najbolj potrebujejo. Seveda pa mora o tem najprej veliko vedeti terapevt, ki mora, če že drugega ne, zagotoviti pogoje za "pogovor z vestjo" - torej primeren čas, prostor, tišino, umirjenost, distanco do zunanjega sveta ipd. Brez takšne dejavnosti prej slej ali naš notranji glas oslabi ali celo odmre. Preglasni vplivi zunanega (materialnega!) sveta namreč slabijo prisotnost transcendentnega. Od tod umetne ponudbe "pomirjanja živcev". Družinski in drugi terapevti smo torej pred izzivom, kako v terapijo vključiti tudi to dimenzijo.

Odpuščaj staršem napake, ki so ti jih storili!

Življenje je lahko stalen napredek iz koraka v korak, iz ure v uro. Sestavni del odraščanja in napredovanja (duhovne rasti) je slovo od zdajšnje ure in koraka, da bi človek lahko v celoti pripadal oziroma bil usmerjen v naslednji življenjski korak ali smer. Kdor torej vstopa v sedanji trenutek z obrnjeno glavo, bo duševno in telesno hitro poškodovan in bo postal podoben Lotovi ženi. To pomeni, da so ločitve sestavni del življenja, zato jih je treba obdelovati sproti in ne le ob koncu življenja. Vendar se mora človek posloviti le v dobrem, kajti sovražen in nezadovoljen ne more najti svojega miru. Družinski nespo-razumi in prepiri onemogočajo osebno napredovanje. Sovrašтво namreč občutimo kot obremenitev, zato hkrati zapiramo pot v prihodnost. V takih primerih ne pomaga iskanje krivca za takšno stanje, pa tudi druga dejanja, ki ne izvirajo iz ljubezni, ne morejo opravičiti pomanjkanja ljubezni. V takih primerih pomaga le iskreno odpuščanje. Kdor odpušča s srcem in iskrenimi nameni, omogoča očiščenje življenjskih zapletov, ki so nastajali skozi leta. Izkušnje kažejo, da ljudje, ki se niso soočili z odpuščanjem konfliktov iz otroštva, pogosto duševno zbolijo.

Odločitev pomeni samoopredelitev

Človekovo identiteto ne določa to, kar je o njem odločeno, temveč to, kar odloči sam. Človek, ki je bil ljubljen, je lahko vse, kar želi. Človek, ki ljubi, je tudi ljubljen. Človek, ki sovraži, je lahko prav tako vse, kar želi, je človek sovraštva. Navedel bom primer iz prakse, zgodbo, ki jo pogosto pripoveduje oče dveh otrok. "Moja mati živi v isti hiši, v kateri je moja družina, vendar je povsem ločena od nas. Sploh nam ni potrebno skrbeti zanjo." Vprašam, če to pomeni, da je nimajo radi. "Ali veste, odgovori, da ne maram svoje mame. Dokler je bila pri močeh, je skrbela za otroke, za vse nas, prala je in kuhala. Ko sedaj vsa zadihana stopa po stopnicah, se v meni prebujajo občutki krivde." Seveda ne govorimo o ubogi materi, pač pa o ubogem možu, ki je sebe oblikoval v nevhvaležnega sina. Sam je "odločil" svojo identiteto – pustil je mater na cedilu, ko ga je najbolj potrebovala.

Seveda so tudi drugačni primeri, kajti obstajajo tudi starši, ki so prepirljivi, grabežljivi, slabonamerni ... V takih primerih je za blagostanje otrok lahko usodno, kako oblikujejo svoja stališča do staršev. Če skrivajo glavo v pesek, če dovoljujejo tiranijo, postajajo tudi sami kandidati za tirana. V kolikor bodo notranje čvrsti in v svojem javnem delovanju občutljivi, bodo postali dobri, usmiljeni ljudje. Vendar to ni vselej lahko. Prav zato je duševna bolezen najpogosteje zaključni del lagodnega, po liniji najmanjšega odpora potekajočega življenja brez odgovornosti, ki ima za posledico "občutke krivde, ko sreča svojo mater". Drugače rečeno, ki "ne mara svoje matere" potrebuje psihoterapevtsko pomoč, ker ni zadovoljen s seboj in svojo identiteto.

Brezpogojno sprejemanje smisla življenja

Samoumevno je pritrjevati življenju, dokler je vse lepo in prav. Kaj pa storiti po dnevu, ko sreča odide? Obstajata dve možnosti;

lahko se borimo, da življenje ima smisel, lahko pa pristanemo na to, da ne obstaja nikakršen smisel.

Razumeti užitek kot rezultat ljubezni

Bolj ko je nekomu do užitka, bolj nasprotnemu primanjkuje želje po užitku. Kdor nekoga izkorišča za prejemanje topline, zadovoljstva in varnosti, tega ne dobi, pač pa običajno izgubi partnerja. Kdor ljubi zato, da bo ljubljen, v resnici ni darovalec ljubezni, pač pa iskalec samopotrditve in priznanja, ker mu je samoobtoževanje, pomilovanje, distanca bližje in sprejemljivejše kot vse drugo. Vendar se glavni cilj izčrpa in postane nedosegljiv, sposobnost manipulacije najbolj prizadene samega manipulanta. Naloga terapevtov je, da v takih primerih ne glede na starost svetujemo, daruj se z ljubeznijo, vse ostalo prepusti zakonitostim hvaležnosti.

Vzemi, kar je tvoje, in prevzemi nase

Vsak človek je pomemben, ker je vsakemu namenjena določena naloga, ki se spreminja in oblikuje glede na trenutno življenjsko situacijo. Pri tem je pomembno, da iz svoje situacije izluščimo najboljšo možno nalogo. Človek sooblikuje svojo življenjsko nalogo, ob tem se krepi njegovo osebno dostojanstvo. Odgovornost in dostojanstvo zahtevata, da vselej skrbno pazimo, kaj nas čaka v določenem trenutku in kaj je "tisto naše". Ko na primer med dopustom ležimo na plaži in zaslišimo jok otroka, ki je popil preveč morske vode, je jok kot klic na pomoč namenjen tudi nam, če v bližini ni matere. Kdor je torej razvil občutek za stvari, ki so mu namenjene, ne odlaša in ničesar ne spregleda. Ali drugače, tisti, ki ve, da je (s)misel namenjena njemu, ta vedno znova poišče nalogo svojega življenja, ki je sestavljena iz dnevnih, časovnih dogodkov. Tak človek se tudi veseli spoznanja, zakaj je dobro, da se prav v tem trenutku nahaja na kraju, kjer je.

Ne širi medčloveške bolečine

Obstaja možnost, da žogo, ki sem jo ujel, lahko tudi zadržim. Obdržati ponižanje zase in ga kot "bolezen" ne poslati naprej, je težka naloga. Tudi braniti se na miren in odgovoren način pomeni umiritev bolezenskega stanja. Vsekakor je nekaj umirjenih zaključkov vselej dovolj, da se sovraštvo oziroma napake ublažijo in s tem omogoči svoboda, da lahko zlo nadomestimo z dobrim.

Neguj družinsko skupnost

Družina je prva postaja, na kateri se človek sreča z odgovornostjo in prav družina tudi najprej občuti, ali je bilo to srečanje uspešno ali ne. Seveda ima vsakdo svobodno izbiro, da ustanovi družino ali pa ne. Vendar ko enkrat ima družino, je njegova prva dolžnost izpolniti smisel te družine in šele nato druge smiselne funkcije. Pri tem imamo v mislih tisto, kar je nujno za obstoj družine, zlasti za razpolaganje s časom, ki se zahteva od posameznika v imenu družine. Seveda obstaja v vsakdanjem življenju veliko vrednot, ki jim služimo, na primer delo, šport, umetnost, duhovnost, karitativnost, vendar vse te vrednote izgubijo svoj smisel, če človek s tem oškoduje pripadnost družini.

Ne imeti, temveč biti

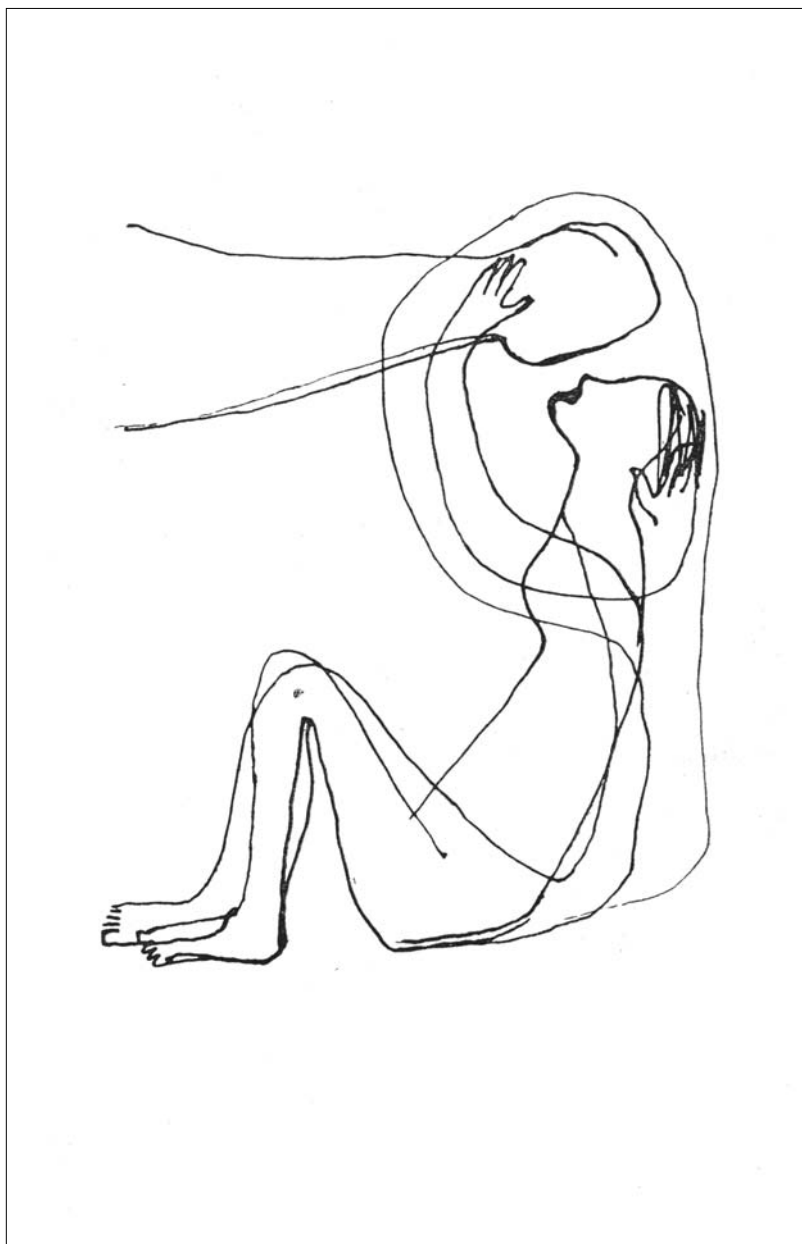
Vsak človek ima svoje temeljno (središčno) vprašanje, ki ga spremlja skozi življenje in ga v določenih presledkih postavi v takšno duhovno obzorje, da išče odgovore. Ti presledki so obdobje mirnega obstanka, včasih celo čas padcev, ko izpostavljeno vprašanje razburka mučne trenutke nove usmeritve. Odgovor, ki ga v takih situacijah poiščemo, nam utira pot v prihodnost. Pot, ki išče rešitve v biti oziroma bivanju, se odpira tistemu, ki je tako naravnan. Ob tem hkrati spoznava, kam bo prišel. Frankl pravi, da je "v trenutku smrti povsem irelevantno ali je bila pot težka ali lahka, než-

na ali groba. Pomembno je, kam je človeka pripeljala."

3

Globinska psihologija trdi, da so vohune v otroštvu izdali njihovi starši in da je to kasneje pomembno vplivalo na njihovo odločitev za ta poklic. Nekoč je bila na televiziji oddaja, v kateri so spregovorili o sebi in na koncu je pri gledalcih ostal vtis, da so starši krivi za nesrečno zgodbo nastopajočih. V navedeni teoriji je izključeno prablagostanje oziroma stanje staršev. Starši so prikazani kot vsemogočni liki, ki vladajo nad ljubeznijo, sovraštvom, zaupanjem, prevarami. Sedijo za delovno mizo kot nekakšen računalniški programer in vpisujejo program v kri svojih otrok. Vendar je realnost precej drugačna. Seveda ima veliko ljudi v spominu neprijetne dogodke iz otroštva. Vendar se pri tem delijo v dve skupine; tiste, ki odpuščajo, in one, ki ne odpuščajo. Vohuni, ki škodujejo svojemu narodu, naj bi prihajali iz skupine, ki ne odpušča. Glede na to, da so se že izkazali kot negativci, tudi ni ovir, da bi se to ne ponovilo.

V naši sredini so torej ljudje, ki so v otroštvu doživeli izdajo, pa jo zmorejo odpustiti in niso pripravljeni na izdajo samega sebe, pa tudi ljudje, ki izdaje ne zmorejo odpustiti in so pripravljeni na izdajo samega sebe. Za boljše razumevanje nam lahko služi legenda o prvem človekovem grehu, ki je neke vrste poročilo o prvem nesmiselnem početju na zemlji. To je zgodba o prekršku in krivdi. Vendar lahko to besedilo beremo tudi z veliko mero optimizma kot ponudbo človeku, naj vstopi v humano delovanje. Zastavlja se vprašanje, ali lahko pride do obsodbe, če obsojeni ne poseduje spoznanja, kaj je prav in kaj narobe? Po logoterapevtski terapiji je krivda možna, če je oseba svobodna v odločanju in razumevanju smisla. Krivda je izbrano dejanje, ki se upira spoznanemu smislu. Če pa

Bara Remec: Pomladni gost

nekdo v času svojega delovanja nima izbire ali ni v stanju spoznati, kaj je smiselno, ta ne more biti kriv.

Pregnani iz zemeljskega raja

To stališče je mogoče ponazoriti s preprostim primeri; nesrečnik skoči z vlaka in vlakovodja ga povozi, ker ni uspel zaustaviti vlaka. Je v tem primeru vlakovodja kriv za smrt nesrečnika? Seveda ne, ker pri reševanju ni imel nobene svobode odločanja in ustavljanje vlaka sploh ni bilo možno. Otrok je v kuhinjski omari našel steklenico z belo tekočino. Misleč, da je v njej mleko, premeša steklenico in jo da v usta dojenčku, posnemajoč svojo mamo. Ker je šlo za odvajalno sredstvo, je otrok zbolel in so ga morali odpeljati v bolnišnico. Seveda otrok ne more biti kriv za zdravstvene težave svoje sestrice. Lahko govorimo o tragični nesreči, nikakor pa o krivdi otroka. Tudi če je otrok imel možnost izbire, ni imel možnosti spoznanja nevarnosti. Na splošno bi torej lahko dejali, da je sposobnost za prevzemanje krivde vezana na odločanje in spoznanje smisla, to pa predstavlja edinstven humanistični specifikum, ki ga ne zmore nobeno drugo bitje na zemlji.

Svoboda odločanja - človek ima možnost izbire.

Spoznanje smisla - človek spozna smiselne možnosti.

Možnost narediti krivdo - človek ustvarja nesmiselne možnosti izbire.

Če nadaljujemo na osnovi navedenih argumentov, se nam zastavlja več vprašanj, najprej kako doživljamo "glavne akterje" te zgodbe. Brez dvoma so to svobodna bitja, zapoved (prepoved) pa je naložena tistemu, ki to zmore. Svetopisemska zgodba pravi: "Z vseh dreves v vrtu lahko jesta, z drevesa spoznanja pa ne." To pomeni, da se človek lahko svobodno odloča in se celo mora odločati na tak

ali drugačen način. Pa sta prva človeka lahko ugotovila, če je smiselno upoštevati zapovedi? Odgovor je negativen, ker še nista "jedla z drevesa spoznanja". Zadeva se zaplete, ko se pojavi kača z "zapeljevanjem", naj pojesta jabolko spoznanja. To zapeljevanje pravzaprav ponazarja dva nasprotujoča si pola in še vedno je prisotna nesposobnost razločevanja med dobrim in slabim, med dovoljenim in prepovedanim. Pa se lahko v teh okoliščinah izbiranja in pokušanja jabolka rodi krivda? Ali je mogoče delovati nesmiselno, če ne vemo ničesar o smislu? Teološke razlage pravijo, da bi Adam in Eva morala slepo poslušati Boga. Vendar pa je brez spoznanja smisla nemogoče slepo zaupanje in absolutna poslušnost.

Odgovornost kot spoznanje smisla

Šele ko se svobodi odločanja pridruži spoznanje smisla, takrat šele se odgovornost lahko "usede na njihova ramena" in s tem se pojavi tudi občutek krivde. Naenkrat se občutijo krive in z njimi tudi njihovi potomci. Niso bili izgnani le iz "raja nedolžnosti", izgnani so tudi iz "raja neznanja". Z nadaljnjim razvojem človečnosti je doseženo znanje o smrti in človeški prehodnosti. S tem se je izgnanemu človeku naložila odgovornost definiranja smisla življenja in ravnanje z življenjem, svetom ter spoznanjem končnosti. Intenzivno soočanje s smrtjo nam dokazujejo urejeni grobovi iz daljne preteklosti. Iz tega lahko s prisposodbo povzamemo, da je človeštvo jedlo z drevesa spoznanja, zato nismo le svobodni, temveč tudi odgovorni. Mor-da smo izbrali na temelju napačnega upanja. Kljub vsemu je neko določeno upanje še vedno prisotno. Zato krivda lahko dobi oprustitev, dobro obstane, negativne posledice naših odločitev pa so uničene.

Različnost naših hotenj

V praksi se pogosto srečujemo z različnimi vrstami prevar. Značilen je primer de-

lavca, ki mu je tovarna, v kateri je bil zaposlen, ponudila možnost napredovanja, vendar pod pogojem, da bo obiskoval dveletni tečaj in opravil izpite. Seveda delavec ve, da bo moral žrtvovati vikende za poglobitev znanja. Po drugi strani pa hkrati ve, da lahko ostane tudi na mestu, kjer je sedaj. Na vprašanje, kaj bi rad, odgovarja, da daje prednost karieri. Nekaj mesecev kasneje ga povprašam, če obiskuje tečaj, in odgovori, da se še vedno ni uspel vpisati. V tem primeru seveda ne gre za realno izbiranje med sedanjim stanjem in kariero. Delavec je sicer izbral željo in ji dal prednost, vendar je realnost na koncu zmagala. Izbral je kariero in s tem prevaral samega sebe. Njegove možnosti za odločanje:

- ostati delavec v tovarni in ob večerih gledati televizijo, se ob vikendih ukvarjati s športom ...
- ustvariti kariero in vsak dan študirati tudi v noč in še ob določenih vikendih ...

Iz prakse vemo, da je treba takšnemu človeku razložiti, da njegova želja za kariero ni že hotenje in da je želja lahko kvečjemu izziv za terapevtske razgovore.

Od mučeništva do sanjarjenj

Drug primer je diplomirani inženir, ki je dobil ponudbo za delovno mesto, ki bi ga opravljal z veseljem. Vendar pa žena zaradi daljših odsotnosti temu nasprotuje, češ da bi zaradi tega trpela družina. Gospod zato odkloni novo delovno mesto z besedami, da ga to delo ne zanima. Takšni primeri so v praksi zelo pogosti. Vendar ne vemo, kaj taka oseba v resnici misli. Nekdo reče ne, čeprav v resnici misli da, tako kot v navedenem primeru. V takih primerih je treba raziskati resnični motiv osebe in to tako, da ga osvetlimo s posledicami pritrdilnega in negativnega odgovora. Lahko je motiv strah, podobno kot v tem primeru strah pred ženinim obtoževanjem in žalitvami, ali pa nagnjenost k sanjar-

jenju, v konkretnem primeru želja po slavi in želja, da se pokaže kot "mučenik".

V primerih, ko gre za resnična hotenja, so posledice jasne, človek se ne drži izrečenega. V kolikor pa je to posledica ljubezni, v našem primeru odpovedovanju iz ljubezni do žene ali zaupanja v pravilnost ženine odločitve, so posledice prav tako jasne, ker človek stoji za svojimi besedami. Tudi s takim človekom je potrebno govoriti in razčiščevati njegovo resnično hotenje. To je lahko naloga terapevtske obravnave.

Obravnava nevrotikov

Gimnazijec se zaljubi v svojo sošolko, rad bi bil z njo. Oče dekletu prepove prepogosta srečanja, da ne bi ogrozila njenega napredovanja. Dijak iz protesta zapusti šolo in "preizkuša" samostojno življenje. To je povsem nevrotičen vzorec. Nevrotik zaostri situacije. To ni človek, ki se zavzema za boljše razmere, on je človek, ki se pili na slabih situacijah in s tem samo poslabšuje razmere. Tako je zagotovo izgubil sošolko in zapravil tudi svojo izobrazbo. V razgovoru taki ljudje pogosto povedo, da se ne da nič spremeniti, da je vse zaman, da vse že vedo. Kaj pravzaprav nevrotik želi, ko trdi, da že vse ve, da je vse zaman, da se ne da nič urediti? "Znanje" je sinonim za spoznanje tistega, kar potrebuje, nemoč, da bi kaj spremenil, je sinonim za lažji obstoj nepotrebnega. Mogoče je del pomoči v tem, da z nevrotikom izluščimo tisto, kar on v resnici želi, in da to osvetlimo, da bi potem lažje prišli do tistega, kar resnično potrebuje. Pri tem nekdanjem gimnazijcu bi bilo potrebno izpostaviti resnico, da fant ni nameraval vzdrževati partnerske veze, temveč mu je bil dogodek zgolj sredstvo, da je lahko zapustil šolo.

Avtorji svojih zgodb

In še drug primer: skupina navdušencev se je zbrala pod parolo "veruj, ker boš s tem

prevladal prastrah v sebi". Tudi ta vzorec ni daleč od nevrotičnega. Kdor namreč veruje, da je mogoče obvladati prastrah, bo svoje strahove vzdrževal še nekaj časa. Kdor je "dorasel verovanju", ne vzdržuje strahov, ker so mu ti odvzeti. To pomeni, da je treba degenirano verovanje ločiti od pravega. Resnična vera sloni na ustvarjalnosti, ne pa podrejenosti. To pomembno spoznanje bi veljalo bolj približati ljudem našega časa, ki odgovore na različna vprašanja, povezana s smislom človekovega obstoja in bivanja pogosto iščejo v različnih "alternativnih" združbah. Glede na navedeno, hotenje ni na začetku niti na koncu, pač pa nekje na središčnem mestu in trdno povezano s tistim, kar človeku zastavlja vprašanje orientacije. Tesno se prepleta tudi z rezultati odločitev. Obstajajo resne ugotovitve, v katerih se človeku odstira, kaj bo v prihodnosti. Vprašanje pa je, kako razpolagamo s tem spoznanjem. Človek je avtor svoje življenjske zgodbe, ki jo vselej oblikuje s svojimi odločitvami in izbirami.

4.

Predhodno razmišljanje smo sklenili z ugotovitvijo, da je človek avtor svoje življenjske zgodbe, ki jo vselej oblikuje s svojimi odločitvami in izbirami. Tudi z izborom literature, ki naj bi mu prinesla nova spoznanja. Ko govorimo o besedilih zdravljenja, se moramo zavedati, da nobeno besedilo, pa naj bo še tako modro, ne more biti temelj zdravljenja. Ludwig Muth je na primer prepričan, da se je potrebno seznanjati tudi z drugimi vplivi knjige, kadar govorimo o zdravilnem branju. Tu gre za smeh, jok, sodoživljanje in fantaziranje, poistovetenje z usodo drugih in vrnitev v lastno preteklost, branje in raztresenost, obvladovanje globin, meditiranje. Kjer gre za informativno dogajanje, se odkriva globlji smisel kulture branja.

Branje ima nekaj skupnega s procesom, ki ga je Angelius Silesius definiral z besedami:

"Prijatelj, s tem, ko si nekaj dosegel, se ne smeš zadovoljiti, nenehno moraš napredovati iz ene svetlobe v drugo." Seveda pa je napačna trditev, da so strastni bralci, zahvaljujoč branju, srečni ljudje. Branje ne zmanjša moči usodnih udarcev, lahko pa človeka nauči, da neprijetne stvari smiselno vključi v biografijo in to zato, ker se s stalnim soočanjem z miselnim svetom knjige oblikuje v zrelejšo osebo. S te strani bi se kultura branja lahko definirala kot vsakodnevna terapija brez terapevta. Viktor E. Frankl je o tem zapisal: "Prava knjiga v pravem času je veliko ljudem preprečila samomor." V tem smislu nudi knjiga resnično pomoč v življenju, zlasti v težkem obdobju.

Peter Raab

Povzemam nekaj izjav oseb, ki so podrobno raziskovale zdravilnost tekstov. Vsak terapevt ve, kako velik in razširjen je strah pred avtonomnostjo in lastno odgovornostjo. Velikokrat potrebujemo branje, s katerim preneha strah od avtonomnega oblikovanja življenja, strah pred življenjem, strah pred koncem itd. Besedila oziroma teksti, ki nudijo možnost izkustva o smiselnosti življenja, so v takih primerih posebej pomembni, ker bralcu lahko pokažejo pot. Z branjem, ki se mu prepustijo, se jim nudi priložnost, da v sebi sprožijo globinsko, eksistencialno dozorevanje, tako da začne delovati zavest, ki vodi do vedre sprostitev in v pozitivnih okoliščinah lahko omogoči rešitev in osvoboditev. Z branjem torej pridobivamo izkušnje, spodbude, branje nas opogumljanja, to pa omogoča preseganje osebnih konfliktov.

Dietrich von Engelhart

Že v antiki so zdravniki, filozofi in pisatelji razna besedila poimenovali kot pomožno sredstvo medicine, psihoterapije. Ti teksti so pomembni za preventivo in rehabilitacijo, za zdravljenje, diagnostiko, kot pomoč izbolj-

šanja odnosa do terapevta, zdravnika ipd., kot pomoč vsakemu, da bi lažje prenašal bolečine in krize. Tekst lahko kaže na zavračanje ali pritrditev določeni stvari, je lahko v funkciji zgleada, zastraševanja, lahko se dotakne osebnega življenja, osebne bolečine, človeka lahko oddalji od teh situacij ... Kafka piše, tekst je lahko "sekira, s katero razbijamo more, ki so v nas."

Otto Betz

Kdor želi spoznati svet, mora na pot nepoznanega. Svet je večji, kot misli človek. Kdor je zadovoljen in ne želi prekiniti z dosedanjim načinom življenja, kdor želi ostati pri tem, kar je dosegel, ta nima v sebi ničesar, kar bi prispevalo k odkrivanju novih priložnosti. Brez notranje aktivnosti, navdušenja, radosti ni mogoče ničesar storiti. Kdor se odloči hoditi za neznanim, mora računati na možnost, da se lahko pot spremeni v stranpoti. Lahko bo srečal like, ki ga opominjajo, oblikujejo, ki zahtevajo njegovo spremembo, vendar se bo iz zgodb lahko naučil, da so vse oteževalne okoliščine rešljive. Knjige in besedila v njih nas torej učijo o "principu upanja", ki je zajet v vsem človeškem kulturnem ustvarjanju. To je še posebej navzoče v pravljicah, pripovedkah, ki so zapisi o človeškem prizadevanju, da bi bilo življenje zadovoljno. Današnji človek je postal zelo občutljiv za "višje znanje" in dobre nasvete oseb z visoko avtoriteto. Pomembno je, da ima dokaz avtoriteto, žal pa je to danes velika redkost. Človek je postal nezaupljiv do raznih obljub. Zaupanje v "sončni svet" je na ničelni točki. Zato je v krizi tudi moč knjig, besedil oziroma tekstov z vsebino upanja in rešitve.

Gospo mučijo strahovi

Iz prakse navajam zgodbo gospe, polne strahov. Pred potovanjem je tedne in tedne razmišljala, kaj naj stori v primeru, če bi zbolela v tujini. Pri tem se je spomnila vseh mo-

gočih člankov, ki so govorili o zastupitvah s hrano in v spomin si je priklicala slike, da leži v hotelski sobi vsa nemočna, izčrpana in nezmožna vrnitve v domovino. Enako panično bi reagirala tudi na druga nepričakovana dogajanja, ki so drugačna od tistih, ki jih ima programirane v svojem življenju. Možno je v tem ne razume.

Zastavlja se vprašanje, zakaj gospa vedno in povsod vidi vse samo negativno in če so slabe izkušnje razlog za njene prebujene strahove. Odgovor na to vprašanje ni preprosto, vendar je lahko delno pritrdilen. Njen oče je umrl v vojni, z očimom se ni razumela, iz internata je pobegnila k starejši sestri. Temu sledi obdobje miru, ki ga preživi kot asistentka v laboratoriju, z manjšimi izbruhi, vendar v stalnem dozorevanju osebnosti. Dokler ni prišlo do zakona, ki traja še danes. Bila je strogo versko vzgojena, v zakonu pa se je znašla v okolju, ki ni bilo naklonjeno veri, tako da je na koncu ostala še brez odnosa do vere. V pogovorih je izstopalo "ne morem se pomiriti z dejstvom, da je v svetu toliko zla. To me žalosti. Na tisoče ljudi strada in umira, povsod se ustvarjajo krize, spopadi, naravne katastrofe, ne obstaja noben "dobri" Bog, drugače bi vse to preprečil ..."

V takih primerih je dobro izpostaviti legendo iz življenja sv. Avgušтина, ki pravi: "Je mogoče preliti morje v jamico iz peska?" Ponavadi ljudje začno razmišljati, da bi mogoče le morali prenehati z razmišljanji o stvareh, ki jih ne razumejo. V smislu, da je tudi naš razum kot jamica iz peska, v katero ni mogoče strpati vsega. Ampak v kaj potem verovati? Na vprašanje, kaj pa vam govori srce, odgovori, da še vedno sanja o dobrem Bogu iz otroštva. Gospa, zadržite sanje, zadržite Boga v sebi in sanjajte tudi pred odhodi na dopust in pred življenjskimi spremembami, ki vas bremenijo! Tako je počasi aktivirala svoje sanje in z njihovo pomočjo je sanjala tudi naprej od svojih strahov. Skle-

nemo lahko, da je tej pacientki tekst pomagal. Seveda nas nekatere vsebine ne nagovorijo ali jih ne moremo razumeti, vendar bomo slej ali prej ugotovili, zakaj jih nismo sposobni razumeti. V nas je shranjeno znanje o razumevanju omejitve našega dojemanja. Znanje o mejah razuma in dojemanja je človekova posebnost, hkrati pa tudi njegov nedoumljiv pristanek na lastno omejenost, pogojeno z mejo med tostranstvom in onostranstvom.

Rudolf Otto Wiemer

MEDVEDJA GOSENICA

Ni možnosti. Šest metrov asfalta.

Dvajset avtomobilov v eni minuti.

Pet tovornjakov. En buldožer. Konjska vprega.

Gosenica ne ve nič o avtih.

Ona ne ve, koliko je široka cesta.

Ne ve nič o pešcih, kolesarjih, motoristih.

Gosenica ve samo to, da je čez cesto travnik.

Prelep travnik, a nedosegljiv. Ona je nora na travo.

Zato mora na drugo stran.

Nima možnosti. Šest metrov asfalta.

Toda ona gre na drugo stran.

Nima možnosti. Šest metrov asfalta.

Gosenica se giblje. Giblje se, zvija se, da se premika.

Premika se, milimeter za milimetrom in gleda jo na drugi strani.

Sporočilo pesmi je kot na dlani, hkrati pa obstaja tudi nevarnost, da jo napačno interpretiramo. Govori nam približno tako: "Pojdi svojo pot, naj te težave ne odvrnejo! Pojdi naravnost brez strahu." Ali je to klic k lahkomišelnosti oziroma klic, da popuščamo trenutnim zahtevam? Gotovo, da ne! V pesmi ne gre za realno možnost preživetja. Gosenica je postavljena nasproti zelenemu travniku, tako kot človek stoji pred ciljem, ki se ga globoko dotika. Istočasno ga spravlja v nevarnost in mu vliva moč, da pride do cilja.

Gimnazijka brez prihodnosti

Navajam primer iz prakse. Gimnazijka preneha s šolanjem, izgubi prijateljice, nima hobijev, slabo se razume z materjo, nizko se samovrednoti. Iz mene ne bo nikoli nič. Šestnajst let in nobene prihodnosti pred očmi. V zdravniškem kartonu je vse opisano do podrobnosti. Nasilje znotraj družine, ločitev staršev, materino pretirano vmešavanje v izbiro šole in vse pogostejše samevanje v puberteti. Sledi prekomerno uživanje hrane in s tem debelost in zasmehovanje z "debelo svinjo". Da bi se otrsela omenjene kvalifikacije, je po hranjenju začela izvajati bruhanje. Začelo se je obdobje ekstremnega posta in požrešnosti. Mati vse pogosteje kriči, ločeni oče se od nje distancira, cilj izobraževanja je bil zgrešen. Na obzorju je pravi polom. Učitelji svetujejo terapijo, psiholog priporoča zdravljenje v bolnišnici, nekaj samomorilskih groženj sproži dolgo bivanje na zaprtem oddelku, vendar ne pomaga nobena stvar. Na koncu dekle vrnejo grobi materi. Po vsem tem dekle sedi pred knjigo in bere: "šest metrov asfalta ... 20 avtomobilov v minuti ... je to tisto, kar občutiš o sebi?" Dekle je jokalo in jokalo. "Da, to je tisto," se je razbralo iz njenega joka. Solze se niso ustavile. Ko se umiri, je na mestu pobuda, da opiše zelen travnik, ki se nahaja po šestih metrih asfalta. "Tam ni zelenja, je le sivina." Imela je potrebo, da se ponovno izjoče. Po joku sledi zelo močna vizija, končati šolo, prijateljstvo, zabava, počitniško potovanje z očetom ...

"Enkratno, samo tako naprej, korak za korakom. Omahovanje in smiljenje samemu sebi nima pomena. Ni dovoljeno gledati ne levo ne desno. Jaz grem s teboj vse do konca asfalta." Sledi naporno delo: nadaljevanje s šolo, vključitev v skupino, družbo, normalno prehranjevanje, pomiritev z materjo, redni kontakti z očetom, telovadba, zabava. Prve dobre ocene in zdrav način izgube kilogra-

mov so vrnilo dekletu samozaupanje. Zaposlitev v času počitnic, zaslužen denar in dva prijatelja, s katerima se je dobro razumela, vse to je močno pripomoglo k izboljšanju sta-

nja. Tudi v tem primeru je besedilo opravilo svojo skrito obljubo. Obljubo, da je z vztrajnostjo in pogumom mogoče priti do cilja - na drugo stran ceste.

Zasvojenost z drogami: nevrobiologija obnašanja, ki je šlo po zlu

Zloraba drog je eden izmed najbolj perečih zdravstvenih problemov v številnih državah. V ZDA na primer kar 6 odstotkov prebivalcev, torej približno 15 milijonov ljudi redno zlorablja droge. Nedavne ocene kažejo, da zloraba drog, vključno z alkoholom in tobakom, stane ZDA več kot 276 milijard dolarjev letno. Če traja dovolj dolgo, lahko zloraba drog - ki je pogosto definirana kot škodljiva uporaba drog - navsezadnje spremeni samo strukturo in kemično zasnovo možganov, kar proizvede resnično možgansko bolezen. Ta motnja se imenuje odvisnost ali zasvojenost. Odvisnost od drog je grobo opredeljena kot izguba kontrole nad uživanjem droge, kljub soočenju z negativnimi fizičnimi, osebnimi in socialnimi posledicami.

Droge, tako legalne (kot sta na primer alkohol in nikotin) kot nelegalne (kot so kokain, metamfetamin, heroin in marihuana), ljudje zlorablajo zaradi različnih razlogov, vključno zaradi užitka, spremembe mentalnega stanja, za izboljšanje sposobnosti in, v nekaterih primerih, za samozdravljenje mentalnih motenj. Nevroznanstveniki so odkrili, da skoraj vse zlorabljene droge proizvedejo ugodje preko aktivacije specifične mreže živčnih celic (*nevronov*), ki se imenuje *možganski sistem za nagrajevanje*. To živčno omrežje je normalno vpleteno v pomembne vrste učenja, ki nam pomaga, da ostanemo živi. Aktivira se, ko izpolnjujemo bistvene preživetvene funkcije, kot je prehranjevanje, ko smo lačni, in pitje, ko smo žejni. Posledič-

no nas naši možgani nagradijo z občutji ugodja, ki nas naučijo, da to opravilo ponavljamo. Ker droge čisto kaotično in pretirano prižgejo omrežje za nagrajevanje, si jih ljudje želijo znova vzeti. Izmed najbolj zahrbtnih lastnosti zasvojenosti z mamili je prav ta ponavljajoča se želja po ponovnem zaužitju droge tudi po mnogih letih abstinence. Enako zlovešča je tudi zmanjšana sposobnost zasvojenih oseb, da zavrejo iskanje droge v odziv na to željo, četudi so soočeni z resnimi posledicami, kot je zapor.

Zaradi njihove izredno močne sposobnosti, da podžgejo najbolj intenzivna občutenja, je pogosto rečeno, da mamila dejansko ugrabijo možganske centre za užitek, nagrado in motivacijo, kar pušča zasvojence preplavljene s hrepenenjem po drogi in pripravljenostjo, storiti vse za še en "fiks". Ta pogled, ki se čedalje bolj uveljavlja, pravi, da je zasvojenost bolezen možganov in nenormalno obnašanje, ki jo spremlja, je posledica okvarjenega delovanja možganskega tkiva, tako kot je srčna motnja bolezen srca.

Eden izmed največjih dosežkov nevrobiologije odvisnosti je bilo razkritje, kako droge specifično učinkujejo na nevrone in tako proizvedejo svoj dramatični efekt. Nevroni namreč izločajo posebne naravne spojine, ki se imenujejo *nevroprenašalci*, s katerimi med sabo komunicirajo. Nevroprenašalci, ki jih izloči nevron, se pritrdijo na zapletene beljakovinske strukture (ki se imenujejo *receptorji*), ki so zasidrane v celični membrani so-

sednjega nevrona in mu na ta način sporočijo, da je njegov sosed aktiven. Na ta način je komunikacija med nevroni v možganih podobna našemu poštnemu sistemu, le s to razliko, da je neprimerno hitrejša. Zgodi se že v nekaj milisekundah in je bistvenega pomena za delovanje živčnega sistema. Droge zlorabijo to komunikacijo in spremenijo način, po katerem nevroprenašalci nosijo informacijo od nevrona do nevrona.

Nekatere droge posnemajo nevroprenašalce, medtem ko druge onemogočajo njihovo delovanje. Spet druge spremenijo način, na katerega so nevroprenašalci sproščeni ali izključeni in tako naprej. V učinke različnih tipov drog so vključeni številni nevroprenašalci, vključno s predstavniki, kot so GABA, glutamat, acetilholin, dopamin, serotonin in endogeni opioidni peptidi. Zelo pomembno pri zasvojenosti je, da droge učinkujejo na specifičen del možganov. Možgani so namreč izredno zapleteno sestavljeni in različna možganska področja uporabljajo različne nevroprenašalce pri svoji komunikaciji. Lahko bi rekli, da uporabljajo različne vrste pošt.

Eno izmed glavnih področij možganov, na katerega vplivajo droge, je že omenjeni center za nagrajevanje. Ta center uporablja specifičen nevroprenašalec, ki mu pravimo *dopamin*. Dopamin je osrednja molekula v nevrobiologiji zasvojenosti. Center za nagrajevanje, ki posreduje ugodne učinke drog, vključuje območje v srednjih možganih, ki se imenuje *ventralno tegmentalno področje*. Ta struktura leži globoko v možganih, v delu, ki se imenuje možgansko deblo - le-ta uravnava vse vitalne funkcije našega telesa, od spanja in dihanja do srčnega utripa. Nevroni ventralnega tegmentalnega področja uporabljajo za komunikacijo dopamin in imajo obširne stike z višjimi čustvenimi in kognitivnimi (spoznavnimi) možganskimi središči, kot so skorja, amigdala in *nucleus accumbens*. Pod vplivom drog se poveča izločanje dopa-

mina iz ventralnega tegmentalnega področja in ta učinek kaže veliko število drog, vključno z opiaty, kokainom, amfetaminom, etanolom, nikotinom in kanabinoidi. To območje se aktivira tudi v eksperimentalnih okoliščinah pri živalih, ki so lačne in dobijo dostop do hrane. To kaže, da droge delujejo na pomembne možganske centre, ki imajo precejšnje posledice za posameznika in njegovo preživetje.

Raziskave so razkrile, da droge zadenejo center za nagrajevanje kot težko kovaško kladivo. Naravne aktivnosti, kot sta spolnost ali prehranjevanje, povečajo količino dopamina v možganih za 50-100 %, medtem ko kokain ali amfetamin povečata količino te kemikalije tudi za tisočkrat. To nam pomaga razumeti, kako lahko droge pridobijo tako močno kontrolo nad našim obnašanjem. Droge, kot so kokain, amfetamin, metamfetamin in ekstazi, direktno povečajo količino dopamina v možganih, tako da blokirajo razgradnjo dopamina ali pospešujejo njegovo sproščanje. Druge droge, kot so nikotin, alkohol, opiaty in marihuana, delujejo posredno, tako da stimulirajo nevrone, ki uravnavajo delovanje dopaminskih nevronov. Ta učinek posredujejo preko nikotinskih, GABA, opiatnih in kanabinoidnih receptorjev.

Novejše študije kažejo, da dopamin ni direktno povezan z nagrado *per se*, kot je bilo mišljeno do sedaj, ampak bolj s pričakovanjem nagrade in poudarkom. Poudarek se nanaša na dražljaj, ki vzbudi zanimanje in vpliva na motivacijo za iskanje pričakovane nagrade. To pa meče drugačen pogled na droge, ker nakazuje, da povečane količine dopamina, ki so posledica droge, inherentno motivirajo nadaljnje uživanje droge, ne glede na to ali so učinki droge ugodni ali ne. Dejansko nekateri zasvojeni posamezniki pravijo, da iščejo drogo, čeprav njeni učinki ne dajejo več nobenega ugodja. Kot je pogosto slišati pri odvisnikih: "Ko si zasvojen, ni več

nobene evforije, ko se zadaneš. Drogo hočeš samo vzeti. Hrana in spolnost nista zanimivi. Si sposoben, da se razvnameš, vendar po tem nimaš nobene želje.” Lahko bi torej rekli, da droga prisilo osebo v zasvojenost.

Zelo pomembno je tudi, da povečane količine dopamina, ki so posledica uživanja droge, pospešujejo nezavedno učenje, pri čemer prej nevtralni dražljaji, ki so povezani z drogo, postanejo poudarjeni. Ti predhodno nevtralni dražljaji potem sami zvišajo količino dopamina v možganih in sprožijo željo po drogi. Tako lahko tudi po letih abstinence nekdanjemu zasvojencu samo igla, ki jo vidi ležati ob cesti, sproži izredno močno hrepenenje po drogi. To razloži, zakaj je odvisna oseba tako zelo dovzetna za ponoven padec v droge, ko se znajde v okolju, kjer je prej jemala drogo.

Najbolj grozovito pri odvisnosti je, da droge spremenijo možgansko kemijo in posledično celo samo strukturo možganov. Najbolj zgovorno to ilustrirajo posnetki možganov odvisnikov, ki se jih da danes pridobiti z napredno tehnologijo, kot sta pozitronska izsevna tomografija (PET) in funkcionalna magnetna resonanca (fMRI). Možgani se aktivno odzovejo na drogo in posledično se tudi strukturno tako spremenijo, da brez nje ne morejo več normalno delovati. Prav te kemične in strukturne spremembe v možganih rezultirajo v odvisnosti. Raziskave so pokazale, da imajo odvisniki dejansko spremenjene oblike nevronov. Še globlje, na celičnem nivoju, droge spremenijo delovanje nekaterih izredno pomembnih snovi, kot so transkripcijski faktorji (molekule, ki se nahajajo v celičnem jedru in se vežejo na posebna regulatorna zaporedja v bližini genov ter tako uravnavajo njihovo aktivnost), kot tudi številnih beljakovin, ki so vključene v komunikacijo v možganskih področjih, v katerih je prisoten dopamin. Dolgotrajne spremembe se lahko zgodijo pri pomembnih tran-

skripcijskih faktorjih imenovanih *δFosB* in *CREB*, ki uravnavata izdelavo beljakovin, ki so vključene v pomemben možganski proces imenovan sinaptična plastičnost. Sinaptična plastičnost je tako na primer tisti molekularni proces, ki omogoča nastanek spomina s tem, da nevrone močneje poveže. Z vso to zapleteno biologijo želimo samo poudariti, da je zasvojenost resnično bolezen možganov in da ni posledica neke svobodne odločitve posameznika.

Nevroznanstveniki sedaj odkrivajo, da zasvojenost zahteva več kot samo aktivacijo možganskega sistema za nagrajevanje. Zdi se, da je proces nastajanja zasvojenosti pod vplivom številnih faktorjev. Motivacija po drogi je eden izmed pomembnejših. Na primer ljudje, ki vzamejo mamilo, da so “zadeti”, lahko postanejo zasvojeni, vendar na drugi strani ljudje, ki jih jemljejo ustrezno kot zdravila, redko postanejo z njimi zasvojeni. Genetska dovzetnost in dejavniki v okolju, kot je stres, lahko prav tako spremenijo način, na katerega se ljudje odzivajo na drogo. Ocenjuje se, da genetski dejavniki določajo kar 40-60 % dovzetnosti osebe za zasvojenost. Študije kažejo, da je genetska dovzetnost za odvisnost odvisna predvsem od tega, kakšno količino različnih receptorjev za dopamin imamo. Receptorji za dopamin se namreč pojavljajo v različnih oblikah (trenutno je znanih pet različnih vrst) in nekateri so za nastanek odvisnosti bolj pomembni kot drugi. Tako je nedavno neka študija povezala dovzetnost ljudi, da postanejo odvisni od drog, s količino receptorjev, imenovanih D2 dopaminski receptorji v sprednjem delu striatuma, ki se imenuje tudi nucleus accumbens. To možgansko področje je povezano s procesiranjem užitka.

Poleg tega kaže razvoj tolerance - rastoče potrebe, ki spremlja kronično uporabo, po višji dozi droge, da se doseže isti učinek (ta se med ljudmi razlikuje, kot se razliku-

je zasvojenost od drog) - prilagoditveno fiziološko stanje, ki rezultira v odtegnitvenih simptomih, ko se uporaba droge neha. Toleranca in odvisnost sta standardna odziva možganov in telesa na prisotnost drog. Vendar zasvojenost zahteva, da se ta dva fenomena zgodita, medtem ko se razvija tudi motivacijska oblika odvisnosti - občutek, da oseba brez droge ne more živeti, ki ga spremlja negativen afekten stres. Skupaj ti vpogledi v zasvojenost vodijo k novim načinom zdravljenja. Zanimivo je tudi dejstvo, da se ljudje zelo različno odzivamo na droge. Medtem ko nekateri lahko postanejo zasvojeni že po enkratnem eksperimentu s kokainom, so drugi na to praktično imuni. Kaj je dejanska podlaga te različnosti in kolikšen vpliv igrajo pri tem naši geni, zaenkrat še ni pojasnjeno.

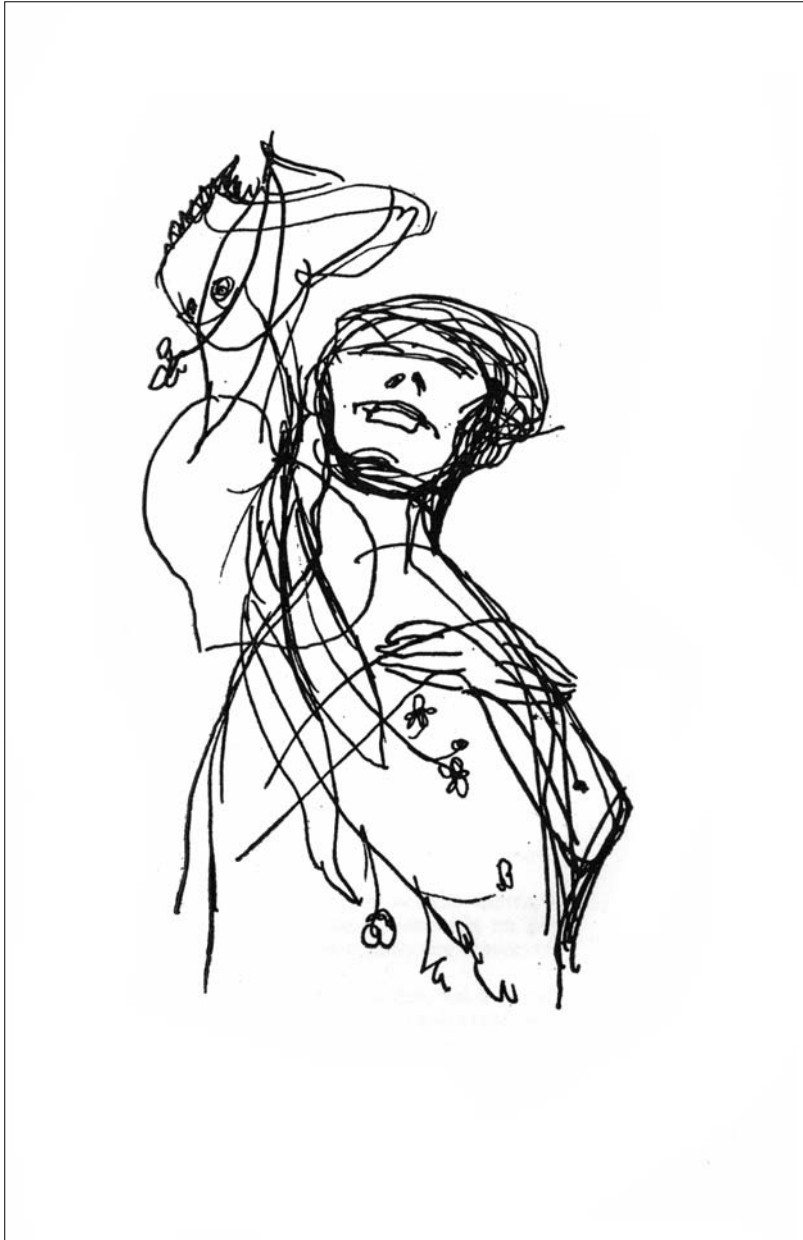
Na vrhu seznama prioritet večine raziskovalcev zasvojenosti je razkritje vseh niti učnja, spomina, motivacije in nagrade, ki delajo zasvojenost zasvojljivo: torej najti stikalo. Kot pravi eden izmed znanstvenikov: "Vemo izredno veliko o razlikah med zasvojenimi in nezasvojenimi možgani, tako s stališča obnašanja kot biologije. Manj pa vemo o procesu prehoda med tema dvema." Proces, ki je vpleten v učenje in spomin, bi lahko bil ključ pri razvozlanju, kako se lahko ugodno doživeti - jemanje droge - spremeni iz nekoliko samouničujočega hobija v življenjsko nevarno prisilo.

Nikotin

V letu 2003 je v ZDA kadilo več kot 70 milijonov ljudi, kar pomeni, da je nikotin ena izmed najbolj zlorabljenih substanc. Tobak vsako leto ubije več kot 430 000 Američanov - več kot alkohol, kokain, heroin, umori, samomori, avtomobilske nesreče, ogenj in AIDS skupaj. Kajenje je vodilni vzrok smrti v ZDA, ki se ga da preprečiti.

Nikotin, zasvojljiva substanca v tobaku, deluje preko dobro raziskanih molekular-

nih struktur, ki se imenujejo holinergični nikotinski receptorji. Kot ostali receptorji za nevroprenašalce se nikotinski receptorji nahajajo zasidrani v celičnih membranah nevronov, kjer omogočajo komunikacijo med celicami. Nikotinske receptorje v normalnih okoliščinah uporablja nevroprenašalec acetylholin, ki nam omogoča, da uporabljamo mišice in s tem obračamo strani te revije. Nikotin lahko deluje kot stimulant ali kot pomirjevalo. Takoj po izpostavitvi nikotinu se pojavi "sunek", ki je povzroččen deloma preko stimulacije nadledvične žleze in posledičnega sproščanja adrenalina. Naval adrenalina stimulira telo in povzroči nenadno sproščanje glukoze in povečan krvni pritisk, dihanje in srčni utrip. Nikotin prav tako zavre izločanje inzulina iz trebušne slinavke, kar pomeni, da so kadilci vedno rahlo hiperglikemični. Poleg tega nikotin sprošča dopamin v območjih možganov, ki kontrolirajo užitek in motivacijo. Smatra se, da je ta mehanizem podlaga za občutje ugodja, ki ga doživljajo kadilci. Verjetno je delovanje nikotina na ta možganski center tudi podlaga za razvoj odvisnosti. Veliko boljše razumevanje odvisnosti, ki je bila posledica odkritja nikotina kot zasvojljive substance, je bilo ključno pri razvoju zdravljenja. Kaže, da so nikotinski žvečilni gumi, transdermalni obliž, nosni sprej in inhalatorji enako učinkoviti pri zdravljenju več kot enega milijona ljudi, zasvojenih z nikotinom. Te tehnike se uporabljajo, da olajšajo odtegnitvene simptome in proizvedejo manj hude fiziološke spremembe kot tobak. Na splošno dajo uporabniku nižje količine nikotina, kot jih dobi s tobakom, obenem pa odpravijo izpostavljenost dimu in njegovi smrtonosni vsebini. Pred kratkim se je pričelo za zdravljenje nikotinske odvisnosti uporabljati prvo ne-nikotinsko zdravilo, imenovano bupropion (tudi antidepresiv imenovan Zyban).

Bara Remec: In spet sem vitki vrč za božjo kri

Psihostimulanti

Leta 2003 je bilo v ZDA okrog 2,3 milijona kroničnih in 5,9 milijona občasnih uporabnikov kokaina. Kokain je psihoaktivna sestavina listov koke grma *Erythroxylon coca*. Žvečenje teh listov je zelo razširjeno v andskih deželah Južne Amerike. Popularna kemijska različica kokaina imenovana crack se uporablja tako, da se kadi. V možgane vstopi v nekaj sekundah in povzroči naval evforije in občutkov moči in samozavesti. Ključni biokemični dejavnik, ki je podlaga tem močnim učinkom psihostimulantov, je nevroprenašalec dopamin, ki smo ga že večkrat omenili. Užitek občutimo, ko nevroni ventralnega tegmentalnega območja, ki proizvajajo dopamin, sprostijo ta nevroprenašalec v posebna področja možganov, ki med drugim vključujejo del strukture, imenovane nucleus accumbens. Kokain deluje tako, da za določen čas onesposobi posebne molekularne strukture, ki so zasidrane v membrano nevronov in skrbijo za odstranjevanje dopamina iz možganov (potem ko je ta opravil svojo vlogo kemičnega sla), ter s tem poveča količino dopamina v možganih. Te molekularne strukture strokovnjaki poznajo pod imenom dopaminski transporterji ali krajše DAT. Kokain in amfetamini, ki tudi spadajo pod psihostimulanse, proizvedejo intenzivni občutek evforije, tako da povečajo količino dopamina, ki je na voljo za pošiljanje sporočil znotraj možganskega sistema za nagrajevanje. Uporabniki kokaina pogosto užijejo velike količine te droge v samo nekaj dneh - podobno kot krokanje pri navdušenih uporabnikih alkohola. Po tem obdobju intenzivnega uživanja droge se ponavadi zgodi sesutje (angl. crash), ki vključuje simptome čustvene in fizične izčrpanosti ter depresije. Ti simptomi so lahko posledica dejanskega sesutja funkcije dopamina in še neke druge kemikalije v možganih, imenovane serotonin, kot tudi povečanega odziva možganov

na stres. Trenutno se klinično preizkušajo zdravila oziroma cepiva, ki vsebujejo protitelesa proti kokainu v krvi.

Opiati

Ljudje že tisočletja uporabljajo opiatna mamila, kot je na primer morfij. Ob pretirani uporabi oseba hitro postane zasvojena s to vrsto drog. Odtegnitveni simptomi segajo od milega, prehladu podobnega neugodja, do velikega fizičnega trpljenja, kot je huda mišična bolečina, trebušni krči, driska in neprijetno počutje. Opiati, tako kot psihostimulanti, povečajo količino dopamina, ki se sprošča v možganskem sistemu za nagrajevanje, tako da posnemajo učinke telesnih opioidov, kot so opioidni peptidi, ki so naravno prisotni v možganih. Heroin, vbrizgan v žilo, doseže možgane že v 15 do 20 sekundah in se veže na opiatne receptorje v številnih možganskih področjih, vključno z nagrajevalnim sistemom. Opiatni receptorji pa se nahajajo na nevronih, ki omejujejo delovanje dopaminskih nevronov. Aktivacija teh receptorjev utiša te nevrone in posledično aktivira dopaminske nevrone, zaradi česar se v možganih poveča količina dopamina. Vse to povzroči kratkotrajen izbruh močne evforije, ki ji sledi nekajurno sproščeno, zadovoljno stanje. Opiati ustvarijo enake učinke kot naravno prisotni opioidni peptidi. Predvsem ublažijo bolečino, zavrejo pa tudi dihanje, povzročijo slabost in bruhanje in preprečijo drisko. Zaradi tega se morfij uporablja tudi v medicini kot sredstvo proti močnim bolečinam. V velikih količinah lahko heroin popolnoma zaustavi dihanje, kar je vzrok smrti tisočev ljudi, ki umrejo zaradi prekomernega odmerka heroina (angl. overdose). Standardno zdravljenje pri opiatni zasvojenosti vključuje metadon, dolgotrajno delujoč opiat, ki pomaga držati hrepenenje in ostale odtegnitvene učinke pod nadzorom. Metadon pomaga zasvojenim z opiatmi, da premagajo zas-

vojenost, s tem da preprečijo odtegnitvene simptome, ki so močni motivatorji pri uporabi droge. Sintetični opiat, znan kot LAAM, lahko deluje na učinke heroina z minimalnimi stranskimi posledicami. Leta 1993 se je ta spojina pričela uporabljati za zdravljenje ljudi, zasvojenih s heroinom. Nalokson in naltrekson sta zdravili, ki tudi blokirata učinke morfija, heroina in ostalih opiatov. Drugo zdravilo za zdravljenje heroinske odvisnosti, buprenorfin, povzroča šibke učinke opiatov in ne povzroča efekta prekomernega odmerka. Pričakuje se, da bo ta spojina postala pomembno zdravilo.

Alkohol

Čeprav je legalen, je alkohol zelo zasvojljiv. Zloraba in zasvojenost z alkoholom - imenovana tudi alkoholizem je pravzaprav daleč najpogostejša zloraba mamil v razvitih državah, pri čemer Slovenija ni nobena izjema. V ZDA je skoraj 14 milijonov ljudi alkoholikov. Fetalni alkoholni sindrom, ki prizadene tri izmed tisoč otrok, rojenih v ZDA, je vodilni vzrok mentalne zaostalosti, ki bi se jo dalo preprečiti. Kronične bolezni jeter, vključno s cirozo - poglavitnim kroničnim zdravstvenim problemom, ki je povezan z zasvojenostjo z alkoholom - so odgovorne za 25 000 smrti vsako leto. Alkoholizmu botrujejo genetski in okoljni dejavniki, vendar ne obstaja en sam faktor ali kombinacija faktorjev, ki bi omogočala zdravnikom, da bi napovedali, kdo bo postal alkoholik.

Etanol, aktivna sestavina alkoholnih pijač, zmanjša stres, napetost in inhibicijo. V nizkih količinah lahko deluje kot stimulant, medtem ko v višjih dozah deluje kot depresant. Prav tako lahko povzroči izgubo toplote in dehidracijo. Droga, ki se zlahka absorbira v krvni obtok in možgane, prizadane več nevroprenašalnih sistemov. Alkohol tako zada udarec dvema tipoma teh sistemov. Kot prvo, učinkuje na receptorje za nevroprenašalce imeno-

vane GABA in s tem pomirja napetost, oslabi nadzor nad gibanjem in poveča reakcijski čas. V večjih dozah etanol zmanjša tudi delovanje drugega tipa receptorjev (NMDA receptorji), ki jih uporablja nevroprenašalec glutamat. To součinkovanje lahko zamegli razmišljanje in navsezadnje vodi v komo. Raziskovalci so pred kratkim tudi odkrili, da alkohol spremeni delovanje stotine genov v amigdali, kar bi lahko razložilo, zakaj alkoholiki trpijo za slabim spancem in depresijo. Lahko bi tudi pomagalo razumeti, zakaj so zdravljeni alkoholiki tako podvrženi ponovnemu padcu v zasvojenost. Amigdala je ključna struktura v možganskem čustvenem sistemu, ki deluje kot vmesna postaja med prihajajočo informacijo in obnašanjem. Smatra se, da igra eno glavnih vlog v fenomenu iskanja droge, in možganske slike kažejo, da je pri alkoholiki bolj aktivna kot pri drugih ljudeh.

Raziskovalci razvijajo zdravljenja, ki ovirajo molekule, kot so opioidni peptidi, ki sprožijo zasvojitvene učinke alkohola. Eno izmed takšnih zdravil, naltrekson, se je pred kratkim že pričelo uporabljati za zdravljenje alkoholizma.

Marihuana

To mamilo lahko popači zaznavanje in spremeni doživljanje časa, prostora in samega sebe. V nekaterih situacijah lahko marihuana proizvede močan strah. Znanstveniki že nekaj časa vedo, da je aktivna sestavina marihuane spojina po imenu tetrahidrokanabinol (THC), ki se prilepi na posebne receptorje v možganih, ki uravnavajo gibanje. To bi lahko razložilo, zakaj ljudje pod vplivom te substance slabše vozijo avto. Hipokampus, možganska struktura, ki je vpletena v shranjevanje spomina in učenja, je tudi posejana z receptorji, na katere se veže THC. To razloži, zakaj imajo pogosti uporabniki in tisti, ki so pod vplivom tega mamila, slab kratkotrajen spomin in težave z obdelovanjem kompleksnih

informacij. Raziskovalci so pred kratkim odkrili, da ti receptorji, na katere se veže THC, v normalnem stanju vežejo naravno možgansko snov, ki se imenuje anandamid. Ta molekula uravnava količino dopamina v možganih, kar razloži, kako marihuana deluje na nagrajevalni sistem in povzroča odvisnost.

Klubske droge

Ekstazi, rohipnol, GHB in ketamin so med drogami, ki jih uporabljajo najstniki in mladi odrasli kot del glasbenih zabav, kot je na primer rave (ki je običajno zelo dolg ples). Te droge povečajo vzdržljivost in proizvedejo omamljenost, za katero uporabniki pravijo, da poglobi plesno izkušnjo. Vendar znanost čedalje bolj razkriva hudo škodo, ki se lahko zgodi v več možganskih področjih, kot posledica uporabe teh drog. Veliko uporabnikov eksperimentira z različnimi drogami iz te skupine, kar povzroča velik problem, ker lahko kombinacije katerih koli izmed teh drog, še posebej z alkoholom, vodijo v nepričakovane stranske učinke in celo smrt po visokih odmerkih. Fizična izmučenost lahko prav tako poveča nekatere izmed teh učinkov in težav. MDMA, na ulici imenovan tudi "adam", "ekstazi" ali "XTC", je sintetična, psihoaktivna droga s halucinogenimi in amfetaminom podobnimi lastnostmi. Uporabniki naletijo na podobne težave, ki se pojavijo pri uporabi amfetaminov in kokaina. Nedavne raziskave so tudi povezale uporabo ekstazija z dolgotrajno poškodbo področij mož-

ganov, ki so vpletena v mišljenje, spomin in užitek. Rohipnol, GHB (gama hidroksi-butirat) in ketamin delujejo predvsem kot zaviralci osrednjega živčnega sistema. Ker so pogosto brez barve, okusa in vonja, se jih z lahkoto doda pijači in užije, ne da bi se oseba tega zavedala. Te spojine so se pojavile kot t. i. "zmenek-posilstvo mamila" (date-rape drugs). Če je zmešan z alkoholom, rohipnol lahko onespособi žrtve in jim prepreči, da bi se uprle seksualnemu napadu. Prav tako je lahko rohipnol v kombinaciji z alkoholom ali ostalimi depresivi smrtonosen. Odkar je prišel v uporabo, se GHB zlorablja v evforične, pomirjevalne in anabolne (t. i. bodybuilding) učinke. Prav tako je bil povezan s seksualnimi napadi. Ketamin je prav tako zaviralec osrednjega živčnega sistema, ki se uporablja kot mamilo pri posilstvih. Ketamin ali "posebni K" je hitro delujoči splošni anestetik. Ima pomirjevalne, hipnotične, analgetične in halucinogene lastnosti. V številnih državah se uporablja kot splošni anestetik v medicini in veterinarstvu.

Ekstazi posnema naravno prisoten nevroprenašalec imenovan serotonin. Zaradi tega postanejo nevroni, ki uporabljajo ta nevroprenašalec, zmedeni in sproščajo več serotonina v možgane. To vpliva na razpoloženje, budnost, apetit in zaznavo. Ekstazi tudi neposredno vpliva na center za nagrajevanje. Višek serotonina namreč sproži manjše povečanje dopamina v tem centru, zaradi česar ima ekstazi tudi zasvojljive lastnosti.

Kakovostno sožitje namesto omam in alkoholne zasvojenosti

Zasvojenost in omamljanje z alkoholom sta zelo izrazit element v življenjskem slogu. V našem socialnem okolju sta zelo pogosta. S skupno porabo okrog 15 litrov čistega alkohola na prebivalca letno (registrirana in ne-registrirana poraba) pije tvegano po raziskavi slovenskega javnega mnenja 1999 skoraj dve tretjini ljudi (59 %), redno jih pije polovica (48 %), dnevno pije več od varne količine dobra petina (21 %), približno vsak deseti odrasli prebivalec Slovenije pa naj bi bil bolezensko odvisen od alkohola. Iz teh in drugih epidemioloških podatkov lahko sklepamo, da je pri več kot četrtini odraslih ljudi v njihovem življenjski slog zelo vdeleno škodljivo pitje alkoholnih pijač. Z vsakim od takih ljudi živi v temeljnem sožitju še par družinskih članov, ožjih znancev in sodelavcev. To pomeni, da je sožitni slog, ki izhaja iz škodljivega čezmernega pitja alkoholnih pijač, v živo navzoč pri več kakor polovici prebivalcev države. Ta sožitni slog je socialno in antropološko zgrešen, patološki, saj sproti in razvojno škoduje posamezniku v vseh razsežnostih, v družbi pa samodejno ustvarja mokro kulturo, v kateri je čezmerno pitje bolj pričakovano in zeleno vedenje kakor abstinenca od alkoholnih pijač. V zadnjem desetletju se je sožitni slog, ki povzdiguje pitje alkohola in pijanost, zelo razširil med mlade, kot norma njihovega srečevanja in razvedrila.

Slovenija spada skupaj s sosednjimi sredozemskimi in drugimi evropskimi deželami med mokre kulture, za katere so značilni visoka pridelava in poraba vin, razširjenost specifičnih vzorcev družbenega in individualnega

vedenja, ki je povezano z uživanjem alkohola, izrazito pozitiven odnos do alkohola in malo omejitev, ki so povezane s pitjem alkoholnih pijač. *“Zadnja desetletja je industrijska izdelava omogočila hitro in ceneno proizvodnjo velikih količin alkoholnih pijač, najrazličnejših okusov in vonjev, po večini zelo močnih, kar povzroča veliko razširjenost omamljanja in posledično omamljeno zavest in zasvojenosti med prebivalstvom vseh slojev”* (Ramovš J. 2001). Alkoholne pijače, predvsem vino in pivo, so lahko dostopne in poceni. Raziskave potrjujejo povezanost med proizvodnjo in porabo alkoholnih pijač ter družbenimi in individualnimi vzorci pivskega vedenja. Narejene so primerjalne študije med državami z visoko potrošnjo alkoholnih pijač na prebivalca in med državami z nizko (na primer med Norveško in Francijo) z vidika razširjenosti pivskih navad in vzorcev pivskega vedenja. Ugotovljeno je, da so v državah z visoko potrošnjo alkoholnih pijač, kot je Francija, med prebivalstvom splošno razširjeni pivski vzorci vedenja, medtem ko so v državah z nižjo potrošnjo pivski vzorci vedenja koncentrirani le na določen del populacije (Babor in drugi 2003).

Za mokre kulture je značilen ambivalenten odnos do alkohola. Na eni strani ljudje gledajo na alkohol kot na splošno koristno substanco, na drugi strani pa so vloge grešnega kozla deležni tisti ljudje, ki prestopijo neformalno postavljeno mejo družbeno sprejemljivega vedenja zaradi uživanja alkohola. To se na primer kaže v brezbriznem odnosu do svojcev v stiski ali v zaničljivem od-

nosu do ljudi, ki ne zmorejo več kontrolirati količine popite alkoholne pijače in so psihosocialno poškodovani. Tudi psevdosolidarnost, na primer dajanje miloščine klošarjem na ulici, med katerimi je veliko ireverzibilnih alkoholikov, zmerne pivce ali darovalce notranje zadovolji, obdarovancem - ireverzibilnim alkoholikom pa ubija potrebo po vzdrževanju in razvijanju lastnih človeško-kvalitetnih zmožnosti.

Uporaba omamnih substanc je prisotna skozi vso zgodovino človeštva v različnih kulturah (Mrkun 1927), vendar pa ni bila v zgodovini človeštva še nikoli tako razširjena in množična, kot je sedaj v deželah zahodne kulture. Katere so družbene značilnosti, ki so pripomogle k stanju rabe omamnih substanc, in kako današnje razmere vplivajo na posameznika in na razvoj omamljene zavesti, sta vprašanji, ki si ju najprej postavljamo.

Današnja realnost vsakdanjega življenja vpliva na razvoj omamljene zavesti

Logika tržnih mehanizmov sodobnega kapitalizma prehaja v realnost vsakdanjega življenja. Pripovedi razuma in velike zgodbe so z dogodki 20. stoletja izgubile verodostojnost; zaupanje v moč razuma in napredek človeštva nista privedla v svobodno in osrečujočo družbo. Velike teorije resnice, pravičnosti in napredka so prišle iz mode. Jezikovne igre v postmodernem času se ukvarjajo s tem, ali so stvari učinkovite in ali jih je možno prodati, ne pa s tem ali služijo končnemu človeškemu smislu ali cilju (Haralambos 1999). Proces širjenja aktualnega vedenja in čutenja med ljudmi zanimivo razlaga Luckmanovo (1997) pojmovanje realnosti vsakdanjega življenja. Ta se človeku prikazuje kot intersubjektivni svet, ki ga človek deli z drugimi. Intersubjektivnost ostro ločuje vsakdanje življenje od ostalih realnosti, ki se jih človek zaveda. Človek se zaveda, da živi z dru-

gimi v skupnem svetu in da obstaja med "mojimi in njihovimi" pomeni neprekinjena povezava in da občutke o realnosti deli z drugimi; hkrati pa se isti človek počuti samozadostnega in ujetega v svoj svet.

V središču modernih pogledov na svet je človek, prevladuje pa reduciran pogled na človeka in družbeno-kulturno resničnost. *"Enkrat se poudarja delo in ekonomska plat, drugo pa je podrejeno ekonomskemu vidiku, drugič je v ospredju človekova čustveno-doživljajsko zadovoljstvo, na primer kot užitek, "estetstvo" ali pa potrošništvo, vse drugo pa je postavljeno v podrejeni ali instrumentalni odnos. S širjenjem parcialnih pogledov je povezano tudi ločevanje področij človekovega delovanja, pogosto v obliki, da za različna področja veljajo različna pravila; na primer v službenem okolju veljajo ena pravila, v strogo ločenem zasebnem življenju pa druga"* (Bahovec 2005, 143). Omamne substance, med katerimi zavzema prvo mesto uživanje alkohola, človeku pomagajo, da z omamljeno zavestjo odstranjuje ločnice med različnimi realnostmi. Pod fasado različnih vlog se človek v današnjem svetu nenehno sprehaja med različnimi svetovi, velikokrat tudi sam in osamljen. Človek, ki se je urejal zaradi problemov zasvojenosti, se je v skupini izrazil tako: *"Bilo je vsega preveč; najprej sem peljal otroke v vrtec, potem sem šel v službo - na teren, kjer sem pil vse živo. Po službi sem se oglasil najprej pri svoji mami, potem sem bil pa že tako utrujen, da sem šel s kolegi za šank in potem je bilo vse lažje - tudi nerganje doma ... Sčasoma sem se počutil vedno bolj nezadovoljnega in praznega. Ja, in kaj mi je potem preostalo drugega? Pivska družba in vse, kar je šlo zraven."* Prenasičenost in hkratno praznoto je blažilo uživanje alkoholnih pijač v pivski družbi.

Modernizem je torej s funkcionalističnimi in racionalističnimi pogledi izpostavil rušenju vrsto trdno določenih tradicionalnih oblik življenja, kar mu je tudi uspelo, postavlja pa

se vprašanje, kakšni so v postmoderni družbi pogoji za konstruiranje trajnejših medsebojnih socialnih vezi, ali prihaja do komunikacije in osebnih integracij, kajti vse to je pogoj za zmanjševanje potrebe po begu iz realnosti, po omamah. Značilnosti delovanja omamljene zavesti so namreč presenetljivo podobne Hassanovim (v Bahovec 2004, 164) osrednjim značilnostim sodobne postmoderne kulture. Te so:

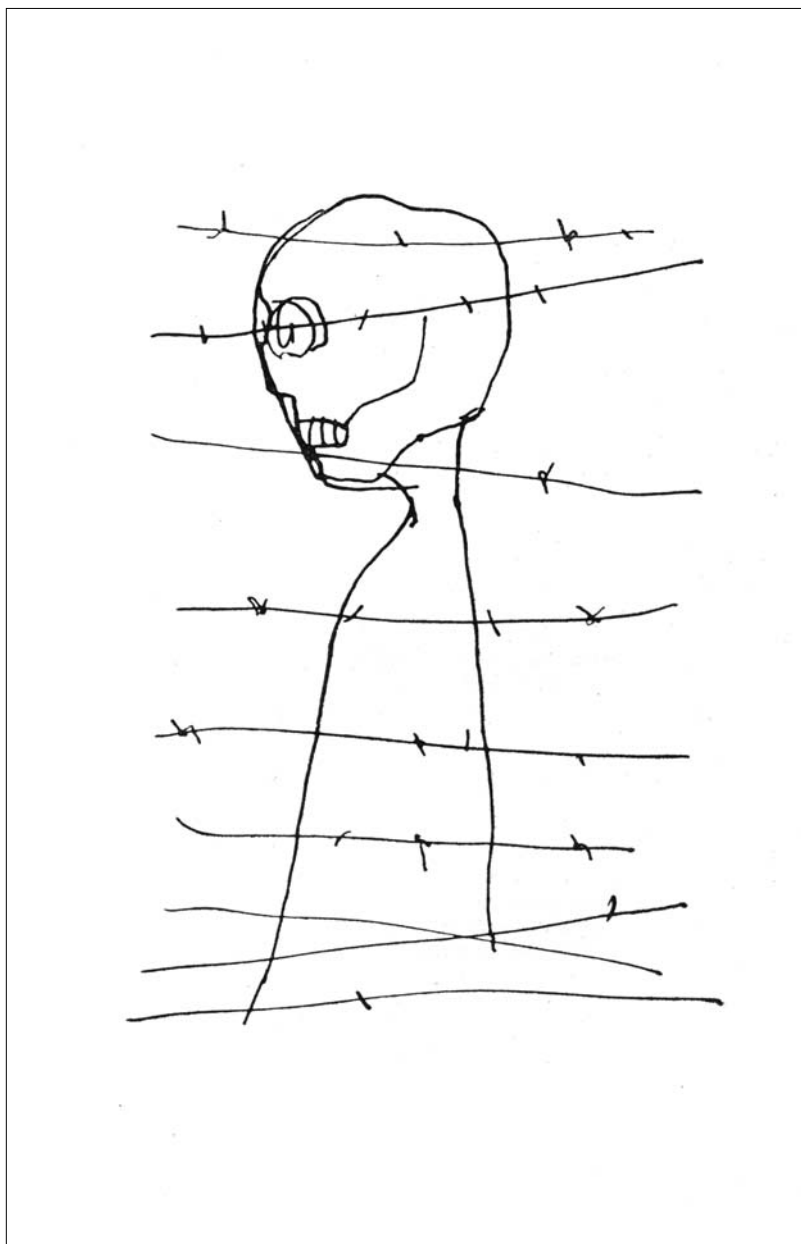
1. Nedoločeno, ki je zapolnila "prazen prostor med voljo po rušilnosti (razpršenostjo, dekonstrukcijo, diskontinuiteto ...) in njenim nasprotjem, voljo po integrativnosti". Nedoločeno se kaže v izrazih, kot so fragmentacija, naključje, pluralizem, imaginacija.
2. Pozaba trajnosti, ki jo povezuje s slabo izkušnjo teleološkega odnosa do napredka, kar je privedlo do vse bolj razširjene zavesti začasnosti, trenutnosti, kratkotrajnosti. Objekti in celo institucije so postali zadeve dneva, trenutka, tako da so ljudje usmerjeni k senzaciji v obliki zadovoljstva brez obveznosti.
3. Pojavljanje razpršenosti sebstva, ki se izraža v različnih oblikah razlomljenosti identitete posameznika, npr. kot izguba sebstva, Dionizov ego, dekonstruirano sebstvo, kameleonsko spreminjajoče sebstvo.
4. Osvoboditev vsakega poželenja, ki je prisotna zlasti na področju erotike in spolnosti. Spolne želje so v sodobnosti osvobojene vsake sponse in vseh meja ter se izražajo v "svojih silovitih in mnogoterih oblikah".
5. Pomen podobe, ki je povezan z izjemnim pomenom medijev v sodobnosti. Mediji so dobili poseben status, gre za imanentnost medijev. Mediji so ena ključnih sredstev tako za spreminjanje kot za vzdrževanje obstoječega stanja.

Za omamljenost ali "Dionizov ego" je značilna zožena, otopela in poplitvena zavest. V stanjih omame in zasvojenosti zaradi al-

kohola človek izgublja svojo identiteto. Nuja po opijanju ga potiska v položaj nujnega zadovoljevanja potrebe po pitju alkohola. Njegovo vedenje in dejanja določajo trenutne potrebe, do zadovoljevanja le-teh pa je v ambivalentnem odnosu, zato se prepušča trenutnemu razpoloženju in sledi, če le more, trenutnim nagibom. Ko se v stanju treznosti njegova zavest razširi in se zave sebe, doživlja svet in sebe v njem kot nesmiseln ali kot grožnjo, ga je strah ali pa doživlja nelagodnost. Praznina v njem zahteva novo potešitev, to je beg v omamo. Omamljena zavest je destruktivna do sebe in do drugih, v svoji praznoti hlepi po zapolnitvi.

Orgiastični seks in vandalizem sta dva izraza polnjenja omamljene zavesti, ko pustijo zavore. Otopela zavest ne reagira na vsakdanje dražljaje, potrebuje vedno močnejše spodbude, senzacionalne novice, da jih prepozna, sprejme in reagira nanje. Realni svet za takega človeka postaja neprijeten, zato se umika v imaginarni svet, ki ga vzdržuje s pomočjo svojega ožjega in širšega pivskega okolja na eni strani in s pomočjo pritiskov realnosti na drugi.

Današnje družbeno stvarnost v veliki meri določa ekonomija; polarizirana je na dobiček in na potrošnika, zato mora nenehno razvijati in ohranjevati prostore imaginacij in virtualnosti, da potrošniki razvijajo nove potrebe in nove načine zadovoljevanja le-teh. Sledenju vsem vrstam poželenj je glavno merilo "živi in pusti živeti"; začasnost, fragmentacija in senzacija pa so spremljajoče družbene in individualne značilnosti, ki so pomembne za ohranjanje in vzdrževanje omamljene družbene zavesti. Posledično otopela zavest potrebuje vedno močnejše zunanje dražljaje za zadovoljitev omamnih potreb, kakor tudi zasvojenec potrebuje vedno večje količine alkohola za zadovoljevanje svoje potrebe po alkoholu, hkrati pa potrebuje zaščitne mehanizme, ki tako zavest vzdržujejo.

Bara Remec: Zavlekel sem se za barako v hlad

Da se družbena zavest ohranja, tudi omamljena zavest, so potrebni družbeni obrambni mehanizmi, ki so samodejni, pretežno nezavedni vzgibi ali mehanizmi v družbi, ki služijo njenemu napredku in ohranjanju družbenega ravnotežja, prav tako pa prekrivanju škodljivih dejstev v družbi, ki se z njimi še ne more ali noče spoprijeti, to je ustvarjanju slepih peg (Ramovš J. 2001, 20). Tako kot za ohranjanje družbenih tudi za ohranjanje individualnih slepih peg skrbijo obrambni mehanizmi, to so nezavedno oblikovana stališča in prepričanja ter druge oblike vedenja, ki služijo vzdrževanju omamljene zavesti. Način in vsebina ohranjanja alkoholno omamljene individualne zavesti ali Dionizovega ega je podoben ohranjanju družbene zavesti. Zanikanje, racionalizacija, minimaliziranje problemov, projekcija in druge oblike osebnih obrambnih mehanizmov, ki jih uporabljajo ljudje na individualni ravni, se v družbi manifestirajo predvsem preko medijev, ki so v današnjih razmerah ljudski protagonisti; to pomeni, da mediji pišejo, poročajo selekcionirane vsebine na takšen način, ki ugaja množicam in ki lahko nudi omamni užitek.

V obeh primerih, tako pri posameznikih kot pri medijih je v ospredju dobro prodana vsebina, novica, ki omogoča ohranjanje položaja; in ker imamo tu v mislih omamljeno zavest, to pomeni ohranjanje njene samoumevnosti. V naši kulturi je torej pitje alkoholnih pijač samoumevni življenjski in sožitni slog. Glede na to, da so patološki družbeni odnosni obrambni mehanizmi, kot ugotavlja Brajša (1982), konstanta, je njihov vpliv na vedenje alkoholikov tudi konstanten.

Omamljeno zavest vzdržuje tudi njena zmanjšana sposobnost zavzemanja stališča do omamljanja. Stališča in prepričanja, ki jih posamezniki dobijo v socialnem sistemu, v katerem živijo, oblikujejo njihovo vedenje; zato posamezniki v razmerah mokre kulture težko

razvijejo odločnost v odnosu do alkoholnih pijač. "Če posameznik ni sposoben za odločanje, ali je kako drugače onemogočen v tem, mora plačati ceno za svojo neodločnost in cena je predvsem nova odvisnost - od trendov, zunanjih slogov, zapovedi o načinu življenja (Nastran Ule 1997, 485). Drži, da obstajajo utečeni avtomatizmi v dejanjih in ravnanjih, pravi E. Lukas (1989), ki po eni strani poenostavljajo procese odločanja, po drugi strani pa tudi ogrožajo človekovo avtonomijo. Kljub temu niso takšni avtomatizmi ne prirojeni ne vprogramirani. Isto velja za družbene in individualne obrambne mehanizme, kar pomeni, da ostaja prostor izbire in svobodnega odločanja (Frankl 1994) tako za posameznika kot za skupine; to dokazujejo ljudje, ki so se odločili za premišljen odnos do alkohola ali za popolno treznost, med katere sodijo na primer zdravljeni alkoholiki.

Kljub temu da je mokra družba problematično okolje za ljudi, ki so se odločili za trajni življenjski slog brez alkohola, so se v njenih razmerah oblikovali tudi skupinski sistemi medsebojne človeške podpore za trajno abstiniranje in za neškodljivo pitje. "Človek je avtonomen v tem, za kar se odloča, in glede izbire merila, po katerem se odloča," ugotavlja Frankl (1994). Kljub moči mokre kulture in kemični zakonitosti delovanja substance na človekovo zavest, ima torej človek možnost izbire, da se z vključitvijo v socialno okolje z izoblikovanjem stališča do uporabe alkohola izogne alkoholni zasvojenosti, če pa do nje pride, sanira posledice in ostane trajni abstinent.

Mladi in alkoholno omamljanje

Mladi danes v resnici živijo stresno in imajo slabše perspektive za službo, stanovanje, urejeno družino in druge osnovne življenjske potrebe, kakor sta jih imeli sedanja druga in tretja generacija. Poleg tega je mlada generacija bistveno manjša, kakor je srednja,

in jo čaka nepredvidljivo težko breme reševanje apopulacijske krize avtohtonega prebivalstva. Vendar pa ta dva pomembna družbena dejavnika ne pojasnita malodušne brezcilnosti mlade generacije, saj je bila sedanja tretja generacija med drugo svetovno vojno in po njej tudi utopljena v izjemno hude socialne probleme, pa jih je reševala z bistveno drugačnim zagonom.

Bistveni novosti, za kateri menimo, da sta odločilni za pojasnitev množičnega omamljanja mladih, sta razvajenost, ki jo je Bogdan žorž v svoji monografiji poimenoval "rak sodobne vzgoje (žorž 2002), in vrednotna vseenost (relativizem), ki onemogoča jasno stališče, da je v življenju človeka in sožitju ljudi omamna zasvojenost nekaj manj vrednega kot urejeno družinsko, delovno in kulturno življenje. Mladi, ki ne doživljajo redno potrditve v realnem svetu, to je za opravljene smiselne naloge, kot so šola, študij, na športnem in kulturnem področju, kakor tudi v domačem socialnem okolju, izgubljajo osebno in družbeno kompetentnost. Pri njih se razvije virtualna samozavest namesto realne, osebnost postaja neorganizirana ali raztrgana, prave samozavesti ni, vse to pa na široko odpira vrata različnim oblikam manipulacij od zunaj, kakor tudi od znotraj, to je od mladih samih. Skupno spoznanje raziskave kaže (Ramovš K., Ramovš J. 2005), da mladi - ne glede na to, ali škodljivo uporabljajo alkohol ali ne - v svojih osebnih stališčih ne upoštevajo omamne moči alkohola na človeka in njegovega škodljivega delovanja na človekovo duševnost, svobodo, razvoj, organizem in druge razsežnosti. Biokemična moč alkohola na človeka in škode, ki jih povzroča pitje človeku in družbi, so mladim zastrte za zaveso alkoholnih družbenih obrambnih mehanizmov v njihovih vrstniških družbah, v družinah in v javnosti.

Zdi se, da edino mladi, ki so sami preživeli dno osebnostnega in socialnega propadanja

zaradi ilegalnih drog ter se z zdravljenjem in visokopraznim socialnim urejanjem dvignili v kakovostno življenje in sožitje, vedo, kakšno vlogo ima alkohol med mladimi: "Starši krivijo droge in slabo družbo, ne vedo pa, kako pomembno vlogo pri tem ima alkohol. Ponavadi rečejo, da se vse začne s travo, jaz pa pravim, da se vedno vse začne z alkoholom. In se lahko nadaljuje s čimerkoli. Ali pa tudi ne." (Ješe, Gradišnik 2005, 255).

Za zmanjšanje porabe alkohola med mladimi so možne poti za preprečevanje tega problemskega pojava, in sicer takšne, ki morajo nujno potekati vzporedno:

- a. Država mora s svojimi inšpekcijskimi službami dosledno uveljaviti ukrepe Zakona o omejevanju porabe alkohola, ki je pretežno usmerjen v zaščito mladih.
- b. Preventivno akcijo mladih je treba zadržati pred puberteto v družino, in sicer na tak način, da osnovna šola prevzame pomoč za samopomoč staršem na tem področju. Model mora biti postavljen v osnovne šole in pod strokovnim vodstvom zajeti vodstvo šol in vse učitelje ter starše in učence v predpubertetnem obdobju, pozneje pa še mladostnike v prelomnih obdobjih.
- c. Država in stroka morata poskrbeti po principu javne in strokovne pomoči za samopomoč za oblikovanje in širitev možnosti za vključevanje otrok in mladine v dobro vrstniško družbo v krajevnem okolju. Nepogrešljiva pot do tega je odkrivanje vzrokov za uspešnost tistih mladinskih centrov in programov, ki uspevajo družiti mlade pri treznem razvedrilu, športu, kulturi in drugih dejavnostih.
- č. Neizogiben del preventivne poti v zaščiti pred omamljanjem in zasvojenostmi je povečanje osebnostne in socialne klenosti mladih s sistematično socialno vzgojo za dobro komuniciranje in sodelovanje. Socialna kompetentnost za komuniciranje in

sodelovanje je za življenje vsaj tako pomembna kot telesna kultura, gospodinjstvo, glasba, likovna umetnost in podobno, ki imajo v javnem socializacijskem procesu šolanja svoje mesto, medtem ko socialna vzgoja za dobro komuniciranje in sodelovanje ni deležna nikakršne sistematične socializacije v šoli; v mladinskih oddajah javnih medijev je uveljavljen ciničen način pogovora, ki vzgaja za slabe odnose in slabo sodelovanje - to dvojce pa je redna pot do nadomestne komunikacije s pomočjo omake. Učenje partnerske komunikacije je najboljše zastaviti pri starših ter pri mladih v prvem letu skupnega življenja, učenje medgeneracijske komunikacije pa uvesti v drugi ali tretji letnik srednjih šol.

- d. Sprememba stališč do alkohola ni možna, dokler mediji in druge poti informiranja ne bodo prevzele naloge, da razširijo védenje o biokemični moči alkohola na človekov organizem, duševnost in socialne odnose. Vendar pa je treba upoštevati sodobna raziskovalna spoznanja, da samo informiranje o dejstvih glede omamljanja in zasvojenosti ne učinkuje preventivno, ampak lahko celo reklamno; informiranje in znanje o tem je v okviru preventive alkoholizma in drugih zasvojenosti potrebno, vendar kot dodatek k drugim, prej naštetim akcijam.

Zasvojenost je škodljiva umetna potreba

Zasvojenost je umetna škodljiva potreba po omamni snovi, omamnem doživljanju ali vedenju (Ramovš J. 2001), ki se razvije postopoma, bolj ali manj hitro s privajanjem na določeno psihoaktivno snov (na primer alkohol, nikotin, mamila), obliko vedenja (na primer igre na srečo) ali doživljanje resničnosti (na primer sovražnost do nekoga).

Zasvojenost je škodljiva. Njene kvarne posledice se kažejo v vseh človekovih razsežno-

stih. Na telesni ravni alkohol zastruplja organizem, da zaradi njegove prisotnosti in presnove obolevajo številni organski sistemi. Zadnja leta se naglo kopičijo eksaktna raziskovalna spoznanja o škodi zaradi pitja in uživanja drugih drog na posamezne organe in organske sisteme, zlasti pomembna so spoznanja o nevroloških in imunoloških poškodbah. Pri razvoju zasvojenosti se patološko spreminja duševno delovanje in vedenje. Na duhovnem področju je zaradi zožene zavesti motena svoboda odločanja. Najbolj vidne poškodbe pri razvoju zasvojenosti so na medčloveškem sožitju. V socialnih vlogah nastane večkratna zmeda. Človek izgublja svoje pomembne vsakdanje vloge (očeta, moža, delavca, voznika ...), pridobiva novo vlogo alkoholika; vse njegove vloge slabijo, nova vloga alkoholika med alkoholiki pa se večja in teži v to, da postane edina. Zelo opazne so poškodbe v razvojni razsežnosti. Napredovanje zasvojenosti zavira človekov normalni razvoj na materialnem, izobrazbenem, poklicnem in vseh drugih področjih. Zasvojenost usodno omamlja človekovo smiselno orientacijo v življenju. Zasvojen človek ne dojema svojih smiselnih nalog, kolikor pa jih doživlja, jih ne more uresničiti.

Zasvojenost je potreba. Ko je zasvojenost vzpostavljena, deluje pri človeku kot relativna nuja. Podobna je torej naravnim človekovim telesnim, duševnim, socialnim in drugim potrebam. Lahko je celo močnejša od njih, seveda pa je v nasprotju z njihovo brezpogojnostjo (absolutnostjo) vedno pogojna ali relativna - če človek ne zadovoljuje naravnih potreb, utrpi škodo, če pa preneha zadovoljevati svojo umetno škodljivo potrebo, si povrne ali vsaj poveča svoje zdravje, pa naj je to prenehanje še tako boleče in težavno. Z odvajanjem in vzdržnostjo (abstinenco) se namreč zasvojenost kot potreba spremeni v povsem latentno stanje, toda pri ponovnem uživanju omamne snovi, pri ponovnem omam-

nem vedenju ali doživljanju se znova aktivira v akutno potrebo (recidivira).

Zasvojenost je umetna, z vajo pridobljena potreba, ki se vzpostavlja po psihični in po biološki poti. Obe se med seboj prepletata, saj gre v osnovi za eno samo dogajanje v človeku, ki ga razlagamo enkrat bolj s psihičnega in drugič z biološkega vidika. V prvem primeru se zaradi ugodja in drugih prijetnih izkušenj krepí dražljaj po uživanju alkohola in vsega, kar je povezano z njim. Ustvari se pivska navada, oziroma bolj pravilno pivska razvada - v človeku se namreč vrši odstranjevanje zdravih navad, da njihovo mesto v življenju in sožitju zavzame pitje in vse, kar je povezano z njim. Druga pot vzpostavljanja potrebe po alkoholu je prilagajanje možganskega sistema na prisotnost alkohola (nevroadaptacija); ta je zanj škodljiv, saj ga omamlja. Očitni posledici tega prilagajanja sta povečana toleranca do alkohola in povečana želja po njem. Odločilni pa so globlji procesi v delovanju možganov pod vplivom alkohola. Dogajajo se zlasti v strukturah hedonske mezo-kortikolimbicne poti, imenovane *možganski nagrajevalni sistem* (ventralni tangenski sistem, nucleus accumbens, limbicni sistem, orbitofrontalni korteks, amygdala). Nevrokemično gre za odločilne spremembe v delovanju neurotransmiterjev, ki povzročajo človekovo ugodje (dopamin, serotonin, glutamat, endorfin itd.). Vzpostavijo in usodno se utirijo *kratkostične poti* za doživljanje nadomestnega, *kemičnega ugodja* namesto ugodja ob uspehu pri smiselnem delu, doživljanju in stališčih.

Škodo, ki jo povzročajo zasvojenosti in omame, lahko gledamo tudi posebej v luči človekovega razvoja (razvojna razsežnost): kako se kaže pri mladem človeku, kako v srednjih letih življenja in kako v starosti. Zasvojenost se kaže nekoliko specifično pri vsaki starostni skupini; te posebnosti je treba poznati tako pri preprečevanju zasvojenosti kakor pri zdravljenju zasvojenecv. Tukaj naj opo-

zorimo samo na dejstvo, da so mladi posebej ogrožena skupina. Pri njih so poškodbe hujše in usodnejše, terapevtsko obravnavanje je veliko zahtevnejše, posebej aktualno je preprečevanje omamljanja in usmerjanja mladih v zasvojenosti.

Zasvojenost z alkoholom ali alkoholizem

Klasik alkoholologije E. M. Jellinek je pojavne oblike alkoholizma razdelil v pet skupin, ki jih je poimenoval po grških črkah. Alfa in beta alkoholizma sta bolj začetni obliki zasvojenosti z alkoholom, pri prvi pije človek iz duševnih razlogov, pri drugi pa iz prehranjevalnih in pivskih navad v okolju. Gama in delta sta razviti in hudi obliki alkoholizma z visoko toleranco in številnimi motnjami. Za gama alkoholika je značilno, da ne more nadzorovati količine popite pijače, lahko pa še abstiniira, delta pa še lahko kontrolira količino popite pijače, ne more pa abstiniirati, ne da bi se mu pojavil abstinencijski sindrom. Epsilon alkoholiki ali diposmani pijejo občasno in intenzivno. Hudo lin je Jellinekovi tipologiji dodal zeta alkoholika, za katerega je značilna maligna agresivnost v opitem stanju. Omenjena klasična tipologija je bila upoštevana pri oblikovanju medicinskih diagnostičnih kriterijev za prepoznavanje alkoholne odvisnosti.

Koncept sindroma je uradno prišel v mednarodno klasifikacijo bolezni leta 1992, ko ga je sprejela tudi WHO in je zajet v šestih kriterijih za prepoznavanje odvisnostih od alkohola (prim. Babor in drugi 2003). V definiciji Ameriškega združenja za medicino zasvojenosti (American Society of Addiction Medicine) so zajeti ključni pojmi, ki določajo alkoholizem kot bolezen: Alkoholizem je kronična bolezen. Na njen razvoj in manifestacijo vplivajo genetski in psihosocialni dejavniki ter okolje. Bolezen je pogosto progresivna in usodna. Zanj je značilen oslab-

Bara Remec: Minil je čas

ljen nadzor nad pitjem, okupiranost z alkoholom, uživanje alkohola kljub škodljivim posledicam, nejasno in izkrivljeno razmišljanje in pogosto zanikanje težav, ki so povezane z alkoholom. Nekateri znaki zasvojenosti z alkoholom so reverzibilni, tako da po uspešnem procesu osebnostnega ali družinskega urejanja povsem izginejo. Sem sodijo predvsem doživljanje in navade ter zmožnost svobodnega in odgovornega odločanja. Drugi znaki zasvojenosti pa so ireverzibilni in ostanejo kljub uspešnemu procesu osebnostnega ali družinskega urejanja. Taka je predvsem biološka prilagojenost presnove na etilni alkohol, ki ostane trajno v organizmu. Z abstinenco preide v latentno stanje, ki je glede počutja človeka enako, kakor bi zasvojenosti sploh nikoli ne bilo, ponovni stik z alkoholom pa zasvojenost prebudi, kakor bi nikoli ne bila prekinjena (Rugelj 1983). Ta mehanizem se pri različnih zdravljenih alkoholikih, ki se ponovno zapijejo, različno hitro vzpostavi; pri enem po prvem kozarcu z vso eruptivnostjo, pri drugem pa postopoma. Vsekakor je pogoj za ohranjanje zdravega življenja in dobrih medčloveških odnosov popolna in trajna abstinenca.

Človek je nihajoče bitje

Z vidika integralne antropologije in antropohigiene je človek bitje, ki nenehoma niha med številnimi polaritetami v vsaki od šestih razsežnosti; na primer med zdravjem in boleznijo, blaginjo in revščino, veseljem in žalostjo, navdušenjem in malodušjem, svobodo in ujetostjo, med osamo in medčloveško povezanostjo, delom in počitkom, razvojem in nazadovanjem, trezno opojnostjo in omamo, izvirnostjo in posnemanjem, ustvarjalnostjo in razdiralnostjo, uspehi in porazi, med doživljanjem smisla in občutkom bivanjske praznote ... Za kakovost življenja je pomembna človekova zmožnost, da lahko v skladu z okoliščinami, brez usodnih posledic

za svojo osebnost in za druge ljudi, niha daleč proti nemu ali drugemu polu, pa se pri tem vedno vrača v osebnostno in medčloveško odnosno ravnotežje.

Temeljna človeška polarnost je nihanje med količino in kakovostjo ter iskanje ravnotežja pri tem. Kaj to pomeni? V Trstenjakovih antropoloških delih je rdeča nit razločevanje med količinskim (kvantitativnim) vidikom, ki je človeku v glavnem skupen z ostalo naravo, in med kakovostjo ali kvaliteto, po kateri se dviga na specifično človeško raven. Martin Buber je izhajal iz dejstva, da je osnovna človekova determinanta sožitna povezanost, ki ima dve temeljni obliki: neosebno razmerje *“jaz-ono”* in osebni odnos *“jaz-ti”* (Buber 1999); prvo je količinska, drugo pa je izvirna človeška kakovost. Podobno je ugotavljal Erich Fromm, da sta temeljni usmeritvi človeka *“imeti”* in *“biti”* (Fromm 2004) - človek ima količinsko več ali manj določenih predmetov ali lastnosti, medtem ko je kakovostno bolj ali manj človeški človek. Gre torej za nenehno iskanje ravnotežja med *“imeti”* pravo količino materialnih dobrin in določenih lastnosti ter *“biti”* čedalje bolj človek - zrela človeška oseba.

Varovalni dejavniki za zdrav sožitni slog

Ob dejstvih, da živimo v mokri alkoholni kulturi in da nihajoča človekova osebnost v številnih primerih podleže družbeno razširjenim psihično prijetnim omamnim vzorcem doživljanja in vedenja, je odločilnega pomena zavestna skrb posameznika, družine in skupnosti, da goji in razvija osebnostne in socialne dejavnike, ki človeku omogočajo kakovosten osebnostni in socialni razvoj. S tem ga ščitijo pred omamami in zasvojenostmi. To so podporni ali varovalni dejavniki pred omamami in zasvojenostmi. Nekateri bomo navedli.

Doživljanje vseh pristnih potreb v vsaki človeški razsežnosti, to je temeljni energetskega po-

tencial človeka, je osnovni varovalni dejavnik, ki omogoča življenje brez omam in zasvojenosti. Poznavanje potreb je zelo pomembno ne samo za razumevanje primanjkljajev pri ljudeh, ki imajo težave zaradi uživanja alkohola, temveč zaradi organizacije njihovega življenjskega stila, ki temelji na izkoriščanju energetskega potenciala v medsebojnem spletu vseh človeških potreb. Kje se nahaja energetski potencial in v kakšno obliki, bomo prikazali skozi šestdimenzionalni shematični model.

V vseh šestih razsežnostih potrebe motivirajo človeka k iskanju možnosti za njihovo zadovoljitev. Zadovoljitev človeških potreb v vseh razsežnostih pa pomeni opravljanje človekovih življenjskih nalog v sožitju z drugimi. Dinamični ali energetski potencial je osnova potreb, ki so značilno gibalo vsake razsežnosti (Ramovš J. 2003). Primerno zadovoljene potrebe v vseh razsežnostih človekovega bivanja pa bistveno zmanjšajo možnost za nastanek težav čezmernega pitja.

- a. Na telesnem področju so gibalo delovanja vse organske potrebe, med katerimi je tudi potreba po sprostitvi. Človek je po evlucijskem razvoju s pomočjo endorfinov in dopamina sposoben doživljati opojna stanja brez uživanja dodatnih kemičnih stimulatorjev. Ta organska potreba se kaže v sposobnosti doživljanja občutkov zadovoljstva ali celo omamne opojnosti po uspešno opravljeni naporni nalogi. Alkoholizem prizadene centralni živčni sistem in okvari sposobnost doživljanja, kar se praviloma po nekaj letih abstinence normalizira.
- b. Na psihičnem področju so gibalo delovanja vse človekove duševne potrebe. Stabilna osebnost ima praviloma dobro zadovoljene primarne potrebe po varnosti, sprejetosti in druge.
- c. V noogeni razsežnosti so gibalo delovanja duhovne potrebe, zlasti potreba po

svobodi, ki jo človek v vsakdanjem življenju uresničuje z zrelim odločanjem v vsestranski prid sebi in drugim. Sprejemanje dobrih realnih odločitev bistveno povečuje svobodo tudi v odnosu do omamnih substanc, kot je alkohol.

- č. Eden izmed pomembnih sklopov potreb je potreba po soljudih ter po komunikaciji in sožitju z njimi z vso ambivalentnostjo privlačnosti in odbojnosti med ljudmi. Solidarnost z drugimi ljudmi je vzgib, ki bistveno prispeva k preživetju tako posameznika, družine in skupine kot tudi širše družbe. Kot pravi Ramovš J. (2003, 384), je solidarnost informacijski in energetski vzgib za pomoč kateremu koli človeku, ki je v težavi in stiski; pomaga mu zato, ker je človek, in ne zato, ker je "naš". Solidarnost, ki vključuje medsebojno podporo, je po mnenju mnogih avtorjev (Ramovš 2003, Bahovec 2004) eden izmed osnovnih elementov človekove samopomoči.
- d. Potreba po učenju in ustvarjalnosti je kulturno-zgodovinski potencial. Konkretno se kaže v potrebi po prevzemanju kulturnih vzorcev iz lastnega okolja, potrebi po nadgradnji le-teh z lastnimi potenciali ustvarjalnosti ter potrebi po predajanju svojih izkušenj drugim v skupnosti. Spontana in ustvarjalnost sta premosorazmerni s kohezijo skupine in razvojem prijateljskih odnosov, ugotavlja v svojih sociometričnih raziskavah Moreno (2000).
- e. Potreba po tem, da človek doživlja smisel posameznih trenutkov, situacij, pa tudi življenja, ima v sebi močan potencial za človekovo smiselno delovanje v odnosu do sebe in do drugih (Frankl 1994).

Za ljudi, ki so že zasvojeni alkoholom ali so živeli v družini, kjer je bil kateri od družinskih članov zasvojen z alkoholom, je odločilni varovalni dejavnik *uspešno socialno urejanje v skupini s sebi podobnimi ter trajna povezanost z drugimi urejenimi zasvojenici in svoj-*

ci. Skozi svoje izkušnje so se preko travmatičnih dogodkov veliko naučili, si izoblikovali obrambne sisteme, da so preživeli v svojih psihosocialnih stiskah. Šele ko so trezni in dosežejo urejen življenjski in sožitni slog ter doživijo smisel svojih tragičnih dogodkov ali epizod, imajo možnost, da bodo v prihodnje tudi zaradi prebolelih travm bolje funkcionirali od ostalih, ki niso izkusili takih težav zaradi pitja alkohola.

Odločilna varovalna dejavnika sta *razvita samopomoč in solidarnost* na področju sožitja in socialnega funkcioniranja. Pri preprečevanju ali reševanju težav zaradi zasvojenosti in omam velja načelo, da brez samopomoči ni pomoči. Nihče ne more nikomur pomagati h kakovostnemu življenju, če si ne pomaga sam. Samopomoč pa je v teh primerih otopena, da ne deluje. To navidezno protislovje je rešljivo zato, ker je v praksi vsaka prava samopomoč obenem tudi najbolj učinkovita solidarnost, prav tako pa je vsaka prava solidarnost obenem tudi najbolj učinkovita samopomoč. Pri krepitvi in zdravljenju obrambnih mehanizmov velja torej načelo: *Če hočeš pomagati sebi, poskrbi za druge; če hočeš pomagati drugim, poskrbi zase* (Ramovš J. 2003).

Samoregulacija družinskega sistema. Družina je sistem, ki sam sebe regulira. Družina alkoholika ogradi tisti del svojega predmetno-odnosnega sistema, ki je moteč za družinske člane, še naprej pa skrbi za "skupno", to je na primer za gospodarstvo in gospodinjstvo. To "skupno" jim omogoči, da socialno in deloma odosno preživijo, kljub težavam zaradi alkoholizma. Ob tem je ključnega pomena zunanja opora, saj se za spremembo življenjskega stila odloči praviloma en del tistih družin, v katerih je prišlo do razkroja skupnega. V času ponovne reorganizacije med socialnim urejanjem zasvojenosti posamezniki in družine slišijo nove zgodbe, ki jim pomagajo razumeti svoje okolje in lastne nove možnosti.

Varno pitje. O zmernem ali za človekovo zdravje varnem pitju alkohologi ne govorijo, čeprav najbolj poznajo kompleksnost in pasti tega pojava. Socialni realizem je zahteval, da je bilo treba pri pisanju za široke množice iti do meje med zdravjem in boleznijo ter spregovoriti o pravilih za zmerno pitje (Ramovš 1981, 183-191). Danes govori o tem Svetovna zdravstvena organizacija v okviru preventivnih prizadevanj za omejitev škodljivega pitja. Prizadevanja za manj tvegano pitje alkoholnih pijač so vtkana v velik sistem zdravstvene preventive projekta CINDI, ki se uspešno širi v osnovnem zdravstvu, in v druga prizadevanja zdravstva. Njihova priporočila so osredotočena na količino popite pijače in deloma na okoliščine pitja in so za odrasle zdrave ljudi naslednja (Koljšek 2006). Merica ali enota količine alkohola je 10 gramov, to je približno 1 dl vina ali 2,5 dl piva ali šilce žganja 0,3 dl žgane pijače ali 2,5 dl sadnega mošta. Zgornja meja manj škodljivega pitja je 14 meric alkohola tedensko za moške in 7 meric za ženske in za vse starejše od 65 let, in sicer pod naslednjimi pogoji:

1. dnevna mera ni več kot dve merici pri moškem in 1 merica pri ženskah in pri ljudeh nad 65 let,
2. ob eni priložnosti ne več kot 5 meric moški in 3 merice ženske in pri ljudeh nad 65 let,
3. dva do tri dni v tednu naj bodo povsem brez alkohola,
4. ne piti na prazen želodec, v duševni stiski ter v tvegani ali zahtevni situaciji; da je človek odrasel, da ne vozi ali uporablja strojev, ne dela z nevarnimi snovmi, ne jemlje zdravil in nima določenih bolezni, npr. božjasti, prebolene poškodbe glave, bolezni jeter in trebušne slinavke, povišane telesne temperature, ni odvisen od alkohola ali drugih drog - v teh in podobnih primerih se povsem odsvetuje pitje alkohola.

Komunikacija. Zgodba, ki jo človek oblikuje in ubesedi o lastnem življenju, in razumevanje le-te mu daje možnost, da vidi sedanjost in prihodnost. Z jezikom izražamo miselno konstrukcijo osebne življenja v svetu. Ljudje se rodimo fizično nemočni in smo odvisni od naših skrbnikov, ki so že določen čas v skupnosti z drugimi ljudmi, s katerimi delijo jezik. V tem odnosu s skrbnikom se naučimo uporabljati jezik, skupaj s pomeni, ki so skriti v njem. V jeziku se izražajo tudi miti in tradicija pitja alkohola in preko pogovora z ostalimi posamezniki se razvije odnos do omamljanja in do alkohola. V današnjih razmerah je večina komuniciranja zelo pomembna. Kakovost komunikacije odloča o kakovosti medčloveškega sožitja in s tem tudi o kakovosti življenja. Na delovnem in poslovnem področju prevladuje poslovna komunikacija, na področju družine in osebne družbe pa mora biti poleg poslovnega pogovora prisotna tudi osebna komunikacija. Ena in druga potekata po določenih pravilih. Človek uspešno komunicira, če govori, posluša in molči po teh pravilih povsem spontano in brez navora, ker se je tega povsem navadil. Psihosocialne stiske in težave današnjega človeka so večinoma povezane s pomanjkanjem dobrih komunikacijskih veščin. Dobre komunikacijske navade sodijo med najpomembnejše zaščitne ali preventivne dejavnike pred psihosocialno patologijo. Zato je tako pri socialni terapiji kakor pri socialni preventivi smiselno posvečati veliko pozornost prav pridobivanju dobrih komunikacijskih veščin in navad. Uspešni treningi dobre komunikacije znotraj iste generacije in med generacijami spadajo torej v vrh sodobnih preventivnih programov.

Socialni kapital je sociološki pojem, ki se v zadnjih letih veliko uporablja predvsem za prikazovanje nastajanja in vzdrževanja nematerialne skupnostne biti, saj, kot pravi Bahovec (2005), nastaja v dinamiki socialnih

struktur ali mrež. Ob tem je zanimivo Morenovo pojmovanje socialnih struktur in zdi se, da nam pomaga lokalizirati socialni kapital. Pravi, da *če si ogledamo podrobno strukturo skupnosti, vidimo, da vsakega posameznika obdaja jedro odnosov, ki je pri nekaterih posameznikih "debelejše" in pri drugih "tanjšje". To jedro odnosov je najmanjša socialna struktura skupnosti, socialni atom. Medtem ko se določeni deli teh socialnih atomov med udeleženi posamezniki mirujejo, se drugi povezujejo z deli drugih socialnih atomov. Te povezave povzročajo tvorbo celovitih verig odnosov, ki jih v terminologiji deskriptivne sociometrije označujemo kot psihološke mreže* (Moreno 2000, 123). Vsak kapital se ohranja z obračanjem, kar pomeni, da je treba vanj vlagati in iz njega črpati. Pri kapitalu gre za vsoto virov, dejanskih ali virtualnih, ki se povečujejo posamezniku ali skupini, ko le-ta poseduje trajna omrežja. Socialni kapital je javno in ne zasebno dobro, čeprav imajo od njega koristi tako posamezniki kot širša družba (Bahovec 2004, 293). Mnogi teoretiki trdijo, da se vrsta kapitala prepozna preko identifikacije njegovih virov. *"Za razliko od človeškega kapitala, ki je individualna kategorija in se nahaja v posameznikih in jim pripada, se socialni kapital nahaja v odnosih in omrežnih vezeh, torej gre za bistveno družbeno značilnost"* (Bahovec 2004, 291).

Za ljudi s težavami zaradi pitja alkohola in za člane njihovih družin so značilne mnoge osebne in odnosne poškodbe, zaradi česar tako posameznik kot člani njihovih družin izgubljajo socialni kapital, kar je gospa C. izrazila: *Tisočkrat je obljubil, da ne bo več pil, pa se je vse spet in spet ponavljalo. Ob dveh majhnih otrocih, živeli smo pri njegovih starših, sem se počutila popolnoma nemočno in zelo osamljeno, kajti bila sem brez človeka, kateremu bi res lahko zaupala. Mislila sem samo še na to, kdaj in kakšen se bo vrnil mož*

domov. Groza me je bilo, ko sem pretepla otroke brez vzroka in samo zato, ker sem bila tako živčna. Tudi v službi mi je šlo vse narobe in da je bila mera polna, sem plačevala še nje-gove položnice od sodnika za prekrške, ki jih je dobil zato, ker me je pretepel. Sama sebi sem se gnusila, hkrati pa vztrajala in upala, da za naše razmere ne ve nihče. V navedenem primeru so bile odnosne mreže slabe ali neproduktivne. Po uspešni vključitvi v socialno urejanje alkoholizma pa je začel “negativni socialni kapital” hlapeti, ko se je dvigala raven odnosnih in drugih nematerialnih pridobitev. Raziskava je pokazala (Ramovš K. 2006), da so člani “prijateljskih skupin zdravljenih alkoholikov in njihovih svojcev”, v katere je bila vključena tudi družina gospe C., skozi leta pridobili večje količine pozitivnih lastnosti, kot so jih lahko porabili znotraj odnosnih vezi med ožjimi družinskimi člani in člani prijateljskih skupin. Presežke človekoljubne naravnosti so zavestno investirali v nova področja svojega delovanja: v udejstvovanje v širši družini ali pa v prostovoljsko delo za skupnost. Člani prijateljskih skupin so torej s kakovostnim prostovoljskim delom izven lastne družine pripomogli k večjemu osebnemu in družinskemu zadovoljstvu, in hkrati pokrili nekatere skupnostne nematerialne potrebe (vodenje skupin mladih za zdravo življenje, aktivno delo v raznih humanitarnih društvih, pri Karitas itd.), kar pa je “dobiček” za skupnost in potencial za ustvarjanje novega socialnega kapitala.

Beseda odvisnost ima pozitiven pomen sistemske povezanosti človeka s socialnim in naravnim okoljem

Človekova odvisnost je le drug izraz za zadovoljevanje vseh njegovih potreb, za njegovo zadovoljenost in zadovoljnost, za njegovo sre-

čo, če lahko zadovolji vse svoje temeljne potrebe, ali nesrečo, če jih ne more zadovoljiti. Človek je človek, ostaja človek in se razvija kot človek, ker je odvisno bitje, bitje dialoške povezanosti z naravo in ljudmi, bitje, ki je sistemsko povezano z vsem v sistem (Ramovš J. 2001).

Kadar neki besedi, katere pomen izraža pozitivno, zdravo in pomembno vsebino, pridajamo negativni pomen, vnašamo hud nered - ne samo v jezik, ampak v doživljanje ljudi, ki jezik govorijo. Pozitivni del tega izraza jim postane sumljiv, nevaren, odvraten. Kakor človek doživlja, tako se obnaša in ravna. Če torej slovenska adiktologija vzame besedo odvisnost za strokovni pojem bolezenskih odvisnosti, ga mora zaradi jasnosti govorice, zlasti pa zaradi poštenosti do jezika, do človeškega doživljanja in ravnanja privedniško pojasniti in dosledno govoriti o *bolezenski odvisnosti*. Če tega ne stori, vzame pomembni besedi v naši kulturi in vsakdanji komunikaciji njen večinski pozitiven pomen, da bi jo uporabljala za svoje majhno področje jezikovnega označevanja, ki je negativno. Za strokovno besedo bolezenske odvisnosti je bolj primerna beseda zasvojenost. To je jezikovno pravilna slovenska beseda. Ker je v precejšnji meri knjižna tvorba, nima v vsakdanji praksi kakega posebnega področja, ki bi ga oškodovali s tem, da jo uporabljamo za strokovni pojem negativnega pojava bolezenske odvisnosti od neke umetne škodljive potrebe. Beseda *zasvojenost* je jezikovno zelo prikladna za strokovni pojem poimenovanja tega obširnega bolezenskega sklopa. Pronicljivi pokojni jezikoslovec Janko Moder je pri iskanju in preverjanju tega pojma dejal, da je besedi zasvojenost podobna beseda zasuznjenost in je bil zadovoljen z uporabo besede zasvojenost za naš strokovni pojem odvisnosti od alkohola in drugih omamnih snovi; podobnost med zasuznjenostjo in zasvojenostjo je v resnici tudi vsebinska (Ramovš J. 2001).

Literatura

- Babor, Thomas in dr. (2003). *Alcohol: No ordinary commodity*. New York: Oxford Medical Publications.
- Bahovec, Igor (2005). *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Bajzek, Jože, Bitenc, Mateja, Hvalič, Simona, Lokar, Alenka, Ramovš, Jože, Strniša, Špela (2003). *Zrcalo odraščanja*. Mednarodna sociološka raziskava o odraščajočih otrocih. Radovljica: Didakta.
- Brajša, Pavao (1982). *Človek, spolnost zakon*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Buber, Martin (1999). *Dialoški princip*. Ljubljana: Dvatisoč.
- Bühringer, Gerhard (1992). *Drogenabhängig*. Wie wir Missbrauch verhindern und Abhängigen helfen können. Freiburg-Basel-Wien: Herder.
- European Alcohol Action Plan 2000-2005. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- European Charter on Alcohol (1995). *European Conference on Health, Society and Alcohol*. Paris, France 12 -14 December 1995.
- Fromm, Erich (2004). *Imeti ali biti*. Ljubljana: Vale-Novak.
- Frankl, E. Viktor (1994). *Volja do smisla*. Celje: Mohorjeva družba (prevod knjige The Will to Meaning. Foundations and Applications of Logotherapy. New York-Scarborough: New American Library).
- Haralambos, Michael in Holborn, Martin (1999). *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Hudolin, Vladimir (1991). *Alkoholoski priručnik*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Ihan, Alojz, Rojc, Bojan (2004). *Imunski sistem in sindrom odvisnosti od alkohola*. V: Medicina odvisnosti. Zbornik 6. konference o medicini odvisnosti. Ljubljana: Sanofi-Synthelabo-Lek d.o.o., str. 23-28.
- Janžekovič, Janez (1966). *Smisel življenja*. Celje: Mohorjeva družba.
- Ješe, Marko in Gradišnik, Branko (2005). *Kodrlajsasti piron*. Maribor: Rotis.
- Kolšek, Marko (2006). *Ali vem, pri čem sem s svojim ...? Za ljudi, ki pijejo tvegano ali škodljivo*. Ljubljana: CINDI Slovenija.
- Leskošek, Franc, Hovnik-Keršmanc, Marjetka, Stergar Eva, Pucelj Vesna (2000). *Epidemiološka slika na področju rabe alkohola v Ljubljani*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja.
- Lukas, Elisabeth (1989). *Psychologische Vorsorge*. Krisenprävention und Innenschutz aus logotherapeutischer Sicht. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Luckmann, Thomas (1997). *Nevidna religija*. Ljubljana: Krtina.
- Moreno, Jakob L., Moreno, Zerka T. (2000): *Skupine, njihova dinamika in psihodrama*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Mrkun, Anton (1927). *Zgodovina protialkoholnega gibanja po vsem svetu, zlasti v Sloveniji 1902 - 1927*. Ljubljana: Protialkoholna zveza "Sveta vojska" v Ljubljani.
- Povzetek ugotovitev ESPAD 2003, e-vir: <http://www.espad.org>.
- Ramovš, Ksenija (2006). *Prijateljske skupine zdravljenih alkoholikov in njihovih svojcev: magistrsko delo*. Ljubljana.
- Ramovš, Ksenija (1999). *Problematika prenosa vrednot partnerstva v postindustrijski družbi*. V: Anthrosop (Ljubljana), letnik 31, št. 4/6, str. 253-255.
- Ramovš, Ksenija, Ramovš, Jože (2005). *Škodljiva raba alkohola med mladimi*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Ramovš, Jože (1983). *Boj za življenje družine*. Zdravljenje alkoholizma in urejanje neskladne družine. Alkoholno omamljen II. Celje: Mohorjeva družba.
- Ramovš, Jože (2001). *Slovar socialno alkoholoskega izrazja*. 3. dopolnjena izdaja. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Ramovš, Jože (2003). *Kakovostna starost*. Socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rugelj, Janez (1983). *Uspešna pot*. Ljubljana: Rdeči križ Slovenije.
- Rus Makovec, Maja (2004). *Dejavniki, ki vplivajo na nastanek odvisnosti od alkohola*. V: Boben-Bardutzky Darja in dr. Osnove zdravljenja odvisnosti od alkohola. Medicina odvisnosti - osnovni učbenik. Ljubljana: Psihiatrična klinika, str. 17-23.
- Trstenjak, Anton (1968). *Hoja za človekom*. Celje: Mohorjeva družba.
- Zakon o omejevanju porabe alkohola - ZOPA (2003). Uradni list Republike Slovenije št. 15., 14.2.2003.
- WHO - World Health Organization (1951). Expert Committee on Mental Health, *Report of the first session of the Alcoholism Subcommittee*, Technical Report Series, 42. Genova.
- Žorž, Bogdan (2002). *Razvajanost rak sodobne vzgoje*. Celje: Mohorjeva družba.

Zasvojenost kot slika družinskih odnosov

Zasvojenost je človekova strastna odvisnost od nekega sredstva za omamljanje, ki ga zasvojeni mora dobiti v rednih časovnih presledkih, sicer v njem notranja napetost naraste do nevdržnosti (Rozman 1995, 91). Razvije se postopoma, bolj ali manj hitro, s privajanjem na določeno psihoaktivno snov ali vedenje. Vedno gre torej za proces, ki ne nastane čez noč, pač pa se razvija skozi več faz. Zasvojenost nikoli ni le enodimenzionalen problem, saj se navadno pojavlja v širšem okvirju in povzroča težave na različnih področjih življenja (Carr 2000). Vzrokov za nastanek odvisnosti je več, v tem članku se bova osredotočili na vlogo družine in odnosov v njej.

Raziskave in terapevtsko delo namreč kažejo, da so ena izmed ključnih poti v zasvojenost neustrezni družinski odnosi in čustvena klima v družini. Ozaveščanje in sprememba družinskega funkcioniranja ter odnosov sta neizbežen del uspešne ustavitve zasvojenosti, ki se navadno v eni izmed oblik prenaša iz generacije v generacijo (Carr 2000).

Vloga družine pri razvoju zasvojenosti

Zasvojenost ni le motnja enega člana družine, pač pa celotnega sistema. In vsak v tem sistemu s svojim vedenjem in odzivanjem pripomore k razvoju odvisnosti enega ali več članov. Posamezniki v družini razvijejo bolne individualne in odnosne obrambne mehanizme, ki se kažejo v poškodbah na večini ali v vseh razsežnostih.

Sistemski pogled na družino, iz katerega izhaja relacijska družinska terapija, družino

razume kot sistem, sestavljen iz različnih pod-sistemov, ki so med seboj v nenehnih odnosih. Sistem, torej tudi družina, vedno stremi k ohranjanju svoje celovitosti, ki jo dosega preko vzdrževanja svojega ravnovesja. V tem smislu so vse dinamike in izmenjave v sistemu usmerjene k temu, da je to značilno družinsko funkcioniranje za vsako ceno ohranjeno, saj drugače družini grozi sprememba, ki bi lahko ogrozila njeno strukturo in s tem obstoj (Gostečnik 2004).

Tako tudi vsak podsistem družine (posameznik, zakonca, otroci ...) ohranja to ravnovesje tako, da vsak član igra svojo vlogo, ki jo narekuje nezavedno prenašanje čustvenih vsebin med člani družine. Če se bo tako v nekem podsistemu ali posamezniku pojavila stiska, ki bi lahko ogrozila družinsko ravnovesje, bo na drugi strani nekdo nezavedno odreagirjal na način, ki bo preusmeril pozornost od te stiske in bolečine k simptomu, ki ga je veliko lažje obvladati. Na ta način v družini dobimo t. i. identificiranega pacienta, ki je največkrat samo simptom oz. zunanji izraz stiske ali patologije, ki je nekje drugje v družini (Gostečnik 1998, 2004).

V terapevtskem jeziku je zasvojenost v družini zanesljiv pokazatelj nerazrešenih in neizgovorjenih travm, ki se v družini nezadržno prenašajo iz generacije v generacijo. Družinski odnosi tako med člani družine ustvarjajo določeno napetost in s tem povezano stisko. Ravno pri soočanju s to stisko pa so droge v najširšem pomenu tisto sredstvo, ki omogoča umik in hkrati preusmeri pozornost od resnične bolečine k simptomu, ki ga predstavlja

pojav odvisnosti (Taylor 2002). V tem smislu problem zasvojenosti pri otroku starše rešuje pred soočenjem z resnično stisko, kjer je velikokrat ogromno bolečine, osamljenosti, zavrženosti, praznine in ostalih čutenj, ki bi preveč bolela, če bi prišla na dan. Zato je zasvojenost enega ali več članov družine najbolj funkcionalen regulator intimne, saj partnerja odvrne od njunega resničnega problema, ki leži v zakonskem konfliktu. Gre namreč za primarne in globoko ukoreninjene afektivne odnose, iz katerih je sestavljena psihična struktura posameznika in jih zato posameznik vedno znova išče in na novo ustvarja z namenom, da bi tokrat dokončno doživel razrešitev in odrešenje (Gostečnik 1998, 2004).

Dogajanje v družini z otrokom odvisnikom

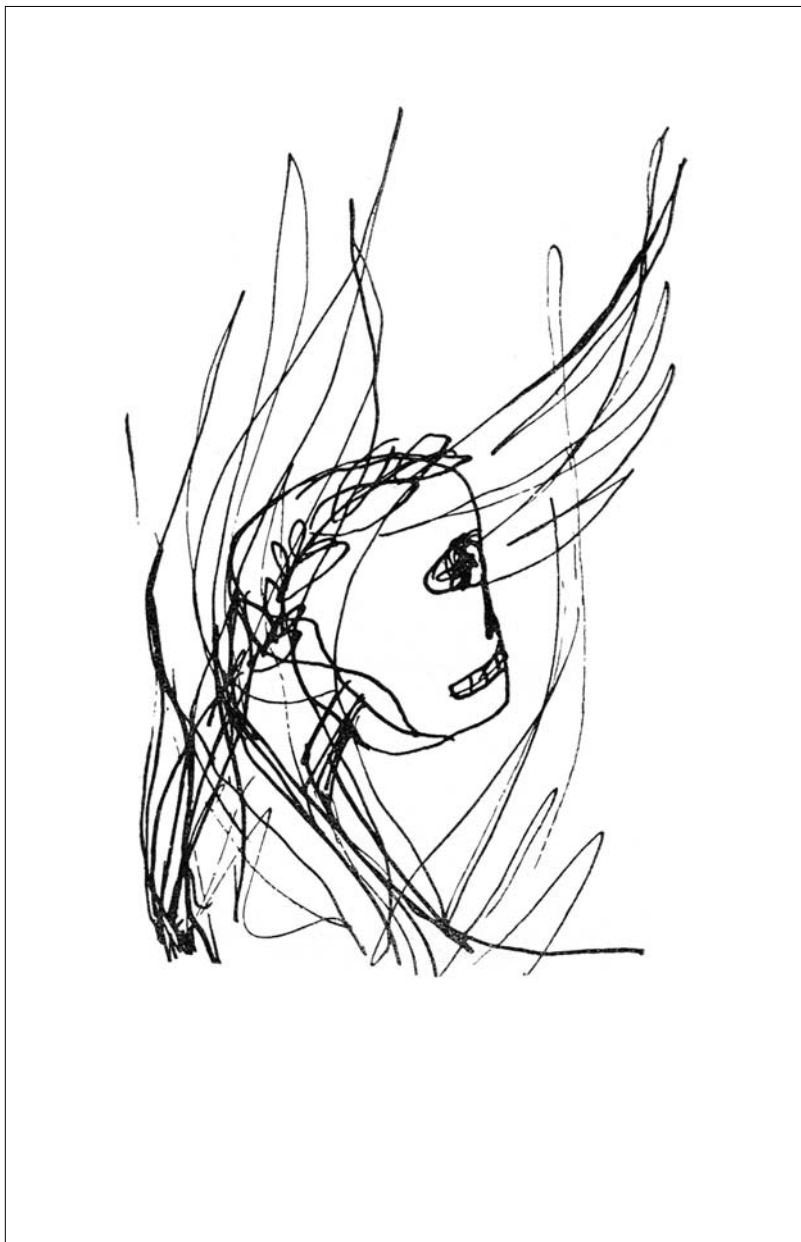
Raziskave in terapevtsko delo z družinami odvisnikov (glej Taylor 2002; Perše, Rahne 2003) kažejo na naslednjo značilno družinsko dinamiko. Pri tem bova osvetlili vlogi staršev v odnosu do otroka in samega sebe ter njun partnerski odnos.

Pri obeh starših težave otroka z zasvojenostjo prebudijo močno stisko; bolj ko se v družini zasvojenost ukorenini, z večjo bolečino, nemočjo, strahom in jezo se soočata starša. Pri tem starša doživljata močan strah in občutke krivde (Kaj sem/sva naredila narobe?). Krivca za nastalo situacijo iščeta drug v drugem ali v otroku, zato je družinsko ozračje preprejeno z medsebojnim obtoževanjem, grozo ali umikom, pasivnostjo. Starša ne vesta, na kakšen način se soočiti s problemom, ki ju straši in ki navidezno presega njuno zmožnost reševanja. Otroka poskušata zavstaviti z ultimati in grožnjami, kar pogosto pripelje do verbalnih ali celo fizičnih obračunov. Starši lahko svoje razočaranje nad otrokom izrazijo prek zaničevanja, podcenjevanja in kritike, s čimer se teža situacije še poglobi. V tem peklu vsak vpleten doživlja izgubo spoštovanja

in od drugega prejema sporočila, da je slab in nevreden. Na drugi strani pa se ravno otrok sooča s temi čutenji in z drogo opozarja na svojo stisko. Z begom v zasvojenost se poskuša rešiti te groze, neprimernosti, krivde, strahu in izgubljenosti, za katero ne ve, kje je njen izvor. Te stiske pa v družino ni prinesel otrok, pač pa so to neprepoznana boleča občutja staršev, ki izhajajo iz travm prejšnjih generacij in so vpete v njun zakonski odnos. Kjer zakonca ohranjata svoj odnos le prek lažne vezi, ki jo vzdržuje strah pred zavrtnitvijo in razvrednotenjem, bosta svoj odnos uporabljala tako, da drug drugega in samega sebe varujeta pred razdiralnimi občutki strahu, sramu in krivde. Otroci v takih zakonih predstavljajo pravo grožnjo staršem, zato se le-ti nanje odzovejo z nezavedno agresijo in sovražnostjo (Kompan-Erzar 2003).

Za dogajanje v družini je torej ključnega pomena odnos med partnerjema. Če sta drug drugemu blizu, se upoštevata in sta v svojih vlogah enakovredna, lahko ohranita enotnost v vzgoji in otroku posredujeta jasna, odkrita sporočila in meje ter ju otrok ne ogroža. Neenotnost v partnerstvu pa se kaže v dominantnosti, pasivnosti ali odsotnosti enega od partnerjev. To lahko vodi v medsebojno poniževanje in kritiko, prenos odgovornosti in krivde ter neodzivnost v starševski vlogi. Pri tem aktivnejši partner prevzame še del starševske vloge drugega, s čimer se v družini čustveno neravnovesje in nesorazmerje moči še poveča.

Rizični družinski faktorji, ki naj bi vodili k pojavu odvisnosti, so slabi odnosi s starši, malo nadzora s strani staršev in nestanovitna disciplina, družinska dezorganiziranost z nejasnimi pravili, vlogami in rutinami (Carr 2000). Otroku, ki se znajde v napetem in grozečem vzdušju, se nauči potlačiti svoje odzive, kot so bes, jeza, bolečina in strah. V takem okolju je namreč nevarno pokazati svoja močna občutja (Frelj-Gorjanc, Simonič

Bara Remec: V ognju groze plapolam

2005). To vzdušje pa v družino prehaja ravno preko partnerskega odnosa, ki ga ustvarjata zakonca. Nesorazmerja v partnerskih vlogah močno vplivajo tudi na to, koliko drug drugega podpirata v svojih starševskih vlogah in koliko se v tej vlogi vsak čuti kompetenten in sproščen. Če partnerski odnos ni odnos iskrenosti, zaupanja in sproščenosti, pač pa je vir odkrite ali prikrite nevarnosti in nesoglasij, to nehotе jemlje starševstvo vsakemu izmed njiju, saj preko starševstva poskušata pridobiti izgubljen del občutka lastne vrednosti in potrditve. Vendar pa sta vlogi mame in očeta za otroka enakovredni in nezamenljivi, nihče od njiju namreč ne more drugega nadomestiti. V naslednjih primerih želiva prikazati, kar se je pokazalo pri terapevtskem delu, da nerazrešene in boleče posameznikove izkušnje, ki jih ima iz primarnih odnosov s starši, v temeljih določajo tudi odnose, v katere kasneje vstopa kot partner in starš.

Oče

Za otroka je ključnega pomena, da je ob njem oseba, ki prevzame očetovsko vlogo, mu postavlja meje in ga s svojim vzorom opogumlja za odhod v svet. Pri terapevtskem delu se je pokazalo, da je v družinah z zasvojenim članom oče navadno ali fizično odsoten ali pasiven v svoji vlogi, pri tem oče torej pri vzgoji otroka ne sodeluje enakovredno, lahko se izogiba svojim očetovskim obveznostim. Lahko pa se oče postavi v vodilno vlogo v družini, kjer mami ne dopušča enakovrednosti. Pri tem z dominanco in nevprašljivo avtoriteto ali umikom pred sabo in drugimi zakriva lastne občutke negotovosti, strahu, tesnobe in jeze. S tem ustvarja togo in napeto ozračje strahovlade in negotovosti. Na zunaj se to kaže v napestih pri stiku z ženo in/ali otrokom, saj ima lahko do drugih slabšalen odnos, jih podcenjuje ter verbalno in fizično napada. Lahko pa oče na otroka naslavlja previsoka, nerealna, a hkrati protislovna pričakovanja. Nasprot-

no pa so ravno prevzem ustrezne očetovske vloge, pozitiven odnos do otroka in hkrati postavljanje jasnih, preglednih meja omogočili razreševanje problema.

Mama

Vloga mame v družini z zasvojenim članom se kaže v dveh vidikih. Mame so navadno pretirano skrbne in ljubeče, otroka želijo obvarovati pred "krutostjo" sveta, nase prevzemajo njegovo odgovornost. Svoje čustveno partnerstvo izražajo s tem, da ne priznajo otrokovega postopnega odraščanja in osamosvajanja ter otroku čustveno "ne pustijo oditi". V vlogi matere so negotove: ali s svojo strogostjo in nepopustljivostjo nosijo masko moči in so za otroka čustveno nedostopne ali pa v odnos z otrokom vstopajo z močnim čustvenim nabojem. V otroku iščejo čustvenega partnerja, otroku vzbujajo krivdo in ga s svojo "ljubeznijo" in žrtvijo dušijo.

Kako starši doživljajo otroka

Starši različno doživljajo svoje otroke, vendar pa lahko potegneva določene vzporednice. Najpogosteje te otroke doživljajo kot manipulativne, kar pa se v času zasvojenosti samo še stopnjuje. Starši otroka ali precejnujejo ali podcenjujejo, v obeh primerih pa nanj naslavlja previsoka pričakovanja. Otroci od njih dobivajo dvojna sporočila, saj v svoji starševski vlogi niso dovolj gotovi in konsistentni. Starši nimajo stika z otrokom, otrok se umakne v svoj svet, je poslušen in ubogljiv ali uporniški. Zaradi svoje pretirane skrbnosti prevzemajo odgovornosti otroka nase in ga zato dojemajo kot nedoraslega svojim letom, nezrelega, hkrati pa mu ne dajo možnosti, da bi dokazal nasprotno.

Komunikacija in čustveno vzdušje v družini odvisnika

V družini je komunikacija osiromašena, obstaja zgolj na površini, člani med sabo ni-

Terapevtsko delo

majo stika in zato le predpostavljajo o dogajanju drug v drugem. Med starši in otroci vlada negotovost in ni zaupanja, komunikacija je neiskrena zaradi strahu pred ranjenostjo. Nekje otroka ne slišijo, drugod pa s pretiranim zanimanjem silijo vanj in povzročijo otrokov umik. Določene teme so v družini tabu in se o njih ne govori. Značilnost komuniciranja teh družin je tudi nejasna komunikacija, saj člani dobivajo dvojna sporočila. Kažejo se v neusklajenosti verbalnega in/ali neverbalnega izražanja. Manipulacija tako ni le značilno vedenje odvisnika, pač pa je značilen način delovanja vseh družinskih članov.

Značilno čustveno dogajanje v družinah je neizražanje vseh občutij ali pretirano izražanje le enostranskih občutij. Tu gre za intenzivno izražanje občutij ljubezni in skrbnosti. Pri tem otroci niso deležni nobene graje in kritike, starši ne izražajo nezadovoljstva, žalosti in razočaranja. Lahko pa starši na otroka naslavljajo le negativna občutja jeze, besa, razočaranja, zaničevanja. S tem otroka podcenjujejo in omalovažujejo. Ker ne dobiva nikakršnih pohval in potrditev, ima nizko samopodobo, pridobi si nezaupanje v svoje sposobnosti in je nesiguren v svojih dejanjih.

V družini je stalno prisotno ogromno občutkov strahu. Ta je lahko nedefiniran in se odraža v tesnobi in nemiru, lahko pa gre za strah pred (ponovno) ranjenostjo. V družini navadno ni prisotnega temeljnega zaupanja, ker so se člani soočali že z neštetimi izgubami, prikrajšanji in razočaranji, niso pa zmogli drug drugemu nuditi opore.

Ena od ključnih postaj na poti iz zasvojenosti je soočenje družine z resnico. Starši se pred njim iz strahu zatekajo k zanikanju, ker je resnica preboleča. Slepí so zaradi nepoznavanja droge ali pa minimalizirajo problem zasvojenosti. Do srečanja z resnico starši pridejo ob lastnem zlomu - takrat postopoma sprejmejo svoj delež odgovornosti.

Kot se lahko prepozna iz zgoraj navedenih orisov, se v družini, kamor vstopi otrokova odvisnost, starši resnično soočajo s težkimi občutki groze, besa in nemoči ob poskusu ustavitve le-te. Običajno se starši nevede opreje ravno na tiste načine reševanja, ki zasvojenost še bolj utrjujejo, saj s čustvenim umikom ali napadom napetost v družini in mladostniku le še stopnjujejo. Starši mladostniku pripisujejo vso krivdo in ga sramotijo, s čimer se le-ta poistoveti. Vendar pa je navadno odziv staršev na grožnjo zasvojenosti sprva tak in nihče zanj noče prevzeti odgovornosti. Vedeti je treba, da starši niso krivi, da je otrok posegel po omamnih sredstvih, vendar pa so odgovorni in edini, ki lahko otroku in sebi pomagajo priti ven iz neustreznih načinov vstopanja v odnose. Ker se družina pri reševanju iz stiske običajno tako močno čustveno zaplete in zasvojenost pri starših in otroku prebudi tako močne in boleče čustvene odzive, vsak od njih popolnoma podvomi v to, kaj je prav in kaj ne in sebe v tem čisto izgubi. Zato je vključitev v proces zdravljenja za razrešitev občutij sramu, krivde in strahu nujen korak za celo družino.

Psihoterapevtsko zdravljenje se lahko začne šele, ko se zaustavi odvisnost, saj je zasvojenost v svoji najhujši obliki grožnja otrokovemu življenju in jo je potrebno jemati zelo resno. S tem lahko zasvojenost razumemo kot zadnji klic staršem po pomoči s strani otroka. Zato mora biti otrok v prvi fazi zdravljenja od odvisnosti pod zdravniškim nadzorom, v primeru eksperimentiranja z drogo (alkoholom, hrano, tabletami ...) pa starši prevzamejo 24-urni nadzor nad njim. Na ta način otrok kljub zunanemu uporju s strani staršev dobi sporočilo, da je za njih prvi in najbolj pomemben. Če starš tukaj lahko verjame sebi in svoji pomembnosti za otroka, bo to starševsko vlogo lahko tudi prevzel in mu nudil odnos, ki bo za oba čustveno varnejši in bolj zadovoljujoč, kot sta ga izkusila do sedaj.

Relacijska družinska terapija tukaj daje možnost, da zakonca poskrbita za varnost v svojem odnosu, v luči katerega bo družinsko življenje lahko funkcionalno, sproščeno, ustvarjalno, pristno in spontano, ne pa zastrupljeno s tesnobo, strahom, negotovostjo, agresijo ali osamljenostjo. Ob tem otrokom ne bo treba oditi v svet odvisnosti. V procesu psihoterapije starša lahko prideta do bolečine, ki je velikokrat še globlja in samo njuna: seže celo do odnosov, ki sta jih starša doživljala v svojih družinah. Razsulo odnosov se je velikokrat začelo že v njihovih primarnih družinah, kjer je bila zaznamovanost z zavrženostjo, neslišnostjo, zlorabo, nezaupanjem in nevarnostjo (Frelj-Gorjanc, Simonič 2005).

Vloga vere

Zasvojenost je po svoji naravi tista, ki tako otroku kot vsem vpletenim jemlje vero, pa naj bo to vera vase, v drugega, v odnose in v uspeh zdravljenja ali celo v smisel življenja in Božje pomoči. Ob njej človek pade najgloblje, saj se mu odpirajo najhujše bolečine nesprejetosti, poraza, zavrženosti, osamljenosti in praznine. Pot iz odvisnosti je ravno zaradi soočanja s prej nezavednimi in neizgovorjenimi vsebinami, ki se v družinskih odnosih prebujajo, polna resničnega trpljenja. Nihče namreč v tem ne ostane neprizadet in tukaj vsak doseže svojo mejo, lastno dno. Ravno vera in zaupanje v Boga pa družini ponuja zdravilno moč, da se lahko sooči z bolečimi občutki in odnosi ter ob tem ohrani svojo edinstvenost. Vendar pa vera posamez-

nika ne sme razbremeniti odgovornosti, da na svoje ali življenje njemu ljubih oseb nima vpliva (Taylor 2002). V procesu zdravljenja družina lahko prek sprememb neustreznih vzorcev (znova) pridobi vero in s tem vzpostavlja varen odnos, najprej med partnerjema, nato pa še z otroki, kjer se ponovno začne graditi medsebojno zaupanje. Varen in sproščen dom, ki ga taki odnosi omogočajo, življenju vrne upanje, veselje in vero. Milost odpuščanja pa daje vrednost prehojeni poti, saj le-ta ne razdira, ampak prinaša novo povezanost in bližino.

Literatura:

- Carr, A. (2000). *Family Therapy: Concepts, Process and Practice*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Frelj-Gorjanc, J., Simonič, B. (2006). Zasvojenost v družini. V: Hrovat-žnidaršič, Z. (ur.), *Droga in moja odgovornost*. Vol. 1. Ljubljana: Zavod Pelikan - Caritas, 32-39.
- Gostečnik, C. (1998). *Ne grenite svojih otrok*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gostečnik, C. (2004). *Relacijska družinska terapija*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Kompan-Erzar, K. (2003). *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Perše, M., Rahne, T. (2003). *Prikaz strukture in dinamike družin z zasvojenim članom, vključenih v terapevtsko skupino staršev Skupnost Srečanje*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Rozman, S. (1995). *Zaljubljeni v sanje*. Ljubljana: Dan.
- Taylor, C. Z. (2002). Religious Addiction: Obsession with spirituality. *Pastoral Psychology*, 50 (4), 291-315.

“Uboge imate namreč vedno med seboj” (Mt 26,11)

Odvisnost od prepovedanih drog

Uvod

Človeštvo uporablja rastlinske in druge izvlečke za zdravljenje bolezni, strupe in omamljanje že tisočletja. Primitivni ljudje so verjeli, da so rastline s psihoaktivnim delovanjem svetinja in božja last. Uporabljali so jih vrači, ki so njihovo uporabo tudi nadzorovali. Bili so tako zdravilci kot tudi svečeni. Za navadne smrtnike pa so bile droge dolgo časa tabu.¹

Zgodovinski pregled

Predpostavlja se, da je imel človek prve izkušnje z drogami že v mlajšem paleolitskem obdobju, to je od 40000 do 10000 let pred Kristusom. V Mehiki je zgodovina uživanja halucinogenih gob glede na najdene ostanke semen *Sophora secundiflora* stara 9000 let. Mak najdemo prvič omenjen na sumerskih ploščah (4000 do 3000 let pred Kristusom). V približno istem času se mak omenja tudi v farmakološkem priročniku na Kitajskem. Indijci pa naj bi prevažali opij do Sredozemskega morja 2000 let pred Kristusom. Najstarejše znanje o zdravilnih rastlinah v tem delu sveta najdemo v hindujskih svetih spisih Atharvi in Rigvedi 1500 let pred Kristusom. V teh delih se omenja hašiš kot ‘nebeški vodič’. Babilonci so poznali okoli 250 zdravilnih rastlin, med njimi tudi volčjo češnjo in konopljo. Egipčanski papirus iz 16. stoletja pred Kristusom opisuje pripravo več kot osemsto zdravilnih receptov. Med rastlinami najdemo konopljo, daturo in opij. Iz Egipta se je vpliv

zdravilstva prenesel v Grčijo, od tam pa preko osvajalnih vojn v Rim. V teh dveh deželah je postala uporaba zdravilnih pripravkov domena farmacije. V Evropi so klasično znanje prevzemali od antičnih zdravilcev krščanski menihi, vendar poleg alkohola ter določenih zeli ostalih orientalskih drog dolgo časa niso poznali. V samostanih, ki so postali center medicine in lekarništva, so tako skozi celoten srednji vek nastajale zdravilne ‘bukve’. Prvi evropski zapis o religiozni uporabi drog najdemo pri Marku Polu, na evropsko celino pa so v večjem številu priče prihajati v 13. stoletju zaradi križarskih vojn. Kristjani so z Bližnjega vzhoda prinesli opij. Španci so iz Amerike leta 1492 prinesli tobak, z njim pa so se množičneje seznanili v kolonijah v 16. stoletju. Okoli leta 1850 je bil prvič izoliran kokain, tri leta kasneje pa je angleški lekarnar izumil iglo za intravenozni vnos zdravil. Leta 1874 je bil v Nemčiji prvič sintetiziran heroin, leta 1887 pa v isti državi amfetamin. V tem stoletju se je medicinska uporaba razširila še na rekreativno. Leta 1903 je prišel na tržišče prvi barbiturat Barbital. Leta 1914 se je v Severni Ameriki z nastankom ameriške domorodne cerkve razširilo zanimanje za meskalin, ki so ga uporabljali v religioznih obredih. V letih 1910 do 1926 so bili sintetizirani metamfetamini. Leta 1938 je Albert Hoffman odkril LSD². V 70-ih letih prejšnjega stoletja je narasla uporaba heroina, ekstazi so preizkušali psihoterapevti. V 80-ih je bil pojav heroina še vedno močan, upo-

raba ekstazija se je razširila med študente. Uporaba LSD-ja in halucinogenov je bila majhna. V 90-ih je na rave zabavah 'ožive-la' uporaba amfetaminov in ekstazija. Te droge se je pričelo označevati kot droge zabave. Jedro tega pojava je bila Zahodna Evropa, natančneje Nemčija.³

Droge, ki so bile včasih uporabljene za religiozne obrede, so danes zlorabljene. Odvisnost od mamil je tako kot telesna temperatura simptom in ne bolezen. Odvisnost razodeva osebne probleme, težave v odnosih z drugimi, socialne in duhovne probleme ter vodi posameznika v specifičen način obnašanja. Zato so nujno potrebne lastnosti ob srečevanju z odvisnikom: krščansko upanje, odprtost in pripravljenost za poslušanje. Problematika odvisnosti danes predstavlja velik problem družbe, s katerim se je potrebno soočiti.

Družina je najpomembnejši dejavnik pri preprečevanju uživanja drog⁴. Še vedno pa je na tem področju premalo narejenega. Družina, vzgojitelji, takšni in drugačni spremljevalci so tisti, s katerimi otroci preživijo največ časa, zato je potrebno, da so vsi dobro informirani, potrebno je, da so zgodaj seznanjeni z zlorabami drog. Uživanje drog je sicer težko povsem preprečiti; ne zadostuje, da samo prepovedujemo, ampak je potrebno sprejeti tudi ustrezna stališča, se znati o njih pogovarjati in dajati s svojim ravnanjem in življenjem tudi ustrezen zgled.

V fazi eksperimentiranja uživa droge vse več mladih in zloraba drog prodira v vse nižja starostna obdobja, torej se niža povprečna starost vseh tistih, ki droge prvič poizkusijo. Res je, da vse več mladih eksperimentira z drogami ali pa jih redno jemlje in je celo od njih odvisna, vendar to ne pomeni, da gre za nekaj povsem normalnega. Nasprotno, v veliki večini mladi drog ne jemljejo in so zadovoljni, da shajajo brez njih.⁵

Po navadi gre za splet različnih dejavnikov pri mladih, ki jemljejo drogo. Med nji-

mi so radovednost, uporništvu, težave pri vključevanju med vrstnike, želja po ugodju, bežanje pred slabim počutjem in tako dalje. Seveda pa sem sodijo tudi različni povi, kot so pritisk vrstnikov, želje po dokazovanju, priložnosti, bolečine ipd., ki vodijo v jemanje drog. Mladostnik se za drogo ponavadi odloči zavestno. Družina naj bi bila najpomembnejši preventivni steber pri jemanju drog. Statistični podatki nam pokažejo, da večina zasvojencev prihaja iz neurejenih družinskih okolij. Običajno so starši ločeni ali prezaposleni, da bi se ukvarjali s svojim otrokom. Res pa je, da včasih niti urejena družina ter otrokov stabilni duševni razvoj ne zadostujeta, da mladostnik ne bi poskusil te ali one droge, vendar je možnost, da postane odvisnik, manjša.⁶

Različne delitve drog

Zaradi zgodovinskih, kulturnih, etičnih, političnih, moralnih idr. pogledov na uživanje drog se droge pogosto delijo na dovoljene, ki so v prosti prodaji, ter nedovoljene, katerih uživanje ni kaznivo. Sama posest prepovedanih drog velja za prekršek; proizvodnja predelava in promet ter omogočeno uživanje pa za kaznivo dejanje. Že sama nabava je kaznivo dejanje.⁷

Pogosto slišimo tudi o delitvi drog na "mehke in trde". Ta delitev - na "mehke", ki povzročajo psihično odvisnost, in "trde", ki poleg psihične odvisnosti povzročajo tudi telesno odvisnost - se zaradi zavajajočega učinka in netočnosti opušča.⁸

Glede na sam izvor in način izdelave oziroma priprave drog ločimo tri vrste drog:

- naravne droge: opij, konoplja, listi koke, halucinogene gobe, pejotl;
- polysintetične droge: kokain, morfin, heroin;
- sintetične droge: amfetamin, metamfetamin, ekstazi, LSD, zdravila.

Glede na način uživanja jih delimo na tiste, ki se vbrizgavajo (heroin, kokain, tudi

amfetamine), vdihavajo in njuhajo (marihuana, heroin, kokain, hašiš, tobak, organska topila, crack) in uživajo oralno ter rektalno.⁹ Poznamo pa tudi delitev na dovoljene in prepovedane droge. Dovoljene droge so kofein, tobak, alkohol, opajala oziroma hlapne stvari in zdravila. Prepovedane droge pa so marihuana (hašiš, THC), LSD, kokain, crack, opijati, morfin, heroin, ekstazi, speed.

Splošna klasifikacija, ki jo upoštevat Organizacija združenih narodov in Svetovna zdravstvena organizacija, mamila in psihotropne snovi deli na štiri osnovne skupine:

- depresorje centralnega živčnega sistema (opij, morfin, kodein, heroin),
- stimulanse (kokain, crack, speedball, ekstazi, amfetamini),
- halucinogene droge (LSD, halucinogene droge),
- kanabis (marihuana, hašiš, skunk).¹⁰

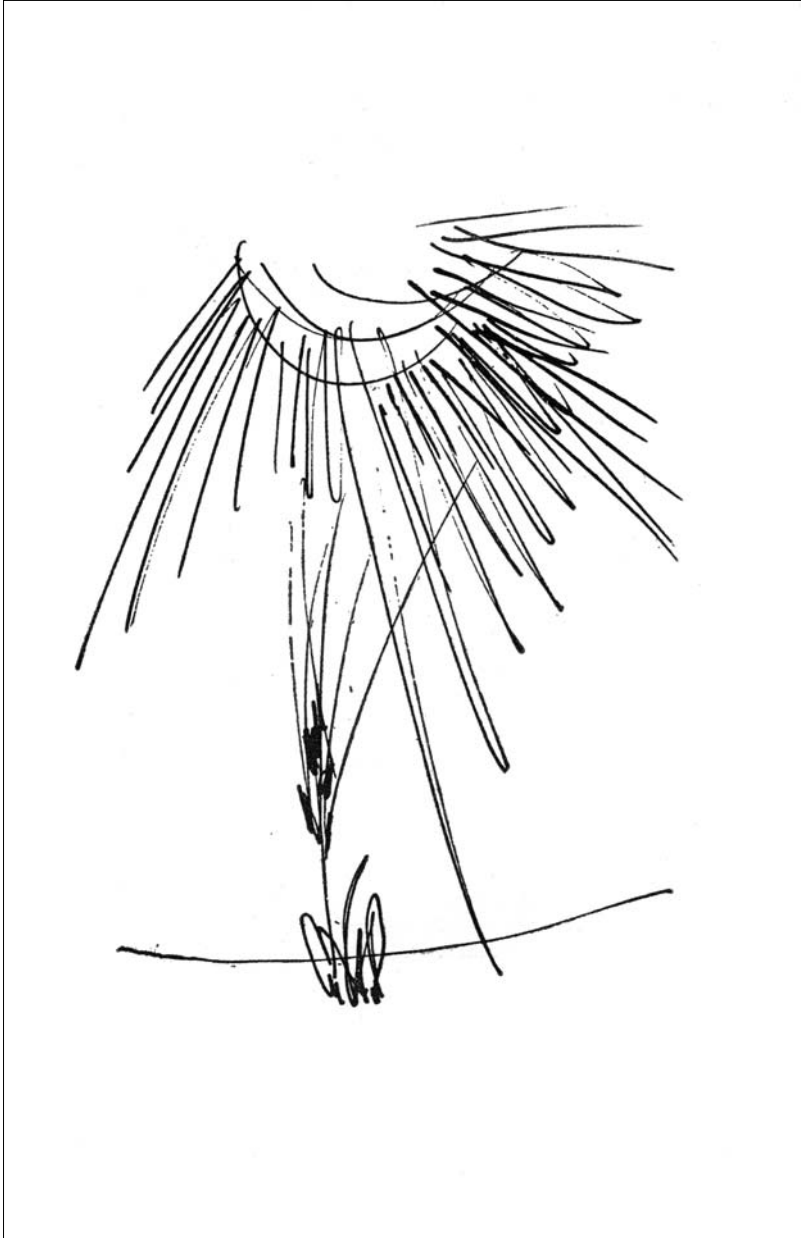
Programi za zdravljenje odvisnosti

V Sloveniji obstaja skupno več kot sto različnih programov, od nizkopražnih do viskopražnih, vladnih, nevladnih, zasebnih in prostovoljnih, verskih in ateističnih, specifičnih in splošnih. Poleg tega deluje petnajst področnih centrov za zdravljenje odvisnosti, v katerih poteka svetovanje odvisnikom, družinskim članom ter strokovnim delavcem. Opravljajo urinske teste ter teste za bolezni (hepatitis B in C, HIV in tuberkulozo). V njih se izvaja individualna, skupinska ter družinska terapija. Odvisnike se pripravlja na bolnišnično obravnavo, pomaga se jim pri rehabilitaciji ter ocenjuje odvisnike za spremembo v metadonski program. Ti centri se pri svojem delu povezujejo tudi z drugimi (vladnimi in nevladnimi) organizacijami ter terapevtskimi skupnostmi. Pomoč in programi obravnave v Sloveniji obsegajo tako pomoč tistim, ki želijo z drogo prenehati in vzdrževati abstinenco, kot tistim, ki tega še ne zmorejo oz. ne želijo. Slednjim je treba omogočiti,

da se ne okužijo in ne umrejo. Tako imajo tudi slednji možnost za poznejšo spremembo pri sebi.¹¹

Med programi za pomoč zasvojenecem razlikujemo "nizkopražne" programe, v katerih se aktivno išče stik s populacijo uživalcev drog, ki pomoči ne iščejo sami. Takih je vsaj polovica. Nizkopražni programi so pretežno v domeni socialnega skrbstva in nevladnih organizacij. Ljudje, ki so vključeni v nizkopražne programe, morajo imeti omogočeno visoko prehodnost med programi, tako da lahko takoj vstopijo v tisto obliko programa, ki ga zmorejo. Iz programov ni zaželeno izključevati paciente, saj z njimi ni mogoče delati, ko niso vključeni v noben program. Lahko rečemo, da je boljši kakršen koli program kot noben program. Res pa je, da nestrokovno vodeni programi, ki običajno tudi niso ustrezno evalvirani, lahko povzročijo velikanško škodo. Nizkopražni programi zmanjšujejo škodo, ki jo povzroča uživanje drog, z že omenjenimi dejavnostmi: zdravstveno, socialno, pravno, poklicno svetovanje, deljenje pribora za vbizgavanje in kondomov, dnevni centri (kava, tuš in podobno) ter delo na terenu in spremljanje v kriznih situacijah.¹² Med nizkopražne programe sodijo Stigma v okviru Aids Fondacije Robert, DrogArt (namenjen zmanjševanju posledic uživanja drog zabave), Po moč – Sežana, Zdrava pot – Maribor, Ptica – Zasavje, Svit – Koper.¹³

Poleg teh poznamo tudi "visokopražne" programe, v katerih morajo zasvojeneci prestopiti višji prag, da pridejo do pomoči. Ti programi so usmerjeni v abstinenco. Poglavitne metode socialne rehabilitacije in terapije so terapevtske skupnosti, azili in komune. Namenjeni so zasvojenecem, ki so zmožni vzpostaviti abstinenco. Nezmožnost ohranitve abstinence je poglaviti razlog za nastanek visokopražnih programov, ki naučijo osebo konstruktivno živeti z lastnostmi, ki jih ima.¹⁴ V te programe danes vstopa od 10 % do 20

Bara Remec: S poljubom tvojim varen sem povesod

% uživalcev drog. Obstaja več visokopražnih programov, med katere sodijo: Center za zdravljenje odvisnih od drog v Ljubljani, Center za preprečevanje odvisnosti v Mariboru, Skupnost Srečanje, komuna Cenacolo, Društvo UP, Društvo Projekt človek idr.

Dobra povezanost zdravstvenih programov z nizkopražnimi programi in sodelovanje s programi socialne rehabilitacije, za nekatere tudi v terapevtskih skupnostih in komunah, je pogoj za dobro oskrbo uživalcev drog. Možnosti zdravljenja v Sloveniji so pestre, sledijo pa osnovni ponudbi, ki je navedena že na začetku (nizkopražni programi, visokopražni programi). Programe izvajajo tako vladne kot nevladne, prostovoljne in profitne organizacije.¹⁵ Problemi, ki se kažejo v njihovem delovanju, so: premajhno sodelovanje med organizacijami, premalo denarja, nejasna enotna strategija delovanja, pomanjkljiv strokovni nadzor ter nezaupanje uživalcev uradnim profilom. Uspešni so tisti programi, ki zmorejo dati uporabnikom dolgoročno oporo. Dolžnost terapevtov je, da usmerjajo paciente v njim najprimernejše programe. Treba se je zavedati, da je obravnava zasvojenecv dolgotrajen proces in da le redko da takojšnje rezultate. Toksikomanskega vedenja ne moremo omejiti le na jemanje izdelka, kajti vključuje vso psihično organiziranost in odnose z drugimi. In prav psihično organiziranost ter odnose z drugimi je treba spremeniti in ovrednotiti. Pomoč, ki jo programi ponujajo družinam, je dragocena in vsaka družina ima pravico prositi zanjo.¹⁶

Različni pogledi, različna dejstva, različni razlogi privedejo ljudi, da začnejo posegati po omamnih sredstvih. Gre za družbeni problem, ki bi ga lahko imenovali "kuga" sodobnega časa, saj jemlje življenje, predvsem mladim.¹⁷ Najboljša preventiva je dobra vzgoja, kjer otrok dobi izkušnjo prave in nesebične človeške ljubezni.¹⁸

"Veliko potovanje", ki ga osebe poskušajo narediti v svet droge, je sprevržena oblika mistike, sprevrženost človeške potrebe po neskončnem, ne nepremostljivosti imanence in poizkus, da bi prelomil pregrado lastne eksistence in se vrgel v neskončnost. Potrpežljiva in ponižna avantura askeze, tisto približevanje dvigajočega se z majhnimi koraki proti Bogu, ki se spušča, se nadomesti z magično močjo, z magičnim ključem droge: moralno in versko življenje (se nadomesti) s tehniko. Droga je psevdomistika sveta, ki ne veruje, a ki se kljub vsemu ne uspe rešiti misli na raj. Droga je torej alarmni znak, ki vodi zelo daleč: ne samo, da kaže v naši družbi na praznino, pred katero se ne moremo zavarovati z nobenim orodjem, ki ga imamo na voljo; droga dodaja tudi intimno potrebo človeškega bitja, pravico, ki obvelja v degenerirani (izprijeni) obliki, če ne najde pravilne zadovoljitve.¹⁹

Mamila ustvarijo mnogovrstno prizadetost v življenju številnih ljudi, ki upajo, da bodo z njihovo pomočjo našli "neko dodatno vrednost" za življenje. Rezultat pa je ravno nasproten od pričakovanega, ker uživanje teh sredstev razvije vrsto slabih navad, ki negativno vplivajo na odnose in omejujejo osebno svobodo posameznika, vse do njenega popolnega izničenja. Mamila ustvarjajo zaslepljenost v tistih, ki se jim ne morejo odreči, in zahtevajo od zdravnikov, da jim predpišejo drugo mamilo, ki bi lajšalo njihove življenjske težave in blažilo trpljenje, da o notranji stiski ob iskanju rešitve sploh ne govorimo. Zaslepljenost je še večja, ko se v družbi pojavijo predlogi za liberalizacijo mamil, ki imajo v ozadju politične cilje. Sicer pa so najbistrejši med odvisniki odločno povzdignili svoj glas, ki se dviga iz bolečega brezna odvisnosti: *"Povejte mladim, naj nikoli ne uživajo teh sredstev, naj se jim pogumno uprejo. Namesto da bi se zatekali v mamila, naj se povežejo z mladimi in odraslimi ljudmi, ki jim bodo pomagali*

živeti in reševati probleme.” Pojav uživanja mamil ni omejen na posameznika, ki uživa toksične substance, ampak je povezan z družbenimi sistemi.²⁰

Zaključek

V evangeliju je skrb za bolne in uboge (uživalci mamil so med njimi) temeljna naloga vsakega kristjana. To vsekakor lahko prepoznamo v priliki o usmiljenem Samarijanu.²¹ Odvisnost razodeva nedoslednost v življenjskem slogu ljudi našega časa, razkroj družbenih vezi in razpad družinskega ognjišča. Pastoralna naloga, ki najbolj ustreza potrebam našega časa, je v tem, da ustvarimo mreže povezovanja in solidarnosti, da pospešujemo različne oblike podpore in pomoči, da bi vsak človek lahko našel svoje mesto v družbi in se čutil odgovornega za bližnjega. Ta pastoralna prioriteta je tudi prioriteta v preprečevanju odvisnosti.²²

Cerkev je bila pobudnica prvih dobrodelnih ustanov že v prvih stoletjih krščanske dobe pa tudi pozneje z dejavnostjo sv. Vincencija Pavelskega in sv. Janeza od Boga, ki sta skrbeli za bolne. Cerkev še vedno opravlja to dejavnost v službi človeštva tako, da pomaga odvisnikom z naslednjimi vzgojnimi cilji²³:

- Vzgajati za celovitost človeške osebe. Človek napreduje in se spreminja samo v razmerju do vrednot, ki so mu bile posredovane in za katere se je tudi sam odločil. V razmerju do teh vrednot se uči odločati za dobra in koristna dejanja in sodeluje pri izpopolnjevanju svoje osebnosti.
- Vzgajati človeka za presežnost in ne pozabiti, da človeškega bitja ne moremo skrbiti na biološko raven, ker nosi v sebi željo po neskončnem in božjem.
- Vzgajati mladega človeka, da prek postopnega zorenja celotnega bitja odraste na fizični, psihični, intelektualni, moralni in duhovni ravni, da je iz dneva v dan bolj odgovoren zase in da zna razločevati svoje želje.

- Oznanjati “evangelij milosti” kot dar in polnost življenja, s ciljem osebne in skupne uresničitve. Kristus, poslednja resnica o človeku, je za človeka prvi vzor sleherne izvirne uresničitve. “*Jezusovo oznanilo,*” piše Janez Pavel II., “*je oznanilo življenja.*” On je namreč ‘Beseda življenja’ (1 Jn 1,1).

Obstaja mnogo različnih načinov zdravljenja odvisnosti od drog. Razlike, ki se pojavljajo med programi, so znak, da smo si ljudje različni. Različni so si tudi uporabniki prepovedanih drog, zato moramo k vsakemu zares pristopiti individualno in celostno. Odvisnost ni samo življenjska preizkušnja za odvisnika in njegovo družino, pač pa za širšo in daljno okolico in družbo nasploh. Vendar še vedno lahko naredi največ družina. Starši, partner ali celo otroci lahko najbolj pomagajo odvisniku. V začetku lahko pomoč izgleda zelo kruto in nedoumljivo, vendar se na koncu izkaže, da je vse to vodila ljubezen. Odvisnik se mora spremeniti, spremeniti pa se morajo tudi starši, partnerji in otroci.

Do spremembe načina življenja odvisnika lahko pridemo počasi, z majhnimi, a trdnimi koraki. Dolžnost tistega, ki se je odločil hoditi za Kristusom, je v tem, da prinaša veselo novico ubogim (Lk 4,18.19), vsem ubogim, brez izjeme. Odvisnik je ubožec ljubezni, ker ne premore spoštovanja do sebe in do svojega življenja. Ima negativno podobo o sebi in o družbi. Na nas je, da mu pomagamo spremeniti negativno podobo o sebi in družbi. Na nas je, da mu prinesemo veselo novico - evangelij. Na nas je, da prepoznamo uboge, ki so med nami, in jim ponudimo roko. Če primerjamo življenje odvisnika s priliki o usmiljenem Samarijanu iz Svetega pisma (prim. Lk, 10,25-37),²⁴ je na nas odločitev, kako bomo odreagirali. Ali bomo v primeru, ko srečamo odvisnika, odigrali vlogo duhovnika in levita in bomo šli po drugi strani ceste mimo njega? Ali pa bomo odigrali vlogo us-

miljenega Samarijana in se sklonili k ubogemu? Na nas je, kaj nam bo Jezus rekel ob poslednji sodbi. Ali bo to stavek: "Karkoli ste storili enemu teh mojih najmlajših bratov, ste meni storili" (Mt 25,40b) ali pa: "Kolikor niste storili enemu od teh najmanjših, tudi meni niste storili" (Mt 25, 45b).

Zato se močno strinjam s Papeškim svetom za pastoralo zdravja in napisanimi smernicami za organizacijo programov za usmerjanje in organizacijo pastoralnih struktur na področju odvisnosti: "Poleg formacije, ki so je deležni v semenišču, je primerno, da bi bodoči duhovniki iz urbaniziranih škofij, ki se bodo posvečali delu z mladimi, sodelovali v kakšnem sprejemnem centru za odvisnike, da bi mogli bolje razumeti pot njihovega zdravljenja in postali bolj dojemljivi za težave mladih,"²⁵ ter "Koristno bi bilo, da bi v vsaki škofiji zaupali določeni osebi naloge, da spremlja vprašanje uživanja mamil v okviru pastorale za zdravstvo in si prizadeva za bolj usklajeno delovanje na tem področju ter za vzgojo krajevne Cerkve o problemu odvisnosti. Tudi na pokrajinski ravni se lahko vzpostavijo odnosi med mladinskimi ustanovami in državnimi službami, ki se ukvarjajo z odvisniki, da bi si skupaj prizadevali za usklajevanje vzgojnih in preprečevalnih dejavnosti."²⁶

Po vsem prebranem v tem članku me zanima samo odgovor na vprašanje: ali znam videti uboge, ki jih imam vedno ob sebi (prim. Mt 26,11)?

Literatura

- Braconnier, Alain: *Kako razumeti mladostnika: priročnik za starše otrok, starih od 10 do 25 let*. Tržič: žepna knjiga: Učila International, 2005.
- D'Eercole, Giovanni: *Pisma iz sveta mamil: Skupnost Srečanje don Pierina Gelminija*. Ljubljana: Novi svet, 1995.
- Drejc, Miha: *Ljudje in droge*. Ljubljana: Reprostudio S d.o.o., 2004.
- Droga: kako in zakaj. 2006. <http://www.uradzadroge.goc.si>. (dostop 14. 12. 2006).

Gelmini, Pierino: *Tako preprosto za družine*.

Ljubljana: Družina, 2000.

Kastelic, Andrej: "Prvo leto svetovalnice Odsev se sliši." *Odsev se sliši* (2000), 10-20.

Kastelic, Andrej in Marija Mikulan: *Mladostnik in droga*. Ljubljana: Domus, 1999.

Nolimal, Dušan: *Govorimo o drogah: temeljna dejstva*. Ljubljana: Reprostudio S d.o.o., 1998.

Papeški svet za pastoralo zdravja: *Cerkev, mamila in odvisnost*. Zv. 105. Cerkevni dokumenti. Ljubljana: Družina, 2001.

Ratzinger, Joseph: *Il tramonto dell'uomo: la scammessa della fede*. Vigodarzere: Progetto Editoriale Mariano, 2005.

Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Slovenski standardni prevod iz izvornih jezikov. Študijska izdaja – 2., pregledana izd. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 2001.

Turčin, Zlatan (ur.): *Toksikomanija mladih, Odvisnost – družbeni problem včeraj, danes, jutri, zbornik razprav*. Maribor: Obzorja, 1995.

- Zlatan Turčin (ur.), *Toksikomanija mladih, Odvisnost – družbeni problem včeraj, danes, jutri, zbornik razprav*, Maribor, Obzorja, 1995, 114-24.
- LSD: dietilamid liserginska kislina (kratica LSD je nemška kratica omenjene substance: lysergsaure diaethylamid).
- Mitja Klavora et al. (ur.), *Ilegalni promet z drogami, Odvisnost – družbeni problem včeraj, danes, jutri, zbornik razprav*, Maribor, Obzorja, 1995, 25-58.
- Giovanni D'Eercole, *Pisma iz sveta mamil: Skupnost Srečanje don Pierina Gelminija*, Ljubljana, Novi svet, 1995, 184-91.
- Andrej Kastelic in Marija Mikulan, *Mladostnik in droga*, Ljubljana, Domus, 1999, 86.
- Pierino Gelmini, *Tako preprosto za družine*, Ljubljana, Družina, 2000, 57.
- Kastelic in Mikulan, *n. d.*, 104.
- Dušan Nolimal, *Govorimo o drogah: temeljna dejstva*, Ljubljana, Reprostudio S d.o.o., 1998, 5.
- Kastelic in Mikulan, *n. d.*, 105.
- Droga: kako in zakaj* 2006, dostopno na <http://www.uradzadroge.goc.si> (dostop 14. 12. 2006).
- Miha Drejc, *Ljudje in droge*, Ljubljana, Reprostudio S d.o.o., 2004, 53.
- Prav tam, 57.
- Prav tam, 54.
- Andrej Kastelic, "Prvo leto svetovalnice Odsev se sliši," *Odsev se sliši*, 2000, 14.
- Drejc, *Ljudje in droge*, 55.
- Alain Braconnier, *Kako razumeti mladostnika: priročnik za starše otrok, starih od 10 do 25 let*,

- Tržič, Učila International, 2005, 450.
17. Papeški svet za pastoralo zdravja, *Cerkev, mamila in odvisnost*, zv. 105, Cerkevni dokumenti, Ljubljana, Družina, 2001, 5.
18. Prav tam, 6.
19. Joseph Ratzinger, *Il tramonto dell'uomo: la scammessa della fede*, Vigodarzere, Progetto Editoriale Mariano, 2005, 16-17.
20. Papeški svet za pastoralo zdravja, *Cerkev, mamila in odvisnost*, 16.
21. Prav tam 125.
22. Prav tam, 163.
23. Prav tam, 143.
24. *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov*, študijska izdaja – 2., pregledana izd., Ljubljana, Svetopisemska družba Slovenije, 2001.
25. Papeški svet za pastoralo zdravja, *Cerkev, mamila in odvisnost*, 149.
26. Prav tam, 151.

Vpliv droge na človeka

1 Vpliv droge na človeka

1.1 Odvisnost

Bivanjska praznina je zelo razširjen pojav našega stoletja. Mnogi ljudje našega časa trpijo zaradi brezsmiselnega življenja. E. Lukas¹ je na predavanju v Ljubljani poudarila, da kdor trpi zaradi brezsmiselnega življenja, trpi tudi zaradi brezsmiselnega poklicnega življenja, brezsmiselnega družinskega življenja ... in ta dejansko pada v brezno.

Tako razširjeni pojavi, kot so alkoholizem, prestopništvo, droga, ne bi bili razumljivi, če ne bi na njihovem dnu prepoznali bivanjske praznine. Kjer je videti smisel, tam je življenje znosno, in to celo neodvisno od drugih življenjskih okoliščin. Šele ko zagledamo možnost smisla živeti za nekaj ali za nekoga, popustijo zavore, ki nas blokirajo.²

Odvisnost od droge je spremenjeno psihično in fizično stanje človekove osebe in je posledica uživanja droge. Zaradi uživanja odvisna oseba spremeni svoje obnašanje. Zasvojenec je prisiljen stalno ali občasno posegati po drogi, da bi doživel njen učinek in obdržal dobro počutje ali pa se rešil nelagodja in težav zaradi pomanjkanja droge. V tem stanju oseba občuti močno potrebo po ponovnem jemanju droge, da bi obdržala svoj občutek dobrega počutja. Oseba je lahko odvisna od več različnih drog.

Revija ameriškega združenja psihiatrov *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* v svoji razdelitvi psihičnih motenj definira odvisnost kot uživanje substanc (droge), ki poškodujejo telesne, socialne in delovne funkcije. Fizično se lahko poškoduje na primer žila na mestu vbizganja droge, sluznica nosu pri vdihavanju ... Socialne in

delovne težave pa se kažejo v izgubljanju prijateljev, zaposlitve, v usmerjanju v kriminal ... Za psihične posledice pa je značilno notranje neravnovesje.

Odkar se je začela pisati človeška zgodovina, je vsaka družba uporabljala droge, ki so imele vpliv na razpoloženje, mišljenje, občutke, doživljanje samega sebe in okolice. V zgodovini je bila uporaba drog povezana z religioznimi obredi in pomembnimi dogodki. Lep primer tega so na primer Indijanci, ki so pri svojih verskih obredih uživali glivo, za katero so bili prepričani, da jim omogoča komunikacijo z njihovim božanstvom. Kasneje pa je bilo ugotovljeno, da ima ta gliva toksičen učinek.

V večini modernih družb so prisotne droge, ki so udomačene. Njihovo uživanje je splošno sprejeto in na različne načine celo spodbujano. Hkrati pa so v istih družbah razširjene tudi droge, do katerih je stališče večine odklonilno, ukvarjanje z njimi pa je lahko tudi kazenskopravno sankcionirano. Droga, ki je v določeni kulturi družbeno sprejeta, je vtkana v njeno tradicijo, kar se kaže v stališčih, normah in pravilih te družbe, povezanih z abstinenco, uporabo in zlorabo te droge. Družba se odzove le na prekomerno uživanje te droge, katerega motivi in posledice sežejo v področje individualne in socialne patologije.

Status domačnosti imata v našem kulturnem prostoru predvsem alkohol in tobak. Ti dve drogi se zelo pogosto pojavljata prav med mladimi. M. Žmuc-Tomori močno svari pred nevarnostjo, ki se je mnogi starši niti ne zavedajo. Odnos staršev do teh dveh drog je odločilen za oblikovanje stališča mladih do drog.

Starši svoje otroke vzgajajo predvsem z zgledom. Najprej morajo sami premisliti o lastni uporabi drog, dovoljenih ali prepovedanih.

Odgovor na vprašanje odvisnosti moramo iskati v treh smereh. V smeri droge, v smeri človeka, ki drogo zlorablja, in v smeri družbe, ki človeka oblikuje in pogojuje. Z gotovostjo lahko rečemo, da vsak izmed zgoraj naštetih elementov na svoj način (odvisno od posameznika) - eden v manjši, drugi v večji meri - vodi v "pekel" odvisnosti.³ Za posameznika, ki je začel uživati drogo zato, da bi na ta način rešil težave, osebne ali socialne, gotovo velja, da je že razmišljanje o uživanju droge škodljivo in da vodi v odvisnost od nje.

Mnogi strokovnjaki so prepričani, da je pojav uživanja droge močno povezan s krizo, ki pesti celotno družbo in s tem seveda tudi družino in posameznika. Spet druga teorija poudarja dedno zasnovano odvisnosti, ki jo posameznik podeduje skupaj z značajskimi potezami. Mnogi strokovnjaki pa postavljajo v ospredje zasvojenčeve osebnosti neko težko psihično stanje, ki ga toksikoman želi prekriti ali pozabiti prek droge.

Nobena od teh teorij - lahko pa bi jih navedli še veliko - ne more popolnoma pojasniti vprašanja odvisnosti, ker je za vsako od njih mogoče najti resne ugovore. Zato bi lahko rekli, da so razlogi za nastajanje odvisnosti do danes nepoznani ali pa jih moramo iskati v povezavi med socialnimi, dednimi in biološkimi vzroki.⁴

1.2 Spremembe na človeku

1.2.1 Telesne spremembe

Pomembne telesne spremembe se pojavijo pri odvisnikih z zelo dolgim stažem uživanja droge (tri leta). Droga uniči skladen razvoj telesnega in duševnega življenja. Posledice droge za človekov genetski sistem še niso popolnoma znane. Vse zunanje telesne spremembe nastajajo vzporedno z notranjo neskladnostjo, zato

se želim podrobneje zaustaviti pri duševnih spremembah toksikomana.

1.2.2 Duševne spremembe

Z uživanjem droge so najpogosteje povezane značajske spremembe, kot so apatija, nezanimanje za zunanje dogajanje, emocionalna odtujitev, narcisizem in negativni odkloni v socialnem vedenju. Spreminjanje doživljanja psihološke in socialne identitete usmerja uživalca v odpadništvo in zapiranje v brezizhodno kletko droge.

Kot razlog za uživanje drog se zelo pogosto izkaže zelo nizko spoštovanje samega sebe. Ti ljudje so velikokrat osamljeni iskalci, negotovi, nemočni, brez opore v osebah, pomembnih zanje. Svojega nizkega samospoštovanja ne morejo več dvigniti drugače kot z manipuliranjem. Nizko spoštovanje samega sebe jih še bolj oklepa v uživanje drog in postaja edina alternativa ob neuspehih na drugih področjih. Z drogo poskušajo taki ljudje ustvariti vtis drznosti, sposobnosti in se na tak način znebiti bolečih občutij zaradi lastne negativne identitete.⁵

V takem stanju hitro upade zanimanje za šolo, čeprav intelektualne sposobnosti resno upadejo šele z daljšo odvisnostjo. Na zane-marjanje šolskih obveznosti vplivajo poleg upada zanimanja še čustvena nihanja zaradi uporabe droge.

Vsi interesi so podrejeni drogi ... Slednjič potisne odvisnost človeka v "neobstajanje". Ne živi več svojega življenja, temveč le še kot funkcija droge. Njegovo vedenje postaja čedalje bolj mehansko, avtomatično.

L. Wurmser⁶ pravi, da je v ozadju vsakega uživanja drog poskus razreševanja narcisistične krize. Toksikoman si drogo izbere zato, da prek nje rešuje svoj narcistični konflikt: globoko razočaranje nad seboj in drugimi, razočaranje, ki je tako intenzivno zato, ker so želje toksikomana veliko previsoke glede na realnost.

Raziskava, ki jo je v našem socialnem okolju opravila M. Žmuc-Tomori,⁷ kaže naslednje izstopajoče vzorce:

- Visoka psihosomatska motenost (živčnost) kaže na izrazito duševno in telesno odzivnost toksikomana. Ta želi z drogo umiriti svojo telesno in duševno napetost. Terapevt, ki se zaveda tega dejstva, prav gotovo ne more mimo meditacije, potrebne za sprostitvev notranjih in zunanjih napetosti toksikomana.
- Najbolj izstopata izrazita depresivna naravnost in negotovost. Nezaupanje vase in nizko samospoštovanje si pri mladem toksikomanu podajata roke in mu neredko dodatno minirata prizadevanja, da bi se spoprijel s svojimi težavami.
- Emocionalno dogajanje lahko mladega človeka zelo ovira pri dejavnem vključevanju v okolje. Toksikoman drogo pogosto vzame zato, da bi mu dušila to notranje dogajanje.

1.2.3 Odvisnost človekovega duha

Psiholog V. E. Frankl vidi veliko nevarnost v nauku, da je človek samo rezultat bioloških, psihičnih in socialnih okoliščin ali proizvod dednosti in okolja. Tak pogled človeka naredi za robota in zanika njegovo svobodo. Človeško bitje je končno, njegova prostost pa omejena. Vendar je svoboden, da ima lahko svoje stališče do okoliščin. Človek se sam odloča, ali se bo vdal okoliščinam ali pa se jim bo postavil po robu. Človek določa sam sebe. Sam odloča, kakšen bo njegov obstoj, kaj bo postal v naslednjem trenutku. Ena glavnih sposobnosti človeškega obstoja je zmožnost, da se dvigne nad te okoliščine in jih preseže. Prav tako človek presega samega sebe, saj je človeško bitje samopresežno bitje.⁸

Kaj pravzaprav dela človeka človeka? Kaj je specifično, to, kar človeka loči od drugih bitij? To, kar nas od drugih razlikuje, nas tudi zavezuje. In to specifično človeško lahko naj-

demo pri vseh ljudeh, vseh rasah ... Odgovor na vprašanje, kaj človeka dela človeka, V. E. Frankl vidi v duhovni dimenziji človeka. Ta dimenzija je zaznamovana s svobodo, odgovornostjo in kreativnostjo, vestjo in izpolnitvijo smisla. Toksikomanu pa je ta svoboda vzeta. Zapravlil je vsako možnost svobodnega delovanja in odločanja. Odvisnost od droge je ugonobila njegovo kreativnost in tudi vest.

2 Družina mladega uživalca drog

2.1 Razpad odvisnikove družine

Prvo obdobje zasvojenosti je faza uničevanja družine. V tej fazi toksikomanu v družbi še uspeva ohraniti videz urejenega človeka, medtem ko se v družini že kažejo številne razpoke. Vsi družinski člani so prikrajšani za zadovoljevanje svojih potreb po zdravih odnosih in stalno živijo v napetosti in strahu. Družina je celota, kjer se vsaka sprememba pri enem članu odraža pri vseh drugih in tako spremeni celoto. Če en član družine odpove oziroma zboli, se to pozna na vsej družini in je ta spremenjena oziroma bolna. V družini imajo člani različne vloge, ki so v zdravi družini normalno porazdeljene. Droga razbija to porazdelitev vlog, saj toksikoman v svoji vlogi odpove. Družina se začne spreminjati in propadati.

Yoan Jackson je razkroj družine toksikomana opisala v sledečih stopnjah:⁹

- Družina problem odvisnosti zanika, si pred njim zatiska oči ter o drogi ne govori. Člani družine storijo vse, da bi toksikomana odvrnili od droge. Navzven družina vzdržuje videz vzorne družine.
- Družina poskuša odstraniti problem, ki je osrednji problem družine. Osami se ter se zapre vase. Družinski člani začno izgubljati prijatelje. Toksikomanije se začno sramovati.
- Družina se razkrajaja. Odvisnost se je razkrila.

- V tem obdobju se družina preuredi. Starši postanejo odločni in vzamejo vajeti v svoje roke. Zasvojenca začno prezirati in ga iz družinskega življenja izključijo. V družini vlada patološko ravnotežje, ki ga bo najmanjši pretres porušil.
- Del družine se preuredi in zaživi samostojno življenje brez zasvojenca. Če se toksikoman skupaj z družino odloči za zdravljenje, se v procesu zdravljenja družina začne obnavljati.
- Družina se zdravi. V njej se vloge, ki jih je droga razbila, vzpostavljajo na novo. Ko je ta proces končan, je družina rehabilitirana.

V svetu je bilo opravljenih veliko raziskav o toksikomanovi družini. Naj naštejemo le nekaj najbolj značilnih besedil o tem:
- D. Gerard in C. Kornetzky opisujeta najpogostejši lik toksikomanovega očeta. Za očeta je značilno, da je odsoten oziroma se rad poslužuje kazni.¹⁰
- Raziskave dokazujejo, da imajo otroci toksikomanov, čeprav vsi ne postanejo tudi sami zasvojeni, več telesnih, duševnih in čustvenih težav kot drugi otroci.¹¹
- Na vsaki stopnji razkroja družine moramo upoštevati spremljajoče duševne pretrese pri vseh članih toksikomanove družine. Kako in koliko bodo otroci zasvojenih staršev prizadeti, je odvisno predvsem od njihove starosti, splošne odpornosti ter stopnje in trajanja motenj v družini. Motnje se najbolj odražajo pri predšolskem otroku, nekoliko manj pa pri šolskem, saj se človekova osebnost v glavnem oblikuje do šestega leta starosti.¹²
- Družinska patologija je gojišče zlorabe drog. G. Garfield to misel razvija takole: Srečnejši otroci odraščajo v družinah, v katerih starši s pomočjo lastnih uvidov, čustev in stališč gojijo in utrjujejo v njih trdno predstavo o sebi, odgovornost, spoštovanje zdravih vrednot in etičnih norm, pozitiven odnos do učenja, sposobnost in željo po komunikaciji z drugimi in tudi osveščeno stališče do uživanja drog. Manj srečni pa dobijo doma le streho, hrano in obleko, prave vloge v medsebojnih odnosih pa nimajo priložnosti razviti. To spodbuja pri njih neprijetna občutja odtujenosti in pomanjkanje zaupanja vase, kar lahko v prenekaterem primeru privede do poskusa rešitve lastnega samospoštovanja prek droge.¹³
- C. Chambers ugotavlja, da izhaja več kot polovica toksikomanov iz razdrtega doma.¹⁴
- D. L. Graham in W. C. Cross pa sta z aplikacijo posebno usmerjenih vprašalnikov ugotovila, da je v domovih toksikomanov primanjkovalo bližine, kohezivnosti, zaupanja, skupnih tem za pogovor in skupnih dejavnosti staršev in otrok.¹⁵
- Pogostost tako ali drugače razdrtih domov, v katerih se je odvijalo otroštvo bodočega toksikomana, že samo po sebi potrjuje sklep, da ugodno družinsko vzdušje manjša možnost razvoja odvisnosti od drog. D. B. Graeven in R. D. Shaef poudarjata, da zdravo družinsko ozračje, ki je dovoljevalo otrokom zadostno emocionalno rast in stabilen razvoj ega, zaščiti pred odvisnostjo tudi mladostnike, ki so že prišli do droge in so celo večkrat segli po njej.¹⁶
- Martina žmuc-Tomori je pri nas opravila raziskavo o družini mladostnika – toksikomana. Podatki, ki jih je zbrala pri vzorcu družin toksikomanov, se nanašajo na pogostost razdrtih domov, boleznih odvisnosti in na druge duševne motnje pri starših. Vse to priča o slabih pogojih, v katerih so odraščali ti mladostniki, in o neprestanih družbenih obremenitvah, ki so jih bili deležni že od zgodnjega otroštva dalje. Bolezni odvisnosti in druge resnejše duševne motnje je ugotovila pri približno

Bara Remec: Nekoč bo lepo, ko blazni bomo ob ognjih čepeli

polovici (pri 48 odstotkih) očetov in pri četrtni (pri 23 odstotkih) mater toksikomanov. Podatke o tako ali drugače razdrtem domu je bilo mogoče zbrati pri 77 odstotkih vseh toksikomanov. Nemogoče pa je govoriti v številkah o boleči nerazrešljivi razdvojenosti na obeh straneh, vzajemnih obupnih poskusih zblizanja, ki čisto ne morejo premagati ovir nakopičene sovražnosti. Številke ne morejo opisati tudi razmer v tistih družinah, ki so formalno popolne, navzven urejene, navznoter pa preveč prazne, da bi dale varnost med seboj odtujenim otrokom in staršem, ki si vsak po svoje, drug mimo drugega, vsak s svojo drogo iščejo svoj občutek bližine in zadovoljstva.¹⁷

Vzgoja otrok poteka predvsem prek mehanizma istovetenja s starši. V družini z nezdravimi odnosi pa istovetenje spremljajo hude motnje in otroci so stalno izpostavljeni menjajočim se izkušnjam pretiranega upanja in skrajnih razočaranj. Otroci v družini, v kateri je eden od staršev odvisnik, so žrtve različnih doživetij, ki so del njihovega odraščanja. Ponižanja, grobost, žalitve in prikrajšanja vseh vrst so le najvidnejši znaki resnih motenj v odnosih. Otroci v teh družinah doživljajo veliko sovražnosti, občutkov krivde, bojazni, razvrednotenja in manipulacij. Vse to še veliko bolj ogroža zdrav razvoj osebnosti otroka. Odraža se v nizkem samospoštovanju otrok, v občutkih nevrednosti, nesprijetosti, v motenem učenju socialnega vedenja in ustvarjalne potrditve samega sebe. To tvori šibke strani otrokove osebnosti, na podlagi katerih se zelo pogosto razvije bolezenski način reševanja običajnih in izjemnih nezadovoljstev s pomočjo droge.¹⁸

Pomembno je zavedati se, da ima vsak član družine svoje mesto v celotni družini, svoje pravice in dolžnosti, po katerih se kaže drugim članom in po katerih ga ti še posebej poznajo. V urejeni in zdravi družini vsi

vedo, kaj pomeni biti zakonski mož/žena, oče/mati, vzgojitelj, sin/hči ... Tako materina kot očetova vloga sta v procesu socializacije in razvoja osebnosti otroka ključni, vendar kakovostno različni.

Tisto zares pomembno, česar se morajo naučiti vsi družinski člani, je doumeti, kje je posameznikova funkcija znotraj družine, kako velika je in kako jo bomo zmogli najbolj izpolniti. Toda za to ni konkretnih nasvetov, ni pravil, ki bi se jih lahko naučili. Samo lastna vest nam more pomagati, da se vsakokrat odločimo pravilno.

Vlogi staršev v družini se dopolnjujeta, vseeno pa imata oče in mati različen vpliv na zorenje svojega otroka. Nekateri raziskovalci zlorabe drog so pozornejši na vlogo matere, drugi pa bolj poudarjajo pomen očeta. Večina avtorjev se strinja, da sta odnos med staršema in skladno delovanje osebnosti obeh staršev za razvoj otrokovega osebnega ravnotežja pomembnejša od deleža, ki ga s svojim ravnanjem prispeva vsak posebej.¹⁹ Otrokov odnos do matere je v marsičem prototip njegovih kasnejših čustvenih odnosov do ljudi. Oče pa je tisti, prek katerega otrok razvija svoj odnos do dejavnosti, avtoritet, moralnih in etičnih norm.

Številni avtorji poudarjajo, da se med starši in mladostnikom lahko razvijejo nezdrave povezave, ki mladostnika spodbujajo k uživanju drog. Pri toksikomanih je najpogosteje dominantna mati, oče pa je odsoten. Večkrat je težava v pretiranem čustvenem navezovanju matere na otroka. Mati poskuša na ta način nadomestiti nezadovoljujoč odnos s partnerjem. V praksi se nešteto krat potrdi prepričanje, da je materina vloga pri razvoju otroka toliko ustrežnejša, kolikor več potrditev je deležna kot žena. Zato ni naključje, da v številnih družinah toksikomanov naletimo na mater, ki ne zmore spodbujati otrokovega zorenja in zadržuje proces njegovega osamosvajanja tako, da ga dela še bolj od-

visnega od nje. Ob odsotnem, nezadovoljujočem odnosu z možem se hrani na svojem otroku in terja od njega emocionalno oporo, ki bi ji jo njegova samostojnost morda odtegnila.

2.1.1 Družina med težko krizo

Vsak človek je svojevrsten. V družini z zdravimi odnosi ima vsakdo svoje mesto, ki mu zagotavlja spoštovanje in zaupanje. V teh odnosih ne doživlja ponižanj, zatiranja ali podcenjevanja. Taki odnosi so preprosti, toda nikoli samoumevni in zato zelo težko uresničljivi. Včasih so izpostavljeni pritiskom otroci, včasih tudi žene, še bolj ranljivi pa so ostareli, bolni in onemogli člani družine, ki so odri-njeni na rob družine in v podrejeni položaj.²⁰

V težkem položaju je družina, v kateri eden od članov postaja grob. To je običajno povezano z zasvojenostjo. V toksikomanovi družini je vedno prisotno trpljenje, ki ga povzroča odnos z zasvojenecem. V položaju, v katerem se je znašla družina, ni videti rešitve. Bolečino občutijo vsi njeni člani. Ker so zdravi odnosi čedalje težji, prihaja do nezdravih povezav. Želja, da bi se nekaj spremenilo, je močna, vendar se ne uresničuje. Čeprav so družinski odnosi najpomembnejši za zdravo življenje, so v teh družinah zelo napeti.²¹ Če se eden od staršev žrtvuje za toksikomana, ker ga doživlja kot nezaščitenega in je pripravljen zanj storiti več, lahko toksikoman postane središče družine in z manipulacijo dosega svoje namene.

Družina išče pomoč za nastalo situacijo pri ustreznih terapevtskih centrih za toksikomane šele tedaj, ko so člani sami poskušali storiti že vse. "Zdravi" družinski člani običajno prosijo pomoči le za toksikomana in spregledajo, da so zaradi nastale situacije te pomoči potrebni tudi sami. Vzroke za nastali položaj iščejo med prijatelji, v slabi družbi, v pomanjkanju vrednot novih generacij, v nezazumevanju med starši in otroki, v televi-

ziji, porabništvu, v šibkosti značaja, v zaprtosti vase, v šoli. To je zelo preprost in lažen odgovor.

2.1.2 Kako rešiti nastalo družinsko tragedijo

Oglejmo si primer: oče je v družini zelo agresiven zato, ker ga v družini nihče ne mara. Nihče ga ne mara, ker je agresiven. Torej je agresiven, ker ga nihče ne mara, in nihče ga ne mara, ker je agresiven. To je klasična situacija, ki se pojavlja po naših družinah. Seveda poznamo še bolj zapletene odnose, vendar jih je težko tako razčleniti. Na prvi pogled je potrebno le nekaj zaupanja in iskren pogovor, in vozal se bo razvozlal. Pa stvar le ni tako preprosta. Vsaj v družini, kjer se ta začarani krog vrti okrog toksikomana, ni. Končno toksikoman ostane sam, ker ga družina pusti na cedilu, in zaživi ločeno življenje.

V pogovoru s člani toksikomanove družine spoznamo sledeče: toksikoman trdi, da ne bi bil tako agresiven, če bi bili drugi z njim bolj prijazni. Drugi člani družine pa trdijo, da bi bili do njega bolj prijazni, če ne bi bil on tako agresiven. Toksikoman trpi, druga stran prav tako. Tako vidimo, da vsak razlaga lastno vedenje z vedenjem drugega. Kriv je drugi. Kaj hitro se zgodi, da v družini odvisnika začnejo ignorirati in ga sploh ne upoštevajo več.

E. Lukas²² poudarja, da je za družinsko terapijo pomembna odločitev, da ne bomo čakali, kaj bo storila druga stran. Logoterapija izhaja iz dejstva, da je treba storiti nekaj vnaprej, ko končni cilj še ni dosežen. To je temeljno načelo vnaprejšnje naložbe, tisto, kar je potrebno za dosego nekega cilja, vlagati vnaprej, ko rezultata še ni. Končni cilj je znan, ni pa še uresničen. Ta predhodni element je zelo pomemben element v zaupanju, kajti nihče nima zagotovila, da bo sodelovala tudi druga stran.

Vsak član družine mora osebno premisliti, kaj sam s svojimi odnosi prinaša v družin-

sko ozračje: upanje ali trpljenje. Pogled toksikomana je pogosto precej omejen. Torej je poslanstvo terapije v tem, da odpira pozitivne možnosti. Med temi je prav gotovo ena, ki je v tem trenutku najbolj smiselna.

Družinska psihologinja E. Lukas družino rada primerja z orkestrom. V orkestru ima vsak instrument svoj primeren glas. Nobenega od teh ne moremo pogrešati. Vsak instrument ima smisel v celoti in za celoto. Ne bi bilo pa dobro, ko bi nekdo igral glasneje kot drugi. Umetnost je v tem, da igramo, ko je za to čas, s pravo jakostjo zvoka, in smo tiho, ko igrajo drugi instrumenti. Torej se moramo znati umakniti in dati prostor drugim. To umetnost igranja morajo imeti vsi člani družine, da so na razpolago, ko jih družina potrebuje. Morajo pa se znati tudi umakniti, ko so na vrsti drugi, in pustiti, da zazveni tudi njihov zvok. Ne pozablajmo, da je družina prostor največje življenjske varnosti, kar jih poznamo.

2.2 Spremenjeno vedenje odvisnika

Toksikomana ne smemo obravnavati ločeno od njegove družine in okolice, v kateri živi in dela. Samo v spletu medsebojnih odnosov z najbližjimi ga prav prepoznamo in z zdravljenjem je treba razvozlati celoten družinski splet in ga ponovno povezati v celoto.²³ Zato se moramo velikokrat ustaviti ne samo pri življenju uživalca, ampak tudi pri življenju njegovih staršev. Mnogi toksikomani so rasli ob starših, ki jim vsega niso dali zato, ker jim vsega tudi niso mogli dati. Najpogosteje tudi sami niso živeli v urejenih družinah.

Težko bi rekli, da so bili določeni medčloveški odnosi vzrok za motnje. Zagotovo pa gre pri njih za funkcije, ki onemogočajo, da bi se nekdo razvil v strukturirano osebnost.

V prvem poglavju sem na kratko nakazal negativne vplive droge na človekovi fizični, psihični, s tem pa tudi duhovni ravni. Za globlje razumevanje problema odvisnosti želim na kratko predstaviti, kako se te spre-

membe odražajo v socialnem okolju. Najgloblje jih občuti okolje, ki je toksikomanu najbližje, torej družina. Vzrok za spremenjeno vedenje je trajna odvisnost od droge. Droga vpliva na človekovo osebnost negativno, saj človekov značaj prevzgaja na slabše. Toksikomanova osebnost in značaj se spreminjata predvsem v naslednjem:²⁴

2.2.1 Toksikoman čedalje bolj izgublja stik z realnim svetom

Ko je toksikoman omamljen, je odtrgan od zunanjega sveta in tako njegova čutila sprejemajo malo vtisov ali celo nobenega. Zaradi tega ne more oblikovati odnosa in vedenja do soljudi. Posebej izrazito se to kaže v družini.

2.2.2 Toksikoman izgublja zanimanje za vse, razen za drogo

Ko droga zagospodari nad človekom, postaja ta čedalje bolj osamljen. Zanimanje za stvari, v katere je treba vlagati večji duševni ali telesni napor, začne upadati.

2.2.3 Toksikoman začne zaostajati za vrstniki

Od droge odvisen človek ne more slediti številnim spremembam, ki jih prinaša življenje vsak dan. Toksikoman zaostaja na čustvenem, kulturnem, družinskem in razumskem področju, ker mu vse te odnose nadomesti droga.

2.2.4 Toksikoman je izrazit sebičnež

Zaradi odvisnosti od substance toksičnega učinka se toksikoman veliko ukvarja s tem, kako bo prišel do nje. Vse njegovo mišljenje in čustvovanje se vrtita okrog tega. To se v vedenju kaže kot sebičnost. Toksikomanu se zdi samoumevno, da njegova družina skrbi za gospodinjstvo in za druge stvari. Sčasoma se ne zna in ne more več živeti v tisto, kar čutijo in potrebujejo drugi.

2.2.5 Toksikoman laže in nima čuta odgovornosti

V začetku odvisnosti toksikoman potrebuje laž, da pride z njo do droge in da skrije neprimerno vedenje v omamljenosti. Nato se laž zasidra. Toksikoman začne spreminjati kriterije za ponos, dostojanstvo, pravičnost. To ga privede do dvojne morale. Ena velja za njega, druga pa za druge ljudi.

2.2.6 Toksikomanu otopijo čustva

Toksikomanija človeka čustveno otopi, da v sebi ne zaznava več nobenih čustev, niti veselja, žalosti, jeze ... V njem nastane praznina, ki jo občuti kot težko mrtvilo in ubijajočo osamljenost. Zaradi tega je malodušen in medel.

2.3 Kaj lahko stori družina

Droga je za toksikomana odgovor na trpljenje, vendar se bo trpljenje z drogo le povečalo. Terapija je začetek reševanja bolečine ter toksikomana in družino ozavešča o poteh reševanja.

Pomemben je odnos med starši, saj lahko le (o)zdrav(ljen) odnos med njimi ponovno ustvari skupnost. Znova in znova je treba presegati vsako razcepljenost, oddaljenost in tišino. To pa je mogoče le, če se vsi osvobodijo občutka krivde in ne obsojajo drugih.

2.3.1 Kaj lahko storijo domači

Vsak član družine naj bo pripravljen vprašati sebe in drugega, kaj nosi v sebi, ter biti pozoren in razpoložljiv, da sprejme prošnjo drugega, pripravljen pa mora biti tudi na to, da se spremeni sam.

Družina je prostor sprejemanja, prostor, v katerem se je mogoče srečati s težavami. Družina je prostor zaupanja in medsebojne pomoči, kjer se pomaga, da bi se spremenili. Družina mora biti zajeta v katerem koli terapevtskem načrtu. Terapevt prek spoznanja družinskih razmer kaže na družinske odnose,

ki so blokiral komunikacijo. Terapija temelji tudi na osmišljanju trpljenja.

Večkrat je treba preživeti neko obdobje v terapevtski skupnosti. To pride še posebno do izraza v primerih, ko družina nima moči odigrati svojo vlogo. Pomembno je, da se med družino in skupnostjo oziroma terapevtskim centrom za toksikomane razvije dober odnos in da ne prihaja do konfliktov, ker se v konfliktnih situacijah ne da rešiti ničesar: zmaga heroin.

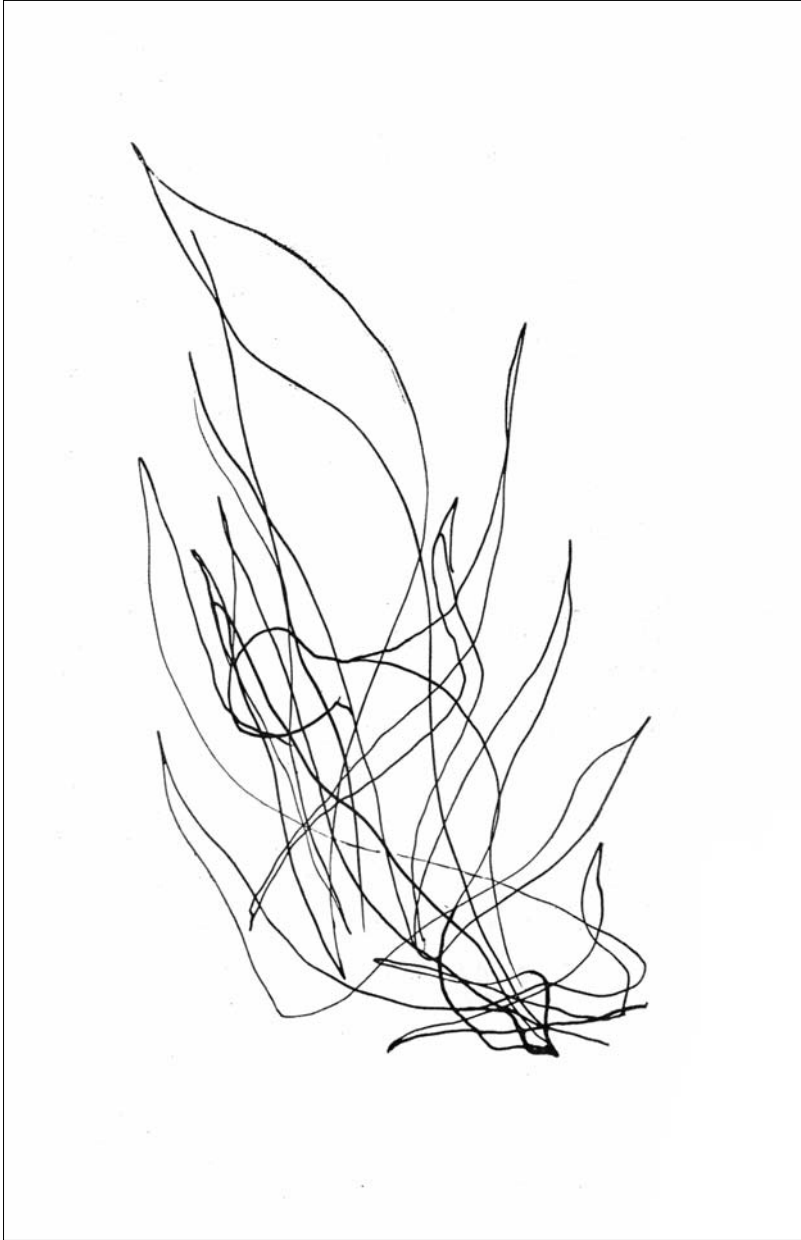
2.3.2 Je trda drža v odnosu do otroka toksikomana pravilna?

Trdo, strogo, jasno in natančno določeno obnašanje, staršev in drugih, s katerimi toksikoman prihaja v osebni odnos, učinkuje pozitivno. Tako otrok spozna, da ga drugi niso več pripravljene podpirati pri samouničevanju. To pomeni prevzeti lastno odgovornost in k temu spodbujati tudi toksikomana. Pomeni prekinitev lažnih opravičevanj, možnost spopada s trpljenjem in možnost rešitve na drugačen način.

Odločitev za takšen način reševanja toksikomana je verjetno zelo težka, običajno predvsem za mamo toksikomana. Vendar mnogi avtorji poudarjajo, da s tem, ko nekoga podpiramo v njegovi neodločenosti spremeniti se in začeti drugačno, novo življenje, ustvarjamo možnosti za njegov propad. Najbolj radikalni terapevti v takšnih situacijah zahtevajo, naj toksikomanu vsi odrečejo oporo, čeprav grozi s samomorom. Običajno je materam treba pojasniti, da tako ravnanje ni znak sovraštva do otroka, ampak je gesta ljubezni.

2.3.3 Nekatere možnosti družinske preventive

Duševno zdrav človek bo drogo odklonil. Omenili smo, da do prvega zaužitja droge pride po naključju, običajno v trenutku dolgočasje. Ponudba pogosto prihaja od narko-

Bara Remec: Zadnje sonce

mana, ki drogo vztrajno ponuja. Mladostnik jo sprejme, da bi si pridobil "izkušnjo". Otrok ali mladostnik bo toliko bolj pripravljen na to, da bo drogo odklonil, kolikor prej bo seznanjen z nevarnostmi take ponudbe in kolikor bo svoje potrebe in želje zapolnil z lastnimi dejavnostmi.²⁵

Zlasti je pomembno vzeti si čas za pogovor z otrokom, predvsem če otroci sami želijo govoriti o drogi. Starši naj otrokom vzbujajo zaupanje, in sicer tako, da jim dajo vedeti, da jih zanje skrbi in da jim bodo pomagali, kadar bodo v kakršnih koli težavah. Vse to je zelo pomembno, kajti otroci, ki so s svojimi starši v dobrih odnosih, droge ponavadi ne poskusijo. Starši naj premislijo, ali morda ne bi bilo dobro, če bi sami načeli pogovor o drogah. Vse to pa je odvisno od staršev in otroka. Enega samega preprostega odgovora ni. Starši ne smejo ustvarjati vtisa, da problema glede drog sploh ni in da se o tem sploh ne govori. Vendar naj ne govorijo samo o strahotah in grozljivih učinkih droge. Tudi če so o tem še tako prepričani, jim o tem ne bo uspelo prepričati nekoga, ki je drogo že poskusil in ob tem užival.²⁶ Nedvomno lahko zatrdimo, da je taka informacija potrebna; mora pa biti ustrezna in posredovana v pravem trenutku.

V našem prostoru še vedno srečamo veliko tem, ki jih preprosto imenujemo tabu teme. Mislim, da je ena od teh tem tudi zasvojenost. Strah nas je govoriti o njej, zato raje molčimo, še posebno v pogovorih z otroki. Zdi se, da kar ne moremo dovolj poudariti pomembnosti odkrite komunikacije, medsebojnega zaupanja in občutja sprejetosti znotraj družine. Tudi starši potrebujejo določeno oporo, da so lahko odkriti in v pomoč svojim otrokom. Tu imajo mesto vsi strokovnjaki s tega področja, ki znajo na pravi način pristopiti do problema droge in staršem ponuditi pravo informacijo.

2.3.4 Modeli in pristopi za omejevanje uporabe drog

Modeli, po katerih naj bi zmanjševali povpraševanje po drogah, so različni. Mednje sodijo²⁷:

- Didaktično moralni pristop, ki poudarja škodljivost in etično spornost takega početja.
- Govorjenje o posledicah uživanja droge. Marsikdaj menimo, da je to uspešen način prepričevanja ljudi, naj nikar ne poskusijo droge. Pri tem pristopu gre v bistvu za podrobno naštevanje vseh nevarnosti, ki jih prinaša zloraba drog. Učinek tega pristopa je omejen, še zlasti pri tistih starostnih skupinah, ki se zaradi svoje mladosti (otroci in mladostniki) še ne zavedajo povsem lastne umrljivosti. Govorjenje o dejstvih omogoča posameznikom, da se zavestno odločijo glede zlorabe različnih snovi. Dejstva o različnih snoveh in njihovih učinkih morajo biti objektivna in zanesljiva.
- Prizadevanja za odpravo posameznikovih težav zahtevajo precejšnje klinično znanje. Med te težave sodijo nizko samospoštovanje, neustrezni obrambni mehanizmi, slabe komunikacijske sposobnosti itd. Samo vzgojni posegi teh težav ne razrešijo.
- Spodbujanje zdravega načina življenja je pri preprečevanju bolezni zelo učinkovito. Enako učinkovito je lahko spodbujanje različnih dejavnosti, na primer telesnega gibanja, rekreacije, odpravljanje stresa, ki lahko zmanjšujejo željo po omamljanju.
- Model spreminjanja družbenih okoliščin. Družbenoekonomski dejavniki, kot so brezposelnost, slabe stanovanjske razmere, kriminal itd., so pogosto neposredno povezane z zlorabo drog. Zatorej zavzemanje za enakopravnost zapostavljenih skupin prebivalstva in dostopnost potrebnih virov hkrati pomeni tudi prizadevanje za zmanjšanje zlorabe drog.

Starši ali skrbniki so otrokom najpomembnejši vzor. Zato morajo najprej sami premisliti o lastni uporabi različnih snovi, dovoljenih in nedovoljenih. Na primer: Sta alkohol in tobak vseskozi na voljo? Kako pogosto jih uživajo? Kaj s tem sporočajo svojim otrokom?

Družinam naj bi pri odločanju in modrem ravnanju pomagale šole in sredstva javnega obveščanja. Mediji morajo igrati pri tem svojo vlogo. Pomagajo lahko tako, da ponujajo informacije in zagotavljajo dialog. Javna informacija je dobra, če je del splošne politike in če ni dvoumna. Težko je koga odvracati od mamila, če pa se po mestu pojavljajo reklame, ki ponujajo cigarete in alkohol.

Y. Thébaut staršem priporoča, naj usmerijo otroka oziroma mladostnika glede na njegove želje v šport, pevski zbor, gledališče, umetnost, k skavtom itd., če nočejo tvegati, da bi ga privlačile druge skupine, ki bodo prav tako imele svoje obredje, svoj jezik. Toda te skupine so lahko osredotočene na širjenje različnih mamil, ki bodo počasi uničila mladostnikov čut za ustvarjalnost in polet in ga bodo zapeljale v suženjstvo.

Prijazno odločnost mladostniki bolje sprejemajo kot moralistično togost. Pravila, ki jih spremlja jasno in logično pojasnilo, so veljavna za najmlajše, kasneje pa se mora oblikovati zahtevnejši dialog, ki naj bo del splošne življenjske vzgoje. To se lahko zgodi v ustreznih trenutkih: ob določenih obedih, izletih, televizijskih oddajah, igrah, večerih. Resnico je treba povedati, vendar besede ne smejo strašiti. Mladostniki hočejo vedeti in biti sposobni sami izbrati svojo pot.

Družinski pogovor, pri katerem je vse predvideno in jasno, se izogiba diskusiji in primerjavam določenih ocen o ljudeh in dogodkih. Največkrat ne omogoča reševanja pravih življenjskih problemov in zaznavanja neizrečenih otroških misli. Včasih se zgodi, da se kak oče začne svojega otroka zaveda-

ti še takrat, ko ta začne jemati drogo. To pomeni, da rojstva tega otroka do tega trenutka pravzaprav ni še zares sprejel.

2.3.5 Znamenja, ki so značilna za toksi-komana

Navedel bom le nekaj znamenj, ki jih navaja literatura in prav gotovo vzbudijo tudi našo pozornost:

- nenadne spremembe razpoloženja (dobra volja in živahnost se menjavata s potrtnostjo in muhavim razpoloženjem),
- negativne spremembe v sposobnosti in učinkovitosti pri delu,
- telesna oslabelost, slab zunanji videz,
- uporaba temnih očal, tudi ponoči, z namenom, da bi prikrili spremembe na zenicah in preveč prekrvavljene oči,
- dolgi rokavi tudi v poletnem času, kajti na tak način želi toksiroman skriti brazgotine na rokah,
- razdražljivost ali agresivnost brez pravega vzroka,
- izguba apetita,
- izguba zanimanja za hobije, šport, šolsko delo ali prijatelje,
- neobičajna dremavost ali zaspanost,
- laži in izmikjanja,
- izginjanje denarja in lastnine,
- nenavadni vonji, madeži ali znamenja na telesu ali obleki,
- neobičajne tablete, kapsule, osmojena aluminijaska folija ali igle in brizgalke,
- druženje s sumljivimi osebami ali osebami, ki so znane kot narkomani ali preprodajalci drog.

V večini primerov večji del teh znamenj spada k normalnemu odrasčanju, zato je treba starše opozoriti, naj nikar ne sklepajo prehitro, razen če se znamenja neprestano ponavljajo.²⁸

Literatura:
Chambers, C., Hinesley, R. K., Moldestad, M.:

- Narcotik addiction in females: a race comparison, v: *Int J. Addict* 5 (1970).
- Demokratska družina - kaj je to?*. Družina in vzgoja 5. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1986, 10-22.
- Drakšič, M.: Otroci alkoholikov, v: *Zdrav. Obzor.*, 26 (1992) 323-327.
- Frankl, V. E.: *Kljub vsemu rečem življenju da*. Celje: MD, 1992.
- Garfield, G.: *Drug Education and the Community, Symposium presented at the meeting of the International Congress on Drug Education*. Mentreux, Švica, 1973.
- Gerard, D., Kornetsky, C.: A social and psychiatric study of adolescent opiate addicts, v: *Psychiatr Q.* 28 (1954), 119-120.
- Graeven, D. B., Schaefer, R. D.: Family life and levels of involvement in an adolescent heroin epidemic, v: *Int J. Addict* 13 (1978).
- Graham, D. L., Cross, W. C.: Vallues and attitudes of high school drug users, v: *J. Drug Educ* 5 (1975) 97-107.
- Hotujac, L.: Povijest droge i ovisnosti, v: V. Pozaić: *Droga*. Zagreb: Center za Bioetiku, 1993.
- Lukas, E.: *Družina in smisel*, Celje: MD, 1993.
- Lukas, E.: *Družina in smisel*, predavanje na tečaju logoterapije. Sejna dvorana občine Šiška, 09. 09. 1993 (citirano po zvočnem zapisu shranjenem v arhivu Slovenske karitas).
- Mednarodni svet medicinskih sester, Svetovna zdravstvena organizacija in Združeni narodi proti zlorabi drog 1991 - 2000, v *Zdrav. Obzor.*, 26 (1992).
- Ramovš, J.: *Alkoholno omamljen*. Celje: MD, 1981.
- Thébaud, Y.: Quelle réponse donner à notre enfant face à la drogue? v: *Pierre de Parcevaux, Face à la toxicomanie*, Pariz: Fayard, 1993.
- Woodside, M.: Children of Alcoholics Foundation, v: *Br J. Addict* 83 (1988).
- Wurmser, L.: *Psychoanalytic considerations of the etiology of compulsive drug use*, Maryland, Raziskovalno poročilo, Drug Abuse Center 1972.
- Žmuc-Tomori, M.: *Nekatere značilnosti populacije toksikomanov v Sloveniji*. Ljubljana, 1979.
- Žmuc-Tomori, M.: Vpliv družine na zdrav način življenja, v: *Zdrav. Obzor.*, 26 (1992).
3. Prim. M. Žmuc-Tomori, *Nekatere značilnosti populacije toksikomanov v Sloveniji*, Ljubljana, 1979, II.
 4. Prim. L. Hotujac, Povijest droge i ovisnosti, v: V. Pozaić, *Droga*, Zagreb, Center za Bioetiku, 1993, 19.
 5. Prim. M. Žmuc-Tomori, *n. d.*, 121.
 6. Prim. L. Wurmser, *Psychoanalytic considerations of the etiology of compulsive drug use*, Raziskovalno poročilo, Maryland, Drug Abuse Center, 1972.
 7. Prim. M. Žmuc-Tomori, *n. d.*, 129-130.
 8. Prim. V. E. Frankl, *n. d.*, 98-99.
 9. Prim. M. Drakšič, Otroci alkoholikov, v: *Zdrav. Obzor.*, 26 (1992), 323-327.
 10. Prim. D. Gerard, C. Kornetsky, A social and psychiatric study of adolescent opiate addicts, v: *Psychiatr Q.* 28 (1954), 119-120.
 11. Prim. M. Woodside, Children of Alcoholics Foundation, v: *Br J. Addict* 83 (1988), 790.
 12. Prim. M. Drakšič, *n. d.*, 323-327.
 13. Prim. G. Garfield, *Drug Education and the Community, Symposium presented at the meeting of the International Congress on Drug Education*, Mentreux, Švica, 1973.
 14. Prim. C. Chambers, R. K. Hinesley, M. Moldestad, Narcotik addiction in females: a race comparison, v: *Int J. Addict* 5 (1970), 265.
 15. Prim. D. L. Graham, W. C. Cross, Vallues and attitudes of high school drug users, v: *J. Drug Educ* 5 (1975), 97-107.
 16. Prim. D. B. Graeven, R. D. Schaefer, Family life and levels of involvement in an adolescent heroin epidemic, v: *Int J. Addict* 13 (1978), 770-771.
 17. Prim. M. Žmuc-Tomori, *n. d.*, 130.
 18. Prim. M. Drakšič, *n. d.*, 323-325.
 19. Prim. M. Žmuc-Tomori, *n. d.*, 125.
 20. Prim. *Demokratska družina - kaj je to?*. Družina in vzgoja 5, Ljubljana, Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1986, 10-22.
 21. Prim. E. Lukas, *n. pred.*
 22. Prim. E. Lukas, *n. pred.*
 23. Prim. J. Ramovš, *Alkoholno omamljen*, Celje, MD, 1981, 37.
 24. Prim. M. Drakšič, *n. d.*, 323-327.
 25. Prim. Y. Thébaud, Quelle réponse donner à notre enfant face à la drogue? v: *Pierre de Parcevaux, Face à la toxicomanie*, Pariz, Fayard, 1993, 166-169.
 26. Prim. Mednarodni svet medicinskih sester, Svetovna zdravstvena organizacija in Združeni narodi proti zlorabi drog 1991 - 2000, v: *Zdrav. Obzor.*, 26 (1992) 349.
 27. Prim. Mednarodni svet medicinskih sester, *n. d.*, 350.
 28. Prim. Mednarodni svet medicinskih sester, *n. d.*, 351.
1. Prim. E. Lukas, *Družina in smisel*, predavanje na tečaju logoterapije. Sejna dvorana občine Šiška, 09. 09. 1993.
 2. Prim. V. E. Frankl, *Kljub vsemu rečem življenju da*, Celje, Mohorjeva družba, 1992, 84.

Droge – zlo in beda družbe

Kako težka je pot do rešitve iz zasvojenosti, sem prvič spoznal, ko sem delal pri Slovenski karitas kot referent za delo z odvisniki. Sodelovanje s Skupnostjo Srečanje, ki s svojimi komunami v Italiji in pri nas poskuša ljudi reševati iz objema tega zla, je bilo sicer dokaj uspešno, a pri vsakim človeku, ki se je odločil za pot zdravljenja, se je vedno znova postavljalo vprašanje: ali mu bo uspelo? Spoznal sem, da je zdravljenje od zasvojenosti dolgotrajen proces, pri katerem sodelujejo starši, terapevti, prijatelji, skupnosti, socialne službe in še bi lahko naštevali, izid pa je vedno negotov. V to me je prepričal fant, ki se je vrnil iz skupnosti v Italiji, v nekaj mesecih odprl podjetje in zaživel kot popolnoma nov človek. V Slovenski karitas smo bili ponosni nanj in ga z veseljem vabili na srečanja s starši zasvojenih. Predstavljali smo ga kot zgodbo o uspehu, kot dokaz, da se vsakdo lahko reši in zaživi človeka vredno življenje, vendar smo se ušteli. Po nekaj letih je fant zopet zabredel nazaj na pot zasvojenosti in kmalu umrl od prevelikega odmerka. Zakaj? Vprašanje, ki se vsakemu zastavlja že na začetku, preden poskusi drogo. Postalo mi je jasno, da je normalno življenje neprestan boj, v katerem se posameznik, ki je nekoč že bil zasvojen, spopada z željo po ponovnem odmerku droge in hotenjem "biti normalen". Pri tem je pomembno upoštevati, da zasvojenost ni le problem mladine, temveč se v njej nemalokrat znajdejo odrasli oziroma starejši. Vsem pa je skupno, da razvijejo nekakšno subkulturo, ki jo lahko opredelimo bolj opisno kot pa z ustreznim strokovnim izrazom. Gre za neznanski prepad med "mi, ki smo poskusili in jemljemo drogo" in "tistimi, ki nimajo

pojma, kaj droga je". Kot da bi šlo za višje spoznanje, ki so ga deležni uživalci drog.

Ko poskušamo odkriti razloge in vzroke zasvojenosti, lahko opazimo, da gre za kompleksno problematiko, v kateri pravzaprav nastopa celotna družba. Nepošteno je obsojati le starše ali prijatelje, da je posameznik zabredel na pot zasvojenosti, saj smo vsi vključeni v različne družbene institucije, otroci v šole, odrasli v delovno okolje, vse to pa lahko za posameznika predstavlja vzrok stresa. Ne smemo prezreti radovednosti, ki se pogosto pojavi kot razlog pri mladih uživalcih drog, pa tudi določenih osebnostnih lastnosti posameznikov, kot je npr. nezaupanje v sposobnost obvladovanja življenjskih problemov. Pri delu z odvisniki sem opazil, da so razlogi in vzroki največkrat trdno medsebojno prepleteni. Nikoli ne moremo govoriti o enem samem razlogu ali vzroku, temveč gre vedno za kombinacijo. Dodatno pa odkrivanje vzrokov zamegli še razlika med dvema stadijema, ki ju ne moremo enačiti, in sicer med stadijem uživanja in stadijem zasvojenosti. Droga je lahko poživilo ali sladilo, ob konstantnem uživanju pa postane temelj zasvojenosti. V zadnjem času je v zahodnem svetu postalo moderno uživanje kokaina. Ker gre za dokaj drago drogo, ki je marsikomu nedosegljiva, lahko v mnogih primerih govorimo le o uživanju. Postavlja pa se vprašanje, kje posameznik prekorači mejo med uživanjem droge in zasvojenostjo. Da bi lažje našli odgovor, si pogledjmo dejavnike, ki vplivajo na prehod od stadija uživanja v stadij zasvojenosti:

a) posameznikova duševna trdnost in občutljivost,

- b) nevarnost zaužite droge,
- c) socialni življenjski položaj,
- d) podpora prijateljev, sorodnikov in znancev.

Zasvojeni si le stežka prizna resnično situacijo, v kateri se je znašel, saj je prepričan, da drogo le uživa in lahko kadar koli sam želi prekine z uživanjem. V dokaz lahko navedem fanta, ki se je sam odločil za zdravljenje v skupnosti, kar ni bila običajna praksa. Odvisnosti od heroina se ni takoj zavedal. Čeprav ga je redno jemal, je lahko nekaj časa uspešno kontroliral količino in čas jemanja. Bil je redno zaposlen in delodajalec ni ničesar opazil. Vendar je po nekaj mesecih vse pogosteje užival heroin, kar se je poznalo na vseh področjih življenja. Potreboval je vse več denarja, plača ni zadoščala, zato je zabredel tudi v kriminal. Pri tem se je vseskozi slepil, da lahko preneha, kadar koli hoče. S pomočjo prijateljev in sorodnikov ter Centra za detoksikacijo v Ljubljani je videl priljubljenost za rešitev v odvajanju od odvisnosti v eni izmed komun v Italiji. Uspešno zdravljenje je namreč v veliki meri pogojeno z zamenjavo okolja, v katerem je odvisnik živel. Stiki z okoljem, ki je odvisniku omogočalo življenje v zasvojenosti, pravzaprav onemogočajo uspešno zdravljenje. Iznajdljivost, ki pomaga odvisniku priti do droge, nima meja. Še posebej je občutljivo obdobje, ko se odvisnik odloči za zdravljenje ali ga k temu prisili nevzdržna situacija, v kateri se je znašel. V začetnem obdobju odvajanja od drog nastopi huda abstinencijska kriza, ki se na telesni ravni kaže z značilnimi simptomi, kot so slabost, glavobol, bruhanje, tresenje, nemir, krčenje mišic in še bi lahko naštevali. Telesni simptomi sicer po nekaj dneh izginejo, vendar ostaja neznosna želja po drogah, ki sili v ponovno jemanje drog. Večina zasvojenih se večkrat vrne k ponovnemu uživanju drog, preden se ustali v daljšem abstinencijskem obdobju, tovrstno izkušnjo pa sem imel tudi z zasvojenimi, ki so se priprav-

ljali na vstop v komuno Skupnosti Srečanje. Ker je priprava na vstop potekala daljše obdobje, lahko tudi nekaj mesecev, se je zgodilo, da se je zasvojeni večkrat vrnil na stara pota. Eden izmed pogojev za vstop v skupnost pa je bilo daljše abstinencijsko obdobje. Žal se je dogajalo, da nam s pripravniki včasih tega ni uspelo doseči, zato so bila predčasna vračanja iz skupnosti pogosta. Za daljše obdobje abstinence je potrebna vztrajnost in nadvse močna volja, ki pa je zasvojenemu močno primanjkuje. V programu priprave na življenje v skupnosti smo dajali poudarek ravnano na motivacijo in vzpostavljanje novega načina življenja, ki bi posamezniku omogočilo čim lažjo vključitev v samo skupnost.

Obdobje dobre priprave je za zasvojenega izredno pomembno. Gre za neko obliko resocializacije, za vzpostavitev normalnega načina življenja, ki pa ostaja problematično še v nekem oziruh: daljše ko je obdobje uživanja neke droge, bolj poškodovani so možgani. Poškodovani možgani pa so pomemben dejavnik, ki odvisnika drži v primežu zasvojenosti in mu vzbujata nezno željo po drogi. Treznih odločitev v tem obdobju zasvojeni ni sposoben sprejeti, zato mu mora pri vztrajanju v abstinenci nujno pomagati okolica. Seveda je poškodba možganov odvisna tudi od vrste droge, ki jo zasvojeni uživa, ključni element pa predstavlja čas, ko posameznik pride do zasvojenosti. Do nje namreč pride postopoma, v fazah, ki si sledijo takole:

- a) eksperimentiranje,
- b) pogostejše jemanje,
- c) toleranca,
- d) telesna odvisnost,
- e) psihična odvisnost,
- f) zasvojenost.

Prehajanje iz ene stopnje v drugo povzroča tudi spremembe v možganih, ki povzročijo spremembo v vedenju. V fazi zasvojenosti so možganske spremembe očitne in že težko popravljive.

Za lažje razumevanje si pogledjmo, kako pridejo droge v možgane in iz njih. Pri tem si lahko pomagamo z izsledki farmakokinetike – vede, ki se ukvarja s tem, kako telo absorbira droge. Farmakokinetika raziskuje tudi, kako hitro pride odmerek droge v kri in koliko časa ostane v telesu ter s tem vpliva na receptorje. Absorpcija droge je poleg količine zaužite droge pogojena tudi z načinom uživanja droge. Tako je npr. absorpcija kokaina neprimerno počasnejša pri njuhanju kot pa pri kajenju. Pri njuhanju se mora namreč kokain raztopiti v tekočini nosne sluznice zgornjega dela nosu, preden pride v kri. Sluznica pa ima v telesu popolnoma drugo vlogo: greje, vlaži in čisti zrak, preden le-ta pride v pljuča. Zato je absorpcija kokaina pri njuhanju dolgotrajnejši proces kot pri drugih načinih. Najhitrejša absorpcija kokaina v kri se zgodi pri kajenju, saj kokain preide v kri preko pljuč, ki so izredno učinkovita že pri absorpciji plinov iz zraka v kri. Kokain pri kajenju pride do možganov že po nekaj udarcih srca, učinkuje dosti hitreje od ponjuhanega in povzroči močnejšo euforijo. Kako pa je s heroinom in krekom? Krek je pravzaprav kokain v trdni obliki, ki ga lahko kadimo. Potrebno je le kupiti in segreti kamenček v stekleni pipi in vdihavati hlape, ki nastajajo. Absorpcija drog skozi sluznico je običajno počasnejša, vendar je učinek lahko precej bolj škodljiv. Kokain namreč zoži žile v nosu, zmanjša krvni obtok in s tem količino, ki se sčasoma absorbira. Kokain pa ima na žile v pljučih ravno nasprotni učinek kot na žile v nosni sluznici. Tu jih razširi in poveča krvni obtok in ravno zato je njegov učinek toliko močnejši. Gre za pogubno kombinacijo razširjenih žil in povečanega krvnega obtoka, kar povzroči hiter dotok škodljivih substanc v možgane.

Heroin so odkrili že leta 1874 in so ga prvotno uporabljali za zdravljenje oploidne odvisnosti. Povzročal je namreč manj slabosti,

pomagal pa je tudi pri blažitvi kašlja. Ko so v medicini ugotovili, da povzroča enako odvisnost kot morfin, so ga prenehali uporabljati v zdravstvene namene. Heroin povzroči zoženje zenic, zaprtost, znižuje krvni tlak, zadržuje požiralni refleks, daje občutek toplote po vsem telesu, bolečine popustijo, okrepi občutek varnosti in moči ter občutek neodvisnosti, zasvojeni se ne zanima več za okolje ... Ker se heroin jemlje intravenozno, učinkuje izredno hitro. Odvisnik z vbrizgom heroina v vene povzroči, da droga naenkrat preide v kri. Z nekaj utripi srca vstopi heroin v desni srčni prekat, kamor gre tudi vsa kri, ki prihaja iz možganov in drugih telesnih delov. Naslednjih nekaj utripov pošlje heroin v pljuča, kjer se kri obogati s kisikom. Potem gre nazaj v levi srčni prekat in nato v možgane. *Rush* je učinek, ki ga želi doseči odvisnik, gre pa za občutek, ki je podoben orgazmu. Zdi se, kot da izvira iz dna želodca. Do tega pojava pa ne pride pri vseh ostalih načinih uživanja heroina. Če odvisnik vzame prevelik odmerek heroina, lahko to povzroči tako močan nenadni učinek (*rush*), da odvisnik pade v nezavest. Heroin namreč onemogoči možganska sporočila, ki dihalnim mišicam sporočajo, naj se krčijo in omogočijo dihanje.

Pri proučevanju škodljivosti drog na možgane strokovnjaki ugotavljajo, da je poleg načina uživanja pomembna tudi hitrost, s katero pride droga do možganov, in časovna uskladitev prenosa drog. Uživalci drog želijo takojšen učinek, ki naj bo čim bolj intenziven. Sprememba hitrosti spremeni moč začetnega stanja omame, zato je jasno, zakaj je heroin tako popularna droga. Podobno se dogaja pri alkoholikih, ki spijejo več kozarcev pijače v zelo kratkem času, saj vedo, da bodo s hitrim vnosom velike količine alkohola v kri postali bolj omamljeni. Kadar govorimo o časovni usklajenosti kot pomembnem dejavniku, ki vpliva na učinek omame, mislimo

s tem na evforično stanje, ki ga povzroči droga. To stanje pa ne traja dolgo in ni premo sorazmerno s količino zaužite droge. Podobno kot pri pitju alkohola se tudi uživalci marihuane dokopljejo do evforičnega stanja samo po prvem dnevnem uživanju droge, vsako nadaljnje uživanje v tem dnevu pa ne pripelje več do tega stanja. Problem je, da se pri prvem uživanju zgodi nekaj, kar se pozneje pri ponovnih uživanjih čez dan ne ponovi več. Za kaj pravzaprav gre pri tej časovni usklajenosti, v kateri odvisnik doživi pravo evforično stanje le pri prvem dnevnem uživanju, znanstveniki še ne vedo natančno.

Zdravljenje odvisnosti je problematično tudi zaradi dejstva, da droge močno poškodujejo možgane. Za kakšne poškodbe gre, pa lahko izvemo v knjigi Davida P. Friedmana z naslovom *Lažnivi sli*, po katerem tudi povzemam nekaj temeljnih podatkov. Ker v zdravstveni praksi strokovnjaki posvečajo premalo pozornosti tovrstnim znanstvenim izsledkom - večina zdravljenja se usmerja v metadonske programe ali pa se breme prenaša na skupnosti, v katerih živijo odvisniki -, se mi zdi pomembno, da osvetlim tudi ta vidik v kompleksni problematiki zdravljenja odvisnosti.

Kadar govorimo o škodljivem vplivu drog neposredno na možgane, ugotavljamo dve vrsti sprememb:

- a) sprememba možganov pod vplivom drog, ko te povzročijo omamo, toleranco, senzibilizacijo, telesno odvisnost in abstinencijsko krizo,
- b) sprememba možganov pod vplivom drog, ko te povzročijo psihično odvisnost, potrebo po drogi in zasvojenost.

V prvem primeru prihaja v možganih do nenormalnih sprememb, in sicer do uničenja nevronov. Alkohol, metamfetamin in MDMA (ekstazi) pri dolgotrajnem uživanju uničujejo nevrone v različnih predelih možganov. Alkohol npr. uničuje tisti del, ki je

odgovoren za nastajanje novih spominov, metamfetamin uničuje dopaminske nevrone, MDMA pa uničuje serotoninske nevrone. Čeprav so raziskave izvajali na živalih, pa je popolnoma jasno, da so v nevarnosti tudi ljudje. Čeprav je odmiranje nevronov proces, ki se prične dogajati že v otroštvu, ko se naši možgani sami znebijo tistih nevronov, ki jih ne potrebujejo, pa je poznejše odmiranje, ki ga povzročijo zunanje substance ali bolezni, izredno škodljivo. Rodimo se z več nevroni, kot jih potrebujemo. Ko odmrejo tisti, ki niso potrebni, preživeli nevroni ustvarijo učinkovite sinaptične povezave med seboj. Vsak večji poseg, ki prekinja te povezave, je seveda izredno škodljiv.

Spremembe se zgodijo tudi na povezovalni ravni med posameznimi nevroni. Če posamezne dele možganov pogosteje uporabljamo, v njih zraste več dendritov in živčnih končičev. Rasti dendritov ne pospešuje le uporaba posameznega dela možganov, temveč tudi pestri socialni odnosi, kar se jasno odraža pri otrocih, ki živijo v bogatem socialnem okolju in so deležni spodbud ter pozornosti. Škodljive substance napadajo te povezave in jih uničujejo. Znanstveniki lahko že z mikroskopom opazijo spremembe na dendritih, te pa se odražajo tudi na molekularni ravni samih dendritov. Spremenijo se nekateri receptorji in deli sistema sekundarnih prenašalcev, prav tako pa tudi molekule, ki dajejo nevronom obliko. Molekulska struktura se spremeni, čeprav število nevronov in dendritov ostaja enako. Znanstveniki ugotavljajo, da del možganskega sistema pri zasvojenih s kokainom vsebuje manj dopaminskih receptorjev kot pri ljudeh, ki niso zasvojeni. Podobno pri izpostavljanju opiatom prihaja do motenega delovanja receptorjev in sekundarnih prenašalcev. Čeprav se njihovo število ne spremeni, se ti med seboj ne povežejo tako učinkovito. Vzrok lahko iščemo v spremembi molekulske strukture receptorja, dela sistema sekun-

darnih prenašalcev ali pa kakšne druge molekule, ki sodeluje pri povezavi. Morfin zmanjša odzivno sposobnost celice pri sprejemanju sporočila.

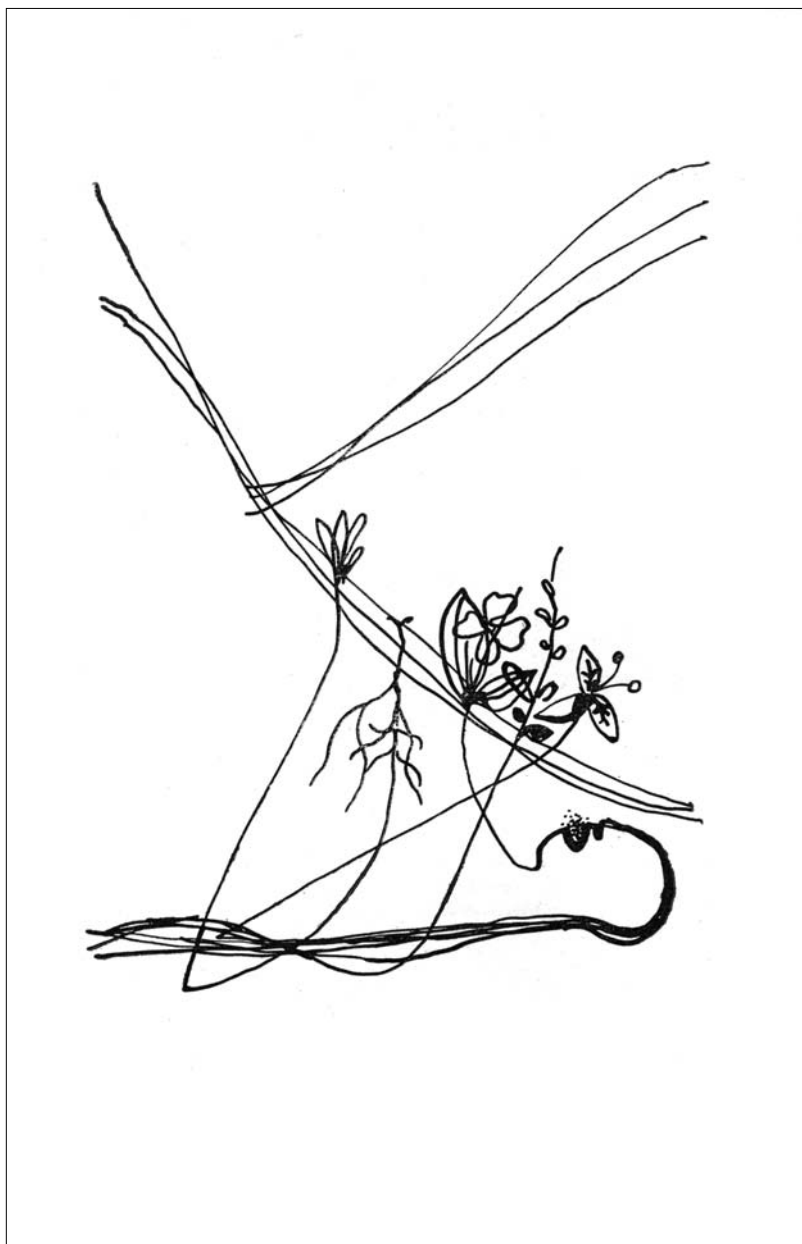
Spremembe možganov je možno proučevati s proučevanjem vedenjskih sprememb. Kadar se ljudje obnašajo drugače, kot bi pričakovali od zdravih ljudi, je primeren čas, da pričnemo z raziskavami sprememb v možganih. Pri tem je potrebno vedeti, kateri del možganov je odgovoren za določeno funkcijo, saj le na ta način lahko ugotovimo, kako posamezne bolezni ali uživanje škodljivih substanc prizadene možgane. Prvo odkritje, ki je znanstvenikom pomagalo pri tovrstnih raziskavah, je bilo odkritje centra za govor in razumevanje jezika. Odkritelja sta bila nevrologa Francoz Broca in Nemec Wernicke, po katerem se tudi imenuje del možganov, ki nam omogoča prepoznavanje besede. Znanstvenika sta uspela povezati izgubljene sposobnosti bolnikov s poškodbami možganov.

Med sodobne tehnike proučevanja štejejo tudi pozitronsko emisijsko tomografijo (PET), pri kateri oseba leži znotraj kroga posebnih senzorjev, ki so podobni občutljivim Geigerjevim. Detektorji zaznajo položaj in količino posebne radioaktivne snovi, vbrizgane za merjenje delovanja možganov. Zbrane podatke iz posameznih delov možganov računalnik analizira in izračuna količino sevanja v njih.

Če se osredotočimo na možganske spremembe, ki jih povzročajo droge, lahko ugotovimo, da gre za kratkotrajne ali dolgotrajne spremembe, odvisno od načina in časa uživanja. Kadar govorimo o kratkotrajnih spremembah, imamo v mislih predvsem omamo. Namen jemanja pa ni le omama, temveč tudi lajšanje napadov anksioznosti. Večina zasvojenih išče pravzaprav kombinacijo evforije in zmanjšanja anksioznosti. Učinki drog so uničevalni: okvarijo čustveno delovanje, zaznavanje, presojo in delo. Vendar ti učinki, razen

če ne gre za smrtni odmerek, ne povzročijo poškodbe telesnega tkiva, ne trajajo za vedno in ne povzročajo nepopravljive škode. Potrebno je opozoriti na pravilno pojmovanje omame, ki ni dolgotrajna sprememba v možganski strukturi, temveč le kratkotrajna sprememba v delovanju možganov. Tem spremembam botrujejo spremembe v sinaptičnem prenosu. Droge namreč na ta sinaptični prenos vplivajo kot nevrottransmiterji in povzročajo spremembe v prenosu le, kadar se nahajajo v sinaptični reži. Možgani drogo počasi sami odstranijo in ravno ta sposobnost možganov je izrednega pomena pri trajanju omame. Do dolgotrajnih sprememb pa pride šele, ko ljudje drogo uživajo redno.

O dolgotrajnih spremembah govorimo, ko pride do pojava tolerance ali pa metabolične tolerance na drogo. Pri toleranci se nevroni tako navadijo na navzočnost drog, da spremenijo način sprejemanja in analiziranja sporočil. Prilagajanje nevronov imenujemo toleranca. To je prva trajnejša sprememba možganov, ki jo povzročijo droge. Za učinek evforije kmalu prvotna količina zaužitih drog ni več dovolj. Posameznik lahko ugotovi, da je za isti učinek evforije, ki ga je dosegel npr. najprej že po dveh kozarcih vina, zdaj potrebno spiti vsaj tri. Povečana količina zaužite droge, ki povzroči isto evforijo, je posledica procesa tolerance, ki se kot sprememba sinaptičnih povezav zgodi v naših možganih. Pravzaprav se možgani privadijo na prisotnost škodljivih substanc. Toleranca vpliva na človekov organizem na dva načina: učinkovitejše presnavlja droge - ta pojav imenujemo metabolična toleranca, in spremeni možganske celice, ki postanejo bolj tolerantne na učinke drog. Nevroni pri pojavu tolerance spremenijo način sprejemanja in analiziranja sporočil, kar je že prva trajnejša sprememba v možganih. Metabolična toleranca se nanaša na presnovo oziroma izločanje drog iz organizma. Kadar govorimo

Bara Remec: Zasuta usta

o razgrajevanju alkohola, ima naše telo za to na voljo dve vrsti encimov, ki sodelujejo pri tem procesu: alkohol-dehidrogenaza in mikrosomski oksidacijski sistem za alkohol. Alkohol-dehidrogenaza opravi najpomembnejši del pri razgrajevanju, saj alkohol razgradi v manjše neaktivne molekule, ki jih imenujemo acetaldehid. Ta pa ne more povzročiti enakih učinkov na receptorje v možganih kot alkohol. Količina alkohol-dehidrogenaze je sorazmerna s telesno težo in deluje z znano enakomerno hitrostjo, zato je možno predvideti, koliko alkohola bo opijanjilo človeka določene teže in kako hitro bo alkohol izginil iz krvnega obtoka. Ker imajo moški v želodcu več tega encima kot ženske, so pri enaki količini popitega alkohola manj pijani kot ženske. Pri razgradnji alkohola pa sodeluje še drugi encim - mikrosomski oksidacijski sistem za alkohol, ki sodeluje tudi pri presnovi ostalih drog. Če se količina alkohola v organizmu drastično poveča, postane encim bolj aktiven, pa tudi sama količina encima v organizmu se poveča. Sicer odlična obrambna sposobnost organizma ima kljub temu svoje meje. Organizem ni sposoben proizvajati vedno novih in novih količin obeh vrst encimov, zato je prevelika količina alkohola prav tako nevarna za človeka kot prevelik odmerek kakšne vrste halucinogene droge.

Poleg tolerance na alkohol bi rad omenil še dve vrsti tolerance, ki ju razvijejo odvisniki, glede na pogostost jemanja posameznih vrst drog:

a) toleranca na kokain: pri tem omenimo princip homeostaze, ki poskuša naše telo ohranjati pod nadzorom. To se najbolj izraža pri zunanjih temperaturnih vplivih na telo, saj nevroni v hipotalamusu odreagirajo tako, da pošljejo ukaze, ki npr. sprožijo drgetanje telesa, če nas zebe, ali pa potenje, če nam je vroče. Princip homeostaze napove, da bo pri jemanju kokaina posinaptični nevron poskušal

nekako zmanjšati število dopaminskih sporočil. Kokain namreč poveča količino dopamina v sinapsah.

b) toleranca na opiate: opiatni receptorji v možganih, ki so jih odkrili v 70-ih prejšnjega stoletja, se povezujejo s sistemom sekundarnih prenašalcev. Opiati zmotijo povezave med njimi, poleg tega pa se podre celoten sistem, ki je vzpostavljen v zdravem organizmu, med opiatnimi receptorji in sekundarnimi prenašalci.

Pri odvisnikih pa lahko pride do toleranci nasprotnega učinka. Odvisnik razvije senzibilizacijo, ki je proces povečanega učinka droge že pri kratkotrajnem jemanju. Nasprotno kot pri toleranci pride do močnejšega eforičnega stanja, kar velja še posebej za učinke stimulantov. Stimulanti namreč izzovejo močnejše občutke anksioznosti in aktivirajo motoriko, kar so opazili že marsikateri odvisniki. Zgodi se, da uživalci kokaina npr. pri vsakem vzetem odmerku droge dobijo močne napade anksioznosti in postanejo nemirni, ne glede na količino odmerka. Anksioznost se z nadaljnjim jemanjem oziroma povečanjem odmerkov le še stopnjuje. Od tolerance jo loči še ena bistvena razlika, in sicer dejstvo, da lahko traja mesece ali celo leta potem, ko je uživalec drogo nehal jemati. Pravzaprav senzibilizacija ni nasprotje tolerance, le drugačni mehanizmi sodelujejo pri tem procesu. Verjetno gre za spremembo možganskih tokokrogov, pri tem pa ostajajo nevroni neprizadeti.

Omenimo še telesno odvisnost. Nevroni se prilagajajo pogosti in pretirani navzočnosti drog, zunanji znak pa je abstinenčni sindrom, ki sem ga omenil že v uvodu. Telesna odvisnost sproži vrsto sprememb v možganih in telesu. Droge postanejo nujna substanca za njihovo "normalno" delovanje. Na ravni celic posameznih receptorjev se zgodi sprememba in receptorji lahko postanejo bolj zaviralni. Skratka, samo delovanje receptorjev

se spremeni, kar lahko posledično sproži slabše akcijske sposobnosti organizma. Droge povzročijo rušenje ravnotežja v celicah nevronov, ki po prenehanju učinkovanja droge postanejo bolj vzdražljivi. Povečana aktivnost nevronov, ki izgubijo ravnotežje, pa sproži abstinenčni sindrom.

Psihična in telesna odvisnost sprožita pojav, ki mu pravimo zasvojenost. O telesni odvisnosti smo že spregovorili, zdaj pa si pogledjmo še psihično. Ta je precej bolj kompleksen pojav, saj je med drugim v tesni povezavi s starostjo uživalca. Starejši uživalci z več življenjskimi izkušnjami in s trdnejšimi življenjskimi nazori so načeloma odpornejši na psihično odvisnost, niso pa proti njej imunni. Najbolj dovzetni za zasvojenost so mladi uživalci - najstniki. Za njih uživanje drog večkrat predstavlja rešitev življenjskih problemov; niso se sposobni učinkovito spopadati z življenjskimi problemi, zato je droga idealna rešitev. Ranljivo obdobje, v katerem mladi še niso izoblikovali trdnejših življenjskih stališč in nazorov ter privzeli določene lestvice vrednot, po kateri bi živeli, je idealno za razvoj zasvojenosti. Uživanje drog v rani mladosti, ki privede do zasvojenosti, prepreči mlademu človeku, da bi se sploh kdaj razvil v normalno zrelo osebnost. V svoji praksi sem imel priložnost spoznati dva zasvojena; prvi je bil zasvojen s heroinom, drugi pa z alkoholom in tabletami v kombinaciji. Oba sta bila stara že krepko čez trideset, vendar sta za vse svoje življenjske težave obtoževala starše, učitelje v šoli in celo prijatelje. Tudi po abstinenčni krizi nista bila sposobna trezne presoje lastne življenjske situacije in kolikor mi je znano, sta že po nekaj mesecih zapustila skupnost, v kateri sta se zdravila od zasvojenosti. Neuspeh zdravljenja od zasvojenosti mogoče vse prevečkrat prevzema na svoja pleča družba, odgovornost posameznika, ki se odloči za pot odvisnosti od drog, pa se zanemarja. Družba je preveč imaginaren de-

javnik, saj življenjske zgodbe pišemo ljudje sami in z medsebojnimi stiki konkretno vplivamo na odločitve posameznika. Zato še posebej velja opozorilo, da je največja nevarnost za posameznika, da začne uživati droge v najbolj ranljivih najstniških letih. Škoda je lahko nepopravljiva. Pri odraslih je pot do psihične odvisnosti nekoliko drugačna. Čeprav se morda znajo učinkovito spopadati z življenjskimi težavami, jim droga predstavlja sredstvo do evforičnih učinkov, ki so boljši od realnega življenja. Počasi se navadijo na postopno nadomeščanje življenjskih izkušenj z drogami in tako padejo v psihično odvisnost.

Ker je zasvojenost kompleksen pojav, ki skriva še marsikatera neraziskana področja in na mnogo vprašanj še ne daje ustreznih odgovorov, sem se odločil, da ga osvetlim predvsem z vidika vpliva na možgane. Stereotipi, da je pri psihični odvisnosti "vse samo v glavi", namreč ne zdržijo resne znanstvene obravnave. Znanstveniki so z raziskavami odkrili toliko neposrednih povezav med delovanjem možganov in vplivom škodljivih substanc na njih, da je psihična odvisnost v tesni povezavi s telesno neizpodbitno dejstvo. Kjer govorimo o psihični odvisnosti, govorimo tudi o procesih, ki se odvijajo v nevronih, o porušenem kemičnem in biološkem ravnovesju človekovega organizma in o novih povezavah, ki se ustvarjajo med nevroni. Te nove povezave tvorijo hkrati naše telesne in psihične izkušnje, zato je tudi proces zdravljenja odvisen od celostnega pristopa in upoštevanja obeh komponent zasvojenosti.

Izjava, ki jo običajno slišimo v pogovoru o zdravljenju od zasvojenosti, je, da je "preventiva boljša kot kurativa". Če samo pomislimo, kako težko je doseči uspeh zdravljenja od zasvojenosti pri osebi, ki uživa droge že od najstniških let, lahko temu stavku le pritrdimo. Zdravljenje po metadonskem programu, ki se je še v 90-ih letih pri nas kar precej propagiralo, je danes zaradi svojih ne-

gativnih rezultatov pravzaprav v zatonu. Kolikor sem uspel sam sodelovati s tedanjim Centrom za detoksikacijo v Ljubljani, kjer je bil takrat predstojnik dr. Kastelic, moram reči, da je bil odziv samih pacientov na zdravljenje z metadonom izredno negativen. Poudariti je treba, da so k metadonskemu zdravljenju pristopili pri zasvojenih s heroinom, saj je metadon nekakšen nadomestek zanj. Pacienti so ugotovili, da od metadona postanejo ravno tako odvisni kot od heroina, le da ni tako škodljivih posledic za sam organizem. Glavni problem, ki so ga izpostavili, pa je bila abstinenčna kriza. Prvo so morali premagati, ko so se odvajali od heroina, potem se je pa znova pojavila pri zmanjšanju oziroma prenehanju dajanja odmerkov metadona. Abstinenčno krizo so opisovali kot hudo psihično in fizično izkušnjo, ki jemlje voljo do zdravljenja in nasploh do življenja. Še posebej so tej metodi nasprotovali tisti, ki so se vrnili iz bivanja v skupnosti in se uspešno resocializirali v družbo. Še preden sem se srečal z metadonskim programom v Ljubljani, smo imeli v Portorožu strokovni posvet s strokovnjaki iz Evrope in ZDA na temo zdravljenja od zasvojenosti. Izpostavili smo tudi metadonski program, ki ga je zagovarjal dr. Krek in navedel primer apliciranja tega programa pri nekem 14-letniku. Nezadovoljstvo, ki so ga izrazili tuji strokovnjaki, je bilo očitno. Še posebej, ker je šlo za tako mlado osebo. Metadonski program se jim je zdel v tem primeru sporen, predlagali pa so nam, da ga izvajamo v omejenem obsegu in le za lažje premagovanje abstinenčne krize zasvojenega s heroinom.

Ker je metadonski program le člen v verigi zdravljenja, ni bil nikoli deležen tolikšne pozornosti kot različni preventivni programi in pristopi, ki so danes deležni tudi vse več denarne pomoči in subvencij s strani države. Če se najprej ozremo na splošen pristop zadnjih desetletij, lahko ugotovimo, da je šlo

predvsem za zastraševanje. Izvajala ga je zakonodajna oblast v državi, ki je z zakonskimi predpisi prepovedala posedovanje drog in v mnogih primerih kaznovala kršitelje zakona. Izvajali so ga tudi starši, ki so svojim otrokom, ne da bi jim ustrezno pojasnili, za kaj pri jemanju drog in sami odvisnosti pravzaprav gre, zagrozili z izgonom iz doma. Zastraševanje pa dolgoročno gledano ni učinkovita oblika. Smo v informacijski dobi, ko je lahko vsakdo ustrezno obveščen o škodljivosti drog in se na nepoučenost težko izgovarjamo. Znanstvene raziskave o škodljivih učinkih drog so do te stopnje popularizirane, da so v razumljivi obliki dostopne pravzaprav vsakomur. Večji problem pa so vzroki, zaradi katerih se posameznik odloči, da bo postal uživalec drog. Čeprav gre v mnogih primerih sprva le za čisto radovednost ali pa istovetenje s posamezno skupino oziroma subkulturo, ne gre zanemariti vse močnejših občutkov odtujenosti, individualizacije posameznika, postavljanje izredno visokih osebnostnih in telesnih normativov s strani družbe, frustracij človeka, ki teh norm ne more izpolniti, pomanjkanje samospoštovanja in še bi lahko naštevali. Preventivni programi bodo verjetno šli tem problemom naproti, če bodo hoteli biti učinkoviti. V knjigi z naslovom *Moj otrok se drogira* nam avtorji predlagajo naslednje:

- posebno pozornost je treba posvetiti obravnavi dovoljenih drog, mišljena sta predvsem alkohol in cigarete,
- povečati je treba sposobnost premagovanja konfliktov in zmanjšati obremenjenost. Ko otroci čutijo, da so prepuščeni sami sebi, se bistveno poveča možnost tveganja zasvojenosti,
- okrepiti je treba samospoštovanje,
- ponuditi alternativna doživetja k tvegane mu uživanju drog,
- ne nasedati zapeljivim pravljicam: to da so šole leglo razpečevanja drog in da otro-

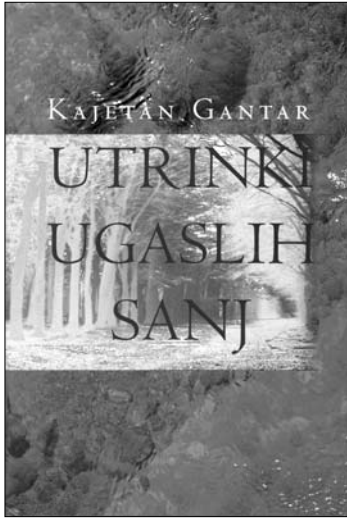
kom v diskotekah na skrivaj v pijačo dodajajo droge, ni nujno resnično. Potrebno je dobro preveriti, ali ne gre le za govorice in poiskati dobavitelje tam, kjer dejansko so, ne pa na napačni sledi, s pomočjo katere glavni krivci skrivajo svoje početje in pravo identiteto.

Najpomembnejšo vlogo pri preventivi imajo gotovo starši, ki že od rane mladosti vzgajajo otroka v duhu pravih vrednot in ga opozarjajo na nevarnosti v življenju. Seveda zastraševanje in opozorila niso dovolj, pa tudi dober zgled v mnogih primerih odpove. Starši so danes postavljeni pred drugačne izzive. Čeprav lahko dajejo dober zgled otroku, leta kot najstnik kmalu pridobi nove vzornike in idole. Zato dr. Andrej Kastelic v delu z naslovom *Mladostnik in droga* predlaga, naj se starši, kadar nanese priložnost, izčrpno pogovorijo z otrokom o alkoholnih pijačah in

drugih drogah. Pogovarjati se je pomembno tudi o otrokovi prihodnosti, o medsebojnih pričakovanjih, ambicijah, skupaj načrtovati nadaljnji študij, vzpodbujati otroka, naj se vključi v različne prostovoljne dejavnosti in se aktivno ukvarja s športom, skupaj z otrokom hoditi na izlete v hribe, na piknike, skratka aktivno spremljati otroka na vseh področjih življenja. Le na ta način bomo lahko rekli, da smo storili vse, kar je potrebno storiti v preventivi, da bi preprečili rabo in zlorabo drog.

Droge bodo vedno pred nami kot alternativa v življenju, kot zanimiva možnost ravno v trenutku, ko nam bo šlo slabo, kot rešitev naših problemov, pa čeprav le za nekaj trenutkov ali za kakšen večer, ko se ob kozarcu piva razveže jezik. Mejo med rabo v družabne namene in zlorabo pa moramo poiskati sami.

**Kajetan Gantar:
Utrinki ugaslih sanj**
Ljubljana: Slovenska
matica, 2005.

V svoji avtobiografiji nas Kajetan Gantar skozi mladostniške spomine popelje v razburkane, neprizanesljive čase. Brezskrbno otroštvo mu je teklo med obema vojnama, težka najstniška leta med drugo svetovno vojno. V moža je zorel v krutem povojnem času.

Namesto predgovora avtor na začetku knjige pojasni, kaj ga je spodbudilo k pisanju. Bralcu zaupa, kako se je lotil pisanja in s kakšnimi težavami se je spopadal pri obujanju spominov - kako so v teku časa mnoge podrobnosti že zbledele in kako so se nekatere stare rane ponovno odprle in razbolele.

Prva leta svojega življenja je avtor preživel v skromnem stanovanju v Celju. Že v zgodnjem otroštvu je vzljudil pisano

besedo in proste ure najraje preživljal med knjigami. Mamino sorodnico, ki je bila nekoč na obisku in ga je vabila na sprehod z besedami: »Poglej, kako lepo sije sonce, ti pa čepiš v tej temačni luknji,« je takrat sedemletnik presenetil z odgovorom: »Moje sonce so knjige.« že zelo zgodaj ga je očarala stara Grčija in rodila se je želja, da bi obiskoval klasično gimnazijo.

Z vojno se je za Gantarjeve začel čas težkih preizkušenj. Že nekaj dni po prihodu nemških vojakov v Celje je Gestapo aretiral očeta in mama je ostala sama s šestimi otroki. Najstarejšega sina Kajetana in tri leta mlajšega Janeza je poslala k stari mami v Ljubljano, kjer se je avtorju izpolnila želja po šolanju na klasični gimnaziji. Vmes so Nemci družini zaplenili vse imetje in starše z ostalimi štirimiroki preselili v Srbijo. Po vrnitvi v Slovenijo se je osemčlanska družina naselila v stavbi nekdanje mestne hiralnice na Karlovski v Ljubljani, kjer so že živeli mamini starši. V enosobnem stanovanju so se drenjali več kot dve desetletji, vmes sta se rodila še dva otroka. Otroci so hodili na Golovec nabirat storže in dračje, s katerimi so se pozimi za silo greli. Prav tako so si z dobrotami z Golovca - gobami, kostanjem, bezgovim cvetjem, borovnicami, robidami in divjimi češnjami - dopolnjevali boren jedilnik in včasih s prodajo tudi kaj zaslužili.

Ker se je oče kot zaveden Slovenec in kristjan, ki ni mogel molčati ob novicah o grozotah bratomorne vojne, znašel na vosovskemu spisku za likvidacijo, sta se z najstarejšim sinom maja 1945 vkrcala na vlak za Lienz. Naslednji meseci so, z izjemo nekaj poletnih tednov, ki jih je preživel kot pomočnik na kmetiji na Tirolskem, avtorju minovali v begunskih taboriščih. Najprej sta okusila begunsko taborišče v Peggezu, kjer se je na begunski gimnaziji avtor šolal, oče pa je poučeval. Nato pa so begunce premestili v Spittal, kjer so ju z očetom hude razmere in bolezen naposled prepričale, da sta se ob zagotovitvi, da se jima ne bo nič zgodilo, vrnila v Slovenijo. S tem pa se za družino težki časi niso končali. Oče dolgo ni mogel dobiti zaposlitve. Tudi avtorju razmere niso prizanašale, zapletlo se je že pri vpisu na ljubljansko klasično gimnazijo, kjer mu niso priznali spričevala begunske gimnazije. Najhujša preizkušnja pa je prišla z aretacijo »zaradi klevetanja ljudske oblasti z namenom, da se zruši obstoječi red« spomladi leta 1949. Avtor je v preiskovalnem zaporu preživel slabe tri mesece. Kljub potrdilu o nekaznovanju je bilo nadaljevanje njegovega šolanja pod vprašajem, saj so se ga otepale vse gimnazije. Po posredovanju mamine znanke, profesorice na eni od ljubljanskih gimnazij, so mu le omogoči-

li, da je končal osmi razred in opravil maturo.

Nadaljnjo življenjsko pot mu je krojila odločitev za študij klasične filologije. Čeprav je prve verze objavil že kot tretješolec in tudi v gimnaziji in med študijem gojil literarne ambicije, se je sprijaznil, »da se v izvirni literarni ustvarjalnosti nikoli ne bom vzpel nad povprečje.« Svoje poslanstvo je našel v študiju in znanstvenemu delu in tako svoje literarne talente uspešno uveljavil ob prevajanju antičnih pesniških umetnin.

Velik del knjige je posvečen opisu služenja vojaškega roka v Zaječarju, kjer je avtor doživel tudi prvo ljubezen. Pa se je

po igri naključij izteklo drugače. Gantar svoje mladostniške spomine zaokroži z reminiscencami na rojevanje prijateljstva in ljubezni, ki sta ga združila s soprogo Rožo. Tu svojo pripoved zaključí - s pojasnilom, da njuna zgodba ne sodi v knjigo z naslovom *Utrinki ugaslih sanj*, saj so se te sanje uresničile in še vedno trajajo.

Pričujoča avtobiografija ni le intimna pripoved, ampak bralcu ponuja tudi izjemen vpogled v čas, ki je usodno zaznamoval naš narod. Avtor večkrat mimogrede omeni usode številnih znancev in sorodnikov, ali pa v pripoved vplete kakšno drobno zanimivost o

katerem od mnogih znanih Slovencev, s katerimi se mu je križala življenjska pot. Tako se pred nami skupaj z avtorjevo razgrinja cela paleta življenjskih zgodb, brezizhodnih situacij, nepopravljenih krivic, nemogočih odločitev, ki so slovenskemu narodu zadale težke rane. Avtor niza dejstva in dodaja svoje takratno občutenje dogajanja. Knjiga kljub vsemu ni obračun s protagonistami naše totalitarne zgodovine, vseeno pa je predvsem bralcu mlajše generacije lahko dragocena pomoč pri razumevanju takratnega neusmiljenega časa.

Ajda Kristina Trontelj

Bara Remec

Bara Remec (1910 Ljubljana - 1991 Argentina), slikarka in ilustratorica. Diplomirala je l. 1935 v Zagrebu in od l. 1937 živela v Ljubljani, kjer je opremila veliko medvojnih knjižnih izdaj. Po koncu vojne je odšla najprej v Avstrijo, od tam pa v Italijo in l. 1947 v Argentino. Ob ustanovitvi Slovenske kulturne akcije je dala pobudo za ustanovitev Umetniške šole, na kateri je tudi poučevala. Veliko časa je preživela v Bariločah ali na argentinskem severu med Indijanci, kjer je iskala motiviko za svoje slikarstvo in keramiko.